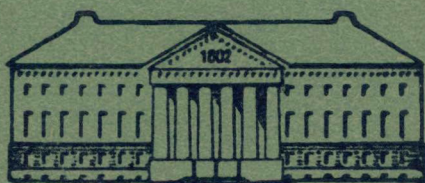

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893. a. VIHK 367 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ в 1893 г.

TÖID NLKP AJALOO ALALT
ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС
XIII

TARTU 1975

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893. a. VIHİK 367 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ в 1893 г.

TÖID NLKP AJALOO ALALT
ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС
XIII

Tartu 1975

Redaktsioonikolleegium: J. Ant (toimetaja), E. Kivimaa, L. Raid

KASVATUSTÖÖ PARTEILISEST SUUNAMISEST NÕUKOGUDE KÕRGEMAS KOOLIS

J. Kalits

Partei ideoloogilises töös on üks tähtsamaid löike kasvatus-
töö õige juhtimine ja suunamine. «Kommunismi olemust määrab
see,» rõhutas oma kõnes 21. detsembril 1972. a. L. I. Brežnev,
«et kodanikel on kõrge teadlikkuse tase ja suur vastutustunne
ühiskonna ees ning kõrged moraaliomadused. Just seepärast on
kõigi kodanike ühiskondliku teadlikkuse kasvatamine kommunistis-
miehitamise protsessi tähtsamaid koostisosi.»¹

Selle ülesande lahendamisel on üheks põhilüliks kaadrite
ideelis-poliitiline kasvatamine. Seetõttu on kõrgema haridusega
kaadri ideoloogiline ettevalmistamine uue ühiskonna ehitamiseks
kujunenud tänapäeva olulisemaks küsimuseks. Selle esiplaanile
nihkumisest kõneleb kasvatus- ja teadusliku uurimistöös ja
rohkemate teaduslike konverentside organiseerimine. Viimases osas
on selles mõttes olulisemaks keskuseks kujunenud Kaunas, kus
viimaste aastate jooksul on regulaarselt korraldatud üleliidulist
tähtsust omavaid teaduslike konverentse. Vastavad materjalid
on avaldatud ka trükis.² Ka Eesti NSV-s on kõrgemad koolid
organiseerinud kasvatus- ja teaduslikke konverentse, millest
ulatuslikumaks kujunes üliõpilaste kommunistliku kasvatus-
konverents Käärikul 1971. a. mais.³

Kõrgema kooli kaasaegsed kasvatus- ja meetodid
tuginevad nendele põhisuundadele, mis parteitöö praktikas on
pikema aja vältel välja kujunenud. Käesoleva artikli ülesandeks
ongi anda lühike ülevaade vastavate suundade kujunemisest.
Vaadeldav periood hõlmab ajavahemikku sotsialistlikust revolutsioonist
1970-ndate aastateni. Analüüsi aluseks on V. I. Lenini ja

¹ L. Brežnev. 50 aastat Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liitu. Tln., 1973, lk. 49.

² Мотивация жизнедеятельности студента. Каунас, 1971; Студент в учебном процессе. Каунас, 1972; Студент и вузовский коллектив. Каунас, 1973.

³ Материалы конференции «Коммунистическое воспитание студенчества». Часть I и II. Тарту, 1971.

tema lähemate kaastöölise kõned ja artiklid ning tähtsamad partei otsused.

Ükski sotsiaalsest murrangutest ei tõstata nii ulatuslikult ja sügavalt kasvatustöö küsimusi kui sotsialistlik revolutsioon. «Koo van kapitalistliku ühiskonna ümberkujundamisega,» rõhutas V. I. Lenin, «ei saa endiseks jääda ka nende uute sugupõlvade õpetamine, kasvatus ja haridus, kes hakkavad ehitama kommunistlikku ühiskonda.»⁴

Kapitalistliku ühiskonna kool oli uue ühiskonna jaoks vastu võetamatu eelkõige seetõttu, et ta võimaldas hariduse, eriti kõrgema hariduse omandamist põhiliselt ainult ekspluateerivate klasside esindajatele. «Kõik agronoomid, insenerid, õpetajad — kõik nad olid pärit varakast klassist [...]» näitas V. I. Lenin. «Varanduseta proletaarlane masina tagant ja talupoeg adra tagant ei saanud ülikooli läbi teha ei tsaar Nikolai ajal ega vabariigi presidendi Wilsoni ajal.»⁵ Samal ajal ei vastanud kaadrite ettevalmistus ka sisuliselt töörahva riigi vajadustele. Hariduse ja kultuuritöö korraldamise põhiliseks puuduseks kapitalistlikus ühiskonnas oli see, et need olid töö organiseerimisest kui põhiülesandest eraldatud: kapitalistil oli vaja välja drillida sõnakuulelikke töölisi. Side rahva töö organiseerimise tegelike ülesannete ja õppetöö vahel kapitalistlikus ühiskonnas puudus.⁶

Kodanluse klassihuve kaitsev vana kool oma pedagoogilise kaadri, programmide, õppetöö korralduse, kaadri ettevalmistamise eesmärkide ja kasutamise poolest oli takistuseks uue võimu edasise kindlustumisel. Seetõttu käsitleb V. I. Lenin haridustöö ümberkorraldamist kui teravat klassivõitluse küsimust. «Meie kooli alal,» väitis ta, «on samasugune võitlus kodanluse kukutamise eest; me ütleme avalikult, et kool väljaspool elu, väljaspool poliitikat — see on vale ja silmakirjalikkus.»⁷

Vaadeldes kultuurirevolutsiooni kui sotsialistliku revolutsiooni koostisosa, kujundas V. I. Lenin kultuurirevolutsiooni programmi, mille oluliseks osaks oli rahva haridustaseme tõstmine — kõigi tingimuste loomine selleks, et poliitika, teadmised, esteetilised väärtused muutuksid kättesaadavaks laiadele rahvahulkadele.⁸ Selle programmi põhimõtted on säilitanud oma aktuaalsuse ka tänapäeval. «Pöördudes V. I. Lenini ideepärandi poole,» ütles NLKP XXIV kongressil L. Brežnev, «näeb partei oma tähtsaimat ülesannet selles, et Lenini mõtete ja leninliku metodoloogia alusel leida lahendus kommunismi ehitamise aktuaalsetele probleemidele.»⁹ Seetõttu on ka käesolevas artiklis nõukogude kõrgema kooli

⁴ V. I. Lenin. Teosed. 31. kd., lk. 252—253.

⁵ V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 51.

⁶ Vt. V. I. Lenin. Teosed. 30. kd., lk. 348.

⁷ V. I. Lenin. Teosed. 28. kd., lk. 69.

⁸ Vt. Vladimir Iljitš Lenini 100. sünniaastapäevaks. Tln., 1970, lk. 27.

⁹ NLKP XXIV kongressi materjalid. Tln., 1971, lk. 115.

kasvatustöö põhisuundade kujunemise analüüsis peamine tähelepanu pühendatud V. I. Lenini teoreetilistele ja praktilistele juhtnööridele ning nende ellurakendamisele — ka kultuurirevolutsiooni nüüdisaegsel etapil.

V. I. Lenin on rõhutanud, et «Töölise ja Talupoegade Nõukogu vabariigis peab kogu haridustöö korraldamine — niihästi poliitilise hariduse alal üldse kui ka spetsiaalselt kunsti alal — olema kantud selle klassivõitluse vaimust, mida proletariaat peab oma diktatuuri eesmärkide edukaks teostamiseks»¹⁰. Samal ajal aga ei saa kultuuri ja hariduse küsimustes toimida nii, nagu seda võib teha riigiaparaadiga. Kultuuri ja hariduse omapära seisneb selles, et sotsialistliku kultuuri loomisel tuleb ära kasutada kõik see positiivne, mida eelmised ühiskondlikud korrad on saavutanud. «Ülesanne — kuidas ühendada võidukas proletaarne revolutsioon kodanliku kultuuriga,» märkis V. I. Lenin, «kodanliku teaduse ja tehnikaga, mis oli seniajani väheste pärisvarandus, see ülesanne, ütlen veel kord, on raske.»¹¹

Kuid puhtpraktiliste raskuste kõrval esines raskusi, mis puudutasid vastavate lahenduste kohta käivaid teoreetilisi mõtteid. Olukorda hinnates kirjutas V. I. Lenin: «Ma ei suuda meenutada ühtegi sellest kirjutatud sotsialisti, ühtki mulle tuttavat sotsialistlikku teost või silmapaistvate sotsialistide arvamust tulevase sotsialistliku ühiskonna kohta, kus oleks tähelepanu juhitud sellele konkreetsele praktilisele raskusele, mis kerkib võimu võtnud töölistklassi ette, kui ta saab endale ülesande muuta kogu kapitalismi poolt kogutud ülirikkalik, meile ajalooliselt paratamatult vajalik kultuuri, teadmiste ja tehnika tagavara, — muuta see kõik kapitalismi tööriistast sotsialismi tööriistaks.»¹²

Mõningaid kogemusi oli andnud demokraatliku intelligentsi võitlus hariduse reorganiseerimise eest Venemaa kodanlik-demokraatlike revolutsioonide ajal. Teatavasti pidas V. I. Lenin demokraatliku intelligentsi all selles mõttes silmas rahvakooliõpetajaid, üht suuremat demokraatliku intelligentsi esindajate rühma. Artiklis «Meie partei programmi projektist» kutsus ta üles sotsiaaldemokraate mitte unustama intelligentsi külas. 1905.—1907. a. revolutsiooni päevil kujunesid eesrindlike õpetajate nõudmised järgmisteks: 1) üldise kohustusliku tasuta alghariduse sisseviimine, 2) hariduse alal esinevate rahvuslike, religioosete ja seisuslike piiramiste ja privileegide likvideerimine, 3) ühiskoolide loomine, 4) koolide ilmalikkus, 5) emakeelsus, 6) järjekestvus kõikide koolide vahel, 7) õpetamise vabadus, 8) rahvahariduse detsentraliseerimine ja selle üleandmine kohalike omavalitsuste juhtimise alla.¹³

¹⁰ V. I. Lenin. Teosed. 31. kd., lk. 283.

¹¹ V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 56.

¹² V. I. Lenin. Teosed. 27. kd., lk. 377.

¹³ В. И. Ленин о воспитании и образовании. М., 1974, стр. 11.

Esitatud nõudmised olid kasutatavad, kuid hariduse organisatsioonilisel, mitte sisulisel ümberkorraldamisel. Sisulise ümberkorralduse kõige üldisemad eesmärgid leidsid fikseerimist partei VIII kongressil vastuvõetud programmis. Selles märgiti, et proletariaadi diktatuuri ajajärgul, s. o. kommunismi täielikku teostamist võimaldavate tingimuste ettevalmistamise ajajärgul peab kool olema mitte üksnes üldiste kommunismipõhimõtete sisendajaks, vaid ka proletariaadi ideelise, organisatsioonilise ja kasvatusliku mõju elluviijaks töörahva hulkade poolproletaarsetes ja mitteproletaarsetes kihtides, selleks et üles kasvatada põlvkond, kes suudab lõpule viia kommunismi ülesehitamise.¹⁴

Et neid ülesandeid täita, oli vaja kõigepealt luua nõukogude kool organisatsiooniliselt, s. t. oma distsipliiniga, administratiivse korraldusega, vastavate õppeplaanide ja programmidega. Kuigi Lenin pidas kiirustamist kultuuriküsimustes üldiselt kõige kahjulikumaks¹⁵, nõudis ta siiski organisatsiooniliste ülesannete operatiivset ja ratsionaalset lahendamist. Kritiseerides Hariduse Rahvakomissariaadi organiseerimisalast tööd, näitas ta, et «põhiliseks puuduseks on vähene asjalikkus ja praktilisus, praktiliste kogemuste puudulik arvestamine ja kontrollimine, süstemaatilise puudumine nende näpunäidete kasutamisel, üldiste arutluste ja abstraktsete loosungite domineerimine»¹⁶.

Millist tähtsust osutas V. I. Lenin kõrgemate koolide tööle, näitab seegi, et paljud kõrgema hariduse küsimused otsustati Rahvakomissaride Nõukogus. Kõrgemate koolide õppeplaanide kinnitamisel osutas Lenin erilist tähelepanu kasvatustööle. Lenin pidas vajalikuks poliitõppuse ja kommunistliku propaganda sisseviimist kõrgemate koolide õppeplaanidesse nii, et see haaraks kõiki kursusi ning selle üle oleks tagatud kontroll. Vastav märkus kirjutati Lenini poolt Rahvakomissaride Nõukogus määruse projektile, mis võeti vastu 21. novembril 1920. a.

1920. a. detsembri algul avaldati Rahvakomissaride Nõukogu määrus ühiskonnateaduste õpetamise reorganiseerimise kohta kõrgemates õppeasutustes. Riikliku komisjoni ülesandeks jäi õppeplaanide ja õppejõudude nimekirjade koostamine ning esitamine kinnitamiseks Rahvakomissaride Nõukogule. Ülesanne lahendati suhteliselt kiiresti. Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 4. märtsist 1921 seati sisse kõikide kõrgemate koolide jaoks kohustuslikud ühiskonnateaduslikud ja täppisteaduslikud distsipliinid. Ühiskonnateaduslike distsipliinide hulka kuulusid 1) ühiskondlike vormide arenemine, 2) ajalooline materialism, 3) proletaarne revolutsioon, 4) Vene NFSV poliitiline kord, 5) tootmise ja jaotamise

¹⁴ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. Tln., 1956, lk. 419.

¹⁵ Vt. V. I. Lenin. Teosed. 33. kd., lk. 445.

¹⁶ V. I. Lenin. Teosed. 32. kd., lk. 100.

organisatsioon Vene NFSV-s ja 6) elektrifitseerimise plaan, tema majanduslikud alused; Venemaa majandusgeograafilise plaani tähtsus ja teostamise tingimused. Täppisteadused olid järgmised: 1) füüsika ja kosmiline füüsika, kaasa arvatud geofüüsika, 2) keemia, 3) bioloogia.¹⁷

Oma esinemistes on V. I. Lenin rõhutanud parteilise juhtimise tugevdamise vajadust haridusalases töös. Kõrgema kooli osas seisnes see esialgselt kahes abinõude ringis: ühelt poolt parteiorganite suurem tähelepanu kõrgemale koolile väljaspoolt, teiselt poolt partei osa tugevdamine kõrgemas koolis üliõpilastest kommunistide kaudu. VK(b)P Keskkomitee oma ringkirjas «Kõrgemate koolide ja töölisfakulteedide tööst» 14. detsembrist 1922 märkis, et koondanud kõrgemas koolis proletaarsed ja kommunistlikud üliõpilaskaadrid, tuleb astuda ka järgmine samm — haarata oma ideelise kasvatusega kogu kõrgem kool.¹⁸

Edaspidi hakkas partei tähelepanu koonduma rohkem parteiorganisatsioonide tegevusele kõrgemates koolides enestes. See toimus vastavuses kommunistide arvulise osatähtsuse tõusuga üliõpilaste ja õppejõudude hulgas. Sellega seoses märgiti partei XIII kongressi otsuses «Parteitöö järjekordsetest ülesannetest», et «on vaja pöörata erilist tähelepanu kõrgemate õppeasutuste rakukeste tööle»¹⁹. Kasvatustöö arendamise põhiliseks aluseks pidas kongress aga ühiskonnateaduste õpetamise otsustavat parandamist. «Ainult siis,» märgiti kongressi otsuses, «kui võetakse tarvitusele need põhilised abinõud, mis tuleb ühendada kõrgemates õppeasutustes ja töölisfakulteedides ühiskonnateaduslike distsipliinide õpetamise parandamisega, ja tegelikult antakse selleks kommunistlike jõudusid, võib kanda vilja kogu see poliithariduslik ja parteiline kasvatustöö, mida võib arendada kõrgemate õppeasutuste ja töölisfakulteedide üliõpilaste hulgas.»²⁰

Nõukogude kõrgemale koolile iseloomulike kasvatustöö suundade väljakujunemine oli seotud kahe organisatsioonilise abinõuga: esiteks üliõpilaste sotsiaalse koosseisu parandamine ja teiseks kõrgemate koolide õppejõudude kaadri järjekindel tugevdamine, tema vastavusse viimine nende ülesannete täitmisega, mida uue ühiskonna ehitamine seab kõrgemate koolide ette. Nii ühel kui teisel on püsiv iseloom ja nad võivad üles kerkida ükskõik millisel ülesehitustöö etapil. Esmaseks ülesandeks oli tollal tõmmata kindel piir kodanliku ja nõukogude kõrgema kooli vahele ja see ületada.

¹⁷ В. И. Ленин о науке и высшем образовании. М., 1971, стр. 354—355.

¹⁸ Vt. Директивы ВКП(б) и постановления Советского правительства о народном образовании. Вып. II. М., 1947, стр. 10—11.

¹⁹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. II osa. Tln., 1956, lk. 27.

²⁰ Sealsamas, lk. 75.

Pärast sotsialistlikku revolutsiooni seisis partei ees ülesanne demokratiseerida kõrgem haridus, kaotada varakate klasside privileegid. V. I. Lenin rõhutas, et nüüd «saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks, ja nüüdsest peale ei muudeta inimõistust, tema geeniusi iialgi enam vägivalla vahendiks, ekspluateerimise vahendiks»²¹. Kuid vähe oli sellest, et deklareerida kõrgema hariduse muutumist üldrahalikuks. Esialgu oli peaküsimuseks see, et «proletaarlased ja talupojad saaksid tegelekult kasutada kõrgemat kooli»²². Selle põhimõtte fikseerimine partei programmis muutis kõrgemate koolide demokratiseerimise tähtsaks, kogu parteiorganisatsiooni ees seisvaks ülesandeks. Kõrgemasse kooli pidid pääsema kõik soovijad, esmajärjekorras aga töölised.²³ See põhimõte oli kinnitatud ka seadusandlikult. Rahvakomissaride Nõukogu määruse vastava projekti kohta (vastuvõtmine kõrgematesse õppeasutustesse) kirjutas V. I. Lenin: «Esmaajoones tuleb tingimata vastu võtta isikuid proletariaadi ja kehvtalurahva hulgast, kellele antakse laiaulatuslikult stipendiumi.»²⁴ Et muuta veelgi realsemaks töölisnoorsoo astumist kõrgematesse koolidesse, võeti kasutusele täiendavad abinõud. 17. septembril 1920. a. kirjutas V. I. Lenin alla Rahvakomissaride Nõukogu määrusele töölisfakulteedide loomise kohta. Nende põhiliseks ülesandeks oli proletaarsete ja talurahva hulkade kaasatõmbamine kõrgemasse kooli.

Üliõpilaste arvu järsk suurenemine tõrj kaasa ka negatiivseid nähtusi: kõrgemate koolide uste avamist kasutasid samuti klassivõõrad elemendid. Partei XIII kongress asus seetõttu seisukohale piirata üliõpilaste arvu. Otsuses märgiti, et kõrgemates koolides võimaliku väikekondanliku mandumise ohu vastu võitlemiseks paneb partei XIII kongress ette radikaalsed abinõud 1) üliõpilaskonna vähendamiseks ja tema kvaliteedi parandamiseks, 2) üliõpilaste ainelise olukorra parandamiseks; 3) proletaarse ja eriti kommunistliku üliõpilaskonna kaasatõmbamiseks töösse, mis seob teda tööliskadega.²⁵

Oma tootmistehnilise intelligentsi kiirema ettevalmistamise vajadus kerkis veelgi enam üles seoses kahjurlusega Šahtõs. Olukord sundis tugevdama kommunistide osa kõrgemates tehnilistes õppeasutustes. 1928. a. juulipleenumi otsusega nähti ette suunata 1928. a. kõrgematesse õppeasutustesse vähemalt 1000 kommunisti. Töölise nõutav protsent vastuvõetavate üliõpilaste arvus tõsteti

²¹ V. I. Lenin. Teosed. 26. kd., lk. 443.

²² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa, lk. 420.

²³ Sealsamas.

²⁴ V. I. Lenin. Teosed. 28. kd., lk. 31.

²⁵ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. II osa, lk. 75.

vähemalt 65-le. Nähti ette abinõud ka töölisfakulteetide tugevdamiseks.²⁶ Kõik need üritused pidid omalt poolt kaasa aitama riikliku ülesehitustöö harudele vajalike spetsialistide ettevalmistamise parandamisele. 1929. a. novembrileenu otsustas veelgi tugevdada töölisklassi osa kõrgemates tehnilistes õppeasutustes. Töölis- tuumiku protsendi miinimumiks vastuvõetute hulgas määrati 70, põllumajanduslikes kõrgemates õppeasutustes pidi töölisi, kehvi- kuid, sulaseid ja kolhoosnikke olema koguni 75%.²⁷

Kõrgemate koolide sotsiaalse koosseisu reguleerimine võib ker- kida päevakorda igal ajal, kui ilmneb vaid teatav disproportsioon- sus kõrgema kooli ajalooliselt väljakujunenud sotsiaalses esindatuses. Ka arenenud sotsialismi tingimustes säilitab kõrge- mate koolide sotsiaalse koosseisu küsimus oma aktuaalsuse. «Viimastel aastatel,» ütles L. Brežnev oma kõnes üliõpilaste kokku- tulekul 1971. a., «on paljugi tehtud selleks, et garanteerida töölis- ja maanoorte ulatuslikum juurdevool kõrgematesse õppeasutus- tesse. Selline taotlus tuleneb täielikult partei poliitikast, mis on suunatud töölisklassi, kolhoositalurahva ja haritlaskonna lähene- misele, meie ühiskonna sotsiaalse ühtsuse tugevdamisele.»²⁸

Teiseks oluliseks eelduseks üliõpilaste edukal kasvatamisel on õppejõudude tugev koosseis. «Igas koolis,» kirjutas V. I. Lenin oma kirjas Kapri kooli kuulajatele, «on kõige tähtsam loengute ideelis- poliitiline suund. Mis määrab selle suuna? Tervenisti ja eranditult lektorite koosseis.»²⁹

Partei programmis (1919) peeti vajalikuks «tõmmata kõrgemate koolide õppejõududena tööle kõik, kes võivad seal õpetada, kõr- valdada kõik kunstlikud tõkked värskete teaduslike jõudude ja kateedri vahelt»³⁰. Kuid alati ei vastanud õppejõudude koosseis kasvatustöö ees seisvatele ülesannetele. «On ohtralt inimesi kodan- liku intelligentsi hulgast,» kirjutas selle kohta kriitiliselt V. I. Lenin, «kes pahatihti võtsid talupoegade ja tööliste uutmoodi rajatavaid haridusasutusi kui kõige käepärasemat tegevusvälja oma isiklike filosoofiliste või kultuuriliste vaimusünnituste levita- miseks, kus pahatihti millegi uue pähe esitati kõige totramat vigurdamist ja puhtproletaarse kunsti ja proletaarse kultuuri maski all serveeriti midagi üleloomulikku ning absurdset.»³¹

V. I. Lenin rõhutas korduvalt, et kõrgemas koolis peab kasva- tustöö toimuma kommunistide juhtimisel, nende kontrolli all.

²⁶ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioo- nid ja otsused. II osa, lk. 510—511.

²⁷ Sealsamas, lk. 624.

²⁸ L. Brežnev. Oppida, töötada ja võidelda leninlikult. Tln., 1971, lk. 6.

²⁹ V. I. Lenin. Teosed. 15. kd., lk. 433.

³⁰ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite otsused ja resolutsioonid. I osa, lk. 420.

³¹ V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 308.

Rahvakomissaride Nõukogu istungitel, kui arutati kõrgema kooli probleeme, osutas V. I. Lenin alati erilist tähelepanu õppejõudude koosseisu küsimustele.³²

Lenin nõudis resoluutselt noorsoo kasvatamisega tegelevatelt inimestelt kindlat poliitilist joont ja veendumist, võitlust kodanliku ühiskonna pseudodemokraatia vastu. Ta mõistis teravalt hukka kodanliku ühiskonna sotsiaalsete vahekordade idealiseerimise. «Venemaa töölisklass,» kirjutas V. I. Lenin, «suutis võimu enda kätte võita, kuid ta pole veel õppinud seda võimu kasutama, sest vastasel korral oleks ta säärased õppejõud ja õpetatud ühingute liikmed ammugi viisakalt kodanliku «demokraatia» maadesse sõidutanud.»³³

Nõukogude võimu algaastail tõusetus õppejõudude kaadri valiku kõrval ka teine ulatuslik kasvatustööga seotud probleem — kasvatajate kasvatamine ja uue noori õpetava ja kasvatava kaadri ettevalmistamine. Nii toonitas V. I. Lenin VK(b)P programmi projektis agitatsiooni ja propaganda tugevdamise vajadust õpetajaskonna hulgas. Samal ajal oli ette nähtud ka «uue, kommunismi ideed omaks võtnud õpetajate kaadri ettevalmistamine»³⁴. Vanade spetsialistide kasutamine kõrgemas koolis lahendati põhimõtteliselt samuti nagu vanade kaadrite kasutamise küsimus üldse, kuid suurema ettevaatlikkusega kui tootmises. «On endastmõistetav, et spetsialiste tuleb kaasa tõmmata kahel absoluutselt vajalikul tingimusel: esiteks, spetsialistid-mittekommunistid peavad töötama kommunistide kontrolli all. Teiseks õppetöö sisu, kuivõrd jutt on üldrahvalikest õppeainetest, eriti aga filosoofiast, ühiskonnateadustest ja kommunistlikust kasvatuses, peavad määrama ainult kommunistid,» märgiti 1921. a. Keskkomitee direktiivides kommunistidele — Hariduse Rahvakomissariaadi töötajatele.³⁵

Lenini võitlus õppejõudude, eriti ühiskonnateadlaste ideelis-poliitilise kindluse eest peegeldus ka praktilises töös. Seoses ühiskonnateaduste fakulteedi loomisega Moskva ülikoolis tegi M. N. Pokrovski ettepaneku kasutada seal õppejõudude puuduse tõttu mõningaid menševikke. Lenini vastus sellele oli: «Ma väga kahtlen ja arvan, et anname selle küsimuse arutamiseks Keskkomitee Poliitbüroole.»³⁶

Vaatamata sellele, et kommunistidest õppejõudude arv kõrgemas koolis oli väike ning tööd tuli teha palju, pidas partei vajalikuks nende vahetusid rahvahulkadega ning seda, et nad annaksid omalt poolt maksimaalse ka töös väljaspool oma kõrgeimat õppeasutust. Lenin seadis ülesandeks «saavutada seda, et meie

³² Vt. V. I. Lenin. Teosed. 27. kd., lk. 370.

³³ V. I. Lenin. Teosed. 33. kd., lk. 209.

³⁴ V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 91.

³⁵ V. I. Lenin. Teosed. 32. kd., lk. 101.

³⁶ Vt. В. И. Ленин. Полное собрание сочинений, т. 52, стр. 90.

vähesed kommunistlikud professorid, kes on võimelised pidama loenguid ühiskonnateaduste alal, peaksid neid loenguid sadadele kohtadele kõigis föderatsiooni osades»³⁷.

15. mail 1938 toimus kõrgemate koolide töötajate üleliiduline nõupidamine. Seal märgiti, et kõrgemate koolide reorganiseerimine on põhiliselt teostatud, teostatud selles mõttes, et ta vastab sotsialismi ehitava riigi nõuetele. See aga ei tähenda, et nüüdsest peale puudub vajadus tegelda kõrgema kooli õppejõudude kui peamiste kasvatajate kaadriga. Ainult küsimuse raskuspunkt on kandunud ideelis-poliitiliselt võitluselt kaadrite pärast üle võitlusele õppejõudude kvalifikatsiooni tõstmise eest. Eeskätt puudutas see ühiskonnateadlasi, kuna just neid vaatles partei kõrgemas koolis kasvatus töö peamiste läbiviijatena.

Ühiskonnateaduste õpetamise sisulised küsimused olid kerkinud üles juba varem. Teatavasti märgiti partei XIII kongressil, et ühiskonnateaduste õpetamist tuleb alustada ja siduda kaasaja praktiliste ülesannetega. Teiselt poolt oli vaja võidelda vulgariiseerimise ja teooriale kallalekippumise vastu. Siiski ei tohtinud, elustades ja reformeerides õppimismeetodeid ja koondades tähelepanu kaasaja probleemide teoreetilisele käsitlemisele, jätta mingil määral marksistide uuele põlvkonnale üle andmata seda teoreetilist põhipagasit, millele toetudes meie partei oli võidelnud ja pidi võitlema ka edaspidi.³⁸

Ühiskonnateaduste õppejõudude jaoks hakati korraldama senisest rohkem nõupidamisi, kvalifikatsiooni tõstmine muutus enam süstemaatiliseks. Kui vaadelda küsimuste käsitlemist kongresside tasemel, siis partei XVIII kongressi otsuses märgiti muude ideoloogilise töö tugevdamise abinõude hulgas vajadust «korraldada marksismi-leninismi ülikooli juures kuuekuised kursused kõrgemate õppeasutuste marksismi-leninismi õpetajaile»³⁹.

Kõrgemate koolide õppejõudude kaadri komplekteerimise ja kvalifikatsiooni tõstmise küsimused olid ka sõjajärgsetel aastatel partei tähelepanu objektiks. Nii näiteks märgiti partei Keskkomitee 1946. a. otsuses «Juhtivate partei ja nõukogude töötajate ettevalmistamisest ja nende kvalifikatsiooni tõstmisest», et «kõrgemate õppeasutuste kaader, teadusliku uurimise asutused ja teaduslikud ajakirjad ei ole komplekteeritud töötajatega marksismi-leninismi, ökonoomia, õiguse, rahvusvaheliste suhete ajaloo ja filosoofia alal»⁴⁰. Sama otsusega loodi partei Keskkomitee juures Kõrgem Partei kool. Kaadrite koosseisu parandamise üheks võimaluseks oli vilunud õppejõudude ja spetsialistide suunamine nendesse kõrge-

³⁷ V. I. Lenin. Teosed. 33. kd., lk. 325—326.

³⁸ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. II osa. lk. 87—88.

³⁹ Propaganda ja agitatsioon ÜK(b)P otsustes ja dokumentides. Tln., 1949, lk. 402.

⁴⁰ Sealsamas, lk. 553.

matesse õppeasutustesse, kus vajadus kõrgetasemelise õppetöökorralduse järele oli kõige suurem. Nii nähti 1946. a. vastuvõetud partei Keskkomitee otsuses ette komandeerida juristide kaadri ettevalmistamise parandamise eesmärgil Tartu, Riia, Vilniuse ja Lvovi ülikooli alalisele tööle rühm kvalifitseeritud õppejõude riigi ja õiguse teooria ning Nõukogude riigiõiguse alalt.⁴¹ Tõusetus ulatuslikumalt ka küsimus mitte ainult ühiskonnateadlaste-õppejõudude, vaid kõigi õppejõudude osavõtust üliõpilaste kasvatamisest. Partei Keskkomitee otsuses 2. märtsist 1957. a. märgiti: «Taotleda, et kõik professorid ja õppejõud teeksid süstemaatilist kasvatustööd üliõpilaste hulgas ning tunneksid nende igapäevast elu ja meelust.»⁴²

Mis puutub nõukogulikuks kasvatustööks vajalike tingimuste loomisse ning selle sisulisse arendamisse Eesti NSV-s, siis leidsid ka siin haridustöö korraldamise leninlikud juhtnõõrid täies ulatuses rakendamist. Kogu töö toimus aga vanemate liiduvabariikidega võrreldes teistsugustes tingimustes. Eestis NSV-s toimus kõrgema kooli ümberkujundamine nõukogude kooliks sotsialistliku suurriigi koosseisus. See võimaldas küsimuse põhilist lahendamist 6—7 aasta vältel, kusjuures kõige suuremad ümberkorraldused toimusid 1940.—41. aastal. Seega oli Nõukogudemaal juba väljakujunenud kõrgem kool lähtealuseks uue kõrgema kooli loomisele Eesti NSV-s. Kuulumine NSV Liidu koosseisu võimaldas ka kaadriküsimust lahendada tunduvalt lühema ajaga ja efektiivsemalt kui vanemates liiduvabariikides nõukogude võimu esimestel aastakümnetel. Seetõttu kujunesid EKP otsustes vastuvõetud seisukohad mitte niivõrd programmilisteks kui praktilisteks ülesanneteks. Kui EKP IV kongress 1941. a. veebruaris oma otsustes märkis, et EKP Keskkomiteele tehakse ülesandeks «komplekteerida kõik haridusasutused, koolid ja kõrgemad õppeasutused kõrgelt kvalifitseeritud ja poliitiliselt järeleproovitud kaadriga»⁴³, siis peitusid selle reaalse täitmise võimalused suurel määral ka teiste liiduvabariikide abis. Eriti kehtis see ühiskonnateaduste õpetamise kohta.

Ka sotsiaalse koosseisu reguleerimisel rakendati juba olemasolevaid kogemusi. Nii näiteks võeti 1941. a. märtsis vabariigi valitsuse poolt vastu määrus kuuekuuliste kursuste avamise kohta neile töötava rahva lastele, kes olid käinud vähemalt 9 klassi üldrahvalikus koolis, et neid ette valmistada astumiseks kõrgemasse kooli.⁴⁴ Muidugi ei välistanud kogemuste kasutamine ja abi raskusi Eesti NSV kõrgema kooli ümberkujundamisel. Puudus oli kaadrist. Tartu Riiklikus Ülikoolis luges 2000 üliõpilasele marksismi-leninismi

⁴¹ Propaganda ja agitatsioon UK(bP otsustes ja dokumentides, lk. 599.

⁴² Parteitöötaja käsiraamat. Tln., 1957, lk. 348.

⁴³ 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis. Tln., 1960, lk. 369.

⁴⁴ Vt. «Eesti NSV Teataja», 1941, nr. 29, art. 382.

aluste kursust ainult 5 õppejõudu.⁴⁵ Suhteliselt väikesearvuline — 1941. a. alguseks 17 liiget ja 8 liikmekandidaati — oli ka ülikooli parteiorganisatsioon.⁴⁶ Komsomoliorganisatsioon loodi ülikoolis 4. oktoobril 1940. a. 22 kommunistliku noore osavõtul.⁴⁷

Sõjajärgsed aastad Eesti NSV kõrgemas koolis olid taastamis-aastad. Teiselt poolt toimus aga nõukogude kõrgema kooli kujunemine, nende ülesannete täitmine, mis oli kõrgema kooli ette seadnud kaasaeg.

Sammuks edasi kasvatustöö parteilisel suunamisel võib lugeda uue parteiprogrammi vastuvõtmist. Seoses sellega määrati kindlaks ka kasvatustöö ülesanded: kommunismiehitaja moraalkoodeks, samuti teised programmi osad, mis on seotud uue inimese kasvatamisega. Need tõid küllaltki detailselt esile kommunistliku kasvatusel põhisuunad, meie partei programmülesanded. Kõrgema kooli jaoks olid olulisel kohal partei ülesannete konkretiseerimisel järgnenud partei kongressid. Kõigis meie maa kõrgemates õppeasutustes hakkasid maad võtma pikemaajalise kasvatustöö planeerimise elemendid: püsiplaani koostamine, kasvatustöö perspektiivne planeerimine. Kõik need uudsed abinõud võimaldasid hakata kasvatustööd sihivärsimaks muutma, likvideerima stiihilisuse elemente kasvatustöö organiseerimises ja juhtimises.

Kasvatustöö ülesannete sisulisel käsitlemisel partei ei eralda alati üliõpilaskonda noorsoo muudest hulkadest, sageli aga ei eralda noorsugu ka kogu elanikkonnast. Seetõttu partei poolt kavandatud üliõpilaste kasvatamise ülesanded, eriti nõukogude võimu esimestel aastatel, sisalduvad eelkõige üldistes, kogu elanikkonna kohta käivates kasvatustöö ülesannetes. Seega võib õigusega öelda, et leninlikud kasvatustööalased juhendid, meie partei programmülesanded, tema kongresside, konverentside ja pleenumite otsused on samal ajal ka kõrgemates koolides tehtava kasvatustöö programmideks.

Üheks oluliseks senise kõrgema haridusega kaadri puuduseks pidas V. I. Lenin selle eemalseismist tegelikust praktilisest elust. Sellest tulenevalt seisid kõrgema kooli üks kasvatustöö ülesandeid õppetöö ühendamisest praktilise tegevusega. Rääkides ametiühingute ülesannetest, rõhutas V. I. Lenin ühtlasi rahvahulkade praktikas kasvatamise vajadust: «Õpetada massile valitsemist, mitte raamatulikku valitsemist, õpetada mitte loengute, mitte miitingute, vaid kogemuste abil [...]»⁴⁸

Kasvatustöö oluline omadus — konkreetsus — on leidnud samuti paljudes V. I. Lenini töödes allakriipsutamist. Lenin astus teravalt välja paljusõnalisuse vastu propagandatöös, nõudis fakti-

⁴⁵ EKPA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 28, l. 92.

⁴⁶ Sealsamas, l. 48.

⁴⁷ ENSV RAKA, f. R-355, nim. 1, s.-ü. 49, l. 60.

⁴⁸ V. I. L e n i n. Teosed. 28. kd., lk. 397.

lise külje tundmist ja oma töö sidumist praktikaga. «Rohkem tähelepanu sellele,» rõhutas Lenin, «kuidas tööliste ja talupoegade mass oma igapäevases elus tegelikult ehitab midagi uut.»⁴⁹ Faktilise külje tugevdamise nõue kerkis kujukalt esile ka näiteks V. I. Lenini kirjast Bela Kuni brošüüri kohta. Vaatamata sellele, et brošüür on tugev revolutsiooniliste veendumuste, partei eesmärkide ja sotsiaaldemokraatide kohta käiva kriitika poolest, arvas Lenin, on ta ilma faktideta siiski äärmiselt nõrk ega kõlba kasutamiseks.⁵⁰

Oma esinemisel II ülevenemaalisel õpetajate-internatsionalistide kongressil 1919. a. jaanuaris rõhutas V. I. Lenin mõtet, et kool peab ette valmistama «elu tõelisi peremehi»⁵¹. Partei teise programmi koostamisel pidas V. I. Lenin kooli peamise ülesandena silmas põlvkonna kasvatamist, «kes on suuteline kommunismi lõplikult ellu viima»⁵². Seetõttu peaks partei II programmi kasvatus-tööle pühendatud osa kujutama endast juba abinõude süsteemi elanikkonna, sealhulgas ka kõrgema kooli kollektiivi kasvatamiseks.

Partei II programmi alusel võib fikseerida järgmisi kasvatus-töö suundi: 1) poliitiline kasvatamine, demokraatiast arusaamine ja selle kasutamine; 2) soolise ebavõrdsuse likvideerimine; 3) internatsionalismi kasvatamine ja rahvussuhete reguleerimine; 4) võitlus bürokratismi vastu; 5) usuliste eelarvamuste likvideerimine; 6) sõjalise patriotismi kasvatamine; 7) igakülgne töökasvatus.⁵³ Enamik neist tulenesid partei ees seisvatest poliitilistest ülesannetest.

Noorsoo kommunistliku kasvatus konkreetsema programmi andis V. I. Lenin oma esinemises komsomoli III kongressil 1920. a. loosungi all, et «noorsooühing ja üldse kogu noorsugu, kes tahab üle minna kommunismi, peab õppima kommunismi»⁵⁴. «On tarvis,» ütles V. I. Lenin, «et kogu tänapäeva noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine oleks temas kommunistliku moraali kasvatamine.»⁵⁵ Ettekanne võimaldab selles üldises määrangus eraldada ka konkreetseid suundi, nagu näiteks võitlus kommunismi kindlustamise ja lõpuleviimise eest, nõukogude patriotismi kasvatamine, igandlike, väikekodanliku egoismi nähtuste hukkamõist ja likvideerimine, klassipositsiooni tunnetamine, tööarmastus ning kohusetruu praktiliste tööülesannete täitmine. Samuti on õppimise ja praktilise tegevuse ühendamist, kasvatamist tööülesannete täitmise käigus rõhutanud mitmed kommunistliku partei kasvatus-tööalased autori-

⁴⁹ V. I. Lenin. Teosed. 28. kd., lk. 81.

⁵⁰ В. И. Ленин о науке и высшем образовании, стр. 248.

⁵¹ V. I. Lenin. Teosed. 28. kd., lk. 380.

⁵² V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 91.

⁵³ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa, lk. 414 jj.

⁵⁴ V. I. Lenin. Teosed. 31. kd., lk. 253.

⁵⁵ Sealsamas, lk. 259.

teedid, nagu N. Krupskaja, M. Kalinin jt. Iseloomustades noorte eraldatust praktilisest elust, märkis N. Krupskaja: «Iga kommunistlik noor õpib poliitikat, aga sageli on poliitika omaette, tegelik elu omaette.»⁵⁶

V. I. Lenin tõstatas ka eelnevate põlvkondade saavutuste austamise ja nende saavutuste baasil ja vahendusel kasvatamise mõtte. Töölisklass on endale poliitilises võitluses vabaduse eest kujundanud paljude aastakümnete jooksul harjumused, tavad, veendumused. Lenin pidas väga tähtsaks, et «nende harjumuste, tavade ja ideede kogusumma saaks kogu töörahva kasvatamise vahendiks»⁵⁷.

Üheks oluliseks konkreetse kasvatustöö ülesandeks on juhtimis- oskuse kasvatamine. Seda küsimust on V. I. Lenini töödes käsitletud mitmesugustes aspektides. Kõige enam on see küsimus seotud riigiaparaadi töö parandamisega, nõukogude demokraatia arendamisega jm.

Juhtimisoskuse kasvatamise tähtsaimaks koostisosaks pidas V. I. Lenin sidet rahvahulkadega: juhid peaksid «elama otse keset tööliselu, tundma seda risti ja põiki, oskama igas küsimuses ja igal momendil eksimatult kindlaks teha massi meeleolu, tema tõelisi püüdeid, vajadusi ja mõtteid, oskama vähemagi vääridealiseerimiseta kindlaks teha tema klassiteadlikkuse astet ja ühtede või teiste endise aja eelarvamuste ja jäänuste mõjujõudu, oskama võita endale massi piiratud usaldust temasse seltsimeheliku suhtumisega ja tema vajaduste hoolika rahuldamisega»⁵⁸.

Kui vaadelda kasvatustööalaste ülesannete praktilise lahendamise kavandamist partei poolt, siis väärrib kõige enam tähelepanu musterkoolide kujundamise idee. Partei XII kongress nägi oma otsuses ette astuda samme selleks, et muuta nõukogude ja parteikoolid ning kommunistlikud ülikoolid kommunistliku haridustöö musterkoolideks; nende tüübile tuleb lähendada sotsiaal-majanduslik ja poliitiline haridustöö kõigis koolides, eeskätt sõjakoolides ja spetsiaalsetes koolides ning töölisfakultetidest.⁵⁹ Missugused ka ei oleks iga koolitüübi, sealhulgas kõrgemate koolide ja tehnikumide põhiülesanded, peab see kool ühe või teise ülesehitustööharu eriteadlast ette valmistades ühtlasi valmistama tema näol ette ka marksismi teooriaga relvastatud ühiskonna- ja poliitikategelase.⁶⁰ Samuti väärrib tähelepanu partei XII kongressi seisukoht, et õppiva noorsoo hulgas tehtav töö tuleb tõsta esiplaanile ja tunnistada üheks tähtsamaks ülesandeks parteilise ja massilise haridustöö alal. Selline seisukohavõtt oli ilmselt seotud trotskismi-

⁵⁶ Н. К. Крупская. О коммунистическом воспитании. М., 1956, стр. 196.

⁵⁷ В. И. Ленин. Теосед. 31. kd., lk. 333.

⁵⁸ В. И. Ленин. Теосед. 33. kd., lk. 165.

⁵⁹ Vt. NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa, lk. 728.

⁶⁰ Sealsamas.

vastase võitlusega parteis. Samadel põhjustel, seoses väikekodanliku kallakuga parteis, otsustas ka partei XIII konverents tugevdada tööd noorsoo hulgas, kusjuures rõhutati vajadust tõsta kõrgemate koolide töö kvaliteeti.⁶¹ Partei XIII kongress konkreetses kaasaegse võitluse ja revolutsioonilise ülesehitustöö valgustamist. Kõige olulisemaks kasvatustöös luges aga XIII kongress seda, et kõiki ühiskonnateaduslikke õppeaineid õpetataks leninismi vaimus ja et nende õppeainete läbivõtmisel õpitaks tundma kõike seda uut, mida Vladimir Iljitš Lenin kõigis marksismi revolutsioonilise teooria ja praktika küsimustes on andnud.⁶²

Eeltoodu võib jätta mulje, nagu viiks leninlike juhtnööride rakendamine kasvatustöös välja üksnes noorsoo poliitilise kasvatamise, eeskätt tema ideoloogilise kasvatamise juurde. See on ekslik. Partei on pidanud ja peab silmas igakülgselt arenemist. XII kongress juhtis tähelepanu vajadusele kasvatada noorsoo huvi spordi vastu, niihästi töölisklassi kasvava põlvkonna füüsiliseks ettevalmistamiseks ja tervise kindlustamiseks kui ka selleks, et tugevdada kommunistliku noorsooühingu sidet noorte üldise massiga. Nagu illustratsiooniks sellele on M. Kalinini järgmised sõnad: «Meil pole mingisugust põhjust teha kogu inimkond tarkadeks, aga samal ajal füüsiliselt värdjateks [...] Ei, me tahame, et areneks mõistus ja areneks ka kehaline ilu.»⁶³

Partei XIV kongress hoiatas kasvatustöös ühiskondliku tegevuse ülemäärase lahendamise eest, juhtides parteiorganisatsioonide tähelepanu vajadusele jälgida, et ühiskondlik töö oleks organiseeritud õigesti ega segaks erialast ettevalmistust. Kuid ka ilma ühiskondliku tegevuseta pole kasvatustöö õigesti korraldatud. Ülevenemaalisel veterinaaride teaduslik-organisatsioonilisel kongressil 1. okt. 1926. a. M. Kalinin, selgitades õiget lähenemist sellele küsimusele, rõhutas, et «vastavas ulatuses ühiskondlik töö, mis on ühendatud erialaga, ei sega, vaid vastupidi, hingestab, stimuleerib tööd»⁶⁴.

Seda suunda arendas edasi ka partei 1928. a. juulipleenum. Pleenumil vastuvõetud otsuses märgiti, et «üliõpilasorganisatsioonid peavad keskendama oma tähelepanu üliõpilashulkade ühiskondlik-poliitilisele kasvatamisele ja üliõpilaste erialase kvalifikatsiooni tõstmise tingimuste loomisele». Rõhutati vajadust aktiveerida teaduslike tehnikaringide tööd, tõmmata üliõpilasi laialdasemalt kaasa tegutsemiseks väljaspool kõrgemat tehnilist õppeasutust, tõsta poliitilise ökonoomia õpetamise taset ning seada

⁶¹ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa, lk. 770.

⁶² NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. II osa, lk. 73.

⁶³ М. Калинин. О коммунистическом воспитании. М., 1968, стр. 6.

⁶⁴ Sealsamas, lk. 20.

sisse vastava tootmisharu konkreetse ökonomika õpetamine.⁶⁵

Partei XVI kongress rõhutas omakorda internatsionalismi kasvatamise ülesannet.

Kasvatustöö paremale organisatsioonilisele korraldamisele ning ühiskonnateaduste õpetamise osatähtsuse tõstmisele juhtis tähelepanu partei Keskkomitee otsus 14. novembrist 1938. a. Selles märgiti, et ilma marksismi-leninismi teooria tundmiseta, ilma bolševismi omandamiseta, ilma teoreetilisest mahajäämusest ülesaamiseta lonkab meie kaader mõlemat jalga, sest kõigi sotsialistliku ülesehitustöö harude õige juhtimise ülesanne nõuab praktikult marksismi-leninismi teooria aluste omandamist, nõuab oskust juhinduda praktilise tegevuse küsimuste lahendamisel teooriast.⁶⁶ Pearõhu kandmine marksistlik-leninliku teooria sügavale omandamisele tõrjus partei otsustes reaks aastateks tagaplaanile teised kommunistliku kasvatus küsimused. Samal ajal aga tegeldi nende küsimustega samuti küllalt intensiivselt. Olgu näitena siin M. Kalinini esinemised aastatest 1938—1940. Need sisaldavad endas mitmeid formuleeringuid kommunistliku kasvatus suundade kohta. 1938. a. detsembri lõpul linna- ja maakoolide õpetajate-eesrindlaste nõupidamisel peetud kõnes näitas M. Kalinin otseselt, milliseid inimlikke omadusi on kasvavas põlvkonnas vaja arendada: 1) armastus rahva vastu, 2) ausus, 3) vaprus, 4) seltsimehelik kokkukuuluvuse tunne, 5) tööarmastus.⁶⁷ Samuti on M. Kalinin osutanud sellele, et kommunistlikud printsiibid on tegelikult kõikjal ausate ja eesrindlike inimeste tegevusprintsiibid; loetletult: armastus sotsialistliku kodumaa vastu, sõprus, seltsimehelikkus, humanuus, ausus, sotsialistlik tööarmastus.⁶⁸ Hiljem on tema poolt nimetatud veel kindla maailmavaate süvendamist, moraali ja inimese ühiselu reeglite juurutamist, kindla iseloomu ja tahte kujundamist, maitse ja harjumuste arendamist, kindlate füüsiliste omaduste kasvatamist jt.⁶⁹ 2. okt. 1940. a. Moskva parteiaktiivi koosolekul peetud kõnes leidsid lisaks märkimist õige töösse suhtumine, tööviljakuse tõstmine, sotsialistliku omandi hoidmine, nõukogude patriotism, kollektiivsus, kultuursus.⁷⁰ Siit järeldub, et kommunistliku kasvatus sisuks ei ole ainult marksistliku teooria omandamine, kuigi see ühiskonna arenemise perspektiivitunnetuse seisukohalt on kõige tähtsam.

Sõjajärgsetel aastatel säilis partei tähtsamates otsustes kõrgete koolide kasvatustöö senine ideelis-teoreetiline suunitus.

⁶⁵ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. II osa, lk. 510.

⁶⁶ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. III osa. Tln., 1957, lk. 319.

⁶⁷ М. Калинин. О коммунистическом воспитании, стр. 61.

⁶⁸ Sealsamas, lk. 72.

⁶⁹ Sealsamas.

⁷⁰ Sealsamas, lk. 87 jj.

Rida otsuseid oli suunatud ühiskonnateaduste paremale õpetamisele. Eriti tõuseb nende otsuste osatähtsus viiekümnendatel aastatel. Nii juhiti näiteks NLKP Keskkomitee otsuses 31. augustist 1956. a. kõrgemate koolide tähelepanu sellele, et marksismi-leninismi aluseid on käsitletud väljaspool majandusteooriat, mille tõttu õpetatavatel ei kujunenud välja arusaamist marksismist-leninismist kui ühtsest ja terviklikust õpetusest. NLKP Keskkomitee Vene NFSV büroo otsuses 6. maist 1957. a. märgiti samuti tõsiseid puudusi ühiskonnateaduste õpetamisel kõrgemates koolides. Rõhutati, et õpetamine peab toimuma lahutamatus seoses praktikaga, seostatult võitlusega kodanliku ideoloogia vastu. Kasvatustöö eesmärgiks seati aktiivsete uue ühiskonna ehitajate, oma kodumaale piiritult ustavate spetsialistide kasvatamine.⁷¹ Kommunistliku kasvatustöö kui terviku seisukohalt oli olulisemaks NLKP Keskkomitee otsus 9. jaanuarist 1960 — «Parteipropaganda ülesannetest tänapäeva tingimustes». Selles esitati tervikuna uue inimese kasvatamise nõue ning toodi ära ka vastavad kasvatustöö suunad, nagu usu kasvatamine partei ja rahva üritusse, kollektivismi, tööarmastuse, sotsialistliku internatsionalismi ja nõukogude patriotismi ning uue ühiskonna moraali kõrgete põhimõtete kasvatamine, võitlus apoliitilisuse, natsionalismi, kodanliku ideoloogia ja mineviku igandlike nähtuste vastu. Eriti tõsteti esile vajadust tõhustada kõrgemates koolides marksismi-leninismi teooria õppimist ja selle seostamist praktikaga. «Tuleb tingimata taotleda seda», märgiti otsuses, «et iga üliõpilane omandaks marksistlik-leninliku teooria kui loova, eluga lahutamatult seotud õpetuse ja oskaks oma praktilises tegevuses selle teooria tähtsamatest seisukohtadest juhinduda. Üliõpilasnoori tuleb kaasa tõmmata ühiskondlikust elust aktiivselt osa võtma, õpetada neile propagandatöö konkreetseid oskusi.»⁷² Kuigi marksistliku teooria õppimise ühendamine praktikaga pole parteitöös uudsuseks, vaid järjekindlalt rõhutatud leninlikuks põhimõtteks, väärrib tähelepanu nõue õpetada noori spetsialiste teoreetilisi tõdesid vahetult praktikas kasutama. Ühelt poolt tähendab see marksistlik-leninliku teooria süsteemikindlat omandamist, teiselt poolt aga omandatu baasil sügavate veendumuste väljakujundamist, oskust vastavalt orienteeruda ümbritsevas tegelikkuses.⁷³

Viiekümnendatel aastatel suurenes ka komsomoli osatähtsus ja vastutus kõrgemate koolide kasvatustöös.

Noorsoo hulgas tehtava kasvatustöö põhisuundade kindlaksmääramisel oli suure tähtsusega ULKNU Keskkomitee VII pleenumi otsus 27. veebruarist 1957. a. Selles otsuses on haaratud mitte ainult ideelis-poliitilise kasvatustöö valdkond, vaid kogu

⁷¹ Parteitöötaja käsiraamat. Tln., 1958, lk. 365—366.

⁷² Parteitöötaja käsiraamat. Tln., 1963, lk. 461.

⁷³ П. Е л ю т н и н. Развитие высшей школы в СССР. М., 1971, стр. 50.

kasvatustöö kompleks üldse — selle kõige erinevamad aspektid. Pleenum püstitas rea aktuaalseid ülesandeid: ühendada kasvatustöö ülesehitustöö praktikaga, kasvatada noortes tööarmastust, teha neist lepitamatud võitlejad kodanliku ideoloogia ja propaganda vastu, tugevdada noorte esteetilist ja kõlbelist kasvatust, arendada neis piiritut armastust sotsialistliku kodumaa vastu, proletarset internatsionalismi, süvendada noortes kollektiivsus- ja vastutustunnet, kasvatada neid tänapäeva teadusliku maailmavaate, ateismi vaimus, tugevdada noorsoo kehalist kasvatust.⁷⁴

Komsomoli osatähtsuse kasvust kõrgemas koolis kõneleb selget keelt NLKP Keskkomitee Vene NFSV büroo otsus, milles komsomoliorganisatsioonile on usaldatud väärikas koht parteiorganisatsiooni kõrval. «Kõrgemate õppeasutuste partei- ja komsomoliorganisatsioonid,» kriipsutati alla 6. mai 1957. a. otsuses, «ning nende asutuste juhtijad peavad taotlema, et üliõpilased omandaksid põhjalikke teadmisi marksistlik-leninliku teooria alalt, nad peavad võitlema ebatervete meeoleolude, apoliitilisuse avaldusvormide ja ebamoraalse käitumise vastu üliõpilaste hulgas.»⁷⁵

Kõrgema kooli kasvatustöö suundi on fikseeritud ka seadusandlikus korras. Seaduses kooli ja elu sidemete tugevdamise ja haridussüsteemi edasiarendamise kohta NSV Liidus (detsember 1958) märgiti töö parandamise vajadust «üliõpilaste marksistlik-leninliku maailmavaate kasvatamise alal, noorte spetsialistide kasvatamiseks kollektivismi ja töökuse vaimus ühiskondliku kohuse mõistmise, sotsialistliku internatsionalismi ja patriotismi vaimus, kommunistliku moraali kõrgete printsiipide austamise vaimus»⁷⁶.

Kommunistliku kasvatus põhisuundade käsitlus vastavalt etapi vajadustele ei lahendanud küsimusi komplekselt. Selle ülesande täitis alles NLKP XXII kongressil vastu võetud programm. Kõrgema kooli kohta märgiti selles, et tema «ülesanne on anda kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste, kellel on lai teoreetiline ja poliitiline silmaring»⁷⁷. Viimase kindlustamise põhitööd on antud programmi selles osas, mis käsitleb kommunistliku teadlikkuse kasvatamist. Suunad, milles realiseerub kasvatustöö üldine ülesanne, andis programm järgmistena: a) teadusliku maailmavaate kujundamine, b) kommunistliku moraali võidulepääsemine, c) töökasvatus, d) proletarset internatsionalismi ja sotsialistliku patriotismi arendamine, e) inimisiksuse igakülgne ja harmooniline arendamine, f) inimeste teadvuses ja käitumises säilinud kapitalistlikest iganditest jagusaamine, g) kodanliku ideoloogia paljastamine.⁷⁸ Põhisuundade fikseerimine programmis on tagatiseks, et

⁷⁴ Vt. Parteitöötaja käsiraamat. Tln., 1958, lk. 535 jj.

⁷⁵ Sealsamas, lk. 366.

⁷⁶ Parteitöötaja käsiraamat. Tln., 1960, lk. 462.

⁷⁷ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei programm. Tln., 1961, lk. 115.

⁷⁸ Sealsamas, lk. 108 jj.

ükski neist suundadest ei jää kasvatustöös tähele panemata ka sel juhul, kui mõnes partei otsuses või dokumendis momendi vajaduste tõttu tõstetakse esile rohkem mingit üksikut suunda.

L. Brežnevi kõnes üleliidulisel üliõpilaste kokkutulekul 19. oktoobril 1971. aastal püstitati samuti rida kõrgema kooli kasvatustöö ülesandeid. Marksismi-leninismi põhjalik tundmine, poliitiline teadlikkus, hea teaduslik ja praktiline ettevalmistus, tugev organiseerimisvõime, sügav kollektiivsustunne, kõrge kultuur ja lai eruditsioon on omadusteks, millega peab olema varustatud tulevane kõrgema haridusega spetsialist. Eriti tõsteti L. Brežnevi kõnes koos marksismi-leninismi omandamisega esile proletaarse internatsionalismi kasvatamise vajadust. «Ustavus marksismile-leninismile ja proletaarsele internatsionalismile on meie partei ja meie komsomoli õilis traditsioon, mida kõrgem kool peab igati tugevdama ja rikastama,»⁷⁹ öeldi kõnes.

Kommunistliku kasvatuselise põhisuundade fikseerimine partei III programmis oli suureks abiks 1960-ndate aastate teisel poolel alanud liikumisele viia kasvatustöö kõrgemas koolis pikemaajalise püsiva plaani alusele. 1971. aasta alguseks oli meie maal ligi 400 kõrgemat kooli, kus oli välja töötatud kasvatustöö perspektiivplaan kogu õppeperioodiks.⁸⁰ Arvestades esialgseid kogemusi, kinnitas NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi Üliõpilaste Kommunistliku Kasvatuse Nõukogu 1971. aasta märtsis kommunistliku kasvatuselise näidisplaani. Näidisplaanis märgitud põhisuundad on järgmised: 1) teadusliku maailmavaate kujundamine, 2) sõjalis-patriootiline ja internatsionalistlik kasvatus, 3) töökasvatus, 4) kõlbeline kasvatus, 5) esteetiline kasvatus, 6) füüsiline kasvatus ja 7) ühiskondlik-poliitilise tegevuse harjumuste kujundamine.⁸¹

Moskva kõrgemad koolid näiteks vaatlevad antud plaani näidisenä, soovitude summana. Selles on antud vaid kõige olulisem loetelu kõige otstarbekohasematest suundadest ja realiseerimise vormidest. Seetõttu plaan ei piira kohalikku initsiatiivi, vaid eeldab selle kõige laiemat arendamist.⁸² Ka Eesti NSV kõrgematel koolidel on oma kasvatustöö-perspektiivplaanid, mis kannavad õppeasutuse ulatuses enamasti üldsuunitlevat iseloomu ja on seepärast nimetatud kasvatustööprogrammideks. Konkreetseid plaanid koostatakse teaduskondade ja osakondade kaupa. Kõrgemate koolide parteikomiteed või bürood on kasvatustöö plaanide ja programmide kinnitajaiks ja täitmise peamisteks jälgijaiks. See on vastutusrikas ülesanne, sest, nagu märkis üleliidulisel üliõpilaste kokkutulekul

⁷⁹ L. Brežнев. Оппида, töötada ja võidelda leninlikult, lk. 8.

⁸⁰ Материалы конференции «Коммунистическое воспитание студенчества». Часть II, стр. 30.

⁸¹ Sealsamas, lk. 33.

⁸² «Вестник высшей школы», 1971, № 9, стр. 62.

19. oktoobril 1971. a. L. Brežnev, «parteiorganisatsioonide vaateväljast ei tohi eemale jääda ükski kõrgema õppeasutuse töö printsiipiaalne küsimus. Õppetöö sisu ja üliõpilaste vaba aeg, teaduslike uuringute organiseerimine, ühiskondlik töö ja sport — kõige sellega peavad tegelema kõrgemate õppeasutuste kommunistid»⁸³.

О ПАРТИЙНОМ НАПРАВЛЕНИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ВУЗЕ

И. Калитс

Резюме

В идеологической работе партии одним из важнейших разделов является правильное руководство и направление воспитательной работы. Это имеет особое значение в условиях строительства коммунистического общества. Формы и методы воспитательной работы на отдельных этапах различны, но все они опираются на основные направления, которые формировались в практике партийной работы в течение длительного периода. Чтобы лучше понимать современную воспитательную работу, надо учитывать процесс формирования ее основных направлений. В данной статье, которая носит обзорный характер, анализируются задачи воспитательной работы в вузе на основе статей и речей В. И. Ленина и важнейших постановлений партии.

Можно определить три основных фактора, от которых зависит успех воспитательной работы: а) улучшение социального состава студенчества, б) постоянное укрепление состава кадров преподавателей, в) улучшение содержания и организационных форм самой воспитательной работы.

Данные три момента сохраняют свою актуальность до сегодняшнего дня, но проведение их в жизнь идет на различном уровне, учитывая уровень, можно определить три условных этапа: 1) строительство социализма в нашей стране до второй половины тридцатых годов (это период преобразования советской высшей школы), 2) совершенствование направлений, форм и методов воспитательной работы в условиях социализма и 3) выдвижение и осуществление принципов воспитания нового человека, строителя коммунизма (с XXII съезда КПСС).

Вся воспитательная работа в вузах идет в направлении конкретизации. Этот процесс характеризуется движением от отдельных задач к единой системе воспитания, которая отражается первоначально в планах воспитательной работы всего периода обучения.

⁸³ L. I. Brežnev. Oppida, töötada ja võidelda leninlikult, lk. 9.

Весь процесс характеризуется постоянно возрастающей ролью партийной организации в направлении и руководстве воспитания студенчества. Если в первые годы советской власти партийное руководство осуществлялось вышестоящими партийными органами (главным образом утверждение планов воспитательной работы и контроль над их выполнением, укомплектованием состава преподавателей и т. д.), то с течением времени постепенно увеличивалась роль вузовских парторганизаций. Они стали руководителями всей идеологической работы в вузе, исходя из постановлений вышестоящих партийных органов. Под руководством партийных организаций вузов воспитательную работу ведут комсомольские и профсоюзные организации.

ON THE GUIDEWORk OF THE PARTY IN THE SOVIET TERTIARY EDUCATION

J. Kalits

Summary

A correct direction and guidance of education is one of the most important spheres in the ideological work of the party. It plays an especially marked role in the conditions communist construction. As to the types and methods of education, they are different at different stages, while they are always based on the main trends established during the long years of practical party work.

In order to better understand the foundations of modern education, it is essential to consider the process of the formation of its basic trends.

In the present survey we have presented an analysis of education in higher school in the light of Lenin's speeches and articles as well as relevant party resolutions.

On the basis of the analysis we can distinguish the following three basic spheres in the party work which determine the success of education:

- 1) the regulation of students' social composition;
- 2) the constant improvement of university staff;
- 3) the improvement of the contents as well as the organizational side of education.

The moments pointed out above have retained their significance through all the stages of social development from socialist to communist construction. The degree of the solution of the problems has, however, been different.

In this sense we can distinguish the following periods:

- 1) the socialist construction up to the second half of the 30-s

which also is the period of the all-round reformation of the Soviet higher education;

2) the elaboration of the trends, types and methods of educations under the conditions of established socialism;

3) the working out and practical fulfilment of the basic requirements to a new type of personality of the builder of communism. This process started from the adoption of a new party programme at the 22nd Congress of the C.P.S.U.

The whole educational organization on the tertiary level is becoming more concrete. This tendency is characterized by a transition from separate tasks to a unitary system period. The process is reflected in stationary plans of education meant for the whole course of academic studies.

During the whole process we can observe the consistent growth of the role of party organizations in directing and guiding the ideological education of students.

At the initial stage of Soviet power the party leadership in higher education concerned mainly the improvement of study plans, staffing the universities and other organizational measures.

In the course of the following years, however, the role of the carried art by higher party organs, party organizations at the universities underwent constant increase and now has reached the stage where the university party organizations direct the whole ideological educations at universities. Their work is based on the resolutions of superordinate party organs and their influence is also to be felt in the work of trade unions and the Y.C.L. organizations.

KOMSOMOLIORGANISATSIOONID JA ÕPETAJAD — EK(b)P AKTIIVSED ABILISED KULTUURITÖÖ ÜMBERKORRALDAMISEL MAAL (1944—1948)

F. Kinkar

Sotsialistlik kultuurirevolutsioon eeldab rahvahulkade aktiivset osavõttu selle elluviimisest. Järgides seda leninlikku põhimõtet, haaras Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei kultuurielu ümberkorraldamisse kaasa laialdased ühiskondlikud jõud. Eriti oluline oli see maal, kus kultuuri- ja kasvatustööd tuli teha mõneli keerukamates tingimustes kui linnas. Seoses sellega langesid suured ülesanded küla kultuurielu ja kasvatustöö arendamisel komsomoliorganisatsioonide, maaharitlaste (õpetajate) ja teiste aktivistide õlule. Kõigi nende tegevust suunasid parteiorganisatsioonid.

ELKNU ajaloo alastes uurimustes on seni vähe tähelepanu pööratud komsomoliorganisatsioonide tugevnemisele maal sõjajärgsetel aastatel, nende osavõtule massilisest kultuuritööst. Õpetajate kaadri kujunemist Eesti NSV-s on seevastu käsitleanud mitmed autorid. H. Kurm on üks esimesi, kellelt pärineb faktiderohke, olulisi kokkuvõtteid ja järeldusi sisaldav uurimus Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli ja õpetajate kaadri kujunemisest.¹ Autor on vaadelnud arhiiviallikele tuginedes Nõukogude Eesti õpetajakonna arvulist kasvu ja erialase ettevalmistuse paranemist. Vaatamata kahe aastakümne möödumisele, on märgitud uurimus tähelepanu vääriv temas sisalduva rikkaliku andmestiku tõttu. Töö eesmärkidest tulenevalt ei ole aga olulist käsitlemist leidnud õpetajate osavõtt massilisest koolivälisest kultuuri- ja kasvatustööst, kommunistide ja kommunistlike noorte osakaalu kasv nende hulgas.

Õpetajate kaadri ettevalmistamist Nõukogude Eestis on käsitleanud samuti E. Schmidt.² Kuid ka antud autor ei ole seadnud üles-

¹ H. Kurm. Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli areng. Dissertatsioon pedagoogiliste teaduste kandidaadi kraadi saamiseks. Tartu, 1954.

² E. Schmidt. Kesk- ja kõrgema haridusega kaadri ettevalmistamisest Nõukogude Eestis. Tln., 1959; Kõrgema hariduse areng Nõukogude Eestis. Tln., 1971.

andeks anda ülevaadet õpetajate abist parteiorganisatsioonidele töötajate kommunistliku kasvatamise alal, nende koolivälisest kultuuri- ja ühiskondlik-poliitilisest tegevusest. Sama on üldjoontes maksev ka teiste Nõukogude Eesti õpetajaskonna arengut uurinud autorite (A. Pint, E. Tomasson jt.) tööde kohta.

Käesolevas artiklis on püütud anda ülevaade komsomoliorganisatsioonide ja õpetajate osast kultuuri- ja kasvatustöö sotsialistlikul ümberkorraldamisel esimestel sõjajärgsetel aastatel eesti külas. Esmajoones on püütud näidata parteiorganisatsioonide juhtivat osa ühiskondliku kultuuritöö aktiivi organiseerijatena.

Töö iseloomust tulenevalt on autor kasutanud põhiliselt materjale EKP arhiivist (EKP Keskkomitee, ELKNU Keskkomitee ja kohalike parteiorganisatsioonide fondid).

* * *

Eestimaa Kommunistlik (bolševike) Partei, juhtides vabariigi komsomoliorganisatsiooni, seadis ELKNU tegevuses tähtsale kohale laialdase ideelis-poliitilise ja kultuuritöö noorte hulgas nii linnas kui maal. Selline suund vastas täielikult leninlikule õpetusele komsomoli osast uue ühiskonna kultuurielu revolutsioonilisel kujundamisel.

Kommunistlike noorte ülesandeks maal oli aktiivne osavõtt massilisest agitatsioonitööst, igakülgne parteiorganisatsioonide abistamine ideelis-poliitilises tegevuses. Komsomoliorganisatsioonidel lasus kohustus haarata noori kaasa kultuurhariduslikku tegevusse rahvamajades, taidlusingides, aidata kaasa kinokunsti ja kirjanduse levikule.

Komsomoliorganisatsioonide osa maa kultuurielus sõltus otsest nende arvukuse kasvust. Ülevaate sellest annab tabel 1.

Toodud andmeist nähtub, et komsomoliorganisatsioonide arvu ja liikmeskonna kasv külas oli küllalt kiire. 1945. a. kesksuure oli maal juba 189 komsomoliorganisatsiooni (1505 liiget), kuigi paljudes, eriti Harju-, Viru-, Võru- ja Järvamaa valdades need veel puudusid.³ Kaalukat osa etendas maal komsomoli edasise kasvu seisukohalt EK(b)P Keskkomitee büroo otsus⁴, mille alusel 1945. a. kevadel loodi valdades partei-komsomoligrupid, kus oli 1—2 kommunisti ja mitte vähem kommunistlike noori. Viljandimaal Vastsemõisa vallas loodi näiteks partei-komsomoligrupp, mille tööd juhtis partorg H. Ott. Grupp tegi ülesandeks sellesse kuuluvatele kommunistlikele noortele esineda loengutega rahvamajas, anda välja seinalehte, aidata kaasa ajakirjanduse levikule. Kogu 1945. a. tehti vallas elavat poliitilist kasvatustööd. Tegutses kaks poliit- ja viis

³ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 374, l. 26.

⁴ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 187, l. 106.

Tabel 1

ELKNU liikmete arvu ja maa-algorganisatsioonide kasvu dünaamika
aastail 1945—1948⁵

Aeg	ELKNU liikmete arv	Territoriaalsed komsomoliorga- nisatsioonid		Kolhooside komsomoli- organisatsioonid		Sovhooside komsomoli- organisatsioonid		MTJ-ide ja HMLP-de komsomoliorgani- satsioonid	
		Arv	Liikmeid	Arv	Liikmeid	Arv	Liikmeid	Arv	Liikmeid
1. I 1945	1 191	86 ⁶	—	—	—	—	—	—	—
1. VII 1945	5 034	180	1457	—	—	4	19	5	29
1. I 1946	9 419	288	2781	—	—	9	60	8	50
1. VII 1946	12 464	343	3367	—	—	15	97	12	57
1. I 1947	14 183	361	3706	—	—	19	115	14	66
1. VII 1947	16 638	450	4209	—	—	36	194	23	106
1. I 1948	19 005	565	4422	2	9	51	246	24	116
1. VII 1948	20 721	578	4848	23	93	52	257	24	125
1. I 1949	24 563	578	4620	74	301	58	305	26	165

⁵ EKPA, f. 31, nim. 27, s.-ü. 2, l. 1, 3, 5; nim. 26, s.-ü. 1, l. 2, 4; nim. 25, s.-ü. 1, l. 1, 2; nim. 24, s.-ü. 3, l. 1, 2.

⁶ Seisuga 1. XII 1944 (EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 369, l. 57).

isetegevusringi, viis punanurka, agitaatorite tööle lisandusid rahvakoosolekud jne.⁷

1945. a. lõpuks oli maal juba 305 komsomoli-algorganisatsiooni, kuhu kuulus ligi 2,9 tuhat liiget. Nagu rõhutati EK(b)P Keskkomitee IX pleenumil detsembris 1945, olid komsomoliorganisatsioonid loodud kõikides valdades.⁸

Sellises olukorras hakati Eesti NSV-s looma komsomoli vallakomiteesid. Vastava otsuse langetas EK(b)P Keskkomitee 1946. a. märtsis. Komiteed loodi seal, kus vallaorganisatsioonis oli rohkem kui 15 liiget (ülejäánutes loodi senise komsorgi töökoha asemele palgalise, valitava sekretäri ametikoht). Komsomoli vallakomiteede ette seati esmajärjekorras ülesanne teha poliitkasvatuslikku ja kultuurhariduslikku tööd noorte hulgas, abistada valdade partorge ja kommuniste rahvamajanduse ja kultuuri arendamisel.⁹

— EK(b)P Keskkomitee suhtus suure tähelepanuga komsomoli vallakomiteede tegevusse, abistas ELKNU Keskkomiteed nende suunamisel. 1946. a. juulis arutas EK(b)P Keskkomitee büroo Harjumaal Kohila valla komsomoli vallakomitee poolt tehtud poliitilist kasvatusööd. See leiti paranenud olevat, mida kinnitas ka 11 uue liikme vastuvõtmine mõne kuu jooksul. Samas heideti Kohila valla komsomolikomiteele ette vähest huvi rahvamajade töö vastu. EK(b)P Keskkomitee büroo otsuses rõhutati, et komsomoli mittekuuluvate noorte kaasahaaramiseks on vaja luua kõikjal spordi- ja isetegevusringe ja et kommunistlikud noored peavad neis esma-joones osalema.¹⁰

1946. a. lõpuks oli Eesti NSV-s loodud 146 komsomoli vallakomiteed¹¹, ülejäánud 92 vallas oli vähem kui 15 kommunistlikku noort. 625 külanõukogust 236-s olid loodud komsomoli-algorganisatsioonid.¹²

1947. a. novembris oli vabariigis 222 komsomoli vallakomiteed.¹³ EK(b)P V kongressil esinedes rõhutas ELKNU Keskkomitee I sekretär A. Meri, et 1948. a. detsembriks olid komsomoli-algorganisatsioonid loodud enamikus külanõukogudes (545-s 639-st). Peaaegu kõikides valdades (230-s 236-st) olid selleks ajaks loodud komsomolikomiteed. Seejuures oli juba ka niisuguseid vallaorganisatsioone, kuhu kuulus enam kui 100 liiget (7) või siis 50—100 liiget (34).¹⁴ Nõrgaks jäid esialgu noorte kolhooside komsomoli-algorganisatsioonid.

Komsomoliorganisatsioonid maal tegid neil aastail läbi kiire kasvu ja organisatsioonilise kindlustumise. 1945. a. juulist kuni

⁷ EKPA, f. 473, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1—5, 28.

⁸ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 376, l. 79.

⁹ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 202, l. 84.

¹⁰ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 206, l. 169.

¹¹ EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 10, l. 5.

¹² EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 381, l. 131.

¹³ EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 7, l. 1.

¹⁴ EKPA, f. 1, nim. 74, s.-ü. 25, l. 223.

1948. a. lõpuni kasvas komsomoli-algorganisationsioonide arv maal ligi 4 korda ja liikmete arv neis 3,6 korda. Põhiliseks kogu antud ajalõigu piires jäid territoriaalsed (valdade ja külanõukogude) komsomoliorganisationsioonid.

Vabariigi parteiorganisationsioon tegutses pidevalt selles suunas, et parandada komsomoli parteilist juhtimist, tõsta kommunistlike noorte aktiivsust kõigil elualadel, sealhulgas kultuuri ja kasvatus-töö valdkonnas. Sellekohaseid ülesandeid kavandati kõigil ideoloogilist tööd käsitletud EK(b)P Keskkomitee pleenumitel ja büroo istungitel.

1945. a. veebruaris arutas büroo, kuidas partei Virumaa komitee juhib komsomoliorganisationsiooni tööd.¹⁵ Arutelu käigus leidis kinnitust, et komsomoli-algorganisationsiooni ideeline mõju oli eriti maa-noorsoole nõrk. Büroo pidas esmajoones vajalikuks aktiveerida komsomoli tegevust rahvamajades ja raamatukogudes. Sama nõudis EK(b)P Keskkomitee ka teistelt partei maakonnakomiteedelt.¹⁶

EK(b)P Keskkomitee büroo 1946. a. 28. augusti otsusega «Ideoloogilise tööd arendamisest» tehti ELKNU Keskkomiteele ülesandeks koos Kultuurhariduslike Asutuste Komiteega tagada kommunistlike noorte aktiivne osavõtt rahvamajade tööst maal.¹⁷

Vabariigi komsomoliorganisationsiooni ülesannete ulatuslik parteiline arutelu leidis aset EK(b)P Keskkomitee XIV pleenumil 1946. a. detsembris. Pleenumi otsuses ELKNU Keskkomitee tööd kohta rõhutati taas, et vabariigi komsomoliorganisationsiooni üheks tähtsamaks ülesandeks on massiline poliitiline ja kultuuritöö maa-noorte hulgas.¹⁸

1944.—1945. a. jooksul aitasid noored komsomoli eestvedamisel korraldada vabariigis 527 klubi ja rahvamaja, s. o. enamiku neist. 1945. a. augustis oli 37 kommunistlikku noort rahvamaja juhatajateks.¹⁹ Enamikus valdades korraldati noorte koosolekuid, toimusid noorte maakondlikud nõupidamised, ELKNU Keskkomitee maa-noorsoo osakond ning propaganda- ja agitatsiooniosakonnad korraldasid maal loenguid, raadiosaateid maanoortele jne.

1. märtsiks 1945. a. loodi 244 komsomoli poliitringi (ca 1300 osavõtjat).²⁰ 1946. a. lõpuks oli nende arv kasvanud 378-ni (6107 osavõtjat).²¹ Komsomoli-algorganisationsioonid võtsid osa ka ajakirjanduse ning kirjanduse levitamisest maal. 1946. a. NSVL Ülemnõukogu valimiste eel töötas agitaatoritena 2670 kommunistlikku noort, 530 agitpunkti olid komsomoliorganisationsioonide šefluse all.²²

¹⁵ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 187, 91—97.

¹⁶ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 206, l. 117—120.

¹⁷ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 207, l. 127.

¹⁸ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 381, l. 255, 262.

¹⁹ EKPA, f. 31, nim. 4, s.-ü. 223, l. 17, 18.

²⁰ Sealsamas, l. 43.

²¹ EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 17, l. 47.

²² EKPA, f. 31, nim. 11, s.-ü. 10, l. 17.

Vaatamata saavutatule, märgiti EK(b)P Keskkomitee XIV pleenumil (1946. a. detsember), et kõige tõsisemaks puuduseks vabariigi komsomoliorganisatsiooni töös on selle vähene mõju maa-noonsoole. Puudujäägi üks peamisi põhjusi peitus maa parteiorganisatsioonide suhtelises nõrkuses, kes ei suutnud komsomoliorganisatsioone korraldlikult abistada.

Teatud elavnemist komsomolitöö parteilises juhtimises külas töid kaasa järgnenud aastad, seda esmajoones algorganisatsioonide tasemel. 1947. a. suveni tegutses Võrumaal Valgjärve vallas partei-komsomoligrupp, kuhu kuulus 2 kommunisti ja 7 kommunistlikku noort.²³ Juunis loodi valla partei-algorganisatsioon (sekretär O. Kusma),²⁴ kuid kõiki tähtsamaid küsimusi arutati endiselt kommunistlike noorte osavõtul lahtistel parteikoosolekutel. 1947.—1948. a. jooksul arutati selliselt valla kultuurhariduslike asutuste tööd, naiskomisjoni tegevust, kultuurharidustöö inspektori aruannet, ajakirjanduse levitamist ja raamatukogude tegevust.²⁵ See oli tagajärjekas viis kommunistlike noorte kultuuritöösse kaasahaaramiseks. Samuti toimiti ka Mõniste vallas, kus partei-algorganisatsioon analüüsis komsomoliorganisatsiooni poliitõppuste korraldust ja arutati koos kultuuritöö probleeme. Tänu koordineeritud juhtimisele kulges kultuuriasutuste ja poliitkasvatustlik tegevus vallas edukalt. Vald oli üks eesrindlikumaid Võrumaal.²⁶

Antsla valla parteiorganisatsioon kasvas 1947. a. niivõrd, et osutus vajalikuks vallakomitee loomine ja algorganisatsioonide moodustamine. 15. augustil 1947. a. see saigi teoks. Vallakomitee sekretäriks valiti kogemustega parteitöötaja V. Tšainikova. Partei vallaorganisatsiooni tööstiili iseloomustas pidev kontroll kommunistlike noorte tegevuse üle ja abi neile. Enamikus poliitilist kasvatustööd puudutavates otsustes nähti ette ülesanded ka komsomoli-organisatsioonile. 1947. a. novembris tegi vallakomitee kokkuvõtteid komsomoli kasvatustööst noorte hulgas.²⁷

Komsomoliorganisatsiooni kaasahaaramine kasvatustöösse oli üks põhjusi, mis tagas Antsla valla ees seisvate majanduspoliitiliste ülesannete eduka lahendamise. 1948. a. jaanuaris loodi siin vabariigi esimesi kolhoose. 1947.—1948. a. jooksul kasvas partei-organisatsioon 7 liikmekandidaadi võrra, 1948. a. oktoobris oli vallas kokku 35 kommunisti.²⁸ ELKNU III kongressil esitatud aruandes märkis A. Meri Antsla valla komsomoliorganisatsiooni vabariigi paremate hulgas.²⁹

²³ EKPA, f. 1171, nim. 2, s.-ü. 2, l. 1.

²⁴ EKPA, f. 1171, nim. 2, s.-ü. 1, l. 1.

²⁵ EKPA, f. 1171, nim. 2, s.-ü. 1, l. 2, 8, 21, 35, 41.

²⁶ EKPA, f. 1174, nim. 2, s.-ü. 1, l. 10—19; nim. 3, s.-ü. 1, l. 5—10.

²⁷ EKPA, f. 1228, nim. 2, s.-ü. 2, l. 5—20.

²⁸ EKPA, f. 1228, nim. 3, s.-ü. 1, l. 18, 21.

²⁹ «Noorte Hääl», 1948, 18. juuni.

Üks paremaid partei-algorganisatsioone Virumaal oli neil aastail Jõhvi vallas (sekretär N. Jazev). Siingi pöörati pidevalt tähelepanu komsomolitööle, kommunistlike noorte osavõtule küla kultuurielust ning arutati parteikoosolekutel komsomoli vallakomitee sellekohaseid aruandeid.³⁰ Jõhvi valla komsomoliorganisatsioon tegi noorte hulgas eriti tõhusalt kultuuritööd.

Ülaltoodu ei olnud kahjuks saanud veel iseloomulikuks maa partei- ja komsomoliorganisatsioonide tegevuses. Oli partei-algorganisatsioone, kus koostöö komsomoliga laabus, kuid töö toimus eesmärgil lahendada vaid majanduslik-organisatoorseid, mitte aga kasvatusküsimusi.³¹ Oli ka parteiorganisatsioone, kus komsomolile pöörati lihtsalt vähe tähelepanu. ELKNÜ Keskkomitee esimene sekretär A. Meri, analüüsides komsomoli parteilist juhtimist vabariigis, rõhutas, et valla parteikomiteed ja -algorganisatsioonid on üldiselt väga harva arutanud kommunistlike noorte tegevust, vastuvõetud otsused kannatavad aga üldsõnalisuse all.³²

1947. a. oli laienenud komsomoli poliitharidusvõrk, sellest võttis osa juba üle 10 tuhande noore (517 poliitringi)³³, 1948. a. vastavalt 15,8 tuhat³⁴. 1948. a. oli üle 5 tuhande kommunistliku noore agitatoriteks, ligi pooled ELKNÜ liikmetest võtsid osa kunstilise ise-tegevuse ringidest, aidati ajakirjandust levitada jne.³⁵

Kokkuvõttes jäi komsomoliorganisatsioonide kultuuri- ja kasvatus-tegevus neil aastail siiski tublisti maha nende ette seatud nõuetest. Seda konstateriti EK(b)P V kongressil ja ELKNÜ III kongressil 1948. a. juunis. Terav klassivõitlus ja pakiliste majandusprobleemide lahendamise vajadus ei jättnud tihti komsomoliorganisatsioonidele võimalusi teha ideoloogilist tööd paremini. Vähe oli ka kogemusi. Sageli, nagu märgitud, jäi vajaka pidevusest komsomolitöö parteilisel juhtimisel.

Erilist osa maa kultuurielule uue, sotsialistliku sisu andmises etendasid kooliõpetajad. V. I. Lenin rõhutas: «[...] õpetajad — see on aparaat, kes peab tööd edasi viima, mõtteid äratama, võitlema nende eelarvamuste vastu, mis veel siamaani masside hulgas esinevad.»³⁶

Maaõpetajate suur tähtsus kultuurielus tulenes paljudest asjaoludest. Nad olid ikka veel haritlaskonna peamisteks esindajateks külas (1945/46. õ/a. töötas maal 3,4 tuhat³⁷, 1948/49. õ/a. 4,1 tuhat õpetajat³⁸). Algekooliõpetajad olid juba kodanliku vabariigi päevil

³⁰ EKPA, f. 1794, nim. 1, s.-ü. 1, l. 1—2, 52.

³¹ Vt. EKPA, f. 1091, nim. 1, s.-ü. 3, l. 1—31; s.-ü. 5, l. 1—43.

³² EKPA, f. 31, nim. 12, s.-ü. 7, l. 29.

³³ Sealsamas, l. 15.

³⁴ «Noorte Hääl», 1948, 18. juuni.

³⁵ «Noorte Hääl», 1948, 18. juuni.

³⁶ V. I. L e n i n. Teosed. 31. kd., lk. 337.

³⁷ Eesti NSV rahvamajandus. Statistiline kogumik. Tln., 1957, lk. 218.

³⁸ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 3, s.-ü. 397, l. 137.

ilmutanud end kui ühiskonna demokraatlik jõud. See andis ajaloolise aluse nende aktiivsele tööle sotsialismi nimel Nõukogude Eestis. Maaõpetajaskonnal oli aegade jooksul omandatud rahvahulka kasvataja maine ja sellega kaasnev autoriteet, mida tuli nüüd rakendada nõukoguliku kasvatustöö eesmärkidel.

Olukord õpetajate kaadri osas oli 1944. a. sügisel pingeline. Paljud õpetajad olid hukkunud fašistliku okupatsiooni aastail või kodumaalt lahkunud, osa õpetajaid viibis veel Nõukogude armees.

Mõningane osa õpetajaskonnast oli end kompromiteerinud okupatsiooniaastail ja EK(b)P Keskkomitee nõudis nende töölt vabastamist. Eriti teravalt võeti küsimus õpetajate kaadri puhastamisest päevakorda alates 1946. aastast seoses ideoloogilist tööd puudutavate partei otsustega. 1945.—1949. a. vallandati üle 700 õpetaja, kes olid teeninud fašistlikus Omakaitstes või olnud kodanlikul ajal natsionalistlike organisatsioonide liikmed.³⁹ Isikukultuse atmosfäärist tulenevatele vigadele ja liialdustele vaatamata oli selline tegevus terava klassivõitluse olukorras vajalik.

Suur oli neil aastail ka õpetajate kaadri voolavus. EK(b)P Keskkomitee aruandes partei VI kongressile märkis J. Käbin, et aastail 1946—1950 vallandati, vabastati omal soovil või viidi üle teisele tööle kokku 4176 õpetajat.⁴⁰

1944. a. sügisel asus vabariigi koolides tööle 4405 õpetajat, mis vajadust kaugeltki ei rahuldanud. Järgmisel õppeaastal õpetajate arv küll kasvas ca 900 võrra, kuid kogu juurdekasv oli toimunud põhiliselt keskkooli lõpetanud noorte arvel, mistõttu 55 protsendil õpetajatest oli vaid kesk- või lõpetamata keskharidus.⁴¹ Äärmiselt vähe oli esialgu õpetajate hulgas kommuniste ja kommunistlikke noori.

Märgatavalt paranes õpetajate kaader 1946/47. õppeaastal, kui pedagoogilisele tööle rakendati 381 Nõukogude armeest demobiliseeritud ja 671 õpetajat, kes saabusid teistest liiduvabariikidest.⁴²

Radikaalse lahenduse probleemile võis anda siiski vaid uute õpetajate ettevalmistamise laiendamine. EK(b)P Keskkomitee büroo arutas seda küsimust ning võttis 1945. a. juunis vastu otsuse «Õpetajate kaadri ettevalmistamisest Eesti NSV-s».⁴³ 1947. a. märtsis loodigi Tallinnas ja Tartus õpetajate instituudid.⁴⁴ Rakendatud abinõude tulemusena said vabariigi koolid sadu hea ettevalmistusega õpetajaid. 1949. a. alguseks töötas Eestis 930 õpetajat, kes olid lõpetanud pedagoogilise õppeasutuse nõukogude võimu ajal, 1220

³⁹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 1, l. 274.

⁴⁰ EKPA, f. 1, nim. 121, s.-ü. 10, l. 122.

⁴¹ H. Kurm. Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli areng. Dissertatsioon pedagoogiliste teaduste kandidaadi kraadi saamiseks. II kd., lk. 301.

⁴² ENSV ORKA, f. R-14, nim. 3, s.-ü. 260, l. 4.

⁴³ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 193, l. 120—124.

⁴⁴ E. Schmidt. Kõrgema hariduse areng Nõukogude Eestis, lk. 202.

õpetajad oli saabunud teistest liiduvabariikidest.⁴⁵ Suur osa neist asus tööle maakoolides. Opetajate kaadri probleem ei leidnud neil aastail veel lahendust, kuid tehtud oli suur töö.

Parteiorganisatsioonide eestvedamisel õpetajaskonnas läbiviidava kasvatusliku tegevuse objektiivseks aluseks oli nõukogude võimu haridus- ja kultuuripoliitika, milles olid orgaaniliselt ühendatud sotsialistlik sisu, rahvuslik vorm, ja vaatamata sõjajärgsetele raskustele, kõrge arengutempo. See oli teravaks kontrastiks kodanluseaegse hariduselu kiratsemisele, klassilisele piiratusle, seda enam aga okupantide poolt teostatud eesti rahvusliku kultuurielu lämmatamispuüetetele. Ajalooline kogemus tõestas õpetajaskonnale peagi, et eesti rahvusliku kooli ja kultuuri vaba arengu tee langeb kokku sotsialismiteega. See süvenev veendumus oli vabariigi õpetajate vanema ja keskmise põlvkonna ideelis-poliitilise orientatsiooni kujunemisel üks määravamaid.

Õpetajate ideelis-poliitilise kasvatamise ja selle kaudu nende ühiskondlik-poliitilise aktiivsuse suurendamise ülesanne oli vabariigi parteiorganisatsiooni ideoloogilises töös üks keskseid. Nii-sugusele seisukohale asus EK(b)P V kongress.⁴⁶ Selles vaimus vabariigi parteiorganisatsioon oma tööd ka korraldas. EK(b)P Keskkomitee V pleenum (1944. a. detsember) nõudis partei maakonnakomiteedelt õpetajaskonna süstemaatilist poliitilist kasvatamist.⁴⁷ Ka EK(b)P Keskkomitee ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu 27. detsembri 1944. a. otsuses «Koolide töö parandamise abinõudest»⁴⁸ kajastus see nõue. Nende direktiivide alusel tegi ENSV Hariduse Rahvakomissariaat õpetajatele kohustuslikuks osavõtu parteihariduslike õpperingide tööst.⁴⁹

Partei maakonnakomiteed astusid omapoolseid samme poliitilise hariduse korraldamiseks õpetajate hulgas. Nii näiteks arutas EK(b)P Harjumaa komitee büroo seda küsimust 1945. a. kolmel korral. Määrati kindlaks õppegruppide suurus, õppeaja kestus, kinnitati propagandistid jne.⁵⁰ 1945.—1946. a. jooksul asus enamik õpetajatest poliitiringidesse õppima.⁵¹

Vaatamata tehtud tööle, leidis EK(b)P Keskkomitee büroo 1946. a. juunis, et õpetajate poliitilise õppetöö tase on ebarahuldav, ei vasta sageli nende hariduslikule ettevalmistusele ja et osa propagandiste on halvasti ette valmistatud. Partei maakonnakomiteede ülesandeks jäi õpetajate poliitiringide varustamine vajaliku ettevalmistuse saanud propagandistidega ja poliitiringide regulaarse

⁴⁵ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 3, s.-ü. 397, l. 137.

⁴⁶ EKPA, f. 1., nim. 74, s.-ü. 25, l. 50.

⁴⁷ EKPA, f. 1., nim. 3, s.-ü. 370, l. 177.

⁴⁸ «Nõukogude Kool», 1945, nr. 1/2, lk. 3—6.

⁴⁹ Sealsamas, lk. 6.

⁵⁰ EKPA, f. 11, nim. 5, s.-ü. 1, l. 21, 38—39, 205—206.

⁵¹ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 205, l. 71.

töö tagamine.⁵² Uhtlasi rõhutas EK(b)P Keskkomitee korduvalt, et maaintelligentsi poliitilise enesetäiendamise põhivormiks on pidev iseseisev õppimine.

Rohketele organisatsioonilist ja sisulist laadi puudustele vaatamata andis õpetajate poliitilise hariduse korraldamine kokkuvõttes positiivseid tulemusi, andes neile seisukohad ühiskonna arengu seaduspärasuste mõistmiseks, ülevaate kommunistliku partei ajaloolistest kogemustest. Pealegi tuleb arvesse võtta seda, et uus eriharidusega kaader (kaasa arvatud need, kes saabusid vennasvabariikidest) oli õppinud tundma ühiskonnateaduste aluseid juba oma õppeajal.

Vabariigi õpetajaskonna ühiskondliku aktiivsuse suurendamise seisukohalt olid tähtsad mitmesugused intelligentsi foorumid, mida neil aastail üsna sageli korraldati. 1945. a. jaanuaris võttis EK(b)P Keskkomitee büroo vastu otsuse Eesti NSV intelligentsi I kongressi kokkukutsumisest⁵³ (toimus 28.—29. jaanuaril 1945. a.). Kongressist võttis osa üle 700 delegaadi, nende hulgas arvukalt õpetajaid.⁵⁴ 1945. a. augustis viidi EK(b)P Keskkomitee büroo otsusega⁵⁵ läbi vabariiklik õpetajate kongress⁵⁶. Kõik sedalaadi üritused aitasid mobiliseerida haritlaskonda partei poolt seatud ülesannete lahendamisele.

Ei saa märkimata jätta ka ajakirjanduse osa õpetajaskonna poliitilise kasvatajana. Ajakirjanduse kaasabil süvenes õpetajate kodanikutunne, avarus poliitiline ja kultuuriline silmaring. Ajakirjanduses avaldati materjale (peamiselt küll informatsiooni laadis) paremate õpetajate tööst ka väljaspool kooli, soodustades seega taolise eeskuju järgimist.

Õpetajate kultuurilise ja maailmavaatelise kasvatamise nimel korraldasid haridus-, ametiühingu- ja komsomoliorganisatsioonid 1945. aastast alates mitmeid haridustöötajate ja pedagoogiliste õppeasutuste õpilaste ekskursioone meie maa tähtsamatesse kultuurikeskustesse.

Õpetajate kaadri paranemine ja parteiorganisatsioonide tegevus nende ideelis-poliitilise kasvatamise alal löid soodsaid eeldusi kommunistide ja kommunistlike noorte arvu kasvuks pedagoogide hulgas (vt. tabel 2). Andmed kinnitavad, et see toimus küllalt kiirel tempos. Kui 1945. a. algul moodustasid kommunistid ja kommunistlikud noored õpetajate üldarvust vaid ca 0,5% (1944/45. õ/a. lõpus 1,4%), siis 1948. a. lõpuks oli neid juba 12,6%. Oma osa selles etendas (eriti aastail 1945—1946) ka partei- ja komsomoliorganisatsioonide mehaaniline juurdekasv demobiliseeritute ja teistest liiduvabariikidest saabunute arvel. Järgnevalt hakkas üha suuremat

⁵² EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 205, l. 72—76.

⁵³ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 184, l. 93.

⁵⁴ «Rahva Hääle», 1945, 29. ja 30. jaanuar.

⁵⁵ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 192, l. 45—46.

⁵⁶ «Nõukogude Opetaja», 1945, 17. ja 22. august.

ENSV üldhariduslike koolide õpetajate arv ning nende kuuluvus UK(b)P ja
 ULKNU ridadesse (1945.—1948. a.)⁵⁷

Õpetajate arv õ.-a. alguseks	Aeg	Kommu- niste	Kommu- nistlike noori
1944/45 4405	1. I 1945	4	5
	1. VII 1945	13	47
1945/46 5308	1. I 1946	82	103
	1. VII 1946	125	127
1946/47 6014	1. I 1947	169	162
	1. VII 1947	240	203
1947/48 6378	1. I 1948	279	251
	1. VII 1948	269	314
1948/49 6671	1. I 1949	311	530

osa etendama õpetajate vastuvõtt parteisse ning komsomoli kohapeal.

Arusaadavalt ei rahuldanud niisugune edasimineku veel vajadusi. ELKNU III kongressile (1948. a. juuni) esitatud aruandekõnes märkis ELKNU Keskkomitee esimene sekretär A. Meri kriitiliselt, et komsomoli kuulus vaid 20% vastavaealistest õpetajatest.⁵⁸ Kommunistide ja kommunistlike noorte arvu kasv õpetajate hulgas toimus järgnenud aastail kiiremini.

Ülaltoodud tendents oli põhiliselt iseloomulik ka maaõpetajaskonnale. Nii oli näiteks Virumaal 1949. a. ca 18% õpetajatest kommunistid või kommunistlikud noored, Tartumaal oli neid ca 15%. Mõnes maakonnas (Viljandi-, Järva- ja Pärnumaa) oli see näitaja

⁵⁷ EKPA f. 1, nim. 20, s.-ü. 13, l. 15, 31, 45; nim. 21, s.-ü. 10, l. 25, 64; nim. 22, s.-ü. 26, l. 29; s.-ü. 27, l. 30; nim. 23, s.-ü. 21, l. 28, 69; f. 31, nim. 27, s.-ü. 2, l. 1, 3, 5; nim. 26, s.-ü. 1, l. 2, 4; nim. 25, s.-ü. 1, l. 1, 2; nim. 24, s.-ü. 3, l. 1, 2; H. Kurm. Nõukogude Eesti üldharidusliku kooli areng. Dissertatsioon pedagoogiliste teaduste kandidaadi kraadi saamiseks. II kd., lk. 301.

⁵⁸ «Noorte Hää», 1948, 18. juuni.

siiski pisut väiksem.⁵⁹ Sellistes tingimustes arenes ja tõusis õpetajate osa ühiskondlik-poliitilises elus, nende abi parteiorganisatsioonidele kasvatustöös.

Maaõpetajate traditsiooniliseks ühiskondlikuks tegevuseks on olnud osavõtt kultuurhariduslike asutuste tööst. Nii oli see ka sõjajärgsetel aastatel. Esialgu kujunes isegi tavaliseks olukord, kus maa kultuuriasutuse juhatajaks oli kohalik kooliõpetaja. Harjumaal näiteks oli 1945. a. 85-st rahvamajajuhatajast 50 õpetajat.⁶⁰ Partei maakonnakomitee büroo, arutanud rahvamajade tööd, andis sellele positiivse hinnangu ja märkis ära õpetajate osa maa kultuuriasutuste juhtimisel.⁶¹

Edaspidi õpetajatel lasuv kohustus kultuuriasutusi administratiivset juhtida vähenes, kasvas aga seaduspäraselt nende kui isetegevuskollektiivide juhtide osa. Massiline kultuuritöö maal lasus esmajoones õpetajate õlul. Üsna tüüpiliseks tuleb lugeda näiteks ühiskondliku töö koormust, mida kandsid 1947. a. Pärnumaal Surju Mittetäieliku Keskkooli õpetajad. Peale mitmete ühiskondlik-poliitilist laadi ülesannete täitmise (ametiühingu vallakomitees, naiskomisjonis jm.) oli enamik õpetajaid ka mõne isetegevuskollektiivi juhendajaks, esineti loengute ja ettekannetega.⁶²

See oli raske töö, kuna kultuuriasutuste materiaalne baas maal oli üldiselt nõrk, osa õpetajatest tegi oma kutsetöös alles esimesi samme, harjumatu oli kultuurharidustöö riiklik süsteem. Seda enam tuleb saavutatud tulemusi hinnata. Õpetajad andsid kaaluka osa massilise kultuuritöö arengusse maal aastail 1944—1948.

Mõnevõrra enam tuli raskusi ületada õpetajate rakendamisel poliitilisse kasvatustöösse. Esialgu andis end tunda osa õpetajate ekslik arusaam, et see polevatki nende töö. Niisugune hoiak sai loomulikult parteiorganisatsioonide poolt kriitika osaliseks.⁶³ Takistuseks olid kuigivõrd ka enamikule õpetajatest täiesti uued poliitilise kasvatustöö vormid ja meetodid, osalt ka nende mitte-küllaldane ettevalmistus tööks lektorina, propagandistina, agitaatorina.

Aegapidi nende tegurite mõju vähenes. Õpetajate osakaal maaelanikkonna poliitilises kasvatamises ilmutas kasvutendentsi. Juba 1945. a. töötasid paljud maaõpetajad edukalt agitaatoritena. Nii oli see Tartumaal Kudina vallas, Viljandimaal Kõbala vallas, Harjumaal Kõhila vallas, Pärnumaal Lauksaare vallas jm.⁶⁴ Paljud parteituid õpetajad olid olukordadest tingitult ka poliitringide propagandistideks.⁶⁵

⁵⁹ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 3, s.-ü. 398, l. 16, 25, 39, 48, 51.

⁶⁰ «Rahva Hääle», 1945, 9. jaanuar.

⁶¹ EKPA, f. 11, nim. 5, s.-ü. 1, l. 167.

⁶² EKPA, f. 1, nim. 82, s.-ü. 27, l. 2—3.

⁶³ Vt. EKPA, f. 11, nim. 8, s.-ü. 91, l. 34—35; nim. 10, s.-ü. 5, l. 290 jt.

⁶⁴ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 190, l. 48; nim. 80, s.-ü. 1, l. 8, 28, 29.

⁶⁵ EKPA, f. 1, nim. 80, s.-ü. 31, l. 3.

Kogu vabariigi parteiorganisatsioonile andis ulatuslikke kogemusi edasiseks poliitiliseks kasvatustööks valimiskampaania NSVL Ülemnõukogu valimiste eel 1946. a. Sellesse andsid panuse ka õpetajad nii linnas kui maal.

1946. a. jaanuaris leidis aset vabariiklik õpetajate nõupidamine, kus ettekandega haridustöötajate osast ja ülesannetest valimiseelses töös esines EK(b)P Keskkomitee kooliosakonna juhataja K. Kure. Ta rõhutas, et umbes 4 tuhat õpetajat on juba asunud täitma agitaatori, agitpunkti juhataja ja lektori kohustusi. Nii olid Harjumaal 470 õpetajast üle 300 agitaatoriteks, Virumaal tegutses 320 õpetajat agitaatoritena ja 64 olid agitpunktide juhatajad.⁶⁶ Selles oli olukord ka teistes maakondades. EK(b)P Saaremaa komitee büroo märkis näiteks, et enamik maakonna õpetajatest olid 1946. a. agitaatoriteks, 25 neist olid agitkollektiivide juhatajateks ja 12 juhendasid poliitringe. Nende tegevus vääriskäitumist.⁶⁷

Kokku töötas NSV Liidu Ülemnõukogu valimiste eel agitaatoritena ligi 90% vabariigi õpetajatest⁶⁸ (järelkult umbes 5,7 tuhat). See tähendab, et agitaatorite üldarvust (umbes 20 tuhat)⁶⁹ moodustasid õpetajad enam kui veerandi. Mitmesuguste andmete võrdlemine kinnitab, et õpetajate osavõtt valimiseelsest agitatsioonitööst püsis ka järgmistel aastatel kõrgel tasemel ja paranes sisuliselt.

Õpetajate osavõttu kultuuri- ja kasvatustööst organiseerisid ja suunasid partei- ja komsomoliorganisatsioonid ning haridustöölise ametiühingu kohalikud komiteed. Suured teened selles olid eesrindlikel valla parteiorganisatsioonidel, kes tuginesid kasvatustöös alati õpetajaskonnale. Kahjuks esines esialgu ka küllalt sageli olukordi, kus partorgid (partei-algorganisatsioonid) ei suutnud õpetajate ühiskondliku töö alaseid võimeid rakendada, jätsid selle vaid haridusorganite korraldada või sootuks isevoolu teed. Küllalt levinud oli ka õpetajate ebasihipärane kasutamine puhtmajanduslikku või organisatsioonilist laadi ülesannete täitmisel. Olukord paranes parteiorganisatsioonide ja nende aktiivi kogemuste kasvades, eriti ühenduses partei vallakomiteede loomisega 1947. a. sügisel. Vallakomiteede koosseisulised propagandistid olid võimelised paremini korraldama poliitharidustööd maaintelligentsi hulgas. Tööjaotus vallakomitee liikmete vahel oli enamasti korraldatud nii, et üks nendest tegeles spetsiaalselt kooli (järelkult ka õpetajate) ja kultuuriküsimustega. Ka olid vallakomiteed võimelised paremini kooskõlastama majanduslikku ning poliitilist tööd, rakendada õpetajaid ühiskondlik-poliitilise tegevusse nende teadmisi, oskusi ja kogemusi enam arvestades.

Maaõpetajate kasvanud ühiskondlik-poliitilise aktiivsuse tunnustuseks oli nendest paljude valimine kohalike nõukogude koos-

⁶⁶ «Nõukogude Õpetaja», 1946, 12. jaanuar.

⁶⁷ EKPA, f. 13, nim. 5, s.-ü. 4, l. 46.

⁶⁸ EKPA, f. 1, nim. 48, s.-ü. 189, l. 11.

⁶⁹ EKPA, f. 1, nim. 9, s.-ü. 17, l. 83.

seisu 1948. a. Nii valiti Valgamaal Sangaste vallas Restu külanõukogu saadikuks Sangaste Mittetäieliku Keskkooli õpetaja Leida Villa, Tagula külanõukogu koosseisu kohaliku kooli õpetaja Liine Urm jne.⁷⁰ Kokku valiti 1948. a. vabariigi kohalike nõukogude saadikuteks 867 õpetajat.⁷¹ Kohalike saadikute üldarvust (14 753⁷²) moodustasid õpetajad-rahvasaadikud seega ligi 6%.

Tänuväärt tööd tegid alates 1948. aastast eesrindlikud maa-kooliõpetajad kolhoosikorra eeliste selgitamisel töötavatele talupoegadele ja nende kaasahaaramisel kolhoosiliikumisse, noorte kolhooside kindlustamisel.

Kõike seda arvesse võttes konstateeris EK(b)P Keskkomitee maaintelligentsi ühiskondliku aktiivsuse üldist tõusu. Neil aastail sai tuntuks oma aktiivse koolivälise tööga Pärnu maakonna Tõstamaa valla Mittetäieliku Keskkooli direktor (hilisem ENSV haridusminister), Lenini ordeni kandja V. Oja. Ta oli aktiivselt tegev valla täitevkomitee liikmena, tegi selgitustööd kolhooside kasuks. Tartumaal töötas Rannu MTK direktorina kommunist A. Neps, kes tegi poliitilist kasvatustööd partei vallakomitee liikme, lektori ja agitatori ülesannetes. Tuntud kultuuritöö organiseerijad kolhoosides olid Albu valla õpetaja M. Randküla, Noarootsi kooli õpetaja V. Pähl ja paljud teised.⁷³

Kommunistlik Partei ja Nõukogude valitsus hindasid kõrgelt õpetajate osa sotsialismi ehitavas ühiskonnas. Pidades silmas eesrindlike õpetajate saavutusi kutse- ja ühiskondliku töö alal, autasustati neid valitsuse autasudega, omistati aunimetusi, anti aukirju.

1944.—1947. aastani anti aunimetus «Eesti NSV teeneline õpetaja» 24 pedagoogile. Nende hulgas oli teenekaid koolitegelasi maalt: E. Aus, J. Gutves, H. Vergo jt.⁷⁴ Aastail 1944—1953 autasustati kokku 167 Eesti NSV õpetajat NSV Liidu ordenite ja medalitega.⁷⁵

Sõjajärgseil aastail toimus vabariigis õpetajaskonna enamiku demokraatidest-valgustajatest aktiivseteks sotsialismi eest võitlejateks kujunemise keerukas ja pingeline protsess. Seda juhtis organisatsiooniliste ja ideelis-kasvatustilike vahenditega vabariigi parteiorganisatsioon. Õpetajad maal kujunesid üha enam parteialgorganisatsioonide abilisteks laiade hulkade kasvatamisel sotsialismi vaimus.

Kultuuri- ja kasvatustööd tegi vabariigi parteiorganisatsioon sõjajärgses külas väga rasketes tingimustes. Raskusi oli kaadri ja materiaalse baasi osas, paljut tuli alustada tühjalt kohalt. Kõigele

⁷⁰ EKPA, f. 14, nim. 7, s.-ü. 5, l. 269—271.

⁷¹ «Nõukogude Õpetaja», 1967, 18. november.

⁷² EKPA, f. 1, nim. 74, s.-ü. 25, l. 149.

⁷³ EKPA, f. 1, nim. 28, s.-ü. 168, l. 134—137.

⁷⁴ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 206, l. 126; s.-ü. 221, l. 125.

⁷⁵ ENSV ORKA, f. R-14, nim. 3, s.-ü. 795, l. 8.

lisandus esialgu maa parteiorganisatsioonide endi nõrkus ja vähesed kogemused. Kultuuritöö märgatav areng maal sai seepärast teoks tänu laialdase aktiivi kaasahaaramisele, selle pidevale kasvatamisele. On mõistetav, et mitte kõik parteiorganisatsioonid ei tulnud sellega võrdse eduga toime. Kokkuvõttes tagasid aga valdade parteiorganisatsioonid kommunistlike noorte, õpetajate ja teiste aktivistide pidevalt kasvava osavõtu kultuuritööst maal. Ühiskondliku aktiivi rakendamine oli kultuuri revolutsiooni võidu üks tähtsamaid eeltingimusi Nõukogude Eesti külas.

КОМСОМОЛЬСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ И УЧИТЕЛЯ — АКТИВНЫЕ ПОМОШНИКИ КП(б) ЭСТОНИИ ПО ПЕРЕУСТРОЙСТВУ КУЛЬТУРНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ НА СЕЛЕ (1944—1948 гг.)

Ф. Кинкар

Резюме

Социалистическая революция в области культуры и идеологии предполагает широкое участие народных масс в осуществлении ее задач. Исходя из этого ленинского принципа Коммунистическая партия Эстонии мобилизовала широкие общественные силы на дело реорганизации культурной жизни. Ответственные задачи по развитию культурно-воспитательной работы в деревне легли на комсомольские организации и сельскую интеллигенцию, в первую очередь — на учителей. Их деятельность направлялась партийными организациями.

Активными помощниками партийных организаций в проведении культурно-воспитательной работы являлись комсомольцы. С середины 1945 до конца 1948 года количество сельских первичных комсомольских организаций возросло почти в 4 раза (до 736), количество комсомольцев — 3,6 раза, т. е. до 5,4 тысяч. В конце 1948 года в 545 из 639 сельских советов республики имелись комсомольские организации, почти во всех волостях были созданы волкомы комсомола. При активном участии комсомольских организаций была восстановлена деятельность народных домов, успешно развивалась киносьет. Комсомольцы способствовали распространению печати и проводили успешную пропаганду среди сельской молодежи. В 1948 году комсомольская политучеба охватила 15,8 тысяч человек, более 5 тысяч комсомольцев участвовали в политико-воспитательной работе в качестве агитаторов.

Особая роль в переустройстве культурной жизни села принадлежала учителям. Партийная организация республики всячески заботилась об их общественной активности. Большая

работа проводилась с целью качественного улучшения учительских кадров, подготовки молодых педагогов. Партийные организации оказали всестороннюю помощь учителям в развитии их мировоззрения. Одним из главных результатов проделанной работы являлось то, что в конце 1948 года свыше 12 процентов учителей общеобразовательных школ республики являлись коммунистами или комсомольцами.

Быстро росло участие сельских учителей в массовой культурно-просветительной и политико-воспитательной работе. Многие из них работали в качестве руководителей учреждений культуры, кружков художественной самодеятельности. Подавляющее большинство учителей (в 1948 году около 90 процентов) проводили агитационную работу.

Культурно-воспитательная работа в послевоенном селе проводилась партийными организациями в сложных условиях классовой борьбы. Нехватало кадров, слабой была материальная база и т. д. К тому же сельские партийные организации сами находились лишь в процессе возникновения и первоначального укрепления, они имели пока еще мало опыта. Заметные сдвиги в культурной жизни эстонского села стали реальностью во многом благодаря привлечению к этой деятельности широкого общественного актива.

YCL ORGANIZATIONS AND TEACHERS AS ACTIVISTS OF C.P. OF ESTONIA IN REORGANIZATION OF RURAL CULTURAL WORK IN 1944—1948

F. Kinkar

Summary

The socialist cultural revolution presupposes an active participation of wide masses of people in its implementation. Following this Leninist principle, the Estonian Communist Party involved extensive social forces in the reorganization of cultural life.

Great tasks in the development of rural cultural and educational life local Komsomol organizations, village intellectuals (teachers), and other activists. Their work was directed by the Party organizations.

The Y.C.L. members actively helped the Party organizations in cultural and educational work. In 1945—1948 the number of local Komsomol organizations in the country increased almost 4 times (up to 736) while the membership numbers grew 3,6 times (up to 5,400). 545 village Soviets out of 639 had their local Komsomol organizations by the end of 1948. Komsomol committees had been set up at almost all of the volosts by that time.

Owing to the active participation of local Komsomol organizations, country clubs soon resumed their activities, the cinema network was established. The Y.S.L. members also contributed to the circulation of newspapers and were engaged in oral propaganda among village youth.

15,800 young people were attending the Komsomol political circles in 1948. Over 5,000 Y.C.L. members were acting agitators.

A special role in the reorganization of cultural work in the countryside was played by teachers. The increase in their social activities was achieved by the Communist Party of Estonia in two main ways.

Firstly, much work was being done in the selection of teaching staff and the training of young teachers. Secondly, the local Party organizations helped the teachers with the formation and development of their world outlook.

There were only a few Y.C.L. and Party members among public school teachers in 1944/45 school-year. Over 12 per cent of them had joined the ranks of the Y.C.L. and the Communist Party by the end of 1948.

Their was a rapid increase in the involvement of village teachers in educational work, both cultural and political. Many of them helped the workers of cultural establishments, most of them supervised amateur art circles. The overwhelming majority of teachers (90 per cent in 1948) did some agitation work.

The Party organizations of the Republic carried out their cultural and educational activities in the post-war village under the complicated conditions of class struggle.

There were material hardships and the necessary personnel was lacking.

In addition to the difficulties, the rural Party organizations were still weak, they had little experience.

A remarkable advance in the cultural life of the Estonian countryside was therefore achieved thanks to the involvement of large numbers of the most active members of society, thanks to their constant educational and ideological development.

EK(b)P TARTUMAA ORGANISATSIOONI TEGEVUSEST PÖLLUMAJANDUSLIKE ÜHISTUTE SOTSIALISTLIKUL ÜMBERKORRALDAMISEL JA ARENDAMISEL AASTAIL 1944—1948

L. Kiik

Sotsialismi ülesehitamise praktika NSV Liidus ja rahvademokraatiamaades on näidanud, et massiline põllumajanduse sotsialistlik ümberkorraldamine ei saa toimuda vahetult pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist. On vajalik teatud ajavahemik, mille jooksul luuakse vajalikud eeldused talurahva üleminekuks massilise tootmisalase koopereerimise teele. Nende eelduste loomisel etendavad olulist osa ka mitmesugused lihtsad kooperatsioonivormid, näiteks põllumajandusühistud, mille arendamise kaudu realiseerub üks leninliku kooperatsiooniplaani põhiprintsiipi — järkjärgulisuse printsiip.

V. I. Lenin näitas, et sotsialismile üleminekul luuakse vajalikud poliitilised ja majanduslikud eeldused kooperatsiooni olemuse muutmiseks. Neist tähtsamateks on proletariaadi diktatuuri kehtestamine, töölisklassi ja tema partei juhtiv osa, töölisklassi liit talurahvaga ja põhiliste tootmisvahendite ühiskonnastamine.

Leninlik hinnang kooperatsioonile kapitalismi ja sotsialismi tingimustes oli mitte ainult suure teoreetilise vaid ka praktilise tähtsusega, võimaldas asuda õigele seisukohale kooperatsiooni suhtes. Rõhutades kooperatsiooni tähtsust sotsialismi ülesehitamise seisukohalt, V. I. Lenin kirjutas: «Kooperatsioon on ülisuur kultuuripärand, mida tuleb kalliks pidada ja kasutada.»¹

Kooperatsiooni väärtust vaatles V. I. Lenin peamiselt kolmest aspektist. Esiteks — majanduslik aspekt. V. I. Lenin kirjutas: «[...] ilma kooperatiivorganisatsioonide võrguta pole sotsialistliku majanduse organiseerimine võimalik.»² Kooperatsiooni mitmesuguste vormide kaudu oli võimalik ühendada talurahva jõupingutused põllumajanduse taastamise ja edasiarendamise ülesannete

¹ V. I. Lenin. Teosed, 28 kd., lk. 177.

² Sealsamas, lk. 179.

lahendamiseks, tugevdada põllumajanduse materiaal-tehnilist baasi, kergendada talurahva majanduslikku olukorda, levitada põllumajanduslikke teadmisi.

Mitte vähem oluline pole poliitiline aspekt. Kooperatsiooni-aparaat oma ülemaalse võrguga oli NSV Liidus aluseks töötava talurahva organisatsioonilisele koondamisele. Kooperatsioonides ja nende abil realiseerus oluliselt kehv- ja kesktalurahva ühisrinne võitluses kulakluse vastu.

V. I. Lenini töödest ilmneb ka kooperatsiooni kasvatuslik aspekt. Lenin rõhutas, et kooperatsioonil on erakordne tähtsus «talupoja jaoks võimalikult lihtsa, hõlpsa, ning arusaadava uuele korrale ülemineku seisukohalt». Kooperatsioon võimaldab õigesti ühendada talupoja kui eraomaniku huve ühiskonna huvidega, võimaldab laialdasi talurahva masse kaasa tõmmata sotsialismi ülesehitamisse, «õppida tegelikult ehitama seda sotsialismi nõnda, et iga talupoeg saaks sellest ülesehitamisest osa võtta»³. Astudes oma majapidamise arendamise huvides ühiste liikmeks, õpivad talupojad ühiselt, kollektiivselt lahendama mitmesuguseid majandusküsimusi, saavad teatud kollektiivse töö kogemused. Uhtlasi realiseerub lihtsa kooperatsiooni kaudu leninlik põhimõte — veenda omaenda kogemuste kaudu kollektiivmajandite eelistes.

Leninlikud põhimõtted lihtsate kooperatsioonivormide ärakasutamisel leidsid rakendamist ka EKP tegevuses massilise kollektiviseerimise ettevalmistamisel.

Seni on Eesti NSV põllumajanduskooperatsiooni arenguprobleeme käsitletud mitmetes ajalooalastes töedes, sealhulgas E. Kivimaa⁴, E. Laasi⁵ ja A. Ruusmanni⁶ kandidaadidissertatsioonides. Üksikuid ühiste arengu aspekte vaadeldakse ka V. Matini ja M. Bronšteini⁷ ning A. Panksejevi⁸ uurimustes.

Mõningat faktilist materjali, ühiste arengu omaaegseid päeva-probleeme, ülesandeid sisaldavad samuti 40-ndate aastate teisest poolest pärinevad ajakirjaartiklid⁹, millest parteilise juhtimise

³ V. I. Lenin. Teosed. 33 kd., lk. 428.

⁴ E. Kivimaa. Eestimaa Kommunistliku Partei tegevus vabariigi põllumajanduse kollektiviseerimisel aastail 1944—1950. Dissertatsioon ajalookandidaadi kraadi taotlemiseks. Tln., 1970.

⁵ E. Laasi. Eesti talumajapidamiste kollektiviseerimise ettevalmistamine ja selle teostamine aastail 1944—1949 (Võru maakonna materjalide alusel). Dissertatsioon ajalookandidaadi kraadi taotlemiseks. Tln., 1966.

⁶ A. Ruusmann. Põllumajanduse taastamine ja kollektiviseerimine Eesti NSV-s aastail 1944—1950. Dissertatsioon ajalookandidaadi kraadi taotlemiseks. Tln., 1967.

⁷ V. Matin, M. Bronštein. Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused. Tln., 1959.

⁸ A. Panksejev. Eestimaa Kommunistliku Partei võitlus tööliklassi ja taluraha liidu kindlustamise eest aastail 1944—1960. Tln., 1961.

⁹ J. Pärn. Põllumajandusliku ühistegevuse ülesandeid. — «Eesti Põllumajandus», 1947, nr. 5; L. Pung. Põllumajanduslik ühistegevus uuel arenemise

aspektist vääriks esiletõstmist toleaege Tartumaa komitee sekretäri P. Tiido artikkel¹⁰.

Ülalnimetatud dissertatsioonides ja uurimustes on põhitähelepanu pühendatud kooperatsiooniliikumise kõrgeimale vormile — kolhoosiliikumisele, ühistute arengut vaadeldakse vaid põgusalt, kui kollektiviseerimise ettevalmistamise üht koostisosat. Põllumajanduslike ühistute tööga oli aga otseselt või kaudselt seotud peaaegu kogu Nõukogude Eesti talurahvas, millest tuleneb vajadus ühistute arengu spetsiifika lähemaks uurimiseks.

Käesolevas artiklis püütakse ühe maakonna — Tartumaa — materjalide baasil vaadelda, kuidas toimus lihtsale põllumajanduslikule kooperatsioonile sotsialistliku sisu andmine, ühistute osatähtsuse tõus pärastsojaaegses külas. Kuna käesolevasse kogumikku on koondatud EKP põhiliselt ideoloogilist tööd käsitlevad artiklid, siis on ühistute majandusliku tegevuse üksikasjalikumast analüüsist püütud hoiduda.

* * *

Põllumajandusühistute loomine algas Eestis juba möödunud sajandi lõpul. Sajandi algul see protsess mõnevõrra laienes ja jätkus kodanliku korra tingimustes. 1938. a. lõpus oli Eestis ligi 2000 mitmesugust põllumajanduslikku ühistut liikmete üldarvuga 72 630.¹¹ Analoogiline ühistute võrk oli kujunenud ka Tartumaal, kus 1937. a. lõpus tegutses 46 eksportvõid tootvat piimaühistut, 91 masinaühistut, 9 loomakasvatuseühistut ja vähemal arvul teisi.¹²

See oli kodanlik kooperatsioon, mis paratamatult allus kapitalistlikele tootmissuhetele. Olles üheks kapitalistliku ekspluateerimise vormiks, teenis ta esmajärjekorras kulakluse huve, andmata peaaegu midagi kehvtalurahvale.

Põllumajandusühistute sotsialistlik ümberkorraldamine algas juba esimesel Nõukogude võimu aastal. 1941. a. moodustati Põllumajanduslike Kooperatsioonide Valitsus. Maakondades tollal veel keskasutusi ei loodud.

Fašistliku okupatsiooni ajal ühistute areng soikus. Liikmete arv vähenes. Tunduvalt nõrgenes materiaalne baas. Vabariigis tervikuna hävines täielikult või osaliselt 35 meiereid ja 48 koorejaama.¹³

teel. — «Eesti Põllumajandus», 1946, nr. 8; M. Terentjev. Põllumajanduslik kooperatsioon kodanlikus Eestis ja Nõukogude Eesti tingimustes. — «Eesti Bolševik», 1947, nr. 5.

¹⁰ P. Tiido. Põllumajandusliku ühistegevuse poliitilisest ja organisatsioonilisest juhtimisest Tartumaal. — «Eesti Bolševik», 1947, nr. 8.

¹¹ V. Matin, M. Bronštein. Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine ning selle sotsiaalsed ja majanduslikud tulemused, lk. 58.

¹² Eesti ühistegevuse aastaraamat I. 1937. Ühistegevuskoda. Tln., 1938, lk. 232, 273, 285.

¹³ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 21, l. 6.

Nõrgenes ka masinapark. Üldse oli vabariigis sõja ajal tekitatud põllumajanduslikule kooperasiioonile kahju 66 miljoni rubla ulatuses.¹⁴

Kohe pärast Eesti NSV vabastamist asuti ka põllumajandusliku kooperasiiooni töölerakendamisele. Mõningaid sellekohaseid samme astuti juba 1944. a. sügisel. Ulatuslikum tegevus algas pärast seda, kui vastavalt ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrusele nr. 33 13. jaanuarist 1945. a. moodustati ENSV Rahvakomissaride Nõukogu juures Põllumajandusliku Ühistegevuse Peavalitsus, kellele allutati kõik põllumajanduslikud ühistud ja nende liidud. Määrus kohustas maakondade partei- ja täitevkomiteesid osutama vajalikku tähelepanu ning kaasabi ühistute juhtimisele, arendamisele.¹⁵ Maakondades asusid nende küsimustega tegelema TSN täitevkomiteede maaosakonnad ja nende juures tegutsevad põllumajanduslike kooperasiioonide inspektorid.

Kahjuks ei võimalda arhiiviandmed saada selget ülevaadet põllumajandusühistute olukorrast Tartumaal vahetult pärast sõda. Nähtavasti puudus selline ülevaade ka tolleaegsetel maakonna põllumajandusliku kooperasiiooni juhtidel endil. See ilmneb ka peavalitsuse inspektorite ettekannetest. Veel 1945. aasta juunis toimunud komanderingu aruandes märgitakse, et Tartumaal puuduvad tegutsevate ühingute nimekirjad, ei ole ülevaadet ühingute tööst, masinate seisukorrast.¹⁶

Mittetäielikel andmeil loendati 1944. a. lõpus Tartumaal 346 mitmesugust ühistut.¹⁷ Kahtlemata olid üsna paljud neist mitmetegutsevad, eriti vee- ja turbaihistud — neid loendati vastavalt 199 ja 115.¹⁸ Viimased ei olnud juba kodanlikul ajal püsivad ega kooperasiioonid selle sisulises mõttes. Hilisemas statistikas valdavad enamik neist lakkas eksisteerimast. Peale nimetatute registreeriti 1944. a. lõpus veel 39 piimaühistut, 70 masinaühistut, 9 elektriühistut, 3 kartuliühistut.¹⁹ Liikmete üldarvuks seisuga 1. jaanuar 1945. a. nimetavad mitmed allikad 6000.²⁰

Eespool toodud arvudest selgub, et ühistud olid võrdlemisi väikese liikmeskonnaga. Iga ühistu kohta tuli keskmiselt 15—20 liiget, seega ligikaudu samapalju kui kodanliku diktatuuri viimastel aastatel. 1945. a. oli Tartumaal umbes 25 000 talumajandit. Siit aga ei tulene, et keskmiselt iga kolmas talupoeg oli mingi ühistu liige. Tegelikult oli ühistute liikmete protsent tunduvalt väiksem, sest paljud talupojad kuulusid samaaegselt mitmesse ühistusse.

Põllumajandusliku kooperasiiooni sotsialistlikul ümberkorral-

¹⁴ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 121, l. 151.

¹⁵ «Eesti NSV Teataja», 1945, nr. 8, lk. 112.

¹⁶ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 118, l. 182.

¹⁷ Tartu Linna Riiklik Arhiiv (edaspidi TLRA), f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 417.

¹⁸ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 5, l. 110—113, 115.

¹⁹ Sealsamas, l. 101—109.

²⁰ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 21, l. 19.

damisel etendas eriti tähtsat osa Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus nr. 511 12. juunist 1945. a. «Eesti NSV põllumajandusliku kooperasiiooni kohta.»

Nimetatud dokumendiga määrati kindlaks põllumajanduslike ühistute liigid ja nende tegevussuunad. Määrus nägi ette ka kompleksühistute loomist. Taastati Piimaühistute Liit, Munaühistute Liit nimetati ümber Linnukasvatuse Kooperasiiooni Liiduks, Kartuliühistute Liit Kartuli ja Juurviljakasvatuse Kooperatiivühistute Liiduks, asutati Põllumajandusliku Kooperasiiooni Liit. Maakondade TSN täitevkomiteede juurde loodi Põllumajandusliku Ühis-tegevuse Peavalitsuse 2—3-liikmelised sektorid.

Määrusega kinnitati põllumajandusliku kooperatiivühistu näidis-põhikiri. Peeti vajalikuks talupoegade laialdast kaasatõmbamist ühistutesse, eriti uusmaasaajate, endiste punaarmeeaste ja partisaanide hulgast. Kaadri tugevdamise eesmärgil otsustati organiseerida aastase õppeajaga alaliselt tegutsevad kursused 100 inimesele ja katta kursuste ülalpidamiskulud riigieelarvest.²¹

Samaaegselt vastuvõetud NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu määrus nr. 1249 laiendas põllumajanduslikele kooperatiivühistule ja nende liitudele kehtiva seadusandluse kolhoosidelt võetavate rahaliste maksude kohta põllumajandussaaduste ümber-töötamisel ja turustamisel. Plaaniorganitele tehti ülesandeks näha ette Eesti NSV põllumajandusliku kooperasiiooni varustamine vajalike materjalidega ja sisseseadega alates 1945. a. III kvartalist. Samuti peeti vajalikuks tagastada kooperatiivkoondistele neilt äravõetud käitised ja eraldada NSV Liidu Põllumajanduspanga Eesti Vabariiklikule Kontorile 4 miljonit rubla täiendavat krediiti pikaajalise laenu andmiseks ühistule.²²

Seega määrati nimetatud määrustega kindlaks põllumajanduslike ühistute ja nende juhtivate organite struktuur, anti neile kolhoosidega võrdsed soodustused, võeti tarvitusele rida abinõusid ühistute kaadri ja finantsmajandusliku olukorra parandamiseks, võeti suund ühistute liikmeskonna laiendamisele töötava talurahva arvel ja ühistute juhtivate organite tugevdamisele ümbervalimiste teel.

5.—7. juulini 1945. a. toimunud EK(b)P Keskkomitee VII pleenum tegi maakondade partei- ja nõukogude organitele ülesandeks kiirendada põllumajandusliku kooperasiiooni organisatsioonilis-majanduslikku tugevdamist, organiseerida massilist poliitilist selgitustööd talurahva hulgas kooperasiiooni eesmärkide ja ülesan-nete tutvustamiseks, rõhutades veelkordselt vajadust laiendada kooperasiionide liikmeskonda esmajärjekorras uusmaasaajate,

²¹ «Eesti NSV Teataja», 1945, nr. 24, lk. 369—371.

²² «Talurahvaleht», 1945, 14. juuni.

Tartumaa põllumajanduslike ühistute liikmeskonna dünaamika aastail 1946—1948²³

Ühistute liik	1. 01. 1946. a.		1. 04. 1947		1. 01. 1948	
	Ühis- tuid	Liik- meid	Ühis- tuid	Liik- meid	Ühis- tuid	Liik- meid
Piimaühistud	38	6 916	33	7 182	18	4 876
Masinaühistud	84	9 484	54	6 910	29	2 852
Linnukasvatus- ühistud	7	890	5	563	4	574
Turbaühistud	41	1 443	10	902	—	—
Elektriühistud	18	935	17	994	14	1 395
Põllumajandus- ühistud	—	—	5	1 001	30	5 515
K o k k u	188	19 668	124	17 552	95	14 512

Saksa okupatsiooni läbi kannatanute, Suure Isamaasõja invaliidide, punaarmeelaste ja partisanide arvel.²⁴

Eespool me märkisime, et 1945. a. alguseks ühendasid põllumajanduskooperatsioonid vaid ca 6000 liiget. Järelikult oli 1945. aasta jooksul toimunud liikmeskonna väga kiire kasv. Uheainsa aastaga suurenes liikmete arv enam kui kolmekordseks.

Selline järsk murrang põllumajanduslike kooperatsioonide liikmeskonna kasvus oli ühistute suhtes rakendatava partei poliitika vahetu tulemus. Kui vabariigi territooriumi vabastamise momendil oli kooperatsiooni kohta täiel määral maksev V. I. Lenini hinnang, mille kohaselt «seni hõlmas kooperatsioon ladvakihti, andis eeliseid sellele, kellel oli raha osamaksude tasumiseks, ei andnud võimalust kasutada tema teened töörahva hulkadel»²⁵, siis juba esimeste partei ja valitsuse otsustega oli põllumajanduslik kooperatsioon muudetud jõukate talunike suletud ja privilegeeritud organisatsioonist töötava talurahva massiorganisatsiooniks. Uue tüüppõhikirjaga kehtestati kõigile jõukohane sisseastumismaks — 25 rubla — ja 10 rubla osamaksu (tolleaegses vääringus) igalt kasutatava maa hektarilt.²⁶

²³ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 121, l. 171; TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 133; s.-ü. 21, l. 57.

²⁴ «Talurahvaleht», 1945, 17. juuli.

²⁵ V. I. Lenin. Teosed. 30 kd., lk. 302.

²⁶ «Talurahvaleht», 1945, 16. juuni.

Kahtlemata stimuleerisid kooperatsiooni kiiret kasvu ka liikmetele kehtestatud soodustused. Näiteks tuli viljapeksu eest ühistu tehnikaga tasuta mitteliikmetel 5% pekstud viljaga, liikmetel 4%-ga.²⁷ Piima ümbertöötlemine oli kooperatsiooni liikmetel 15% odavam kui mitteliikmetel.²⁸ Analoogilised soodustused olid kehtestatud ka teiste teenuste osas.

Talupoegade suhtumist ühistutesse aitas kujundada samuti partei poliitiline ja organisatsiooniline töö kohapeal. Maakonnakomitee sekretär P. Tiido märkis oma artiklis, et maakonna parteiorganisatsioon viib talurahva hulgas läbi ulatuslikku selgitustööd nõukogude põllumajandusliku ühistegevuse põhimõtete selgitamiseks. 1946. aastal viidi maakonna ühistutes läbi 430 koosolekut, kus maakondade ja valdade juhtivad töötajad esinesid poliitiliste ettekannetega, selgitades põllumajandusliku ühistegevuse põhimõtteid.²⁹

Töötava talurahva teenindamine oli kuulutatud kooperatsiooni peamiseks ülesandeks. Olid kavandatud abinõud selle ülesande realiseerimiseks, viidi läbi vajalikku selgitustööd. Kõik see kajastus omakorda talurahva suhtumises kooperatsiooni.

Kuna liikmeskonna kasv toimus suures osas vanade ühistute baasil, siis tähendas see kohalike ühistute tugevnemist, nende elujõulisemaks muutumist. Näiteks oli Kiidjärve Masinaühistul juba 1945. a. sügisel 110 liiget.³⁰ Osa ühistuid paisusid lühikese ajaga eriti suure liikmeskonnaga organisatsioonideks, nagu Laiuse Masinaühistu (401 liiget), Laeva Masinaühistu (261), Kambja-Paali Masinaühistu (341), Ropka Masinaühistu (294)³¹. Keskmiselt iga ühistu kohta tuli 1946. a. alguseks umbes 100 liiget, seega 5—6 korda rohkem kui 1944. aasta lõpus.

Samal ajal aga jäid paljud ühistud, eriti masinaühistud, endiselt väiksearvulisteks ja elujõuetuiks kodanliku perioodi aegse liikmeskonnaga organisatsioonideks. Seepärast oli ühistutele uue, sotsialistliku sisu andmisel, nende organisatsioonilis-majanduslikul tugevdamisel üheks oluliseks suunaks pisiühistute ühendamine. Tartumaal tõstatati see ülesanne juba 1945. aastal. See ilmneb näiteks Tartumaa TSN Täitevkomitee esimehe E. Tõnuristi 1945. a. sügisel ilmunud artiklist, kus märgitakse, et on vaja likvideerida pisiühistud ja luua igas vallas 1—2 tugevat masinaühistut.³²

Ulatuslikumalt hakatakse seda ülesannet realiseerima 1946. aastal. EK(b)P Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu otsuses aruande-valimiskoosolekute läbiviimise kohta ühistuis soovitati

²⁷ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 116, l. 243.

²⁸ Sealsamas, l. 183.

²⁹ «Eesti Bolševik», 1947, nr. 18, lk. 50.

³⁰ «Postimees», 1945, 15. august.

³¹ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 28, l. 198. (Andmed seisuga 1. okt. 1946.)

³² «Postimees», 1945, 15. august.

nimetatud koosolekuid ära kasutada väikeühistute ühendamiseks vabatahtlikkuse põhimõttel.³³

Nagu tabelis 1 toodud andmetest nähtub, vähenes vaadeldaval ajavahemikul tunduvalt ühistute üldarv. Suure osa väikeühistute ühendamise tulemusena loodi elujõulisemad masinaühistud ja tõusis põllumajandusühistute osatähtsus, mis kujutasid nüüd endast kompleksseid, mitmeharulisi kooperatiivühistuid. Uhinemisprotsessi käigus tuli aga parteiorganisatsioonidel ületada endiste masinaomanike vastupanu, kes ei tahtnud kaotada oma peremeheõigust ühistu tehnikale, võimalust ühistu sildi all isiklikult kasu saada. Seega oli ühistute ühendamisel ka suur poliitiline tähtsus, tähendades küla jõukamate taluperemeeste mõjuvõimu ja ekspluataatorlike tendentside vähenemist.

Astudes eriliigilistesse väikeühistutesse, pidi talupoeg maksma igas ühingus eraldi sisseastumis- ja liikmemaksu. Aktiivsus oli samuti hajutatud. Kompleksühistute loomine lõi seega ka soodsamad tingimused ühistute liikmekohustuste täitmiseks, ühistute tööst osavõtuks.

Uheks oluliseks ülesandeks põllumajanduslike kooperatiivühistute sotsialistlikul reorganiseerimisel oli ühistute juhatuste puhastamine klassivaenulikest elementidest. Varasematest dokumentidest leidis see suund rõhutamist Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määruses 25. juunist 1945. a. «Põllumajandusliku ühistegevuse organisatsioonilise ja majandusliku kindlustamise kohta Eesti NSV-s»³⁴ ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee ühises otsuses aruande-valimiskoosolekute läbiviimise kohta põllumajanduskooperatsioonis 1946. a.³⁵ Seda suunda järgis oma praktilises tegevuses ka Tartumaa parteiorganisatsioon. Tulemuseks oli, et 1946. a. aruande-valimiskoosolekute käigus uuenes ühistute juhatuste koosseis märgatavalt. Tartumaa masinaühistute juhatuste 402 liikmest oli endistes juhatustes olnud vaid 134. Analoogiliste tulemustega lõppesid valimised ka teistes ühistuliikides.³⁶

Üldkokkuvõttes valiti 1946. a. kõigi põllumajandusühistute liikide juhatustesse 792 inimest.³⁷ Seega kujunes välja võrdlemisi ulatuslik ühistute aktiiv, mille teadlikumale osale oli võimalik teuda külas läbiviidava organisatsioonilise ja poliitilise töö teostamisel ja kes ühistute juhtimisel kasvasid ka ise, omandades kollektiivse töö organiseerimise kogemusi.

Huvipakkuvaks on küsimus ühistute juhatuste sotsiaalsest koosseisust. Arhiivandmed pakuvad mõningaid võimalusi selle

³³ «Talurahvaleht», 1946, 13. juuni.

³⁴ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 100, l. 25—26.

³⁵ «Talurahvaleht», 1946, 13. juuni.

³⁶ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 95.

³⁷ Sealsamas.

vaatlemiseks, kuigi täpsemad andmed kehvikute, keskmike ja kulakute osatähtsuse kohta neist ei selgu.

Kohalikest aruannetest nähtub, et 1946. a. aruande-valimiskoosolekuil valitud juhatustes oli nüüd 123 kehvikut, 157 uusmaaja 121 juurdelõigete saajat.³⁸ Seega moodustas nüüd see sotsiaalne kiht, mis varem juhatustesse üldreeglina ei kuulunud, umbes 50% viimaste koosseisust. Märgatavalt oli kasvanud ka tööliste ja teenistujate osatähtsus, kelle esindajaid oli uutes juhatustes 132. Analoogilised muudatused olid toimunud ka ühistute revisjonikomisjonide koosseisudes.

Kuigi 1946. a. aruande-valimiskoosolekute käigus toimus põllumajandusühistute juhtivate organite ulatuslik puhastamine kulaklikest elementidest, on siiski alust väita, et 1946. aastal ei suudetud seda ülesannet veel lõpule viia, sest arhiivimaterjalides ja ajakirjanduses esineb korduvalt viiteid sellele, et mõnedes juhatustes on endiselt suunaandjateks endised masinaomanikud, suurtalunikud.

1947. aastal aktiveeris veelgi pealetung kulaklusele. EK(b)P Tartumaa organisatsiooni II konverentsil (1946. a. detsembris) rõhutati vajadust puhastada juhatused täielikult klassivaenulikest elementidest.³⁹ Uhtlasi püstitati uus, velgi kaugeleulatavam ülesanne ühistutele sotsialistliku sisu andmisel — heita kulakud üldkoosolekutel ühistutest välja.⁴⁰ 1947. aastal, eriti aga 1948. ja 1949. aastate aruande-valimiskoosolekute käigus need ülesanded põhiliselt täideti. 1948. aastal näiteks heideti Tartumaa ühistutest välja 323 kulakut ning kõrvaldati paljud ühistute vara riisujad, sealhulgas 11 juhatuse esimeest ja 6 piimatööstuse juhatajat.⁴¹

Endised masinaomanikud püüdsid tihti kasutada ühinguid isikliku kasu saamise eesmärgil. Küllaltki levinuks kujunes kinkleping, mis sageli sisaldas eraomaniku poolt pealesurutud, temale soodsaid tingimusi, nagu tasuta viljapeksu- ja maaharimistöde teostamine, teatud protsendi saamine aastatuludest, töölejämine temale kuulunud tehnikal traktoristina, masinistina, jne. Tartumaa ühinged kasutasid 1948. a. algul selliseid tingimusi sisaldavate kinklepingute alusel 89 rehepeksumasinat, 72 traktorit jm., kokku 297 üksust.⁴² Esines isegi juhtumeid, kus endised omanikud tühistasid ühepoolselt lepingud ja jätkasid tööd eraomanduslikel alustel. 1947. a. sügisest pärinevates arhiiviandmistes loetletakse sellega seoses üles 21 nime, neist 19 rehepeksumasinaomanikku.⁴³

Lähtudes EK(b)P Keskkomitee ja vabariigi valitsuse vastavatest juhenditest, aktiveeris ka Tartumaa parteiorganisatsioon

³⁸ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 95.

³⁹ Sealsamas.

⁴⁰ EKPA, f. 12, nim. 4, s.-ü. 10, l. 29.

⁴¹ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 21, l. 58.

⁴² TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 101, l. 102.

⁴³ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 200.

võitlust selliste eraomanduslike tendentside vastu. Maakonna partei- ja täitevkomiteede otsuses 27. jaanuarist 1948. a. peeti vajalikuks viivitamatult lõpetada rendilepingud, omandada tehnika riiklike ostuhindadega ja mitte lubada endistel omanikel töötada traktoristidena, masinistidena ja autojuhtidena neile kuulunud tehnikal.⁴⁴

Eraomanduslike tendentside, traditsioonide ja nende kandjate väljatõrjumine ühistutest toimus terava klassivõitluse tingimustes, tuginedes kehvikute, uusmaasaajate ja kogu teadlikuma talurahva kasvavale aktiivsusele, kes paljastasid kulakute mahhinatsioonide ning nõudsid kulakute kõrvaldamist ühistutest. Nii toimus see näiteks ka Vara Masinaühistus, kus uusmaasaaja O. Liblik ütles, et «täna aruandekoosoleku ülesandeks on eemaldada ühistust kõik kulaklikud elemendid, ühendada kaks ühistut üheks elujõuliseks. Määrame ühistu lähemad tööülesanded ja asume ise juhtima meile kuuluvaid traktoreid, rakendame kõik vallas oleva tehnika tööle meie kõigi jaoks»⁴⁵.

Töötava talurahva ulatusliku kaasatõmbamise ja kulakluse väljatõrjumise tulemusena muutus oluliselt mitte ainult ühistute juhtivate organite, vaid ka kogu liikmeskonna sotsiaalne koosseis. Nii märgitakse 1948. aasta algul toimunud Tartumaa põllumajandusühingute volinikekogu koosoleku materjalides, et 1945. aastal moodustasid ühistutes enamuse — 70% liikmetest — jõukad talupidajad ja ainult 30% kehvikud ja keskmikud. 1948. algul aga moodustasid kehvikud üle 33%, keskmikud üle 54% ja töölisteenistujad 12% ühistute liikmeskonnast.⁴⁶

Partei II programmi projekti ettevalmistamisel püstitas V. I. Lenin nõude, et kõik partei liikmed töötaksid koöperatsioonides.⁴⁷ Sellest seisukohast lähtus ka EK(b)P ja sealhulgas Tartumaa parteiorganisatsioon põllumajanduskoöperatsiooni sotsialistlikul ümberkorraldamisel. Maakonnaorganisatsiooni II konverentsil 1946. a. detsembris soovitati kõigil põllumajanduses töötavatel kommunistidel astuda koöperatsiooni liikmeks.⁴⁸ Kuigi kommunistide arv oli maakonnas veel võrdlemisi väike (1. dets. 1946. a. 692)⁴⁹, töötas valdades 384 partei liiget ja liikmekandidaati.⁵⁰ Ühistute liikmete hulgas oli aga ainult 11 kommunisti.⁵¹ Seega esines kommuniste vaid üksikutes ühistutes. Ka 1947. a. aprillis toimunud Tartumaa parteiorganisatsiooni aktiivi koosolek konstateeris, et paljud kommunistid ja kommunistlikud noored ei ole veel ühistute

⁴⁴ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 104, l. 101.

⁴⁵ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 134.

⁴⁶ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 21, l. 19.

⁴⁷ V. I. Lenin. Teosed. 29. kd., lk. 95.

⁴⁸ EKPA, f. 12, nim. 6, s.-ü. 1, l. 50.

⁴⁹ Sealsamas, l. 17.

⁵⁰ Sealsamas, l. 18.

⁵¹ Sealsamas, l. 29.

liikmed ega võta osa nende praktilisest juhtimisest.⁵² 1948. a. algul oli ühistutes aga juba 205 kommunisti ja 50 kommunistlikku noort. See võimaldas mõnevõrra suurendada ka kommunistide arvu juhatustes. 1948. a. 1. aprilliks olid 581 juhatuste liikmest 40 partei liikmed või liikmekandidaadid ja 3 kommunistliku noorsooühingu liikmed.⁵³

Muidugi oli üheks peamiseks takistavaks asjaoluks ühistute tugevdamisel kommunistidega viimaste vähesus, sest 1948. a. märtsis oli Tartumaal talupoegi-kommuniste vaid 120.⁵⁴

Jätkus ka põllumajandusliku kooperatsiooni juhtiva aparaadi täiustamine ja selle edasine demokratiseerimine. Olulist tähtsust selles omas ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus nr. 708 31. augustist 1946 «Eesti NSV põllumajandusliku ühistegevuse juhtimise kohta».⁵⁴ Nimetatud määrusega ühendati Põllumajandusühistute Liit, Kartuli- ja Aedviljakasvatuse Ühistute Liit ning Linnukasvatuse Ühistute Liit ühtseks Eesti NSV Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliiduks (PUK). Arvestades, et piimaühistutel oli teiste ühistutega võrreldes eriline tähtsus ning et selle lõigu organisatsioonilis-tehniline juhtimine ja piimasaaduste varumine on võrdlemisi töömahukad protsessid, milles Piimaühistute Liidul oli olulisi kogemusi, otsustati viimane säilitada, lisades talle loomakasvatuse arendamise funktsiooni.

Keskparaadi ümberkorraldamisega likvideeriti üleaarused vahelülid ja võeti suund selle ülesehitamisele massiorganisatsioonidele omastel demokraatlikel alustel. Uus keskorgan — Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliit — tuli valimisele põllumajandusliku ühistegevuse vabariiklikul kongressil. Selle kokkukutsumiseni täitis PUK-i funktsioone PUK-i orgbüroo, mis alustas tegevust 1946. a. oktoobris.

Ka maakondlikud organid kuulusid samal põhimõttel reorganiseerimisele. Seniste määratavate ja väiksearvulise koosseisuga põllumajandusliku ühistegevuse maakondlike sektorite asemel peeti vajalikuks moodustada valitavad põllumajanduslike ühistute maakondlike liitude organid eesotsas kõrgeima organiga — volinikekoguga, mis pidi omakorda valima nõukogu, juhatuse ja revisjoni-komisjoni.

Ülalkirjeldatud süsteemile ülemineku perioodiks moodustati orgbürood. Tartumaa TSN Täitevkomitee ja EK(b)P maakonnamitee otsusega 17. septembrist 1946. a. kinnitati orgbüroo 6-liikmeline, koosseisus A. Kiisel, A. Roose, H. Pint, H. Kingo jt.⁵⁶

Tegelikult kujunes aga nii, et ajutised organid (orgbürood) funktsioneerisid veel üsna kaua pärast nimetatud otsust uuele

⁵² EKPA, f. 12, nim. 7, s.-ü. 1, l. 42.

⁵³ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 159, l. 24.

⁵⁴ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 6, l. 58—59.

⁵⁵ EKPA, f. 12, nim. 8, s.-ü. 1, l. 41.

⁵⁶ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 104, l. 39.

süsteemile ülemineku kohta. Alles 26. veebruaril 1948. a. kinnitasid EK(b)P Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu põllumajandusühistute maakondliku liidu tüüppõhikirja. 1948. a. algul toimusid kohalikud maakondlike organite valimised. Ajavahemikul 31. märtsist kuni 1. aprillini 1948 viidi läbi Tartumaa põllumajanduslike ühingute volinikekogu esimene istung, mis omakorda valis maakondlikud juhtivad organid. Vabariiklikud valitavad organid loodi ENSV esimesel põllumajandusliku ühistegevuse kongressil, mis toimus 14.—15. aprillini 1948. a.

Et põllumajanduslik kooperatsioon võiks täita oma ülesandeid, oli vajalik teatud materiaalse baasi olemasolu, pidev hoolitsus selle tugevdamise eest. See suund leidis fikseerimist juba esimestes sõjajärgsetes partei ja valitsuse otsustes, sealhulgas ka varem viidatud NSV Liidu ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogude määrustes 1945. a. juunist. EK(b)P Keskkomitee 1945. a. juulipleenumi otsustes juhiti samuti tähelepanu vajadusele võtta arvele kooperatiivide varandus, tagastada neile varem kuulunu ja tehti maakondade partei- ja nõukogude organitele ülesandeks kiirendada põllumajandusühistute organisatsioonilis-majanduslikku tugevdamist.⁵⁷

V. I. Lenin on märkinud, et «iga ühiskondlik kord tekib ainult teatava klassi rahanduslikul toetusel» ja et «kooperatsioonile tuleb luua poliitiliselt sellised tingimused, et kooperatsioon oleks mitte ainult üldse ja alati teatavas soodustatud olukorras, vaid et see soodustus oleks puhtvaranduslik»⁵⁸.

See on täiel määral maksev ka lihtsa põllumajandusliku kooperasiioni kohta ja leidis rakendamist EKP tegevuses viimase arendamisel.

Uheks esimeseks sellekohaseks dokumendiks oli ENSV Rahvakomissaride Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrus nr. 375 26. aprillist 1945 «Masinaühistute ja eratraktorite kütte ja määrdeainetega varustamise kohta Eesti NSV-s», mis kohustas Põllumajandusministeeriumi ja teisi vabariigi asutusi varustama ühistuid tagavaraosadega, naftasaadustega, määrdeainetega ja abistama neid remondi läbiviimisel.⁵⁹ ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määrmuses nr. 697 14. augustist 1946 «Abinõudest Eesti NSV põllumajandusliku ühistegevuse organisatsioonilis-majandusliku tugevdamise ja talle materiaalse-tehnilise abi osutamisest» kohustati ühistuile eraldama riiklikust fondist maad, soovitati osta liikmetelt ja mitteliikmetelt komplitseeritud põllumajandusmasinaid, alustada ladude ja muude hoonete ehitamist ning tehti Põllumajanduse ja Kohaliku Tööstuse Ministeeriumile ülesandeks remontida ühistute tehnikat.⁶⁰

⁵⁷ «Talurahvaleht», 1945, 17. juuli.

⁵⁸ V. I. L e n i n. Teosed. 33. kd., lk. 429.

⁵⁹ «Postimees», 1945, 5. mai.

⁶⁰ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 100, l. 89—93.

Nagu varem märgitud, võimaldati ühistutele oma materiaalse baasi väljaarendamiseks laenu. AINUÜKSI loomade juurdemuretsemiseks anti Tartumaa põllumajandusühistutele 1947. aastal üle 1 miljoni 170 tuhande rubla krediiti.⁶¹

Tabel 2

Tartumaa põllumajandusühistute tehnikaga varustatus
1946. a. sügisel⁶²

Tehnika	Kokku tk.	Sellest	
		ühistute oma	renditud
Traktorid	134	74	60
Lokomobiilid	133	101	32
Rehepeksumasinad	261	173	88
Mootorid	18	14	4
Saakaatrid	8	4	4
Traktoriadrad	74	74	—
Randaalid	42	42	—
Kultivaatorid	18	18	—

Kui tabelis 2 toodud andmetele lisada, et ühistutel oli veel 37 meiereid ja 36 koorejaama⁶³, siis võib öelda, et neil oli suhteliselt tugev tehniline baas. Võrreldes siin toodud näitajaid MTJ-idega, ilmneb, et ühistutel oli mitme tehnikaliigi osas ülekaal (MTJ-idel oli näiteks 1945. a. ainult 42 traktorit).⁶⁴ Rehepeksumasinad olid samuti koondatud peamiselt ühistutesse. Järgnevatel aastatel tugevnes ühistute materiaalne baas veelgi: 1949. a. 1. septembriks oli näiteks Tartumaa ühistutel 162 traktorit, 134 lokomobiili, 303 rehepeksumasinat, 50 mootorit, 53 veskit jm.⁶⁵

Ühistute tehnilise baasi väljakujundamisel võib täheldada kolme põhiteed: 1) endiste ühistute vara arvelevõtmine ja tagastamine; 2) tehnika, veskite jm. rentimine (hiljem ostmine) eraomanikelt; 3) uue tehnika ostmine riigilt.

Peamisteks teedeks olid kaks esimest. Siinjuures tuleb märkida, et küllaltki suurt täiendust saadi eravalduuses oleva tehnika ostmisest. Seega realiseerus eesti külas kooperasiiooni kaudu ka eravalduuses oleva põllumajandustehnika ühiskonnastamise protsess,

⁶¹ «Postimees», 1947, 17. detsember.

⁶² TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 74, l. 20.

⁶³ Sealsamas.

⁶⁴ TLRA, f. 168, nim. 6, s.-ü. 4, l. 9.

⁶⁵ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 417.

kapitalistlike tootmissuhete väljatõrjumise protsess. Loomulikult ei saanud see toimuda riigi toetuseta, mis seisnes eraomanike suhtes rakendatavas maksupoliitikas ja koöperatsioonidele antavas enamsoodustusrežiimis (tehnika kasutamine, hooldamine, kütte ja määrdeainete hankimine jm.).

Mõned ühistud kujunesid mitmepalgelise tootmistegevusega ettevõteteks. Näitena võiks tuua Laiuse Põllumajandusühistut, mille liikmeteks oli ligi 90% valla talupoegadest. Peale põllutööde tegeldi siin ka teiste töondustega. Ühistul oli oma saekaater laudade ja sindlite lõikamiseks. Organiseeriti nõõritöökoda, mis varustas talupoegi peamiselt koormakõiega. Ühistul oli veel veski, vankritöökoda, kingsepatöökoda, sepikoda, tehti kudumistöid, varustati ühistu liikmeid aedviljataimedega.⁶⁶

Mõningase pildi põllumajandusühistute poolt tehtud tööst annab tabel 3.

Tabel 3

**Tartumaa põllumajandusühistute tootmisalasesst tegevusest
aastail 1945—1947⁶⁷**

Töö nimetus	1945	1946	1947
Piima vastuvõtmine (kg)	14 686 566	18 842 987	19 749 600
Või valmistamine (kg)	494 600	760 553	730 557
Juustu valmistamine (kg)	215 000	72 471	81 170
Kohupiima valmistamine (kg)	96 000	174 132	149 100
Traktoritööd (pehmek. ha)	5 400	7 810	9 118,9
Viljapeks (t)	29 050	43 000	49 500

Tabelis on toodud vaid mõningad peamised ühistute tootmistöö näitajad, kuid ka neist nähtub, et ühistud arendasid võrdlemisi ulatuslikku tootmisalasesst tegevust, eriti piima ümbertöötlemisel ja viljapeksutöödel. Juba neistki arvudest tulenevalt võib väita, et ühistud osutasid märgatavat abi talurahvale nende majandite tootmisalasel teenindamisel ja arendamisel.

Ühistute poolt tehtaval tootmistööl ei olnud mitte ainult majanduslik, vaid ka oluline poliitiline tähtsus, sest nad teenindasid paljude tööliikide alal esmajärjekorras uusmaa- ja juurdelõigete saajaid, kehvikuid, keskmikke (näiteks traktoritööd, seemnelaenu jm.), vähendades sellega kulakluse majanduslikku mõjuvõimu.

Siinjuures tuleb märkida, et ühistute kasutuses olev tehnika oli valdavas enamuses vana, amortiseerunud, välismaise päritoluga,

⁶⁶ «Postimees», 1947, 26. oktoober.

⁶⁷ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 8, l. 417.

puudusid tagavaraosad. Remondivõimalused olid raskendatud, sest oma remonditöötajad olid vaid üksikutel ühistutel. Sõjajärgsetes tingimustes oli puudus ka remondimaterjalidest, küttega määrdeainetest, bensiinist. Piimatööstusel oli raskusi transpordiga, ei jätkunud pakkematerjali, kastinaelu, lupja. Osalt oli see loomulikult tingitud ka ühistute endi ebarahuldavast organiseerimistööst. Parema materiaalse varustatuse ja organiseerimise korral oleks ühistute tootmistegevus olnud kahtlemata veelgi ulatuslikum.

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenum (aprill 1947), mis arutas vabariigi põllumajanduse arendamise ülesandeid sõjajärgseil aastail, pidas vajalikuks veelgi laiendada ühistute tootmisalast tegevust. Pleenum pidas ühistute põhiülesanneteks ühiskondlike majandite loomist teravilja-, põldheina-, kartuli- ja köögiviljaseemne kasvatamiseks, farmide ja mesilate organiseerimiseks, noortõukarja kasvatamiseks, samuti veskite, remonditöökodade, sepikodade ning garaazide ehitamist, loomakasvatustfarmide ja paarituspunktide rajamist, ühiskondlike seemnefondide loomist, oma liikmete abistamist saaduste ülejäägi realiseerimisel.⁶⁸ Loetletud tegevussuundadest tähtsaimaks peeti ühiskondlike majandite loomist. Vastavalt pleenumi otsusele ilmus ka ühiskondliku majapidamise põhimäärus.⁶⁹

Tegelikult oli suund ühistute tootmistegevuse laiendamisele riikliku maareservi arvel fikseeritud juba varem. Nimelt peeti ENSV Ministrite Nõukogu ja EK(b)P Keskkomitee määruses 31. jaanuarist 1947. a., kus käsitleti kevadkülvil ettevalmistamist, vajalikuks eraldada kõikidele põllumajanduslikele ühistutele riiklikust maareservist maatükid ühistute külvide teostamiseks ja tehti PUK-i orgbüroole ülesandeks 1. märtsiks 1947. a. esitada omapoolsed ettepanekud riikliku maafondi reservide kasutamiseks.⁷⁰

EK(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsustes anti sellele suunale konkreetne vorm ühiskondlike majapidamiste näol.

EK(b)P Tartumaa organisatsiooni aktiivi koosolekul 12. aprillil 1947. a., kus arutati EK(b)P XVI pleenumi otsustest tulenevaid ülesandeid, peeti vajalikuks, et ühistud juba 1947. aastal võtaksid uutes majandites kasutusele 2000 ha maad, sellest 1400 ha põldu, ja teostaksid kevadkülvil 750 hektaril.⁷¹

Praktika näitas, et ühiskondlike majandite loomine kulges mõnevõrra aeglasemalt kui kavandati. 1948. a. alguseks oli loodud 41 ühiskondlikku majandit üldpindalaga 1705 ha, sellest põldu 908 ha. Aasta hiljem — 1. jaanuariks 1949 — oli loodud 51 ühiskondlikku majandit üldpindalaga 3125 ha, sellest põldu 1570 ha.⁷²

⁶⁸ «Talurahvaleht», 1947, 10. aprill.

⁶⁹ Vt. «Talurahvaleht», 1947, 20. mai.

⁷⁰ ENSV ORKA, f. R-711, nim. 1, s.-ü. 12, l. 11, 17.

⁷¹ EKPA, f. 12, nim. 7, s.-ü. 1, l. 60.

⁷² TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 21, l. 65.

Kahe aastaga koondati ühiskondlike majandite farmidesse ka mõningal määral töö-, produktiiv- ja tööloomi. Nii oli 1949. a. 1. jaanuariks Tartumaa ühistutes 144 hobust, 453 veist, 309 siga, 151 lammast, 942 kodulindu ja 14 mesilasperet.⁷³

Põhimääruse kohaselt tuli tööd majandis läbi viia peamiselt ühistu liikmete ühisjõul. Praktika näitas aga, et talupojad püüdsid esmajärjekorras teha ära tööd isiklikus majapidamises. Kuigi ühiskondlikus majandis tööl käidi, peamiselt hooajatöödel, talgute vormis, jäi liikmete töö liiga napiks ega rahuldanud majandite vajadusi. Mõningail andmeil tehti Tartumaa majandis 1947. a. kevad-, suve- ja sügiskuudel liikmete poolt tööd vaid 8000 inim-päeva ulatuses.⁷⁴ Seega kujunes majandites peamiseks töö tegijaks palgaline tööjõud. Iseloomulikuks on Palamuse Piimaühistu informatsioon, kus märgitakse, et kevadkülv viidi läbi majandi juhataja ja kahe alalise palgalise töötaja poolt. Heinategu, viljakoristamine ja rehepeks tehti samuti nende poolt — ühistu talgute korras.⁷⁵

Seega võib märkida, et talupoegade kollektiivtöölalasel kasvatamisel jäi ühiskondlike majandite osatähtsus võrdlemisi tagasihoidlikuks.

Ka ühismajandite tootmisalane eeskuju jäi väheseks, sest saagid olid põhiliselt ümbruskonna talundite keskmiste tasemel või isegi väiksemad: paljudes ühistutes oli laudasõnnikut napilt, mineraalväetisi kasutati vähe, põllutööde läbiviimine aga kippus hiline-ma. «Rahva Hääle» kirjutab, et suur osa ühiskondlikest majanditest tegutseb nõrgalt ja sörgib üksiktalupidajate sabas.⁷⁶

Kõigest sellest loomulikult ei tulene, et ühiskondlike majandite loomine ennast ei õigustanud — majandite rajamisel oli rida positiivseid külgi. Kõigepealt võimaldas majandite loomine võtta ülesharimisele suure osa neist riigi reservfondi maadest, kus sovhoo-side või nende osakondade loomine ei olnud perspektiivikas, ja kindlustada sealt põllumajandusliku toodangu saamine. Ainuüksi riiklike kohustuste korras müüsid Tartumaa ühistud 1948. a. 142,7 t teravilja, 104,7 t kartuleid, 45,9 t piima, 3,8 t liha ja 31,3 t heina.⁷⁷

Ühistute seisukohalt tähendas kollektiivmajandite loomine ühtlasi ka ühistute keskuste loomist. 1945.—1946. aastal enamikul ühistuist sellised keskused veel puudusid. Arvepidamis- ja muid dokumente hoiti juhatuse liikmete kodudes. Puudusid ka vajalikud ruumid tehnika, samuti materjalide, kütte ja määrdeainete ning teravilja hoidmiseks. Kõik see oli laiali, hoiul ühistute liikmete isiklikes majapidamistes. Loomulikult raskendas selline olukord

⁷³ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 21, l. 64.

⁷⁴ «Postimees», 1948, 1. jaanuar.

⁷⁵ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 117, l. 111.

⁷⁶ «Rahva Hääle», 1948, 14. aprill.

⁷⁷ TLRA, f. 140, nim. 1, s.-ü. 133, l. 240.

ühistute tööd, soodustas kuritarvitust ühiskondliku vara kasutamisel. Majandite loomine võimaldas aga koondada lisaks muule ühistute poolt muretsatud tõu- ja kariloomad, kindlustada nad enda toodetud söödaga.

Ühistutel oli ka mitmesuguseid teisi funktsioone: võtsid vastu riiklike müügikohustuste korras laekuvat põllumajandustoodangut, tegelesid kokkuostuga, tõukarja arendamisega, andsid talupoegadele seemnelaenu jm.

Kõiki ühistute tegevussuundi üksikasjalikumalt käsitlemata on selge, et leninlikest põhimõtetest lähtudes tehti maakonnas lühikese ajaga ära suur töö ühistutele sotsialistliku sisu andmisel, nende majanduslik-poliitilise ja kasvatusliku funktsiooni suurendamisel talurahva hulgas. Ühistud kujunesid töötava talurahva massiorganisatsioonideks. Neis omandati teatud kogemusi põllumajandusliku tootmise kollektiivseks organiseerimiseks, isiklike ja ühiskondlike huvide õigeks kooskõlastamiseks. Ühistutes läbis talurahvas teatud poliitilise kooli võitluses kulakluse vastu. Üldkokkuvõttes etendasid põllumajandusühistud olulist osa töötava talurahva tootmisalase koopereerimise ettevalmistamises.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТАРТУМААСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ КП(б)Э ПО СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ПЕРЕСТРОЙКЕ И РАЗВИТИЮ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОБЩЕСТВ В 1944—1948 гг.

Л. Кийк

Резюме

Ленинские положения о кооперации, об использовании и развитии ее в переходный период учитывались и КП Эстонии. Тартумааская организация сразу после войны также приступила к использованию и социалистической перестройке унаследованной от буржуазной Эстонии сети сельскохозяйственных обществ.

Одной из главных задач было увеличение числа членов обществ за счет новоземельцев, бедняков и середняков. В результате различных мероприятий к началу 1948 года в уезде насчитывалось 14,5 тыс. членов обществ вместо 6 тыс. к началу 1945 года.

Большая работа проводилась под руководством партийных организаций по укрупнению большого числа мелких обществ. К началу 1948 года число обществ сократилось более чем в 3 раза. Укрупнение способствовало не только экономическому, но и политическому укреплению обществ, уменьшению роли бывших владельцев сельскохозяйственных машин.

Очистка кооперативного аппарата от классово-враждебных элементов началась непосредственно после Великой Отечествен-

ной войны. На первых порах ограничивались вытеснением кулаков из правлений и ревизионных комиссий обществ. Большая работа в этом направлении была проведена в 1946 году. В 1947 году был взят курс на полное вытеснение классово-враждебных элементов из обществ.

В результате широкого вовлечения трудящегося крестьянства и вытеснения кулацкого элемента изменился социальный состав не только руководящих органов, но и обществ в целом. Если в начале 1945 года преобладающее большинство членов уездных обществ на 70% составляло зажиточное крестьянство и только на 30% — бедняки и середняки, то в начале 1948 года бедняки составили 33%, середняки — более 54% и рабочие-служащие — 12%.

Учитывая ленинские указания, уездная партийная организация также добивалась увеличения удельного веса коммунистов в обществах и их руководящих органах. Если еще в конце 1946 года среди членов обществ уезда было только 11 коммунистов, то к началу 1948 года их насчитывалось 205. Это позволило несколько увеличить число коммунистов и в правлениях.

Заметно укрепилась в рассматриваемый период и материально-техническая база простой сельскохозяйственной кооперации. На 1 сентября 1949 года общества уезда имели 162 трактора, 134 локомобили, 303 молотилки, 53 мельницы и много другой сельскохозяйственной техники. Машинный парк в значительной степени пополнился за счет приобретения техники из частного сектора. Следовательно, посредством простой сельскохозяйственной кооперации осуществлялся также и процесс обобществления сложной частнособственнической сельскохозяйственной техники. Весьма развитая материальная база позволила обществам осуществить большую работу по обслуживанию трудящегося крестьянства, ослабить экономическое влияние кулачества.

XVI пленум ЦК КП(б) Эстонии считал необходимым в целях дальнейшего расширения производственной деятельности обществ создать при них общественные хозяйства. В Тартумааском уезде к концу 1948 года было 41 хозяйство. Путем создания общественных хозяйств расширилась производственная деятельность обществ; была взята в эксплуатацию значительная часть государственного земельного фонда, общества получили помещения для административных центров, сосредоточения сельскохозяйственной техники, горюче-смазочных материалов, запасов зерна, рабочего, продуктивного и племенного скота.

В результате социалистической перестройки и развития простой сельскохозяйственной кооперации повысилась ее экономическая и политическая роль в жизни трудящегося крестьянства. Социалистическая перестройка и вся деятельность обществ, участие крестьян в их работе явились значительной школой для крестьянства в деле подготовки колхозного движения.

DIE TÄTIGKEIT DER PARTEIORGANISATION DES KREISES TARTU DER KOMMUNISTISCHEN (B) PARTEI ESTLANDS ÜBER DER SOZIALISTISCHEN UMGESTALTUNG UND ENTWICKLUNG DER LANDWIRTSCHAFTLICHEN GENOSSENSCHAFTEN IN DEN JAHREN 1944—1948

L. Kiiik

Zusammenfassung

Die Leninschen Verordnungen über die Genossenschaft, von ihrer Nutzung und Entwicklung im Zeitabschnitt des Übergangs hat auch die KP Estlands berücksichtigt. Gleich nach dem Krieg, begann die Organisation des Kreises Tartu, das von dem bürgerlichen Estland überkommene Netz der landwirtschaftlichen Genossenschaften zu nutzen und umzugestalten.

Die Vergrößerung des Mitgliedbestandes der Genossenschaften auf Kosten der Neuansiedler, der Kleinbauern und Mittelbauern galt als eines der Hauptaufgaben. Im Ergebnis der getroffenen Maßnahmen vergrößerte sich der Mitgliedbestand der Genossenschaften im Kreise von 6 tausend (Anfang 1945) bis 14,5 tausend (Anfang 1948).

Unter der Leitung der Parteiorganisationen wurden viele kleinere Genossenschaften zusammengelegt. So verringerte sich die Anzahl der Genossenschaften am Anfang 1948 um das Dreifache. Die Erweiterung der Genossenschaften begünstigte nicht nur die wirtschaftliche, sondern auch die politische Konsolidierung der Genossenschaften und setzte die Bedeutung der ehemaligen Inhaber der Landmaschinen herab.

Mit der Säuberungsaktion des Genossenschaftsapparates von den klassenfeindlichen Elementen wurde gleich nach dem Kriege begonnen. In der ersten Zeit beschränkte man sich nur auf die Verdrängung der Kulaken aus den Verwaltungen und Revisionskommissionen der Genossenschaften. In dieser Richtung wurde eine große Arbeit im Jahre 1946 durchgeführt. Im Jahre 1947 war der Kurs auf die völlige Verdrängung der klassenfeindlichen Elemente aus den Genossenschaften genommen worden.

Als Resultat der weiten Heranziehung der werktätigen Bauernschaft, und der Verdrängung der Kulaken, veränderte sich nicht nur der Bestand der leitenden Organe, sondern auch der Bestand der Genossenschaft veränderte sich insgesamt. Wenn zu Anfang des Jahres 1945 die Großbauern eine überwiegende Mehrheit in den leitenden Organen der Genossenschaften bildeten (70%), so waren es die Klein- und Mittelbauern nur mit 30% dabei. Aber zu Anfang des Jahres 1948 gab es schon 33% der Kleinbauern, über 54% Mittelbauern und 12% Angestellten.

Mit Rücksicht auf die Leninschen Unterweisungen hatte die

Organisation des Kreises auch darauf hingearbeitet, um das spezifische Gewicht der Kommunisten in den Genossenschaften und in den leitenden Organen zu vergrößern.

Wenn noch am Ende des Jahres 1946 nur 11 Kommunisten in die Genossenschaften gehörten, so vergrößerte sich die Anzahl der Kommunisten zu Anfang des Jahres 1948 schon auf 205. Das ermöglichte, die Anzahl der Kommunisten auch in den Verwaltungen zu vergrößern.

Die materiell-technische Basis der einfachen landwirtschaftlichen Genossenschaften verstärkte sich im obenerwähnten Zeitabschnitt bedeutend. Am 1. September 1949 hatten die Genossenschaften des Kreises 162 Traktoren, 134 Lokomobilen, 303 Dreschmaschinen, 53 Mühlen und viele andere Landmaschinen. Der Maschinenpark vervollständigte sich auf Kosten der Aneignung der Landmaschinen aus dem Privatsektor.

Folglich wurde durch die einfache landwirtschaftliche Genossenschaft auch der Prozeß der Vergesellschaftung der im Privatsektor vorhandenen Landmaschinen realisiert. Die verhältnismäßig gut entwickelte materielle Basis ermöglichte es, eine umfangreiche Arbeit zur Betreuung der werktätigen Bauernschaft durchzuführen und zugleich den wirtschaftlichen Einfluß der Kulaken zu verringern.

Das XVI. Plenum des ZK der EK(B) Partei hielt es für notwendig, zur Erweiterung der Produktionstätigkeit bei den Genossenschaften gesellschaftliche Wirtschaften zu gründen. Am Ende des Jahres 1949 gab es im Kreis Tartu 41 solcher Wirtschaften.

Mit der Gründung der gesellschaftlichen Wirtschaften erweiterte sich die Produktionstätigkeit der Genossenschaften. Ein wesentlicher Teil der Landreserven der staatlichen Fonds wurde bebaut. Die Genossenschaften erhielten Räume für Verwaltungszentren, auch zur Unterbringung der Landmaschinen, der Brennmaterialien, Schmierstoffe, Getreidevorräte, des Arbeits-, Produktiv- und Zuchtviehes.

Im Ergebnis der sozialistischen Umgestaltung und Entwicklung der einfachen wirtschaftlichen Genossenschaften vergrößerte sich auch die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Genossenschaften im Leben der werktätigen Bauernschaft. Die sozialistische Umgestaltung der Genossenschaften, die ganze Tätigkeit der Genossenschaften, die Beteiligung der Bauern an den Arbeiten galten der Bauernschaft als eine bedeutende Schulung bei der Vorbereitung zur Kolchosbewegung.

RAT «ESTONIA» PARTEIALGORGANISATSIOONI SUUNAVAST OSAST OOPERITEATRI KUJUNEMISEL AASTAIL 1946—1956

I. Sevtšuk

«Estonia» teatri parteialgorganisatsioon alustas oma tegevust 1946. aastal.¹ Parteilise juhtimise vajadus tulenes teatrikunsti kasvavast ühiskondlikust tähtsusest, nõuetest, mida meie ühiskond kunstile esitab, ja teatri enda ideelis-esteetilisest vajadusest. Teatri parteiline juhtimine on teatrikunsti eluvõimelisuse obligatoorne eeldus ja tingimus, mis arvestab kunsti konkreetseid arenguvõimalusi ja esteetika norme. Sellest mõttest juhinduti juba ühel esimesel parteikoosolekul «Estonias» 1946. aastal, kui kõne all olid poliithariduslikud küsimused ja teatritöö.²

Käesolevas artiklis tehakse katse anda ülevaade RAT «Estonia» ooperirepertuaarist aastail 1946—1956 ja valgustada parteiorganisatsiooni osa ooperiteatri loominguuliste võitude kujunemise pika ja vaearikka tee algul. Spetsiaalsed uurimused vastavas küsimuses EKP ajaloo valdkonnas tänini puuduvad. Üldhinnangud nõukogude teatri parteilisele juhtimisele sõjajärgseil aastail on antud EKP ajaloo ülevaates.³

Kunsti spetsiifilisuse tõttu, õpetas V. I. Lenin, ei tohi kunstielu juhtimist kui üht parteitöö tahku šablooniliselt samastada parteitöö teiste külgedega. Samal ajal V. I. Lenin ei näinud takistusi pidamast kunsti lahutamatuks seotuks parteitöö ülejäänud osadega. Kunsti ühtesulamist tõeliselt eesrindliku ja lõpuni revolutsioonilise klassi liikumisega käsitatakse kui tingimatut ja tungivat nõudmist, mida dikteerivad revolutsiooni ja kultuuri enda huvid. V. I. Lenin on korduvalt rõhutanud, et partei liige võidab juhtiva osa kätte oma isikliku osavõtuga tööst, oma eeskujuga.⁴

¹ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 1, l. 1.

² Sealsamas, l. 12—13, 19—20.

³ Vt. Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. III osa. Tln., 1972, lk. 281—293.

⁴ Vt. V. I. Lenin. Teosed. 35. kd., lk. 146; 10. kd., lk. 27.

On vähe sellest, kui kommunistid püstitavad teatrile uusi suuri ülesandeid — neid tuleb ka parteiliselt ellu viia. Seda oli aga raske teha parteiorganisatsioonil, kus oli esialgu arvel vaid 6 liiget ja 2 liikmekandidaati.⁵ Seepärast püüdis RAT «Estonia» parteiorganisatsioon oma ridu tugevdada eelkõige loominguliste töötajatega. Üks esimesi, kes 1946. aasta märtsis partei liikmeks vastu võeti, oli Georg Ots⁶; liikmekandidaatideks võeti samal aastal J. Kostabi ja A. Ots⁷. 1947. a. suvel sai UK(b)P liikmekandidaadiks «Estonia» sõjajärgsete aastate üks silmapaistvamaid ooperisolistide Olga Lund⁸, 1949. a. märtsis Karl Ots, vanemasse generatsiooni kuuluv tunnustatud lavakunstnik⁹. Aasta hiljem esitas K. Ots parteisse astumise avalduse. Seda toetati üksmeelselt.

«Estonia» parteiorganisatsioon kasvas ja mehistus kõnesolevail aastail mitte ainult ooperilauljate, vaid ka draama- ja balletiala töötajatega. Nii sidusid oma elu parteiga 1947. a. Hugo Laur, Leo Martin ja Anna Ekston.¹⁰ «Estonia» teatri partei-algorganisatsioonist aastail 1946—1956 annab ülevaate järgmine tabel.

Tabel 1

RAT «Estonia» partei-algorganisatsioon aastail 1946—1956¹¹

Aasta	Partei-algorganisatsiooni sekretär	Partei		Kokku
		liikmeid	liikmekandidaate	
1946	A. Soomra	6	2	8
1947	P. Raudkivi	7	2	9
1948	P. Raudkivi	7	16	23
1949	A. Peek	10	6	16
1950	G. Ots	11	3	14
1951	G. Ots	9	—	9
1952	M. Arder	9	1	10
1953	M. Arder	10	1	11
1954	O. Lund	10	—	10
1955	J. Kostabi	11	1	12
1956	J. Kostabi	13	—	13

⁵ EKPA, f. 5, nim. 7, s.-ü. 133, l. 68.

⁶ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 1, l. 3.

⁷ Sealsamas, l. 6, 21.

⁸ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 2, l. 24.

⁹ Sealsamas, l. 19.

¹⁰ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 2, l. 14, 16.

¹¹ EKPA, f. 5, nim. 7, s.-ü. 133, l. 68, 101; nim. 8, s.-ü. 31, l. 128; nim. 12, s.-ü. 44, l. 5; nim. 14, s.-ü. 68, l. 4; nim. 18, s.-ü. 53, l. 26; nim. 23, s.-ü. 58, l. 4; f. 3747, nim. 7, s.-ü. 1, l. 14; s.-ü. 5, l. 79; nim. 4, s.-ü. 2, l. 11; nim. 5, s.-ü. 1, l. 46; nim. 8, s.-ü. 1, l. 37; nim. 9, s.-ü. 1, l. 47; nim. 10, s.-ü. 1, l. 30. 1949. aastani oli «Estonia» parteiorganisatsioon EK(b)P Tallinna teatrite algorganisatsiooniks, kusjuures suurim liikmete arv täheldati aastail 1948—1949 (EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 7, l. 1—45).

Marksistlik-leninliku kultuurikäsituse tähtsamaid juhtmõtteid on lugupidav suhtumine kultuuripärandisse, kultuuriprotsessi järjekestvuse tunnistamine ja kultuuri säilitamine. Marksistlik suhtumine kultuuripärandisse on olnud sotsialistliku kultuurirevolutsiooni keskne nõue, sest sotsialistlik kultuur ei saa tekkida tühjal kohal. Kultuuri ajaloo iga etapp on kogu ajaloo vältel tuginenud eelneva saavutustele, et luua midagi kvalitatiivselt uut. Nii oli see ka «Estonias». Sotsialistliku realismi meetodi järkjärguline omandamine ja rakendamine eesti juhtivas muusikateatris tõi kaasa klassikateoste sügavama avamise sõjajärgseil aastail. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäeval 1944. aasta sügisel avas «Estonia» oma esimese sõjajärgse hooaja P. Tšaikovski ooperiga «Jevgeni Onegin» (E. Uuli lavastuses). Järgnesid G. Puccini «Madame Butterfly» ja «Tosca» (1945), G. Verdi «Rigoletto» ja R. Leoncavallo «Pajatsid» (1946), G. Puccini «Boheem» ja G. Donizetti «Don Pasquale» (1947), G. Rossini «Sevilla Habemeajaja» (1948) jt. Kuigi need lavastused olid veel kunstiliselt ebaühtlased, väljendus neis kõigis kindel püüe avada klassikat marksistlikult. Mõistagi piirdus see lähenemisviis esialgu põhiliselt vanemate vennasvabariikide teatrites läbiproovitud seisukohtade ülevõtmisega, nagu see oli iseloomulik ka nende aastate paljudele draamalavastustele.¹² Araproovitud kontseptsioonidele tuginemist pidas «Estonia» parteiorganisatsioon aga mõistetavaks, vajalikuks ja loomulikuks.

Kõrvuti uute saavutustega esines «Estonia» laval 40-ndate aastate teisel poolel siiski veel küllaltki palju kesist, väheütlevat ja ebaedukat («Carmen», «Padaemand» jt.)¹³

«Estonia» ooperi uuslavastusi sõjajärgsel perioodil iseloomustab tabel 2.

Nõukogude ooperiteatri ülesanne on rakendada iga lavateos kommunismiajastu inimese kasvatamise teenistusse. Ei ole niisuguseid teaduse ja kunsti vorme, mis ei laseks end seostada kommunismi suurte ideedega.¹⁴ Need ja teised nõukogude teatrikunsti ees seisvad ülesanded formuleeriti partei dokumentides kirjanduse, kunsti ja muusika alal. Nende ülesannete täitmise eest võitles ka RAT «Estonia» parteiorganisatsioon oma lavastuste loomisel. Seejuures oli teatrile ja tema parteiorganisatsioonile suureks abiks 1947. a. juulis toimunud EK(b)P Keskkomitee XVII pleenum.¹⁵ Pleenumi ettekandes analüüsiti põhjalikult nii ideoloogia-

¹² Vt. K. Kask. Novaatorlikud Shakespeare'i-lavastused. — Eesti Nõukogude teater. Almanahh VI. Tln., 1963, lk. 88.

¹³ Vt. K. Kõrvits. Ooper ja operett uuel teel. — Eesti Nõukogude teater 1940—1960. Tln., 1960, lk. 65.

¹⁴ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa, Tln., 1956, lk. 451.

¹⁵ Vt. EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 384, l. 259—271.

Ooperilavastused RAT «Estonias» aastail 1944—1956

Aasta	Kokku	Uuslavastused			
		Klassika			Nõukogude heliloojate tööd
		Kokku	Lääne klassika	Vene klassika	
1944	1	1	—	1	—
1945	4	3	2	1	1
1946	4	3	2	1	1
1947	4	3	3	—	1
1948	4	3	2	1	1
1949	5	4	2	2	1
1950	4	2	2	—	2
1951	3	2	1	1	1
1952	2	2	1	1	—
1953	2	2	1	1	—
1954	4	4	2	2	—
1955	2	1	1	—	1
1956	4 ¹⁶	1	—	1	3
Kokku	43	31	19	12	12

rinde saavutusi kui ka kitsaskohti, pöörati tähelepanu parteitööle teatris ja muusika alal.¹⁷ Teatri parteiorganisatsioon, juhitud EK(b)P Keskkomitee XVII pleenumi otsusest, hakkas osutama tõsisemat tähelepanu lavastuste kvaliteedile. Kommunistidel tuli jälgida eelkõige, et kangelaskujud, samuti libretosid ei tõlgitsetaks meelevaldselt. Uhtlasi kohustas pleenumi otsus parteiorganisatsiooni tagama peaosades näitlejate sellise paigutuse, mis soodustaks sügavalt ideeliste etenduste loomist.¹⁸

Parteiorganisatsiooni kaasabil oli tarvis omandada ka uus loominguiline meetod, mis võimaldanuks jäägitult avada ooperitesse kätkevad ideed. See nõudis marksistliku maailmavaate ja sotsialistliku kunsti printsiipide tundmist ning nende vahetut praktikasse rakendamist. Sotsialistliku realismi meetodi omandamine oli aeganõudev ja raske protsess.

«Estonia» parteikoosolekul 1946. a. oktoobris märkis direktor A. Lauter, et uue maailmavaate omandamine läheb teatritöötajate juures veel aeglaselt. Oli näitlejaid, kes pidasid poliitilise kirjanuse lugemist koguni üleliigseks.¹⁹ Kuigi peeti poliitõppusi ja

¹⁶ 4-st 2 olid kapitaalsete uuendustega ooperid: «Käsikäes» ja «Boris Godunov».

¹⁷ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 384, l. 28—33, 35—37.

¹⁸ Sealsamas, l. 270.

¹⁹ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 5, l. 90.

seminare, ei andnud need küllaldaselt tulemusi, seda peaasjalikult lektorite mittevastavuse tõttu teatritöötajale esitatavatele nõuetele.²⁰ Poliitharidustöös oli paljudi formaalset.²¹ Kuid järk-järgult esialgsed kasvuraskused ületati.²²

Vabariigi parteiorganid on juhtinud oma otsustes tähelepanu sellele, et kaasaegsus on teatri repertuaari kujundamise üks põhimõtteid. Teatavasti rõhutati seda ka UK(b)P Keskkomitee otsuses 26. augustist 1946 «Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest»²³. Kõnesolevas otsuses rõhutati veel kord, et nõukogude kunst peab olema parteiline. Meie parteiorganid olid nõrgendanud rahvamajanduse taastamise olukorras tähelepanu ideoloogiliste küsimuste vastu. Selle tulemusena esines kunstis kodanliku kultuuri mõjutusi. Muusikakunstis hakkas levima formalismi elemente, teatrite repertuaari ilmus teoseid, mis oli läbiimbunud väikekodanlikest vaadetest elule.²⁴ Välismaa kodanlike autorite teoste laialdast levitamist loeti ülalnimetatud Keskkomitee otsuses kõige jämedamaks poliitiliseks veaks. See otsus arutati läbi «Estonia» kõikide kollektiivides.²⁵ Juhindudes väga rangelt partei kõnesolevast otsusest, jättis teater kõrvale ideoloogiliselt vähem kaalukate teostega töötamise. Nõukogude oopereist võeti plaani I. Dzeržinski «Vaikne Don», klassikast G. Donizetti «Don Pasquale».²⁶

UK(b)P kunstipoliitikat ellu viies kohustas EK(b)P Keskkomitee 1947. a. juulipleenumi otsuses arendama mitmesuguseid lavakunsti žanre ja osutama erilist tähelepanu uute nõukogude ooperite loomisele ning lavastamisele.²⁷ Nende juhendite rakendamise tulemusena nägi 18. oktoobril 1947 «Estonias» rambivalgust I. Dzeržinski ooper «Vaikne Don», hiljem esimesed rahvuslikud algupärandid: E. Kapi «Tasuleegid» ning G. Ernesaksa «Pühajärv» ja «Tormide rand». Kõik nimetatud lavastused õnnestusid.²⁸

EK(b)P V kongress märkis 1948. a. detsembris, et teatril on veel palju lahendamata probleeme ja kasvuraskusi, kuid vaieldamatu on üks, see, et teatrites, sealhulgas «Estonias» on huvi nõu-

²⁰ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 1, l. 18.

²¹ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 2, l. 30.

²² Ainuüksi 1949. aastal astus «Estoniast» marksismi-leninismi õhtuülikooli 43 inimest, kellest 28 jätkas korralikult õpinguid ka järgmisel aastal. Vt. EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 5, l. 90.

²³ UK(b)P Keskkomitee otsus «Draamateatrite repertuaarist ja selle parandamise abinõudest» 26. aug. 1946. — NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. III osa. Tln., 1957, lk. 486—491.

²⁴ NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. III osa. Tln., 1957, lk. 487—491.

²⁵ EKPA, f. 1, nim. 82, s.-ü. 13, l. 2.

²⁶ Sealsamas, l. 54.

²⁷ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 384, l. 270.

²⁸ Vt. H. Kõrvits. Eesti nõukogude algupärane ooperilooming ja RAT «Estonia». — Eesti Nõukogude teater. Almanahh VI, lk. 41—47.

kogude autorite teoste vastu kasvamas.²⁹ Igati ergutades kunsti- rahva julgeid loomingulisi otsinguid, rõhutas EK(b)P V kongress teatri peamise ülesandena luua kõrgeideelist ja meisterlikku kunsti, milles andekalt ja tõepäraselt oleks kujutatud nõukogude inimest, tema mõtteid, tundeid, tegusid ja taotlusi. Olulisemate puuduste hulgas märgiti, et vene ooperiklassika lavastused olid esimestel sõjajärgsetel aastatel «Estonias» suhteliselt tagasihoidlikul kohal ja et nende kunstiline tase oli suhteliselt nõrk.³⁰

40-ndate aastate lõpp ja 50-ndate aastate algus kujunes nii «Estonia» teatris kui ka parteiorganisatsiooni tegevuses mitmel põhjusel murranguliseks.

Suure tähtsusega «Estonia» parteiorganisatsiooni edaspidisele tegevusele oli teatri muutmine ooperi- ja balletiteatriks (1949). Teatri organisatsiooniline ja majanduslik ümberkorraldamine lõi objektiivsed eeltingimused sisukamaks ja tulemusrikkamaks loominguliseks tööks ning andis parteiorganisatsioonile võimaluse konkreetsemalt jälgida ja suunata kunstinõukogu tööd.

Oma osa etendas nõukogude muusikakultuuri arendamisel ka UK(b)P Keskkomitee otsus 10. veebruarist 1948 V. Muradeli ooperi «Suur sõprus» kohta, hoolimata selles esinevatest mõningaist väärhinnanguist.

1949. aastal valiti RAT «Estonia» parteiorganisatsiooni sekretäriks G. Ots. Kommunist G. Ots on üldsusele tuntud eeskätt kui andekas ooperilaulja. RAT «Estonia» parteiorganisatsiooni sekretärina tuli tal aga vastutada ka teatri ideelise ja kunstilise palge eest.³¹ G. Ots tegi seda tööd püüdlikult ning saavutas peagi loova tööatmosfääri teatris ja partei-organisatsioonis.³²

1950. a. detsembris usaldasid kommunistid teatri parteiorganisatsiooni juhtimise vastutusrikka ülesande kommunist G. Otsale ka järgnevaiks aastaks. Sekretäriülesannete täitmine aastail 1950—1951 nõudis aga G. Otsalt erilisi jõupingutusi ja tihedat koostööd oma abi L. Toomiga.³³

Peanäitejuhina hakkas «Estonia» tegevusele 1940—1950-ndate aastate vahetusel tugevat mõju avaldama suurte kogemustega lavastaja, klassikalise ooperiliteratuuri hea tundja A. Viner, kes oli sellele kohale määratud 1949. aastal.

Kõik need asjaolud aitasid kaasa parteiorganisatsiooni tööstiili täiustumisele. Lahtised parteikoosolekud muutusid populaarseiks. Jälgiti leninlikku juhendit «Elada otse keset rahva hulki»³⁴.

²⁹ ЕКРА, f. 1, nim. 18, s.-ü. 7, l. 76—77.

³⁰ Sealsamas.

³¹ ЕКРА, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 5; nim. 2, s.-ü. 1.

³² ЕКРА, f. 3747, nim. 4, s.-ü. 1; nim. 8, s.-ü. 1.

³³ Olgu märgitud, et haigestumisest hoolimata suutis G. Ots neil aastail täita endale võetud parteiorganisatsiooni sekretäri ülesandeid, täita oma otseid tööülesandeid ooperisolistina, õppida konservatooriumis ning sooritada 1951. a. kevadel edukalt riigieksamid. Vt. ЕКРА, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 56.

³⁴ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 44, стр. 497.

1950. aasta juunis analüüsiti lahtisel parteikoosolekul 1949.—1950. a. töötulemusi teatri direktori N. Krausi aruande põhjal.³⁵ Kaasaruandjana kuulati ära peanäitejuht A. Viner.³⁶ Kuigi A. Viner töötas siis «Estonias» alles esimest aastat, tuleb arvestada, et tal oli side selle kollektiiviga juba 1941. aastast. A. Viner oli selleks ajaks juba lavastanud «Jevgeni Onegini», mis 1949. a. sai riikliku preemia. Partei-algorganisatsiooni sekretär G. Ots rõhutas vajadust lavastada Eesti NSV X aastapäevaks Eugen Kapi ooper «Vabaduse laulik» ja ühtlasi tähtaegselt lõpetada Moskvas Eesti kunsti ja kirjanduse dekaadil esitatava repertuaari ettevalmistustööd.³⁷

Parteiorganisatsioon lähtus siin järgmisest. Kui «Estonia» kollektiiv oma esimeste algupäraste ooperilavastuste «triloogiaga» elustas meie rahva võitlusrohket minevikku, siis «Vabaduse lauliku» kavva võtmine pidi kujunema teatri esimeseks sammuks kaasaja kangelaste kujutamisel ooperilaval. Kuigi kollektiiv suhtus oma vastutusrikkasse ülesandesse tõsiselt ja terve rida osatäitmisi õnnestus, ei suudetud siiski ületada kõiki raskusi, mis selle teose lavastamisel üles kerkisid. Puudujääke langes nii lavastaja kui kunstinõukogu arvele.

Kuigi «Estonia» oli saavutanud iseseisva muusikateatrina oma aastase tegevuse vältel väljapaistvaid tulemusi, juhtis parteiorganisatsioon tähelepanu järgmistele puudustele. Esiteks polnud teatri juhtkond kasutanud küllaldaselt kollektiaalseid juhtimismeetodeid. Põhjendatult tehti etteheiteid kunstinõukogule, kuivõrd viimane polnud arutanud Moskva esinemisega seoses olevaid küsimusi. Samuti ei olnud kunstinõukogu vajalikul määral kaasa rääkinud lavastuste väljatoomisel ja osade jaotamisel, mis oli toimunud ainult näitejuhtide-lavastajate äranägemisel. Teiseks juhtis parteiorganisatsioon õigeaegselt teatri direktiooni tähelepanu asjaolule, et see polnud suutnud kindlustada lavastuste tähtajalist valmimist. See põhjustas ajuti ebanormaalsed tööpinget, mille üheks tagajärjeks oli ka uuslavastuste madalam kvaliteet. Viimane mõjus omakorda negatiivselt ka teatri külastatavusele.³⁸ Parteitul direktoril polnud samuti küllaldast sidet ei parteiorganisatsiooni ega ametiühingukomiteega.

Teatri partei-organisatsiooni õigeks ja otstarbekaks sammuks tuleb lugeda uue direktori Lembit Rajala vastuvõtmist partei liikmekandidaadiks 1951. oktoobris.³⁹ Kogu teatrikollektiiv hindas Rajalat kui head juhti, kes arvestas kollektiivi soovitusi ja õpetusi.⁴⁰ Esimeseks vastutusrikkaks ülesandeks L. Rajalale sai aru-

³⁵ Vt. EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 5, l. 47—48.

³⁶ Sealsamas, l. 48.

³⁷ EKPA, f. 3747, nim. 7, s.-ü. 5, l. 54.

³⁸ Sealsamas, l. 5.

³⁹ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 85.

⁴⁰ Sealsamas.

anne teatri tööplaanide täitmisest 29. novembril 1951. aastal. Tänu asjalikule, analüüsivale ettekandele⁴¹ kujunes 29. novembri lahtine parteikoosolek antud artikli autori arvates üheks kõige sisutihedamaks, sõnavõttuderohkemaks ja aktiivsemaks ning parteiorganisatsiooni autoriteeti edasiviivamaks kogu kõnesoleval perioodil.

Aruandes näidati, et «Estonia» oli õigustanud nimetuse «akadeemiline» saamise. Ooperietendusi oli antud 132, balletietendusi 68 ja operietendusi 81. Kõige mängitavamaks ooperiks oli olnud «Traviata» (30 etendust) ja «Vürst Igor» (25 etendust). Kõige suurema küllastajate arvuga oli «Lakmé», siis «Vürst Igor» ja «Traviata». Ettekandja peatus 1951. a. viimase uuslavastuse, J. Meituse ooperi «Noor Kaardivägi» juures. Parteiorganisatsioon oli ette näinud, et kui «Vabaduse lauliku» lavale toomisega omandas teater esimesi väärtuslikke loomingulisi kogemusi kaasaja kujutamisel, siis «Noore kaardiväe» veelgi õnnestunud lavastus pidi neid kogemusi lisama. Uuslavastuste analüüsist koorus välja fakt, et oli hakatud julgemalt esile tõstma noori lavajõude.⁴² «Noores kaardiväes» tõusid esile oma õnnestunud esinemisega eeskätt noored osatäitjad V. Gurjev, K. Tiidus ja A. Kõlvand. Viimane asjaolu vajab eriti märkimist seetõttu, et teater oli esimestel sõjajärgsetel aastatel pühendanud suhteliselt vähe tähelepanu tööle noortega ja püüdnud läbi ajada peamiselt vana kaadriga. Sellele oli juhtinud tähelepanu juba EK(b)P Keskkomitee XVII pleenumi otsus 1947. a.⁴³

«Noor kaardivägi» oli enamikule noortele lavajõududele esimene kokkupuude sõja- ja fašismivastase võitluse temaatikaga. Ooper andis kujutuse nõukogude inimeste kangelaslikkusest, nende moraalsest suurusest, sügavast patriotismist. Samaaegselt oli ta lauljatele küllaltki uudne ja keerukalt lahendatav. Iga aaria oli sügava alltekstiga ning suure ideelise koormusega. Töö niisuguse nõukogude ooperiga nõudis näitlejatelt ümbritseva elu sügavamat mõistmist, see avaldas ulatuslikku mõju ka kollektiivi ideoloogilisele kasvule. Ja mis kõige tähtsam, lavastus tekitas teatrikülastajates elevust ja suurendas huvi nõukogude ooperilavastuste vastu «Estonias».⁴⁴

«Estonia» parteiorganisatsiooni lahtine koosolek 29. novembril 1951, vaagitud kõiki uuslavastusi, sealhulgas oopereid «Vürst Igor», «Vabaduse laulik» ja «Lakmé», resümeeris positiivsena ooperikollektiivi märgatavat loomingulist kasvu.⁴⁵

⁴¹ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 98–100.

⁴² Sealsamas, l. 99.

⁴³ EKPA, f. 1, nim. 3, s.-ü. 384, l. 271.

⁴⁴ «Noorest kaardiväest» kujunes 1952. a. kõige enam küllastatav ooper, olles mängukavas 32 korda.

⁴⁵ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 122.

Selles edus kajastusid «Estonia» partei-algorganisatsiooni jõupingutused kollektiivi ideelis-poliitilisel kasvatamisel. Korrapäraselt ja distsiplineeritult töötasid teatris 1951. aastal poliitringid. Üldloengud poliitilistel, erialastel ja populaarteaduslikel teemadel toimusid regulaarselt. Õppetöö tase marksismi-leninismi õhtuülikoolis oli varasemaga võrreldes märgatavalt tõusnud.⁴⁶ Selle tagajärjel suurenes kollektiivi ühiskondlik-poliitiline ning loominguline aktiivsus. Paranenud oli ka «Estonia» organisatsiooniline tegevus. Kindlustus plaanitumise ja majanduslik olukord.⁴⁷ Samas ilmnes aga ka mitmeid vajakajäämisi ja kitsaskohti. Esiteks koostati teatri aastaplaan mõnikord läbimõtlematult. Plaani ebaratsionaalsus ilmnes teoste valikul, millega kaasnes repertuaari ühekülgus. Seepärast juhtis parteiorganisatsioon direktiooni ja kunstinõukogu tähelepanu lavastuste temaatilise järjekorra arvestamise vajadusele. Ka uuslavastuste väljatöötamisel esines ikka veel plaanitust. Esietenduste tähtpäevadest ei suudetud kinni pidada, esines üksikute kollektiivide, näiteks ooperikoori ülekoormamist.

Koosoleku arvukates sõnavõttudes ja ettekannetes juhti tähelepanu teistelegi kitsaskohtadele. Kritiseariti näiteks peanäitejuht A. Vineri juhtimisstiili.⁴⁸

Eeltoodud puuduste kõrvaldamiseks kohustati juhtkonda tõstma nõudlikkust ja printsiipiaalsust uuslavastuste valikul ja lavastuste tähtpäevadest rangelt kinni pidama. Peanäitejuhilt ja lavastajatelt hakati nõudma paremat ettevalmistumist proovideks, et ära hoida kollektiivi aja raiskamist improvisatsioonidele. Teatri juhtkond pidi tihendama sidemeid teiste loominguliste liitudega, parandama koostööd autoritega uute lavastuste loomisel.⁴⁹

Kõnesolev koosolek kulges sellise aktiivsusega, et ajapuuduse tõttu oldi sunnitud katkestama. Jätkati 5. detsembril 1951.⁵⁰ Arutelul, millest võtsid osa paljud juhtivad loomingulised töötajad (A. Viner, K. Raudsepp, T. Targama, V. Gurjev, E. Maasik jt.), jäi kõlama mõte — teatrikunst on kollektiivne kunst. Ta ei saa areneda lahus kollektiivist, ilma tema toetuseta. Ei teatri juhtkond ega parteiorganisatsioon suuda üksinda kindlustada õiget reper-

⁴⁶ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 122.

⁴⁷ Kui veel 1950. a. lõpetas teater tegevuse aastase puudujäägiga ca 88 000 rubl., siis 1951. a. 11 kuu tegevuse kokkuvõtted näitavad selles osas rõõmuvastav muutust. Etenduste ja kontsertide aastaplaan oli 1. detsembriks täidetud ja ületatud (371 asemel 385 etendust). Teatrikülastajate aastaplaan oli samuti 1. detsembriks ületatud: plaanis ettenähtud 157 000 külastaja asemel oli «Estonia» 1. detsembriks külastanud 164 149 inimest. Teatri tulude 11 kuu plaan oli ületatud umbes 7000 rubl. võrra. Samal ajal oli kuludes tehtud suurt kokkuhoidu: 11 kuu tegevuse jooksul oli vähemkulutusi ca 220 000 rubl. Seega tõi teatri majanduslik tegevus 11 kuu jooksul ligikaudu 226,9 tuh. rubl. üleplaani kasumit. (EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 123.)

⁴⁸ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 105.

⁴⁹ Sealsamas, l. 126.

⁵⁰ Sealsamas, l. 110—128.

tuaarivalikut ega ka etenduste kõrget kunstilist taset. Koosolek suunas parteiorganisatsiooni, direktiooni ja kunstinõukogu koostööle nii repertuaariküsimuste kui ka teiste probleemide lahendamisel, rõhutades seejuures vajadust tugineda kollektiivi arvamustele ja ettepanekutele.

Analüüsidest parteiorganisatsiooni tegevust järgneva paari aasta lõikes, võib nentida kommunistide süvenenud nõudlikkust ja vastutustunnet repertuaariküsimuste arutamisel, tööplaanide suunamisel ning kinnitamisel, pidevat hoolitsust kunstimeisterlikkuse tõusu eest.

* * *

1950-ndate aastate algul jäi endiselt üheks kesksemaks probleemiks teatri töös vene ooperiklassika lavaletoomine.

Vene klassikalise ooperiloomingu esimeseks tunnustatud edusammuks Eestis oli olnud 1949. aastal «Jevgeni Onegini» lavastamine⁵¹, kus silmapaistvalt esinesid G. Ots ja T. Kuusik nimiosas ning E. Maasik Tatjanana. 1950. a. lavastas A. Viner A. Dargomõžski «Näkingeiu». Järgnes A. Borodini «Vürst Igor», mille teater esitas EK(b)P VI kongressi avapäevaks. «Selle ooperi lavaletoomine meie partei elus nii tähtsa sündmuse puhul tähistab ühtlasi uut etappi «Estonia» teatri arengus ja kujuneb tema ideelis-kunstilise küpsuse tõsiseks eksamiks,» märkis «Estonia» pearežissöör A. Viner, lisades samas, et partei kasvav abi ja tähelepanu teatrile on stimuleerinud teatri kasvu.⁵² «Vürst Igor» paistis silma eelkõige lavastusliku uudsusega. Selle ooperi väljatoomisel suudeti vältida mujal omaseks kujunenud staatikat ja pildiraamatulikke illustatsioone. Etendust dirigeeris Roman Matsov. «Vürst Igor» sai avalikkuse kõrge hinnangu osaliseks ka selle poolest, et ta esitati kahes keeles.⁵³

1952. aastal tähistas nõukogude rahvas NLKP XIX kongressi loominguliste võitudega. «Estonia» parteiorganisatsioonil oli kavas kongressi auks välja tuua järjekordne uuslavastus vene klassikast, seekord M. Mussorgski «Boris Godunov». ⁵⁴ Teatri parteiorganisatsiooni tööd juhtis tollal M. Arder. M. Mussorgski «Boris Godunovi» lavaletoomine kujunes üheks silmapaistvamaks loominguks saavutuseks 50-ndate aastate esimesel poolel.

«Boris Godunovi» lavaline edu oli oluliselt peanäitejuhi A. Vineri teene, kes oskuslikult ja järjekindlalt juurutas ooperiteatri praktikasse K. S. Stanislavski õpetust. «Estonia» parteiorganisatsioon hindas «Boris Godunovi» A. Vineri parimaks lavastuseks Eestis.⁵⁵ A. Vineri tulemusrikast tööd arvestades toetas EKP

⁵¹ EKPA, f. 1, nim. 74, s.-ü. 49, l. 104.

⁵² A. Viner. Tänuks parteile. — «Rahva Hääle», 1951, 11. aprill.

⁵³ EKPA, f. 3747, nim. 2, s.-ü. 1, l. 98.

⁵⁴ EKPA, f. 3747, nim. 4, s.-ü. 2, l. 47.

⁵⁵ EKPA, f. 3747, nim. 8, s.-ü. 1, l. 10.

Keskkomitee büroo 1954. a. aprillis teatri ettepanekut anda A. Vine-
rile ENSV teenelise kunstitegelase aunimetus.⁵⁶

1954. aastal lavastati «Estonias» M. Glinka ooper «Ruslan ja
Ludmilla». Pärast selle lavaletoomist ei olnud aga teatri reper-
tuaaris pikema aja vältel (kuni 1959. aastani) enam ühtegi teost
vne klassikast. Nagu arhiivimaterjalid näitavad, oli vaheaeg
50-ndate aastate teisel poolel tingitud püüdliku ja otsiva tööatmo-
sfääri minetamisest, millest ei saa rääkida G. Otsa ja M. Arderi
partei sekretäriks oleku ajal. Parteiorganisatsioonis ilmnnes teatav
seisak, paigaltammumine, loomingulise perspektiivi silmist kaota-
mine, mida tõendas ka rida ebaõnnestunud lavastusi.⁵⁷ Esines ka
teisi puudusi (ebaõige teatrikollektiivi loominguliste võimete
arvestamine; lavastaja ja kollektiivi pealiskaudse töö tõttu kujunes
teatrile sisuliselt ebaõnnestunuks G. Bizet' ooperi «Carmen» eesti-
keelne lavastus).⁵⁸

50-ndate aastate esimesel poolel ei olnud «Estonia» esilavast-
uste hulgas ühtki eesti algupärast ooperit. Põhjuseks võib pidada
asjaolu, et teater pühendas neil aastail rohkem tähelepanu klassi-
kale, ajapitserit ja ka peanäitejuhi reserveeritud hoiakut algu-
pärandite suhtes. Puudus tihe koostöö teatrite ja loominguliste lii-
tude vahel.

Et parteiorganisatsioon teatri tööd algupärase ooperiga siiski
omapead ei jätnud, tõendab G. Ernesaksa ooperi «Käsikäes» aru-
telu parteikoosolekul 1953. aastal⁵⁹ ja selle kavvavõtmine hooajal
1954/55. G. Ernesaksa, eesti ooperikunsti ühe rajaja katse luua
kaasaegsel teemal koomiline ooper kolhoosikorra kindlustumisest,
võitlusest kolhooside ühendamise pärast oli kõigiti tervitatav. Kuid
selle ooperi valmimisluгу peetakse mitmeti tüüpiliseks ja iseloo-
mulikuks sellele perioodile meie kunstielus, kus autorite ja teatri
loomingulist koostööd püüti asendada iga liiki komisjonide, kollee-
giumide ja sageli ka administratiivorganite korraldustega. Kui need
vahendid mõnikord näisidki vajalikeks, siis nende üldine mõju
loomingulisele tegevusele oli kahtlemata ahendav.

Eriti negatiivselt mõjus teatri tööle mõnede loominguliste
töötajate puhul esinenud kollektiivse juhtimise printsibi mitteaus-
tamine. Samuti esines partei-algorganisatsioonist möödamineku
tendentse, tema seisukohtade ignoreerimist.⁶⁰ Sellest sugenesid ka
põhjused, milks näiteks «Käsikäes», kui ta esitamisküpses loeti, oli
oma kunstitasemelt üks kõige nõrgemaid lavastusi «Estonia»
sõjajärgsete aastate loomingus üldse.⁶¹

⁵⁶ EKPA, f. 1, nim. 157, s.-ü. 48, l. 220.

⁵⁷ H. Kõrvits. Ooper ja operett uuel teel. — Eesti Nõukogude teater
1940—1960, lk. 67.

⁵⁸ EKPA, f. 287, nim. 37, s.-ü. 8, l. 4.

⁵⁹ EKPA, f. 287, nim. 5, s.-ü. 1, l. 57—63, 67.

⁶⁰ EKPA, f. 3747, nim. 4, s.-ü. 2, l. 26.

⁶¹ H. Kõrvits. Eesti nõukogude algupärane ooperilooming ja RAT «Esto-
nia». — Eesti Nõukogude teater. Almanahh VI, lk. 49.

1955. aastal arutati RAT «Estonia» partei-algorganisatsiooni lahtisel koosolekul Bizet' «Carmeni» lavastust ja D. Kabalevski «Nikita Veršini» ettevalmistamise käiku.⁶² Tuleb nõustuda EKP Tallinna Linna Keskrajooni komitee II pleenumi ettekandes 1956. a. märtsis antud hinnanguga, et see töö, mida partei-algorganisatsioon selles suunas tegi, kandis «viljatu, formaalse mõttevahetuse pitsatit»⁶³. 1955.—1956. aastal töötas partei-algorganisatsioon ebanahuldavalt, sest koosolekutele arutamiseks esitatud küsimusi valmistati ette pinnapealselt (partei-algorganisatsiooni sekretär J. Kostabi).

Teatris oli kujunenud tavaks rääkida RAT «Estonia» saavutustest, nimetades oopereid «Boris Godunov», «Vürst Igor», «Noor kaardivägi», «Don Juan» jt., jättes sealjuures märkimata, et need teosed lavastati aastail 1951—1952.

Teatri parteiorganisatsiooni töös ooperirepertuaariga aastatel 1949—1951 ilmnis taotlus rikastada ja mitmekesistada «Estonia» ooperirepertuaari. Kavas olid P. Tšaikovski, G. Gounod', A. Dargomõžski, G. Verdi, G. Puccini, W. A. Mozarti jt. heliloojate ooperiliteratuuri kullafondi kuuluvad teosed. Neil aastail oli ka ooperietenduste külastatavus teatris kõrge. Kuigi 1952. a. lavastas teater ainult kaks ooperit (W. A. Mozarti «Don Juan», M. Mussorgski «Boris Godunov»), olid need siiski suureks vastutusrikkaks tööks kogu kollektiivile ning äratasid suurt huvi teatrikülastajate seas. Teostatud olid nad kõrgel kunstilisel tasemel.⁶⁴

Alates 1955. aastast hakkas teater aga üha enam oma kunagisi ooperilavastusi kordama. Nii lavastati uuesti «Rigoletto», «Deemon», «Pajatsid», «Carmen», «Tosca», «Padaemand», kusjuures nende teoste uuslavastused ei olnud põhjendatud ei uute sobivate osatäitjate rakendamise ega ka lavastuste kõrgema kunstilise tasemega. Teatril tuleb loomulikult oma paremad teosed jooksvas repertuaaris säilitada, kuid seda vajalikul määral, vanade lavastuste taastamise mitte aga ainult nende uuslavastamise teel. Eespool toodust ilmneb, miks RAT «Estonia» ooperietendusi ei külastatud küllaldaselt ning ooperietendustel oli jooksvas repertuaaris viimane koht.

See oli üheks põhjuseks, miks «Estonia» töö ja parteiline juhtimine said 1956. aastal üksikasjaliku ja tõsise analüüsi osaliseks. Märkimisväärse tähtsusega oli siin 1956. a. märtsis toimunud EKP Tallinna Linna Keskrajooni komitee II pleenum, kus keskseks probleemiks oligi RAT «Estonia», V. Kingissepa nim. Riikliku Draamateatri ja Riikliku Vene Draamateatri partei- ja kasvatustöö parandamine.⁶⁵ Pleenumi ettekandes näidati, et ooperi- ja balletiteatri

⁶² EKPA, f. 3747, nim. 9, s.-ü. 1, l. 34—38, 57—59, 61—63.

⁶³ EKPA, f. 287, nim. 37, s.-ü. 8, l. 5.

⁶⁴ H. Kõrvits. Ooper ja operett uuel teel. — Eesti Nõukogude teater 1940—1960, lk. 67.

⁶⁵ Vt. EKPA, f. 287, nim. 37, s.-ü. 8, l. 2—35.

juhtkond oli asunud kõnesoleval perioodil väärale teele.⁶⁶ Selle asemel, et tõsta ooperite kunstilist taset ning sel teel saavutada teatri kassaplaani täitmist, oli hakatud liialdama operetietenduste andmisega.⁶⁷

Pleenumi ettekandes juhiti õigustatult tähelepanu sellele, et kollektiivi arvamuste ja ettepanekute mõistev arvestamine ning teatri juhtkonna ja parteiorganisatsiooni tihedam koostöö tööla-
jatega oleks vältinud nii mõnegi lavateose läbimõtlematut plaani võtmist, sellega töö alustamist ja hiljem kõrvaleheitmist.⁶⁸ Teatri-
töö kompleksne analüüs parteipleenumil suunas algorganisatsiooni taas tõsisemalt tegelema repertuaariküsimustega. Pleenum andis otsese tõuke ka sellele, et alates 1957. aastast hakati regulaarselt arutama teatrite repertuaariplane Eesti NSV Kultuuriministee-
riumis.⁶⁹

* * *

«Estonia» teater ei muutunud nõukogulikukuks, sotsialistlikukuks teatriks üleöö. See oli uute võimaluste otsimise ja leidmise, loomingu-
lise kujunemise ja kasvu, vigade, eksituste ja mineviku inertsi ületamise keerukas tee. See oli loomingulise uuenemise protsess, mis nagu iga teinegi keerukas protsess toimus uue võitluses vanaga, areneva võitluses hääbuvaga. «Estonia» loominguliste võitude sepistamisest võttis osa teatri parteiorganisatsioon, olles siin suunajaks ja organisaatoriks. Parteiorganisatsiooni juhtimis-
stiili aastail 1946—1956 võib iseloomustada kui pidevat liikumist, loomeprotsessi, optimaalsete lahenduste otsimist või nendele lähene-
mist. Ooperilavastuste väljatoomisel esinenud mõõna- ja tõusu-
perioodid tunnistavad ka teatud stiihilisusest selle protsessi suu-
namisel.

RAT «Estonia» parteiorganisatsiooni tegevuse analüüs käsit-
letud aastail näitab ka seda, et partei suunav mõju töös inimestega, aktiivi loomisega, nõudlikkuse tõstmisega kommunistide suhtes oli aastast aastasse suunatud ikka rohkem teatri loomingulise pere
ideelise ja loomingulise kasvu soodustamisele, tema initsiatiivi
vallapäästmisele, tema talentide paremate, kõige tugevamate kül-
gede esiletoomisele.

⁶⁶ EKPA, f. 287, nim. 37, s.-ü. 8, l. 4.

⁶⁷ «Estonia» ooperilavastuste osatähtsuse lubamatult väikeseks muutumist kinnitas eelkõige fakt, et 7. aasta (1951—1957) jooksul tõi teater lavale ainult 18 ooperit (neist 7 korduslavastusena: «Deemon», «Pajatsid», «Carmen», «Tosca» jt.), samal ajal kui tööplaanis oli ette nähtud 7 uuslavastust aastas, nendest 3 ooperit (42%), 2 balletti (29%) ja 2 operetti (29%). See vahekord pidi peegelduma ka jooksvas repertuaaris. Vt. ORKA, f. K-1797, nim. 3, s.-ü. 670, l. 126—127.

⁶⁸ EKPA, f. 287, nim. 37, s.-ü. 8, l. 7.

⁶⁹ ENSV ORKA, f. R-1797, nim. 3, s.-ü. 996, l. 178.

О НАПРАВЛЯЮЩЕЙ РОЛИ ПЕРВИЧНОЙ ПАРТИЙНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ГАТ «ЭСТОНИЯ» В СТАНОВЛЕНИИ ЕГО СОВЕТСКИМ ОПЕРНЫМ ТЕАТРОМ В 1946—1956 гг.

И. Шевчук

Резюме

Театр «Эстония» стал советским, социалистическим театром отнюдь не сразу, не через «одну волшебную ночь», а проделал сложный и нелегкий путь — путь борьбы нового и развивающегося со старым, отмирающим, уже отжившим. То был процесс преодоления своих ошибок, застоя, костности, процесс поиска и нахождения новых путей и возможностей, процесс творческого обновления, формирования и дальнейшего роста передового театрального искусства. В этом деятельное участие принимала первичная партийная организация театра как один из организаторов и помощников в его работе.

Работа первичной партийной организации не была ни однократным действием, ни суммой составленной «на все времена» схем или предписаний, а представляла собой непрерывное движение по пути творчества и созидания, постоянного поиска оптимальных решений в постановке опер.

Одним из выводов относительно работы названной парторганизации в 1945—1956 гг. является то, что она не всегда с полной строгостью придерживалась ленинского стиля работы, который заключается в тесном, неразрывном соединении и сочетании политического, идеологического и эстетического аспектов работы в любой организации.

Анализ работы первичной парторганизации за эти годы свидетельствует также и о том, что ведущее, направляющее влияние партии в работе с людьми, в работе по созданию актива и повышению требовательности к коммунистам с каждым годом все больше устремлялось на то, чтобы содействовать идейному и творческому росту данного коллектива, проявлению его инициативы, выявлению талантов. Партийное руководство искусством, если оно основано на глубоком понимании специфики творчества, на доверии к художнику, на уважении к его работе, становится важным фактором процесса искусства, составной частью его.

DIE LENKENDE ROLLE DER PARTEIGRUNDORGANISATION DES STAATLICHEN AKADEMISCHEN THEATERS «ESTONIA» IN DEN ENTWICKLUNGSAJAHREN DES OPERNTHEATERS 1946—1956

И. Сорокин

Zusammenfassung

Das Theater «Estonia» hat sich nicht über Nacht zu einem sowjetischen, einem sozialistischen Theater entwickelt. Die Entwicklung vollzog sich vielmehr in einem komplizierten Prozeß des Suchens und Findens neuer Wege, des schöpferischen Gestaltens und Wachsens, der Überwindung von Fehlern und Irrtümern sowie der Trägheit der Vergangenheit. Das war ein Prozeß der schöpferischen Erneuerung, der sich wie jeder andere verwickelte Prozeß als Kampf des Neuen mit dem Alten, des Fortschrittlichen mit dem Aussterbenden vollzieht. An der Erringung der schöpferischen Siege des Theaters «Estonia» war auch die Parteiorganisation als lenkende und organisatorische Kraft beteiligt.

Zusammenfassend muß zur Analyse der Tätigkeit der Parteiorganisation des Theaters gesagt werden, daß ihr Leiten keine einmalige Aktion gewesen ist, auch nicht die Summe auf ewig ausgearbeiteter Schemata und Vorschriften, sondern eine ständige Bewegung, ein schöpferischer Prozeß, ein Suchen nach den optimalsten Lösungen oder ein sich Annähern an diese Lösungen. Die Perioden der «Flut und Ebbe» in der Inszenierung von Opern zeugen von einer gewissen Spontaneität in der Lenkung dieses Prozesses durch die Parteiorganisation.

Als eine der Schlußfolgerungen der Analyse der Arbeit der Parteiorganisation in den Jahren 1945—1956 erweist sich die Tatsache, daß nicht immer der Leninsche Arbeitsstil eingehalten worden ist, der in der untrennbaren Einheit des politischen, ideologischen und ästhetischen Aspekts des Problems, in der Gemeinschaftsarbeit aller Organisationen besteht.

Die Analyse der Tätigkeit der Parteiorganisation des Theaters «Estonia» in den genannten Jahren zeigt ferner, daß der lenkende Einfluß der Partei in der Arbeit mit den Menschen durch Schaffung eines Aktivs, durch höhere Anforderungen an die Kommunisten Jahr für Jahr immer mehr auf die Förderung des ideellen und schöpferischen Wachstums des gestalterischen Kollektivs gerichtet war, auf die Auslösung seiner Initiative, auf das Hervorheben seiner stärksten Seiten.

Das parteimäßige Leiten der Kunst wird zum bedeutenden Faktor und Bestandteil des Kunstprozesses, wenn es auf dem tiefen Verständnis des Spezifikums des Schaffens, auf dem Vertrauen zum Künstler und auf der Achtung seiner Arbeit beruht.

ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ НЕКОТОРЫХ ПОЛИТОТДЕЛОВ МТС ЭССР (1951—1953 гг.)

И. Сорокин

В условиях завершения коллективизации ЭССР были созданы политические отделы МТС, сыгравшие важную роль в политическом и организационно-хозяйственном укреплении колхозов, в воспитании и подготовке колхозных кадров. Однако в историко-партийной литературе вопрос о роли политотделов МТС в ЭССР почти не освещался. По нему есть лишь одна публикация.¹ В «Очерках истории Коммунистической партии Эстонии» отмечается роль политотделов МТС в организационно-хозяйственном и политическом укреплении колхозов, но деятельность их не раскрывается.²

Данная статья освещает опыт работы некоторых политотделов МТС в ЭССР. В период 1951—1953 гг. партийную работу в эстонской деревне вели не только политотделы МТС, но и райкомы партии. Автор не ставил своей задачей освещение деятельности райкомов КПЭ.

В условиях завершения коллективизации в Эстонской ССР в связи с малочисленностью первичных партийных организаций МТС и сложностью работы партии по организационному и политическому укреплению колхозов встал вопрос о создании при МТС особых партийных органов — политотделов. В соответствии с постановлением ЦК ВКП(б) политотделы МТС в ЭССР начали создаваться с осени 1950 года. При создании политотделов МТС Коммунистическая партия Эстонии использовала опыт старших союзных республик. Политотделы МТС в Эстонской ССР решали те же задачи, что и в старших союзных республиках.

Особенностью Эстонской ССР было то, что политотделы создавались только при машинно-тракторных станциях. МТС в Эс-

¹ См. И. Волков. О роли политотделов МТС в политическом и организационно-хозяйственном укреплении колхозов ЭССР. — Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. Вып. 97. Тарту, 1960.

² Очерки истории Коммунистической партии Эстонии. Ч. 3. Таллин, 1970, стр. 312—313.

тонской ССР обслуживали все колхозы республики, и поэтому не потребовалось создавать политотделы при совхозах. Политотделы при машинно-тракторных станциях в Эстонской ССР начали работу в основном с 1951 года, в ноябре-декабре 1950 года проходил организационный период. Деятельность политотделов осуществлялась до декабря 1953 года. В своей работе политотделы руководствовались задачами, которые были определены в решениях Центрального Комитета КП Эстонии. Центральный Комитет КПЭ непосредственно через Политсектор при Министерстве сельского хозяйства ЭССР руководил всей работой политотделов, направлял ее и контролировал.

Политотделы уделяли серьезное внимание вопросам укрепления партийных организаций машинно-тракторных станций, считая их главной опорой в проведении всей работы, в том числе и работы в колхозах.

Осуществляя задачи воспитания кадров, работников сельского хозяйства, политотделы организовывали и контролировали политическую учебу коммунистов и работников МТС. В большинстве машинно-тракторных станций работали кружки по изучению истории партии, по изучению биографии В. И. Ленина, а также были организованы политшколы для работников МТС и для комсомольцев. Так, например, политотдел Канепиской МТС организовал в машинно-тракторной станции работу кружка по изучению истории партии. В конце 1951 года в нем занимались четырнадцать слушателей,³ кроме того в МТС работала политшкола, в которой учились десять работников станции. К концу 1952 года в Канепиской МТС работали: кружок по изучению истории партии, в котором насчитывалось 15 слушателей, политшкола для работников МТС — 11 слушателей и комсомольская начальная политическая школа, в которой занимались 14 комсомольцев и молодых работников МТС⁴. Хорошо была организована политическая учеба в Раквереской машинно-тракторной станции. Политотдел Раквереской МТС вместе с первичной партийной организацией к концу 1951 года добились того, что в кружках принимали участие большинство коммунистов и комсомольцев МТС. В машинно-тракторной станции был организован и работал кружок по изучению истории партии, который посещали 14 слушателей. В организованной политшколе для работников МТС изучали биографию В. И. Ленина. В ней занимались 15 человек⁵. Кроме того в МТС работала комсомольская политшкола, которую посещали 15 слушателей. В общей сложности в кружках и политшколах Раквереской МТС насчитывалось 44 слушателя.

³ Партархив КПЭ (в дальнейшем ПА КПЭ), фонд 3059, оп. 1, ед. хр. 7, л. 17.

⁴ ПА КПЭ, фонд 3059, оп. 2, ед. хр. 9, л. 29.

⁵ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 4, л. 48.

Политотделы проводили для работников машинно-тракторных станций лекции и беседы на актуальные темы, которые читались непосредственно в тракторных бригадах. Политотдел и партийная организация Раквереской МТС организовали в период весеннего сева 1951 года в тракторных бригадах выступления докладчиков. Работниками политотдела было прочитано 25 докладов на различные темы. Хорошо организованная политическая учеба коммунистов и беспартийных в МТС помогала добиваться успехов и в производственной деятельности. Так, Раквереская машинно-тракторная станция в 1951 году постоянно находилась в числе лучших МТС республики. Систематическое повышение идейно-теоретического уровня позволяло работникам машинно-тракторных станций выполнять задачи, поставленные Центральным Комитетом КП Эстонии, вести в колхозах политическую работу по воспитанию колхозных масс крестьянства. Одной из форм политической работы в колхозах были лекции и беседы. Работниками Раквереской машинно-тракторной станции только за десять месяцев 1953 года было прочитано 418 докладов и лекций и проведено 1012 бесед в колхозах обслуживаемой зоны⁶. Это повысило роль Раквереской МТС в осуществлении политического влияния на колхозные массы.

Политотделы в проведении всех мероприятий по улучшению работы машинно-тракторных станций опирались на широкий беспартийный актив, созданный в процессе работы. В начале 1952 года Бюро Центрального Комитета КП Эстонии, рассматривая вопрос о недостатках в работе политотдела Амблаской МТС, указало, что важнейшая задача политотделов заключается в создании широкого беспартийного актива, с которым политотделы должны вести постоянную работу⁷. Многие политотделы, следуя указаниям Центрального Комитета КПЭ, провели большую работу по организации беспартийного актива внутри машинно-тракторных станций. В большинстве МТС политотделы с помощью первичных парторганизаций создали агитколлективы, которые проводили постоянную агитационную работу среди работников МТС, а также и среди колхозников. Особенно усиливалась работа агитколлектива во время выборных кампаний. Хорошо была поставлена работа с агитколлективом политотделом Канепиской МТС. Уже в конце 1951 года в период подготовки к выборам там был создан актив в количестве 63 человек. В этот коллектив входили 25 работников машинно-тракторной станции⁸. В Вильяндиской МТС политотдел создал актив, в который входили передовые люди машинно-тракторной станции. Например, активно работали среди работников МТС и колхозников Эльмине Отсман,

⁶ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 11, л. 36.

⁷ ПА КПЭ, фонд, 1, оп. 74, ед. хр. 129, л. 39.

⁸ ПА КПЭ, фонд 3059, оп. 1, ед. хр. 7, л. 16.

бригадир передовой тракторной бригады МТС, комсомолец Юрис Эндель и др.

В период полевых работ политотделы создавали в машинно-тракторных станциях агитколлективы для проведения агитационной работы непосредственно в тракторных бригадах. В большинстве МТС в каждой тракторной бригаде был агитатор. Так, в Вильяндиской МТС на весеннем севе 1952 года был создан агитколлектив. Его состав был утвержден на партийном собрании, а руководителем был назначен работник политотдела⁹. Агитаторы проводили беседы непосредственно на поле, организовывали читки газет, проводили политинформации и т. д. Вильяндиская МТС в 1952 году подготовилась и закончила сев значительно лучше, чем в 1951 году, перевыполнив план, в этом была также и заслуга агитколлектива, который провел большую работу среди механизаторов.

Политотделы МТС уделяли внимание повышению роли МТС в колхозном производстве, руководствуясь при этом решениями Центрального Комитета КП Эстонии. В декабре 1951 года состоялся IV Пленум ЦК КПЭ, на котором решался вопрос об улучшении работы МТС в республике. Центральный Комитет КП Эстонии детально проанализировал работу машинно-тракторных станций за 1951 год и отметил, что машинно-тракторные станции под руководством политотделов улучшили свою деятельность.

Однако Центральный Комитет КП Эстонии сосредоточил внимание партийных организаций на недостатках работы машинно-тракторных станций, которые снижают эффективность использования техники. Было отмечено, что некоторые МТС не смогли выполнить плана (Вайвараская, Саадъярвская и др.). Не все машинно-тракторные станции точно выполняли договоры с колхозами, много имелось простоев техники и т. д. Центральный Комитет подчеркнул необходимость дальнейшего организационного и хозяйственного укрепления МТС. ЦК КП Эстонии указал на то, чтобы партийные организации МТС и политотделы развернули борьбу за расширение деятельности машинно-тракторных станций по обслуживанию колхозов. Бюро Центрального Комитета КП Эстонии в своих постановлениях неоднократно подчеркивало, что важнейшая задача машинно-тракторных станций — высокопроизводительное использование техники. Так, в феврале 1951 года в постановлении Бюро ЦК КПЭ указывалось: «Важнейшей задачей партийных, советских и сельскохозяйственных органов в деле дальнейшего развития сельского хозяйства является всемерное улучшение использования техники и повышения производительности тракторов, комбайнов и других сельскохозяйственных машин»¹⁰. Осуществляя задачи, постановленные ЦК КП

⁹ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 3, ед. хр. 4, л. 9.

¹⁰ ПА КПЭ, фонд 1, оп. 74, ед. хр. 96, л. 228.

Эстонии, политотделы и парторганизации МТС принимали постоянные меры для улучшения использования техники МТС с тем, чтобы они полнее удовлетворяли нужды колхозов. В отдельных случаях в ходе выполнения этой задачи политотделам приходилось бороться с отсталыми взглядами некоторых колхозников. В период проведения коллективизации на полях Советской Эстонии впервые появились зерновые комбайны. До 1950 года многие крестьяне не видели комбайнов, поэтому иногда политотделам приходилось проводить разъяснительную работу среди колхозников о преимуществах комбайновой уборки, например среди крестьян некоторых колхозов Канепиской МТС. В колхозе им. И. Лауристина в августе 1951 года был направлен для работы самоходный зерновой комбайн. Председатель этого колхоза со своей стороны дал распоряжение одному из бригадиров обеспечить работу комбайна, но, отражая настроение некоторой части колхозников, бригадир пытался чинить припятствия в работе. Работе комбайна в поле мешала также и группа колхозников. Политотдел срочно собрал колхозников, была проведена обстоятельная беседа о выгоде комбайновой уборки, которая убедила в этом колхозников¹¹.

Такую же работу пришлось провести политотделу Канепиской МТС и в колхозе «Аврора».¹²

Проводя работу в машинно-тракторных станциях по улучшению использования техники, политические отделы руководили развитием социалистического соревнования, которое благодаря этому поднялось на более высокую ступень по сравнению с предыдущим периодом. Благодаря руководству политотделов социалистическое соревнование стало массовым, оно охватило всех работников МТС, в какой бы области они ни работали. Политотделы большинства МТС организовали соцсоревнование в период ремонта сельскохозяйственной техники, весенних полевых работ, уборочных работ, а также за выполнение годовых планов МТС и т. д.

По инициативе политотделов получило широкое распространение соцсоревнование между машинно-тракторными станциями. Так, в период весенних полевых работ 1953 года по инициативе политотдела Вильяндской МТС станция заключила договор с Рауднаской и Абьяской МТС, который обсуждался на общем собрании работников МТС¹³. По инициативе политотделов был заключен договор о соревновании на период весенних работ 1952 года между Раплаской и Юруской МТС, а коллектив Раквереской МТС соревновался с Кютыйской МТС.

Политотделы и парторганизации передовых машинно-трактор-

¹¹ ПА КПЭ, фонд 3059, оп. 1, ед. хр. 7, л. 14.

¹² Там же.

¹³ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 4, ед. хр. 4, л. 15.

ных станций выступали с обращением ко всем МТС республики с конкретными обязательствами. В 1950 году Вильяндиская машинно-тракторная станция выполнила годовой план тракторных работ на 114%, добилась высокой выработки на трактор. В начале 1951 года по инициативе политотдела коллектив этой станции выступил с обращением ко всем работникам машинно-тракторных станций Эстонской ССР, в котором взял на себя обязательство закончить в короткий срок ремонт техники, усилить роль МТС в руководстве колхозами¹⁴. На основе этого обращения по всей республике развернулось соревнование МТС за досрочное окончание ремонта. Обращение обсуждалось на общих собраниях работников МТС. Большинство МТС взяли на себя конкретные обязательства. Так, коллектив Раплаской МТС откликнулся на обращение и уже 2 февраля выполнил все обязательства по ремонту и подготовке к весне. К этому сроку было отремонтировано 12 тракторов¹⁵.

В большинстве машинно-тракторных станций политотделы и парторганизации организовали социалистическое соревнование между тракторными бригадами за лучшее использование техники. Так, хорошо было организовано соцсоревнование в Раплаской МТС. В 1951 году политотдел этой МТС добился того, что каждая тракторная бригада имела соцобязательство и соревновалась с другими бригадами. В МТС регулярно выходили боевые листики, где освещались результаты соревнования. Политотдел подводил итоги соревнования каждую пятидневку, систематически вручались красные вымпелы передовым бригадам, уже к 1 сентября 1951 года бригада Уус Эвальда выполнила свой годовой план на 117%, бригада Викберга выполнила к этому времени план на 96%¹⁶. Раквереская МТС в 1951 году также перевыполнила план и была в числе лучших МТС в республике. Политотдел этой МТС добился широкого развития социалистического соревнования между тракторными бригадами за лучшее использование техники. В 1952 году в этой МТС 10 тракторных бригад обслуживали 11 колхозов. В каждой тракторной бригаде политотдел вместе с парторганизацией еще весной подобрали общезнание, в бригадах работали агитаторы, регулярно доставлялись свежие газеты. Все тракторные бригады активно вступили в соревнование, чтобы оно шло не формально, политотдел организовал систематическую проверку результатов соревнования каждые сутки и за каждую декаду. Итоги регулярно публиковались в стенных газетах, в газете, политотдела, в листках и т. д. Была организована также Доска Почета, куда за год было занесено 57 механизаторов¹⁷.

¹⁴ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 1, ед. хр. 8, л. 5.

¹⁵ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 2, ед. хр. 3, л. 5.

¹⁶ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 2, ед. хр. 3, л. 42.

¹⁷ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 8, л. 46—47.

В результате и хорошо организованного социалистического соревнования Раквереская МТС в 1952 году перевыполнила план по всем основным видам работ.

Однако не все политотделы по настоящему занимались организацией социалистического соревнования. В некоторых машинно-тракторных станциях политотделы проводили соревнование формально, оно существовало лишь на бумаге. В таких МТС техника использовалась недостаточно продуктивно, они отставали в хозяйственной и политической деятельности. Например, в этом же 1952 году плохо работали такие МТС, как Йыхвиская, Пайдеская и др.

Серьезной заслугой политотделов МТС являлось широкое распространение молодежно-комсомольских и женских тракторных бригад в машинно-тракторных станциях республики. Эти бригады создавались именно в период работы политотделов и по их инициативе. Такие бригады были созданы и работали уже в 1951 году во многих МТС республики. В Вильяндиской МТС была создана и работала молодежно-комсомольская тракторная бригада, где бригадиром был комсомолец Э. Юрис. В Раплаской МТС политотдел организовал весной 1952 года три комсомольско-молодежные бригады¹⁸, в Раквереской МТС в 1951 году политотделом была создана комсомольско-молодежная бригада под руководством комсомольца Штейнберга, а также тракторная бригада, где бригадиром был комсомолец Антон. Комсомольско-молодежные бригады включали в себя лучших комсомольцев-производственников. Как правило, комсомольцы — члены этих бригад — шли в числе передовиков МТС, в их бригадах более производительно использовалась техника. Хороший уход за техникой, ее рациональное использование, хорошее качество выполняемых работ в колхозах были характерными чертами работы комсомольско-молодежных бригад в МТС республики.

В результате работы политотделов уже к июню 1952 года в МТС республики было организовано 73 комсомольско-молодежных бригады, и большинство из которых успешно справилось с государственным планом¹⁹.

Политотделы провели большую работу и по вовлечению женщин в производственную деятельность. Центральный Комитет КП Эстонии в своих решениях неоднократно указывал на необходимость проведения работы среди женщин с целью активизации их роли в производственной и общественной жизни. Политотделы МТС и первичные парторганизации добились определенных результатов в выполнении этой задачи. Одним из важнейших был вопрос о подготовке женщин-трактористов и комбайнеров. Основная работа в этом направлении была прове-

¹⁸ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 3, ед. хр. 2, л. 75.

¹⁹ ПА КПЭ, фонд 1, оп. 132, ед. хр. 4, л. 51.

дена политотделами МТС. До 1950 года в сельском хозяйстве республики лишь немногие женщины работали трактористами. Осуществляя указания ЦК КПЭ, политотделы непосредственно занимались вопросами подготовки механизаторских кадров. Уже в 1951 году во всей республике работало 72 женщины-трактористки и 2 комбайнера²⁰. Но особенно большая работа в этом направлении проводилась политотделами в дальнейшем. Направляя людей в школы механизации, занимаясь подбором кадров для подготовки трактористов в самих МТС, политотделы вели работу среди женщин, направляли их на учебу, помогали овладеть профессией тракториста и комбайнера. В течение 1951—1952 годов в МТС республики работало много женщин-трактористок, которые прошли подготовку на курсах в МТС и школах механизации. В Раквереской МТС в 1952 году работало трактористками 5 женщин²¹. В Рыгеской МТС в 1952 году механизаторами работало 13 женщин²². В 1952 году в МТС республики бригадирами тракторных бригад, трактористками и комбайнерами работало около 400 женщин²³.

Движение женщин за овладение профессией механизатора под руководством политотделов МТС в 1951—52 годах приняло широкий размах. В 1952 году оно поднялось на новую высшую ступень. В республике стали организовываться женские тракторные бригады, первой из которых была создана в Вильяндиской МТС. После года работы, по инициативе политотдела, бригада под руководством Э. Отсман обратилась ко всем девушкам и женщинам Эстонской ССР. В 1952 году бригада достигла больших успехов в работе. Женская бригада в составе Э. Отсман, М. Мязотс, М. Вийдебаум, А. Каннес, М. Хубель и др. выполнила годовой план на 104,8%, сэкономила 970 кг горючего. Трактористка М. Мязотс со сменщицей М. Вийдебаум на тракторе ДТ-54 выполнила годовой план на 110%. Женская бригада была на первом месте в Вильяндиской МТС. Бригада обратилась ко всем девушкам и женщинам республики с призывом последовать их примеру, овладевать профессией механизатора²⁴.

Организация комсомольско-молодежных и женских тракторных бригад, которые в большинстве работали успешно, позволяла улучшить использование техники в МТС, повысить роль МТС в техническом обслуживании колхозов. Политическая работа по укреплению машинно-тракторных станций, проведенная политотделом, увеличила роль МТС не только в колхозном производстве, но и в политической жизни колхозов.

²⁰ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 50, л. 7.

²¹ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 8, л. 61.

²² ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 81, л. 18.

²³ Там же.

²⁴ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 3, ед. хр. 5, л. 1.

Осуществляя задачи по расширению роли МТС в политической жизни колхозов, политотделы вместе с райкомами партии провели большую работу по созданию и укреплению колхозных партийных организаций. Во многих колхозах республики еще в 1951 году не было первичных партийных организаций и было мало коммунистов. Политотделы занимались вопросами подготовки передовых, активных колхозников для приема в партию. Работники политотделов проводили личные беседы с колхозниками-передовиками, разъясняли Устав партии, снабжали необходимой литературой людей, готовившихся к вступлению в партию, иногда и рекомендовали их. Большой заслугой работников политотделов в колхозах являлся, например, такой факт, как прием в ряды Коммунистической партии только за 1951 год 505 человек из числа колхозников и работников МТС²⁵. В партию принимались передовики колхозного производства, преданные делу Советской власти. За период работы политотделов резко выросло количество первичных парторганизаций в колхозах, так, например, в 1952 году по сравнению с 1950 годом количество первичных партийных организаций в колхозах выросло в 2,4 раза, а число коммунистов в колхозах — в 4 раза²⁶. Многие политотделы МТС достигли в выполнении этой задачи серьезных успехов. Раплаская МТС обслуживала 17 колхозов. До организации политотделов только в одном колхозе работала первичная парторганизация, в которой было 5 коммунистов. Политотдел добился создания к марту 1953 года партийных организаций еще в 5 колхозах, а в других колхозах — партийно-кандидатских групп²⁷. Только за 1952 год в колхозах зоны этой МТС было принято в партию 14 человек. В 18 колхозах зоны Вильяндской МТС до создания политотдела существовала одна первичная парторганизация; к концу 1951 года политотдел добился создания парторганизации еще в 4-х колхозах.

Создавая партийные организации колхозов политотделы МТС осуществляли постоянное руководство их работой и оказывали им большую помощь. Политотделы МТС ставили на собраниях парторганизаций колхозов важные вопросы, работники политотдела помогали в подготовке этих собраний, проводили instructивные совещания с секретарями колхозных организаций, принимали личное участие в работе партсобраний. Так, работники политотдела Вильяндской МТС в период весенне-полевых работ 1951 года помогли провести партийные собрания, посвященные вопросам весеннего сева, в колхозах «Лембиту», «Сяде» и др. С секретарями колхозных парторганизаций были проведены

²⁵ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 50, л. 4.

²⁶ И. Волков. О роли политотделов МТС в политическом и организационно-хозяйственном укреплении колхозов ЭССР, стр. 176.

²⁷ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 5, ед. хр. 3, л. 3.

инструктивные беседы²⁸. Оказывая помощь, политотделы добились активизации работы колхозных парторганизаций. В 1953 году парторганизация наладила работу в колхозе «Лембиту», где была организована партийная и комсомольская учеба, социальное соревнование на животноводческих фермах и в полеводческих бригадах. Политотдел способствовал улучшению работы первичной организации колхоза «Койт» в 1953 году. Парторганизация этого колхоза с помощью политотдела добилась того, что колхоз стал передовым, а в самом колхозе не было ни одного человека, который не выработал бы минимум трудодней²⁹.

Укрепляя колхозные первичные парторганизации, политотделы МТС республики провели важную работу по расстановке партийных кадров в колхозах.

Политотдел Вильяндиской МТС, занимаясь вопросом расстановки партийных кадров, добился того, что из 18 колхозов зоны в 1952 году председателями работали коммунисты в 11 колхозах³⁰. А в колхозах зоны Раплаской МТС в 1952 году коммунисты были председателями 11 колхозов, из 17 обслуживаемых МТС³¹.

Укрепляя парторганизации, политотделы МТС вели агитационно-пропагандистскую работу среди колхозных масс крестьянства. Политотделы МТС занимались организацией политической учебы коммунистов в колхозах. Как и в машинно-тракторных станциях, так и в колхозах основной формой учебы были различного рода кружки. В колхозах зоны Вильяндиской МТС уже в 1951 году все коммунисты были охвачены учебой. В колхозах «Ыйтсенг», «Лембиту» и др. коммунисты изучали в кружках историю партии³². В колхозах зоны Раплаской МТС в 1952 году работало 2 кружка по изучению истории партии, 7 политшкол, 5 кружков по изучению биографии В. И. Ленина; кроме того работало 5 начальных комсомольских политкружков³³.

Проводимая политучеба коммунистов и беспартийного актива давала возможность политотделам опереться на актив при проведении агитационной и пропагандистской работы среди колхозников. Такая работа явилась важнейшей задачей политотделов и колхозных парторганизаций. Конечно, только своими силами работники политотдела этого сделать не могли. Большую помощь в проведении идеологической работы среди колхозников оказывали многотиражные газеты, которые выпускались каждым политотделом МТС. Для проведения агитационной работы политотделы создавали также в колхозах агитколлективы. Чле-

²⁸ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 2, ед. хр. 6, л. 11.

²⁹ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 4, ед. хр. 5, л. 9.

³⁰ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 3, ед. хр. 3, л. 14.

³¹ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 3, ед. хр. 3, л. 52, 54.

³² ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 2, ед. хр. 6, л. 80.

³³ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 3, ед. хр. 3, л. 59.

ны агитколлективов проводили доклады, лекции и беседы с колхозниками. В некоторых МТС агитколлективы создавались при МТС и вели работу среди всех колхозников зоны. Серьезных успехов в агитационной работе достигли работники политотдела Раквереской МТС. За 1951 год в колхозах этой МТС было создано 6 агитколлективов и 6 агитгрупп (в 12 колхозах), которые объединяли 208 агитаторов — передовых колхозников, коммунистов и комсомольцев. За 1951 год в колхозах зоны было проведено 759 докладов и лекций. Агитаторы провели также 1228 бесед с колхозниками³⁴. Разнообразны были темы докладов и лекций, проведенных агитаторами и работниками политотдела. Доклады освещали международное положение, популяризировали опыт передовиков в соцсоревновании, проводились беседы об укреплении трудовой дисциплины в колхозах, разъяснялся Устав сельскохозяйственной артели и т. д. Агитационная работа, широко развернутая политотделом Раквереской МТС, позволила укрепить трудовую дисциплину среди колхозников. В 1952 году в колхозах зоны этой МТС только 8 колхозников не выполнили минимума трудодней по неуважительным причинам³⁵.

Уделяя серьезное внимание работе с агитаторами, систематически проводя с ними семинары, беседы, работники политотделов лично вели большую лекционную работу в колхозах. Только за 1952 год работники политотделов Эстонской ССР прочитали для колхозников и работников МТС 2996 лекций и докладов, которые прослушали 174 262 человека³⁶.

Большую роль в развертывании трудовой активности колхозных масс крестьянства должны были сыграть комсомольцы. Политотделы МТС за время своей деятельности провели работу по повышению роли комсомольских организаций и комсомольцев в производственной и политической жизни колхозов. Работники политотделов постоянно занимались вопросами роста комсомольских организаций. В большинстве колхозов, где не было комсомольских организаций, они были созданы и в дальнейшем превратились в массовые организации передовой колхозной молодежи. О размахе работы политотделов среди колхозной молодежи говорит тот факт, что только за 1951 год в колхозах и МТС в комсомол было принято 2443 человека³⁷. А в 1952 году количество комсомольцев в колхозах увеличилось в 2,2 раза по сравнению с 1950 годом³⁸.

³⁴ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 4, л. 56.

³⁵ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 8, л. 52.

³⁶ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 81, л. 16.

³⁷ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 50, л. 6.

³⁸ И. Волков. О роли политотделов МТС в политическом и организационно-хозяйственном укреплении колхозов ЭССР, стр. 176.

До организации политотдела в колхозах зоны Вильяндской МТС было всего 7 комсомольских организаций, а к концу 1951 года в 16 колхозах были созданы комсомольские организации.

Серьезно работал с молодежью политотдел Канепиской МТС, где уже к 1953 году во всех колхозах зоны МТС работали комсомольские организации. Количество же комсомольцев в них выросло почти в 2 раза.

Забывая о постоянном росте комсомольских организаций в колхозах, работники политотделов МТС помогали повысить роль комсомольцев в колхозной жизни. Многие из них выжили во внутренние дела колхозных организаций, помогали наладить в них работу. В одном из колхозов зоны Канепиской МТС в 1952 году плохо работала комсомольская организация. Политотдел этой машинно-тракторной станции разобрался в положении дел, выяснил причины плохой работы. Работники политотдела лично побеседовали с каждым комсомольцем. Был избран новый комитет. Политотдел помогал постоянно, пока не наладилась работа и в результате комсомольская организация колхоза стала одной из лучших в зоне³⁹.

Налаживая работу комсомольских организаций, многие политотделы МТС вместе с райкомами партии систематически проводили семинары секретарей колхозных комсомольских организаций, постоянно помогали проводить и готовить комсомольские собрания, составлять планы работы и т. д. Например, политотдел Камбьяской МТС в январе 1953 года провел семинар секретарей комсомольских организаций по вопросу о помощи правлениям колхозов в подготовке отчетно-выборных собраний⁴⁰. Политотдел Вильяндской МТС в 1952 году оказывал повседневную помощь в работе колхозных комсомольских организаций со вступающими в комсомол, а также в составлении планов работы, организации в подготовке и чтении докладов и лекций.

Политотделы МТС стремились активизировать работу комсомольцев в колхозах, повысить авторитет и влияние их на колхозную молодежь. С этой целью работники политотделов помогали комсомольским организациям расставлять комсомольцев на наиболее решающих в данный момент участках производства. В колхозе «Тулевик», зоны Раплаской МТС, в период уборки урожая в 1951 году плохо работала молотилка МКС-1100. Для ликвидации отставания в бригаду были включены комсомольцы, которые горячо взялись за дело. Молотилка стала работать без перебоев, а план — выполняться систематически⁴¹.

³⁹ ПА КПЭ, фонд 3059, оп. 2, ед. хр. 9, л. 30.

⁴⁰ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 100, л. 166.

⁴¹ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 2, ед. хр. 3, л. 45.

Под руководством политотделов МТС в 1953 году во многих колхозах развернулось движение за создание комсомольских постов, осуществляющих контроль за различными сторонами производственной деятельности колхозов. Комсомольские контрольные посты активизировали комсомольские организации, помогали ликвидировать недостатки в деятельности колхозов, проводили борьбу с расхитителями общественной собственности. Так, в Курской МТС в феврале 1953 года были созданы 3 контрольных поста⁴². В это же время были созданы контрольные посты и в колхозах Алаткивской МТС. Комсомольский контрольный пост в колхозе «Тее коммунизмиле» вскрыл два случая воровства кормов⁴³.

В результате активизации деятельности комсомольских организаций в колхозах многие комсомольцы-колхозники показывали примеры хорошей работы, активно участвовали в производстве. Комсомолка Вейнберг Хельве в колхозе «Ярваканди» зоны Раплаской МТС, приняв бригаду весной 1952 года, добилась хорошей работы и осенью бригада собрала урожай в 18—19 центнеров с каждого гектара⁴⁴. Некоторые комсомольцы добились выдающихся результатов, работая на животноводческих фермах. Доярка-комсомолка Пекк Э. в колхозе «Рахва Хяяль» Пыльтсаского района получила в 1952 году средний удой на корову 5792 литра⁴⁵.

Политические отделы МТС проделали большую работу не только по политическому, но и организационно-хозяйственному укреплению колхозов. Борясь за укрепление колхозов, политотделы машинно-тракторных станций систематически проверяли соблюдение в колхозах Устава сельскохозяйственной артели, боролись с его нарушениями. В ходе проверки работники политотделов вскрывали неправильные действия, хищения колхозной собственности, принимали меры по привлечению виновных к ответственности. Политотдел Раквереской машинно-тракторной станции в 1953 году провел проверку выполнения Устава сельскохозяйственной артели во всех 11 колхозах зоны. В колхозе «Ыйтсенг», этой МТС, работниками политотдела было вскрыто разбазаривание общественного зерна под видом уплаты за шефскую помощь⁴⁶. Политотдел Вильяндиской МТС также проверял соблюдение Устава в колхозах зоны. В 1952 году работники этого политотдела провели проверку в 14 колхозах из 18, в результате которой были выявлены случаи нарушения. Двух злостных нарушителей Устава отдали под суд⁴⁷.

⁴² ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 100, л. 187.

⁴³ ПА КПЭ, фонд. 3199, оп. 1, ед. хр. 100, л. 187.

⁴⁴ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 3, ед. хр. 3, л. 55.

⁴⁵ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 81, л. 17.

⁴⁶ ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 11, л. 34.

⁴⁷ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 3, ед. хр. 8, л. 11.

Одним из видов связи работников политотделов машинно-тракторных станций с колхозами было систематическое участие в работе годовых отчетно-выборных собраний в колхозах. Помогая разрешать многие вопросы, они способствовали вскрытию недостатков в работе правлений и отдельных лиц. С участием политотделов подбирались и проверялись кандидатуры в состав правлений и ревизионных комиссий колхозов, которые выбирались на отчетно-выборных собраниях. При этом политотделы проверяли как политические, так и деловые качества руководящих работников колхозов. Собрания эти проводились каждый год в январе-феврале. В 1952 году начальник политотдела Вильяндиской МТС лично принял участие в отчетных собраниях девяти колхозов из 18, которые обслуживала МТС. Кандидатуры членов правления в этих колхозах были обсуждены на партийных и комсомольских собраниях⁴⁸. Работа по подбору руководящих колхозных кадров, по выдвижению коммунистов и комсомольцев на ответственные участки проводилась политотделами систематически.

Говоря о деятельности политотделов МТС по организационно-хозяйственному укреплению колхозов, нельзя не отметить, что некоторые из них оказывали конкретную помощь в решении трудных хозяйственных задач. В силу неблагоприятных климатических условий в 1952 году в колхозах Эстонской ССР было мало заготовлено кормов, поэтому в отдельных колхозах зимовка скота проходила в тяжелых условиях. Решением Пленума ЦК КПЭ на политотделы МТС была возложена задача обеспечить зимовку скота в колхозах. В эту зиму работники политотделов систематически проверяли колхозные животноводческие фермы, состояние скота и принимали необходимые и доступные для них меры по сохранению поголовья в колхозах. Во многих случаях работники политотделов организовали заготовку и приготовление кормов в колхозах. Так, политотдел Муслаской МТС проверял состояние зимовки скота в колхозе «Эду» и обнаружил, что скотница этого колхоза крайне халатно относилась к своему делу. Скот не был накормлен вовремя. Свинарники оказались в запущенном состоянии. В январе-феврале пали 2 коровы и 3 свиньи. Политотдел сразу поставил вопрос на заседании правления колхоза. Было проведено специальное совещание с животноводами. Скотница была снята. Принятыми мерами положение было исправлено.⁴⁹ В некоторых случаях работники политотделов предпринимали меры для того, чтобы обеспечить скот недостающими кормами. Политотдел Вильяндиской МТС внимательно разбирался в вопросе состояния зимовки скота в 5 колхозах зоны. Начальник политотдела лично проверил 3 колхоза. При проверке выяс-

⁴⁸ Там же.

⁴⁹ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 100, л. 48.

нилось очень плохое положение в колхозе «Сяде». Работники политотдела содействовали тому, что молодой крупный рогатый скот был переведен в отдельное помещение. Политотдел помог колхозу ежедневно получать со спиртзавода барду, а также содействовал получению от государства 10 тонн сена и 6 тонн концентратов⁵⁰.

Эти примеры показывают, что политотделы МТС вникали в самые разнообразные стороны жизни колхозов, интересовались не только полевыми работами, связанными с использованием техники МТС, но и состоянием животноводства и др., одним словом, всеми сторонами жизни колхозов.

Наконец, характеризуя деятельность политотделов МТС, необходимо особо подчеркнуть важнейшую задачу, которую они выполняли, укрепляя молодые колхозные кадры Эстонской ССР. Политотделы провели большую работу по очистке колхозов от пробравшихся туда кулацких вражеских элементов, что сыграло важную роль в укреплении колхозного производства. С проведением сплошной коллективизации в республике был ликвидирован класс кулачества. Однако отдельные кулацкие и другие вражеские элементы еще остались. Они пытались помешать успешной работе созданных колхозов, порой прибегая даже к террористическим актам. В 1951 году в период весенней кампании вражескими элементами был убит лучший бригадир тракторной бригады в Йыхвиской МТС. В то же время был убит председатель колхоза в Марьямаском районе. В 1952 году в Антсласком районе был убит колхозник-активист, а в Марьямаском районе — другой председатель колхоза⁵¹. Однако большинство вражеских элементов прямо уже не решались выступать, а стремились пролезть в колхозы, чтобы вредить изнутри, вызывать у колхозников недовольство. Задача разоблачения таких элементов была возложена партией на политические отделы МТС. Опираясь на колхозные массы крестьянства, политотделы выполняли эту задачу. С помощью колхозного актива политотделы изгнали из многих колхозов замаскировавшиеся кулацкие элементы. Так, политотдел Раквереской МТС в 1951 году разоблачил с помощью колхозного актива бывших кулаков и фашистских пособников, которые работали в колхозах бригадирами (6) и кладовщиками (3)⁵². В 1952 году этот политотдел разоблачил 8 кулаков и фашистских пособников, которые проникли в колхозы. Политотдел Саареской МТС в 1952 году разоблачил и изгнал из колхозов 11 бывших кулаков, 5 из которых работали на ответственных постах⁵³. В 1952 году политотделы МТС республики, выполняя задачи по очистке кол-

⁵⁰ ПА КПЭ, фонд 3043, оп. 4, ед. хр. 2, л. 3—4.

⁵¹ ПА КПЭ, фонд 3071, оп. 3, ед. хр. 2, л. 119.

⁵² ПА КПЭ, фонд 3066, оп. 1, ед. хр. 4, л. 58.

⁵³ ПА КПЭ, фонд 3199, оп. 1, ед. хр. 81, л. 13.

хозов от вражеских элементов, разоблачили и обезвредили более 110 бывших кулаков и 50 фашистских пособников.⁵⁴

Работа, проведенная политотделами по разоблачению вражеских элементов, явилась важным условием дальнейшего успешного развития колхозного строя в Эстонской ССР.

Исследование опыта работы политотделов МТС свидетельствует о том, что они внесли важный вклад в дело социалистического переустройства сельского хозяйства республики. Политотделы успешно выполняли задачи воспитания тружеников колхозного производства, укрепления молодого колхозного строя в эстонской деревне.

MÕNEDE EESTI NSV TRAKTORIJAAMADE POLIITOSAKONDADE TEGEVUSE KOGEMUSTEST AASTAIL 1951—1953

I. Sorokin

Resümee

Artiklis valgustatakse arhiivimaterjalide alusel mõnede masina-traktorijaamade poliitosakondade tegevust, mis loodi põllumajanduse kollektiviseerimise lõpuleviimise ajajärgul Eesti NSV-s.

Põhiliselt alustasid MTJ-ide poliitosakonnad tööd 1951. a. ja tegutsesid kuni 1953. a. detsembrikuuni, mil nad kaotati. Selle aja kestel tehti poliitosakondade poolt ära suur töö. Eesti NSV iseärasuseks oli asjaolu, et poliitosakondi ei loodud sovhoosides, vaid ainult MTJ-ides.

Poliitosakonnad pöörasid suurt tähelepanu masina-traktorijaamade parteiorganisatsioonide tugevdamisele ja kogu töö parandamisele. Paljud poliitosakonnad organiseerisid põllumajandustöötajate kasvatamiseks kommunistide ja MTJ-ide töötajate poliitõppusi. Poliitosakondade töötajad pidasid loenguid traktoribrigaadidele ja MTJ-ide töötajatele. Seejuures toetusid poliitosakonnad laialdasele parteitule aktiivile. Mitmel pool moodustasid poliitosakonnad alalise agitatsioonitöö läbiviimiseks agitkollektiive MTJ-ide töötajatest. Paljudes MTJ-ides tegutsesid need kollektiivid aktiivselt.

Palju tähelepanu pöörasid poliitosakonnad MTJ-ide osatähtsuse tõstmisele kolhoositootmises. Püüti tagada tehnika paremat kasutamist. Konkreetsete materjalide alusel näidatakse artiklis, kuidas poliitosakonnad juhtisid sotsialistliku võistluse organiseerimist MTJ-ides, samuti noorsoo- ja naiste-traktoribrigaadide rajamist, ning kogu seda suurt poliitilist tööd, mida poliitosakonnad tegid

⁵⁴ Там же.

noortes Eesti NSV kolhoosides. Eelkõige MTJ-ide poliitosaonnad rajasid ja tugevdasid kolhooside parteiorganisatsioonide. Selle töö tulemusena kasvas parteiorganisatsioonide ja kommunistide arv kolhoosides. Ühtlasi tegelesid poliitosaonnad kolhoosides kaadrite paigutuse küsimustega.

Kolhooside parteiorganisatsioonide kindlustamise kõrval tegid MTJ-ide poliitosaonnad ulatuslikku agitatsioonilis-propagandistlikku tööd kolhoositalurahva hulgas. Silmapaistev koht selles töös oli ajalehtedel, mida iga poliitosaonnad välja andis. Kolhoosides loodi agitkollektiivid ja -grupid, mida juhtisid MTJ-ide poliitosaonnad. Agitaatorid ja poliitosaonnadade töötajad pidasid kolhoosides loenguid ja vestlusi aktuaalsetel teemadel.

Suurt tähelepanu pöörasid poliitosaonnad komsomoliorganisatsioonide osatähtsuse tõstmisele kolhooside poliitilises ja majanduslikus elus.

Suure töö tegid poliitosaonnad ära ka noorte kolhooside organisatsioonilisel ja majanduslikul kindlustamisel. Mitmed poliitosaonnad kontrollisid põllumajandusliku artelli põhikirjast kinnipidamist, võitlesid kolhoosivara riisujatega, andsid abi raskemate majanduslike küsimuste lahendamisel, aitasid kolhoose puhastada kulaklike elementidest.

Lõpuks tehakse järeldus, et MTJ-ide poliitosaonnad etendasid tähtsat osa kolhoosikorra kindlustamisel eesti külas.

ON THE EXPERIENCES OF SOME POLITICAL DEPARTMENTS OF THE ESSR (IN 1951—1953)

I. Sorokin

S u m m a r y

The present paper deals with the activities of some political departments of the MTS, which were established in the period of total collectivization of Estonian agriculture. The work is based on the archive materials.

The political departments of the MTS in the Estonian SSR started their activities in 1951, in December 1953 they were abolished, for their tasks were fulfilled. During that period the political departments have done serious work. Particular to the Estonian SSR was the fact that the political departments were organized by the machine and tractor stations and not by the state farms.

The given paper deals with the most important activities of the political departments.

The political departments paid much attention to the strengthening of the machine and tractor stations and improving their work.

In order to educate the collective farmers, several political departments organized political courses for the communists and the workers of the MTS. The political workers delivered lectures to the members of the tractor brigades and to the workers of the MTS. These activities were supported by the most active non-party people. In order to carry out regular propaganda, the majority of the political departments organized teams of agitators.

The political departments paid much attention to increasing the role of the machine and tractor stations in the kolkhoz work.

On the basis of the facts the given paper shows how the political departments guided socialist emulation in the MTS and the work of Komsomol and women's tractor brigades.

The given paper reveals also the great political work that was done by the political departments of the MTS in young Estonian collective farms. The political departments of the MTS together with the district committees of the Communist Party strengthened the party organizations in the collective farms. At the same time the political departments directed the members of the Communist Party to collective farms.

Consolidating the Communist Party organizations in the collective farms, the political departments of the MTS did serious agitation and propaganda work among the collective farmers. An important role in this work occupied a large circulation of newspapers that were published by every MTS. Teams of agitators were organized, the political departments directed their work. The agitators and the political workers held lectures on the problems of the day and had conversations with the collective farmers.

The political departments paid attention to increasing the role of the Y.C.L. and its members in the political and economic life of the collective farms.

The political departments of the MTS did tremendous work in the field of organizational-economic consolidation of young collective farms. Several political departments set the task of examining how the regulations of the collective farm were maintained, they fought against the plunders of the collective property, they helped to solve difficult economic tasks, they led the struggle against the kulak elements.

It is concluded in the paper that the political departments of the MTS were of great consequence in the formation of kolkhoz system in the Estonian village.

TRADITSIOONIDE OSAST EKP IDEOLOOGILISES TÖÖS TÖÖTAJATE INTERNATSIONALISTLIKUL KASVATAMISEL AASTAIL 1956—1961

I. Obram

NLKP XX kongress arendas loovalt edasi marksismi-leninismi, rikastades revolutsioonilist teooriat uute järeldustega, uute seisukohtadega partei sise- ja välispoliitika küsimustes, ning võttis printsiipiaalse kriitika alla isikukultusega seotud vead ja moonutused.

Üheks tähtsamaks kommunistliku partei ülesandeks pidas kongress nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra edasist tugevdamist, töölisklassi ja kolhoositalurahva liidu veelgi kindlamaks muutmist, kõigi NSV Liidu rahvaste sõpruse ja vennaliku koostöö süvendamist.

Leninlike parteielu ja juhtimise normide taastamine aktiveeris töötajaid nii meie maal kui kogu sotsialistlikus maailmasüsteemis. Märkatavalt elavnes ideoloogiline töö. Sel ajal said eluõiguse mitmesugused ideoloogilise töö uued vormid. Uhtlasi tähistas seda perioodi ka kahe maailmasüsteemi vahelise ideoloogilise võitluse teravnemine.

Ideoloogilises töös tuli vabariigi parteiorganisatsioonil teataval määral arvestada rahvaste sõpruse õonestamisele suunatud välismaiste keskuste tegevust. Selleks kasutati muu hulgas kapitalistlikes maades asuvaid emigrantide kodanlik-natsionalistlike gruppide riismeid. 1956. aastal elustusid märkatavalt turismisidemed välismaaga, elavnes kirjavahetus ja isiklikud kontaktid välismaal elunevate sugulastega. Ka neid kanaleid püüti kohati kasutada vaenuliku propaganda levitamiseks.

Kõik see tõstis veelgi teravamalt päevakorda internatsionalistliku kasvatustöö küsimused vabariigi elanikkonna hulgas.

Rahvaste sõpruse kasvatamise teemadel on antud ajavahemikul (või selle kohta) korduvalt sõna võtnud vabariigi juhtivad töötajad¹, mitmed nende töödest räägivad sidemetest liiduvabariikide vahel, vennasvabariikide vastastikusest abist².

¹ J. Käbin. Väsimatult kindlustada nõukogude rahvaste sõprust. — «Eesti Kommunist», 1961, nr. 11; И. Кэбин. Наш вклад. — «Дружба народов», 1965, № 7; А. Вадер. Деятельность Компартии Эстонии по интернациональному воспитанию трудящихся. — «Вопросы истории КПСС», 1967, № 1; V. Väljäs. Tallinna parteiorganisatsiooni tööst rahvaste sõpruse kasvatamisel. — «Eesti Kommunist», 1964, nr. 3. Jt.

² V. Klauson. Rahva hüvanguks. Tln., 1967; J. Käbin. Oktoobrirevolutsioon ja eesti rahvas, Tln., 1967. Jt.

Antud ajajärku on oma töödes käsitletud ka mitmed ajaloolased. Eeskätt on vaadeldud rahvusliku kultuuri arengu probleeme, vennasvabariikide kultuurialase koostöö, rahvuskultuuride vastastikuse rikastamise küsimusi. Eelkõige väärib siin tähelepanu K. Halliku sisukas väitekiri³. Autor näitab rikkaliku faktilise materjali põhjal Eesti NSV kultuurisidemeid vennasvabariikidega, eesti kultuuri arengut nõukogude paljurahvuselise kultuuri orgaanilise koostisosana.

Kultuuriküsimusi on käsitanud ka I. Sevtšuk, kelle dissertatsioon oli esimeseks NLKP ajaloo alaseks eriuurimuseks, milles üldistati EKP kogemusi rahvusprogrammi elluviimisel.⁴ I. Sevtšuki töö on aga pühendatud peamiselt NLKP XXII kongressi järgsele perioodile.

Jälgides kultuurhariduslike asutuste tööd töötajate kommunistlikul kasvatamisel, on F. Kinkar oma väitekirja ühes peatükis võtnud vaatluse alla rahvaste sõpruse kasvatamise probleemid.⁵ Selle küsimusteringiga on lähedalt seotud ka kultuurirevolutsiooni probleemid, mille kohta on sõna võtnud V. Maamägi.⁶

Vabariigi parteiorganisatsiooni tööd partei propaganda alal on uurinud J. Jakobson.⁷ Parteiharidusvõrgu tegevuse uurimisse antud ajavahemikul on oma panuse andnud A. Panksejev⁸ ja H. Uusküla⁹.

Natsionalistlikud igandid on sageli läbi põimunud usuliste iganditega. Sellest aspektist on huvipakkuv L. Raidi põhjalik uurimus,

³ К. С. Халлик. Сотрудничество Советской Эстонии с братскими республиками в развитии социалистической культуры (1945—1962 гг.). Кандидатская диссертация. М., 1965.

⁴ I. Sevtšuk. Partei rahvusprogrammi elluviimine kultuuri valdkonnas aastail 1961—1965 (Eestimaa Kommunistliku Partei materjalide põhjal). Kandidaadidissertatsioon. Tln., 1968.

⁵ Ф. Кинкар. Повышение роли культурно-просветительных учреждений в коммунистическом воспитании трудящихся (1956—1961 гг.). (По материалам Коммунистической партии Эстонии.) Кандидатская диссертация. М., 1962.

⁶ V. Maamägi. Kultuurirevolutsioon Eestis. — Eesti NSV TA Toimetised. IX köide. Ühiskonnateaduste seeria, 1960, nr. 2; В. Маамяги. Подъем культуры эстонского народа. — Развитие социалистической культуры в союзных республиках. М., 1962.

⁷ И. Якобсон. Повышение уровня партийной пропаганды на основе решений XX съезда КПСС. Кандидатская диссертация. М., 1958; J. Jakobson. Mõningaid propagandatöö küsimusi Nõukogude Eestis. Tln., 1958.

⁸ A. Panksejev. EKP tegevusest poliitharidusvõrgu töö juhtimisel (aastad 1956—1962). Tõid EKP ajaloo alalt I. Tln., 1956.

⁹ H. Uusküla. Eesti parteiorganisatsiooni tööst kommunistide ja parteitu aktiivi marksistlik-leninliku õppuse efektiivsuse tõstmisel (aastail 1960—1971). Kandidaadidissertatsioon. Tln., 1972; Propagandist ja poliitharidusmaja. Tln., 1966.

mis vaatleb vabariigi parteiorganisatsiooni tööd ateistliku propaganda valdkonnas.¹⁰

Huvitavalt on rahvaste sõpruse, patriotismi ja internatsionalismi probleemidest kirjutanud oma brošüürides J. Kalits. Nendes on ta kasutanud ka muljeid oma mitmetest välisreisidest, kohtumistest paljude maade töötajatega.¹¹

Eeltoodu ei ammenda kaugeltki kõike, mida sel perioodil või selle perioodi kohta rahvaste sõpruse ja ideoloogilise töö alal on avaldatud. Loetletud on peamiselt need tööd, mis omavad antud kirjutisega kõige rohkem puutepunkte.

Käesolev artikkel ei pretendeeri rahvaste sõpruse kasvatamisele suunatud ideoloogilise töö kõikide lõikude valgustamisele. Nii näiteks ei ole vaadeldud selliseid mõjuvaid ideoloogilise töö vahendeid nagu ajakirjandus, raadio ja televisioon, kelle töös oli sel ajal mõndagi uut — see teema väärib eriuurimust.

Artiklis on analüüsitud peamiselt üht probleemi: traditsioonide kasutamist rahvaste sõpruse kasvatamisel. See on teiste autorite poolt mõneti vähem valgustatud internatsionalistliku kasvatustöö lõik, mis mitmeti uudsenä kerkis esile just vaatlusalusel ajavahe-
mikul ning on aktuaalne ka tänapäeval.

* * *

50-ndate aastate teisel poolel hakkasid vabariigi partei- ja komsomoliorganisatsioonid rohkem tähelepanu pöörama revolutsiooniliste ja töötraditsioonide kasutamisele rahvaste sõpruse kasvatamisel.

NLKP programmis öeldakse: «Toetades iga rahva progressiivseid traditsioone, muutes need kõigi nõukogude inimeste ühisvaks, arendab partei igati uusi, kõigile rahvustele ühiseid kommunistlikke traditsioone.»¹²

Progressiivsete traditsioonide hulka kuulub proletariaadi võitluse tähtpäevade pühitsemine, samuti tööga seotud traditsioonid, nagu kaevurite, raudteelaste, ehitajate jt. päevade tähistamine. Need traditsioonid on nii sisult kui ka vormilt sotsialistlikud ja teenivad hästi rahvaste sõpruse huve.

Ammendamatuks rahvaste sõpruse allikaks on ajalugu. Rahvusvahelise tööliikumise, Nõukogude Liidu Kommunistliku partei ja tema ühe võitlussalga — Eestimaa Kommunistliku Partei aja-

¹⁰ L. R a i d. Eestimaa Kommunistliku Partei klerikalismivastane võitlus ja ateistlik kasvatustöö rahvahulkades. Kandidaadidissertatsioon. Tartu, 1968.

¹¹ J. K a l i t s. Patriotismi ja internatsionalismi ühtsusest. Tln., 1964; Sõprus ei tunne piire. Tln., 1966.

¹² Nõukogude Liidu Kommunistliku partei XXII kongress. 17.—31. oktoobril 1961. Stenogramm. III kd. Tln., 1963, lk. 292.

lugu kõneleb sellest, et kogu proletariaadi võitluse areng on internatsionaalse solidaarsuse ajalugu.

EKP Keskkomitee 1956. aasta III pleenumil rõhutati, et vabariigi parteiorganisatsioon ja ühiskonnateadlased peavad märksa rohkem pühendama tähelepanu Eesti töötajate revolutsioonilise võitluse ajaloo sügavale uurimisele, rikkalike revolutsiooniliste traditsioonide kasutamisele töötajate kasvatamiseks rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi vaimus, Eesti tööliklassi kangelasliku võitluse üle rahvusliku uhkuse kasvatamise vaimus.¹³

Kauniks traditsiooniks kujunes ettevõtete, tänavate, pioneermalevate ja koolide ümbernimetamine revolutsioonivõitlejate ja Suures Isamaasõjas langenud kangelaste auks, kes andsid oma elu parema tuleviku eest. Tavaliselt toimus nime omistamine ettevõtte või kooli ühiskondlike organisatsioonide algatusel, mida omakorda kaalusid veel parteiorganid.¹⁴

Tallinna tänavatele anti J. Anveldi, V. Kingissepa, J. Kreuksi, J. Lauristini ja J. Tombi, samuti I. Rabtšinski, A. Matrossovi, J. Nikonovi ja Juri Gagarini nimed. Eesti sotsiaaldemokraatliku liikumise väljapaistva organiseerija M. I. Kalinini nimi on jäädvustatud nii Tallinna linna rajooni, tehase kui ka tänava nimes. Sellest rahvaste sõprust kajastavast revolutsiooniliste traditsioonide printsibist tänavate nimetuste andmisel peeti kinni ka teistes vabariigi linnades ja asulates.

Mitmete eestlaste mälestust on jäädvustanud vennasrahvad, olgu selle näiteks kas või Kingissepa linn Leningradi oblastis ja Jaan Arno tänav Velikije Lukis.

Nõukogude rahvaste kangelaslikest võitlusaegadest meenutatakse suhteliselt rohkem Suure Isamaasõja karme päevi. Sageli tuuakse lilli Tallinna vabastamisel langenud mitmetest rahvustest võitlejate ühishauale, millel süütas igavese tule nende endine relvarend, eestlane, Nõukogude Liidu kangelane Arnold Meri. See tuli toodi revolutsiooni hällist Leningradist, linnast, mis on lahutamatult seotud eesti töötava rahva võitlusega parema tuleviku eest, Eestimaa Kommunistliku Partei tegevusega. Sügavalt sümbolne on see, et igavene tuli toodi Marsi väljakult revolutsiooniliste võitlejate ja kodusõja kangelaste ühishaualt.

Tehumardi vennaskalmistu. Kivitahvlitel on läbisegi eestlaste ja venelaste nimed, ilma sõjaväelise auastmeta. Nii ongi mõjukam — mitte seersandid, reamehed või leitnandid, vaid inimesed.

Tänuga mäletavad iidse vene linna Velikije Luki kodanikud sõjamehi-eestlasi. Siin, Lovati jõe kõrgel kaldal seisab võimas monument Eesti rahvuskorpuse võitlejate mälestuseks, kes langesid linna vabastamisel. Selle lähedal asub mälestussammas Alek-

¹³ EKPA, f. 1, nim. 157, s.-ü. 131, l. 204.

¹⁴ EKPA, f. 287, nim. 52, s.-ü. 14, l. 195.

sander Matrossovile, kes oma legendaarse kangelasteo sooritas Velikije Luki külje all. Joosep Laar kordas seda Kubanimaal, Jakob Kunder Lätimaa pinnal, Sabalan Oraslimov Kaimiri küla juures Sõrve säärel.¹⁵ Kui Saaremaal on hästi jäädvustatud vene noormehe, samuti Sõrves langenud Nõukogude Liidu kangelase Vladimir Dejevi mälestus, kelle nime kannab ilusaim tänav Kingissepa linnas ja samuti ka lasteaed, siis kasahhi rahva poja Sabalan Oraslimovi kangelasteost teatakse paraku vähem.

1941. aastal langesid võitluses saksa fašistide ja nende käsilastega Valga rajoonis Unikülas 3 Läti NSV Jelgava hävituspataljoni võitlejat. Sõjamehed andsid nende haulal töotuse viia pärast võitu lahingukaaslaste põrmud kodulinna. Oktoobris 1958 tuli Lätimaa Kommunistliku Partei esindaja sm. K. Žubit koos grupi seltsimeestega Uniküllas, kus korraldati langenud sõjameeste auks mälestusmiting. Pärast mitingut viidi langenute põrmud kodulinna kalmistule.¹⁶

Suure Isamaasõja kangelaste mälestuse jäädvustamiseks on vaadeldaval perioodil tähelepanuväärse panuse andnud ajakirjandus, kus on ilmunud hulgaliselt huvitavaid artikleid.¹⁷ Eriti meenutatakse sõjamehi ja rindesündmusi võidupühal, Nõukogude armee aastapäeval ja muudel tähtpäevadel. Sõjasündmuste käsitlemine rahvaste sõpruse momente alla kriipsutamata on võimatu — niivõrd rikas oli kogu see karm periood ja selle üksikud episoodid paljurahvuselise Nõukogude armee verrega kinnitatud sõdurisõprusest, ennastohverdavast vastastikusest abistamisest.

Rohkesti üritusi toimus vaadeldaval perioodil seoses Suure Isamaasõja 20. aastapäeva tähistamisega. Parteiorganisatsioonid kasutasid aastapäeva tähistamist rahvaste sõpruse kasvatamiseks. Näiteks arutas EKP Tartu Linnakomitee büroo juunis 1961 küsimust «Nõukogude Liidu Suure Isamaasõja alguse XX aastapäeva tähistamisest» ja kohustas parteiorganisatsioone organiseerima laialdaselt selgitustööd elanikkonnale hulgas. Büroo otsuses rõhutati vajadust kogu poliitmassiline töö läbi viia nõukogude patriotismi ja proletaarse internatsionalismi kasvatamise ja süvendamise tähe all. Soovitati korraldada loenguid ja vestlusi, organiseerida kohtumisi Nõukogude Liidu kangelastega, lahingupaikade külastamist ja vennaskalmistute korrashoidmist, samuti näitusi, fotovitriine jne.¹⁸ Neid küsimusi arutasid ka mitmed partei-organisatsioonid.¹⁹

Kui Suure Isamaasõja ja tema kangelaste meenutamiseks tehti

¹⁵ «Советская Эстония», 1965, 16 февраля.

¹⁶ «Rahva Häääl», 1958, 24. oktoober.

¹⁷ «Rahva Häääl», 1958, 16. jaanuar; 1960, 6. aprill; 1960, 9. juuni; 1960, 2. august; 1961, 14. juuni; 1961, 21. juuni; 1961, 23. juuni; «Noorte Häääl», 1961, 9. mai; «Edasi», 1958, 23. veebruar; 1959, 1. september jm.

¹⁸ ЕКРА, f. 148, nim. 50, s.-ü. 17, l. 24, 125.

¹⁹ ЕКРА, f. 803, nim. 5, s.-ü. 6, l. 10; f. 5910, nim. 3, s.-ü. 8, l. 71.

palju kasulikku (ehkki jäi küllalt ka kasutamata võimalusi), siis paljude muude sündmuste tähistamisega rahva revolutsioonilisest minevikust ja internatsionaalsest võitlusühtsusest oli asi halvem. Nii näiteks oli vaadeldaval perioodil lugu Kodusõjaga. Olgu siin öeldud, et eesti kodanlus, kes klassisõja ülendas «vabadussõjaks», ei säästnud jõudu ega vahendeid selle varal marurahvuslike tunnete kasvatamiseks. Selleks kasutati nii monumentaalskulptuuri, spetsiaalset perioodikat, kümneid kõiteid memuaare ja ilukirjandust kui ka hulgaliselt ajaloolisi ülevaateid.

Uht-teist Kodusõja paljudest rahvustest võitlejate relvavend-luse meenutamiseks vaadeldaval perioodil muidugi tehti. Nii toimus Tallinnas Maarjamäel 1959. aasta 3. veebruaril Naissaarel 40 aastat tagasi mahalastud «Spartaki» ja «Avtroili» madruste mälestamise miiting²⁰ Kodusõja võiduka lõpu 40. aastapäeval jutustasid oma mälestustest ajakirjanduse veergudel kodusõja veteranid A. Jakobson, J. Feldmann, H. Gustavson, J. Laura, A. Lombak, R. Majak jt.²¹

Partei rajoonikomiteed ja partei- ning komsomoliorganisatsioonid kutsusid vestlema Kodusõja veterane ja vanu revolutsionääre. Sageli esinesid töötajate, eriti noorte ees A. Koni, A. Mesilane, O. Lauristin, J. Telman, A. Vaarman, H. Allik, G. Abels, E. Nõu, A. Resev, E. Tarkpea, A. Ilves jt., kes oma erutavate jutustustega proletariaadi internatsionaalsest võitlusühtsusest andsid hinnatava panuse rahvaste sõpruse kasvatamisse.²²

Vaadeldaval perioodil püstitati Tallinnas obelisk 1918. aasta Jäätretke mälestuseks, Keila lahingu monument ja mõned teised mälestusmärgid. 1963. aastal jäädvustati 1919. aastal mõrvatud Eestimaa ametiühingute I kongressi delegaadid mõjuva mälestus-sambaga. Praegu toimuvad ulatuslikud tööd Maarjamäe memoraalansambli kujundamisel. Kuid Kodusõja paljud episoodid²³ ootavad veel jäädvustamist monumentaalskulptuuris ja teistes kunstiliikides. Siin on arvukaid võimalusi rahvaste sõpruse rõhu-tamiseks.

Uheks vajalikuks ja tänuväärseks rahvaste sõpruse kasvatamise vahendiks oli ja on šeflustöö sõjaväelastega. Vabariigi töö-tajatel kujunesid välja tihedad sõprussidemed Nõukogude armee võitlejatega. Oma panuse selleks andis NSV Liidu relvastatud jõudude kultuurilise šefluse vabariiklik komis-

²⁰ «Rahva Häääl», 1959, 4. veebruar.

²¹ Vt. «Noorte Häääl», 1960, 16. november; «Rahva Häääl», 1960, 16. november; «Советская Эстония», 1960, 16 ноября.

²² ЕКРА, f. 1, nim. 198, s.-ü. 20, l. 199; nim. 221, s.-ü. 52, l. 36, 104; f. 5, nim. 50, s.-ü. 1, l. 117; V. Griš anov. Rahva ja armee ühtsus. — Kommunismi võidu nimel. Tln., 1962, lk. 44; I. Baturin. Noorte traditsioonid. Tln., 1965, lk. 52 jm.

²³ Vt. näit. A. Pähklimägi. Mõõda endisi lahinguteid. — «Ohtuleht», 1967, 19. mai.

jon.²⁴ Vaadeldava perioodi jooksul tugevdasid paljud vabariigi partei- ja nõukogude organid, ettevõtete, ehituste, kolhooside ja sovhooside kollektiivid sõprussidemeid piirivalveüksustega, Balti laevastiku laevadega.²⁵ Viidi läbi hulk ühiseid üritusi.²⁶

Suurt tööd sõpruse tugevdamiseks vabariigi elanikkonnaga tegid väeosade ja laevade partei- ja komsomoliorganisatsioonid. Ohvitserid, sõdurid ja madrused esinesid ettevõtetes ja kolhoosides ettekannete ja loengutega armee ja laevastiku elust ning lahingu-tegevusest, organiseerisid isetegevuskollektiivide kontserte, ühi-seid peoõhtuid, sõpruse teatesõite, abistasid pühapäevakute korraldamisel ja viljakoristustöödel. Revolutsioonilisi võitlustraditsioone tutvustas Punalipulise Balti Mere Laevastiku muuseumi filiaal, mis avati Tallinnas.

Tugeva sõpruse tõestuseks, mis seob eesti rahvast ja vabariigi parteiorganisatsiooni armee ja laevastiku isikulise koosseisuga, on seegi fakt, et NLKP XXII kongressi Eesti delegatsiooni dele-gaatideks valiti neli Nõukogude relvastatud jõudude esindajat.²⁷

Sõjaväeteenistus, mille vabariigi noorukid läbi teevad, on neile mitte üksnes mehistumise, vaid ka rahvaste sõpruse kooliks. Nii toodi EKP Tallinna Keskrajooni XIII konverentsil (1957. a.) konkreetne näide noorukist, kel sõjaväeteenistus avas silmad, vabasta-des ta natsionalistlike eelarvamustest.²⁸

NSV Liidu rahvaste sõpruse ja proletaarse internatsionalismi kasvatamisega on tihedalt läbi põimunud ka mõned vaadeldaval perioodil alguse saanud uued nõukogulikud traditsioonid. Üheks populaarsemaks neist kujunesid noorte suvepäevad, mida hakati korraldama 1957. aastal. Mõte tekkis sama aasta kevadel ELKNU Keskkomitee pleenumil, kus olid vaatluse all minevikuigandid ja nende vastu võitlemise vormid. Uueks traditsiooniks võib suvepäevi nimetada vaid tinglikult, kuna neil olid oma ajaloolised eelkäijad — 1922. aastal EKNU Keskkomitee ideelisel juhtimisel toimunud «ilmalike leeride» näol. Usuvastase selgitustöö kõrval tegeldi nendes «leerides» revolutsiooniliste traditsioonide ja marksistlike ideede propageerimisega.²⁹

²⁴ «Rahva Hääle», 1959, 26. november.

²⁵ EKPA, f. 1, nim. 221, s.-ü. 52, l: 87—91, 127, 136 jm.

²⁶ Nii näiteks räägiti 1960. a. noorte sõprussidemetest: «Kui Punalipu kolhoosi noored lähevad külla piirivalvuritele, ei jäeta neid kostitamata sõdurilõunaga, peetakse maha võistlused spordis. Igal aastal on olnud piirivalvurid külas suvepäevalistel ja vastupidi. Tantsuringis sõprus teistest rahvustest noortega veelgi tugevneb. Kui noortel on plaanis hoogtööpäevakud, ei ütle oma abist ära ka piirivalvurid. Kui suvepäevade ajal küsisime noortelt — keda kutsuda lõpetamisele — oli vastus üks — sõbrad piirivalvurid...» (EKPA, f. 2620, nim. 32, s.-ü. 4, l. 171.)

²⁷ V. Grišanov. Rahva ja armee ühtsus, lk. 44—45.

²⁸ EKPA, f. 246, nim. 45, s.-ü. 1, l. 52.

²⁹ Vt. ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo-st. II osa. Tln., 1963, lk. 66; A. Rešev. Revolutsioonilisel teel. — Karastumine. Tln., 1958, lk. 199, 200;

1960. ja 1961. aastal kasvas parteiorganisatsioonide osatähtsus noorte suvepäevade juhtimisel. Suvepäevad olid paljude parteiorganisatsioonide arutusobjektiks.³⁰ 1961. aasta algul toimunud rajoonide parteiaktiividel, kus arutati EKP Keskkomitee 1960. a. V pleenumi otsust «Vabariigi noorte hulgas tehtava kasvatustöö seisukorrast», märgiti mitmel pool noorte suvepäevade suurt osa sidemete süvendamisel noorte vahel ja rahvaste sõpruse tugevdamisel.³¹ Noorte suvepäevade traditsioon sai peagi kõigile noortele südamelähedaseks ja hõlmas juba vaadeldava perioodi lõpul valdavalt osa vabariigi noormeestest ja neidudest.³²

Noorte suvepäevad langesid tavakohaselt kokku kommunistlike noorte poolt 1958. aastal algatatud rahvaste sõpruse nädalaga, mil Eesti NSV-d külastasid noorte delegatsioonid teistest vennasvabariikidest. Külaliste viibimine suvepäevadel tegi nende raames korraldatava rahvaste sõpruse päeva eriti huvitavaks ja meeldejäävaks. NSV Liidu rahvaste sõpruse nädala tekkimisest, mis vaadeldava perioodi lõpuks muutus vabariigis traditsiooniks, räägiti tunnustavalt ka keskajakirjanduses.³³

Ilmalike kombetalituste juurutamisel, mis aitavad vabaneda usulistest eelarvamustest ja luua soodsat pinda rahvaste sõpruse ideede arenemisele, on tulemusrikkalt töötanud Tartu linna partei- ja ühiskondlikud organisatsioonid.³⁴

Vanade traditsioonide vabastamisega usulisest ja natsionalistlikust kestast, vennasvabariikides tekkinud parimate traditsioonide ülevõtmise ja juurutamisega, uute nõukogulike traditsioonide loomisega tabame korraga kahte eesmärki — vabastame inimesi nii usu kui ka natsionalismi mõjudest, leiame uusi teid töötajate kasvatamiseks nõukogude patriotismi ja rahvaste sõpruse vaimus.

Teenimatult vähe tähelepanu on pööratud aga 21. juuni tähistamisele. 21. juunil 1940. aastal pühkis rahva revolutsiooniline väljaastumine minema kodanliku võimu. Sel päeval nimetati ametisse uus valitsus, mille koosseisu oli eelnevalt heaks kiitnud kommunistlik partei.³⁵ 21. juulil 1940, mida me pühitseme kui vabariigi aastapäeva, kuulutas Riigivolikogu välja Eesti Nõukogude Sotsia-

O. Kuuli, A. Liebman, H. Saarniit. Töörahva riigi eest. Tln., 1967, lk. 99; L. Raid. Olustikutraditsioon ja ateistlik kasvatustöö (1957—1965). — TRU Toimetised. Vihik 293. Tõid NLKP ajaloo alalt V. Tartu, 1967, lk. 195.

³⁰ Vt. näit. EKPA, f. 4895, nim. 21, s.-ü. 20, l. 23—26; s.-ü. 29, l. 20; nim. 24, s.-ü. 22, l. 11, 12; f. 2620, nim. 32, s.-ü. 6, l. 247—249; nim. 37, s.-ü. 7, l. 46—48; f. 4896, nim. 26, s.-ü. 4, l. 59—60; f. 1701, nim. 27, s.-ü. 8, l. 46; f. 346, nim. 51, s.-ü. 8, l. 340—341; f. 7012, nim. 2, s.-ü. 12, l. 38.

³¹ EKPA, f. 2643, nim. 28, s.-ü. 6, l. 19; f. 4897, nim. 25, s.-ü. 13, l. 42.

³² Noorte suvepäevadest vaata lähemalt V. Pilt. Lähetus ellu. Tähelepanekuid noorte suvepäevadest. Tln., 1964.

³³ «Правда», 1958, 27 июня; vt. ka I. Baturin. Noorte traditsioonid, lk. 72, 73; A. Kukanov. Sõna on sõpradel. — Vennalikus peres. Tln., 1961, lk. 341—355 jm.

³⁴ EKPA, f. 148, nim. 44, s.-ü. 45, l. 20; «Edasi», 1964, 21. juuni.

³⁵ Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. II osa, lk. 360.

listliku Vabariigi. Seega kinnitati juriidiliselt töörahva võit, mille ta proletariaadi juhtimisel, eesotsas kommunistliku parteiga faktiliselt saavutas juba 21. juunil.³⁶

Eesti ja läti rahva progressiivseks traditsiooniks, mille tähtsus ületab vabariikide piirid, on laulupeod. Nende pidulikkust tõstab veelgi see, et nad on viidud vabariigi aastapäeva pühitsemisega ühele ajale. On meeldiv märkida, et laulupidusid on hakatud korraldama ka teistes vennasvabariikides, ehkki märksa teises vormis, nagu autoril oli võimalus veenduda 1960. aastal Leningradi linna esimesel laulupäeval. Vaadeldaval ajajärgul alustati ka rahvaste sõpruse ideest kantud üliõpilaslaulupidude traditsiooni.³⁷

Mõjuvaks rahvaste sõpruse kasvatamise vahendiks on ka memuaarkirjandus ja väljapaistvate revolutsionääride elulood, mille populaarsusest kõneleb fakt, et need reeglina kaovad raamatukauplustest varsti pärast ilmumist.³⁸

Loomulikult ei saa kogu traditsioonide probleemi antud artiklis ammendavalt käsitleda. Käesolevaga on ainult püütud juhtida tähelepanu mõnele momendile töötajate kasvatamisel revolutsiooniliste võitlustraditsioonide internatsionaalses vaimus. Siin oli käsitletud perioodil ja on veel praegugi võimalusi, mida tuleks kasutada märksa intensiivsemalt. Suurt osa selles saavad etendada kirjandus ja kunst.

Rõhutada tuleb nende uute, vaadeldaval ajajärgul alguse saanud nõukogulike traditsioonide tähtsust, mis käesolevaks ajaks on kindlalt juurdunud ideoloogilise töö arsenalis. Nii on mõjuvaks relvaks noore põlvkonna kasvatamisel revolutsioniliste ja Suure Isamaasõja traditsioonide kasutamine. Kindla koha noorte elus on leidnud pioneerikoondused ja komsomolikoosolekud revolutsioonilise ja lahingukuulsuse paikades. Traditsiooniks on muutunud ka nii Eesti NSV piirides toimuvad kui ka mitmeid vennasvabariike läbivad matkad isade lahingukuulsuse paikadesse, mille emotsionaalset mõju on raske ülehinnata.

Eeltoodud mõningate ideoloogilise töö aspektide ja momentide vaatlemine näitab samuti, et vabariigi parteiorganisatsioonil tuli rahvaste sõpruse kasvatamise suurt taktitunnet nõudvas töös arvestada väga mitmesuguste teguritega.

³⁶ Vt. J. Lauristini ettekannet Riigivolikogus Eesti riigikorra küsimuses. — 1940. aasta sotsialistlik revolutsioon Eestis. Tln., 1960, lk. 202.

³⁷ Vt. lähemalt J. Kalits. Iseloomulikku ülikooli elust. — Vennalikus peres, lk. 311—315.

³⁸ Vt. B. Kotelnikov. Ristleja «Pamjat Azova». Tln., 1957; Neljakümne aasta eest. Vanade revolutsionääride mälestusi. Tln., 1957; A. Kim. Vihased aastad. Tln., 1957; Nõukogude võimu eest. Tln., 1957; V. Riis. Lindpriiuse paradüüsis. Tln., 1958; Karastumine. Tln., 1958; Ulesmäge! Tln., 1958; K. Kanger. Mälestusi võitluspäevilt. Tln., 1958; A. Lombak. Leekides. Tln., 1958; V. Riis. Vabaduse leek. Tln., 1960; D. Rudnev. Ivan Rabtšinski. Tln., 1960; A. Vaarman. Surmast tugevam. Tln., 1960; V. Riis. Kolmandat teed ei ole. Tln., 1960; Saabus päev. Tln. 1960; Võitluse radadel. Tln., 1960; O. Rästas. Põrandaalused. Tln., 1961 jt.

О РОЛИ ТРАДИЦИЙ В ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ РАБОТЕ КП ЭСТОНИИ В ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНОМ ВОСПИТАНИИ ТРУДЯЩИХСЯ (1956—1961 гг.)

И. Обрам

Резюме

Партийные и комсомольские организации республики в рассматриваемый период стали больше уделять внимания использованию революционных и трудовых традиций в воспитании дружбы между народами. Началось внедрение новых советских гражданских традиций, которые в настоящее время прочно вошли в арсенал идеологической работы.

В статье сделана попытка на основании архивных материалов и периодики обобщить опыт партийной организации республики и всех ее звеньев в использовании традиций интернационального воспитания трудящихся.

Со второй половины 50-х годов республиканские, партийные и комсомольские организации все больше поднимают вопрос об эффективности воспитательной работы. Перед трудящимися и молодежью все чаще выступают ветераны Великой Отечественной и гражданской войны.

В деле воспитания дружбы народов хорошие возможности заложены во многих новых советских традициях таких, как летние дни молодежи, недели дружбы народов, некоторые гражданские обряды. Очищением старых традиций от религиозных и националистических примесей, внедрением лучших традиций, возникших в братских республиках была достигнута двоякая цель — освобождение людей от влияния религии и национализма, а также были найдены новые каналы для воспитания трудящихся в духе советского патриотизма и дружбы народов.

В работе комсомольских организаций республики стали больше обращать внимания на использование более эмоциональных форм воспитания, что выражалось в увеличении военно-патриотических мероприятий и обогащении их форм, в массовом участии молодежи во внедрении новых гражданских обрядов и т. д. Эти мероприятия хорошо служили и задачам воспитания дружбы народов.

THE ROLE OF THE TRADITIONS IN THE IDEOLOGICAL WORK OF THE COMMUNIST PARTY OF THE E.S.S.R. IN EDUCATING THE WORKERS IN THE SPIRIT OF INTERNATIONALISM (1956—1961)

I. Obram

Summary

During the period under consideration the party and the Y.C.L. organizations began to pay more attention to the use of revolutionary and work-traditions in educating people in the spirit of international friendship. New traditions peculiar to the Soviet way of life were introduced. Nowadays they have become part and parcel in the ideological work.

The author of the article has made an attempt to generalize the experience of the party organization and its units in the Republic in introducing traditions to educate the workers in the spirit of internationalism (based on materials obtained from archives and on newspaper publications).

In the second half of the 50's more and more problems of how to make the educational work more effective were raised by the party and the Y.C.L. organizations of the Republic.

The veterans of the Civil War and the Great Patriotic War often had friendly meetings with the workers and especially the youth of the Republic. The new Soviet traditions the foundation of which was laid in the period under review, such as the summer-camps for young people, friendship festivals and a number of new secular ceremonies gave good possibilities to strengthen friendship among nations.

Separating the old traditions from everything religious and nationalist and taking over the best from the new traditions in the sister-republics two aims were achieved — a number of people got rid of the influence of religion and new ways were found to educate the workers in the spirit of Soviet patriotism and friendship among nations.

Introducing more military-patriotic enterprises, emotional and varied in form, the educational work of the Y.C.L. organizations resulted in the growing participation of the youth in the inculcating of the new traditions. These enterprises also served well the cause of strengthening friendship among nations.

EESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI TEGEVUSEST ATEISTLIKU KASVATUSTÖÖ SUUNAMISEL VABARIIGI NOORSOO HULGAS AASTAIL 1957—1965

L. Raid

Eestimaa Kommunistliku Partei osa elanikkonna ateistlikul kasvatamisel on viimasel aastakümnel korduvalt paelunud filosoofide ja parteiajaloolaste tähelepanu. Sellest on kirjutatud üleliidulistes, vabariiklikes ja kõrgemate koolide väljaannetes ning kõnelatud teaduslikel konverentsidel nii meie vabariigis kui väljaspool.¹ Sealjuures on partei vastavasuunalist tegevust analüüsitud kas üksikute ajalooperioodide või kasutatud meetodite lõikes. Partei-ajaloolaste kirjutistes on probleemiasetus olnud tavaliselt n.-õ. üldplaaneline, jättes arvestamata kasvatustöö diferentseeritud olemuse. Elanikkonna üksikutes gruppides teostatavast kasvatustööst on kas üldse mööda mindud või käsitletud seda riivamisi.

Nii on jäänud seni uurimustöö vaateväljast kõrvale ka vabariigi noorsoo ateistliku kasvatus küsimused, kui mitte arvestada seda, et üksikuid neist on kasutatud tõestamiseks teise valdkonna või aspekti probleeme.²

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei on alati pidanud ateistlikku tööd kommunistliku kasvatus lahutamatuks osaks. NLKP XX kongressist saadik on partei järjekindlalt nõudnud, et ateistlik tegevus kulgeks rangelt teaduslikel alustel, sihipäraselt, arvestades elanikkonna eri gruppide spetsiifikat. Nagu kommunistlik kasvatus

¹ Vt. И. Б а т у р и н. Новые советские традиции — важное средство коммунистического воспитания молодежи. — Вопросы научного атеизма. Т. 3. М., 1967, стр. 245—256; К. В и м м с а а р е. Teaduslik-ateistliku kasvatustöö ülesanded NLKP XXII kongressi otsuste valguses. — Teadusliku ateismi küsimusi. TPI Toimetised. Seeria B, nr. 8. Tln., 1963, lk. 3—20; Ateistliku mõtte arengust Nõukogude Eestis. — Ateism, religioon, sotsioloogia. Tln., 1970, lk. 5—28; vt. ka antud artikli autori töid neis küsimustes ajavahemikul 1967—1972 ilmunud kogumikes «Töid NLKP ajaloo alalt» V—X.

² Vt. I. Б а т у р и н. Noorte traditsioonid. Tln., 1965; Sa saad täisealiseks... Tln., 1966; И. Б а т у р и н. Роль новых традиций в коммунистическом воспитании молодежи. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Таллин, 1968 jt.

tervikuna, nõnda on ka ateistlik kasvatus orienteeritud eelkõige noorsoole. Selle tööloõigu aktuaalsus ja praktilised tulevikuülesanded eeldavad läbikäidu tundmist.

Viimast arvestades ja partei ateistliku tegevuse kompleksse uurimise vajadusest lähtudes püütakse järgnevas anda põgus ülevaade EKP tegevusest ateistliku kasvatustöö suunamisel noorsoo hulgas ja partei vastavate abinõude elluviimisest vabariigis aastatel 1957—1965.³

Käesolevas artiklis ei tooda eraldi esile noorte suvepäevade tekke, arengu ja perspektiivide küsimusi, mida I. Baturin, V. Pilt jt. on kirjanduses üksikasjalikult käsitlenud. Vaatamata kogu oma suurele tähtsusele ateistliku praktika seisukohalt ning selgesti nähtavatele positiivsetele tulemustele ei moodustanud noorte suvepäevad kõnesoleva tegevuse kogu sisu.

* * *

1950-ndatel aastatel tugevnes kiriku mõju vabariigi elanikkonnale ja eriti noorsoole. See väljendus enamasti kiriku suurenenud huvis noorsooprobleemide vastu. Kirik (eeskätt Eesti Evangeliumi Luteriusu Kirik) püüdis noori köita usuliste kombetalituste abiga ja saavutaski selles teatavat edu. Ta mõju ilmnis teiselgi. Kirikutegelased püüdsid kaasa rääkida noorsoo kasvatamises, koguduste aktivistid lülitusid siin-seal kultuuriellu, süvenes nende huvi kooliküsimuste vastu.

Niisugused tendentsid, mis tugevnesid märksa 1950-ndate aastate keskpaiku, ei jäänud EKP poolt märkamata. Neile osutati partei-algorganisatsioonides, rajoonide ja linnade parteiorganisatsioonide konverentsidel ja üldkoosolekutel, rajooni- ja linnakomiteedes, EKP Keskkomitees ja vabariigi parteiorganisatsiooni kongressidel.⁴ Paljud kommunistid nõudsid kavakindlat kiriku mõju vähendamist noorsoo hulgas ja uute, nõukogulike traditsioonide loomist ning rakendamist, aitamaks piirata kirikukommete levi.⁵

EKP hindas kriitiliselt kogu ateistlikku tegevust vabariigis ja astus mitmeid praktilisi samme selle tõhustamiseks. Neist samadest sündis 1957. aasta suvel ka uus tava tähistada ilma kiriku abita pidulikult täisikka jõudmist — noorte suvepäevad.⁶ Siit sai alguse tähelepanu suurenemine perekonnaseisubüroode töö suhtes ja ilmalike kombetalituste kogu kompleksi vastandamine kirikule.

³ Käesoleva kirjutise piirnemist 1965. aastaga tingib eelkõige asjaolu, et tarvilik allikmaterjal hilisemate aastate kohta pole seni arhiivides veel täielikku kasutamiskorda viidud.

⁴ Vt. lähemalt L. Raiaid. V. I. Lenini juhendite rakendamisest EKP teaduslik-ateistlikus tegevuses aastail 1957—1961. — Tõid EKP ajaloo alalt IV. Tln., 1970, lk. 154—155.

⁵ EKPA, f. 148, nim. 44, s.-ü. 1, l. 42; nim. 52, s.-ü. 1, l. 140.

⁶ Tõid NLKP ajaloo alalt V. Tartu, 1967, lk. 191 jj.

Partei jälgis hoolikalt uute algatuste sündi ja arengut. EKP Keskkomitee analüüsis juba esimesi saadud kogemusi ja soovitas nende levitamist rajoonides, virgutades igati kohalikku initsiatiivi.⁷ Selle tööloiguga olid tihedalt seotud kohalikud parteiorganisatsioonid, kelle juhid ja aktiiv osutasid vahetut kaasabi eriti vaadeldava perioodi algaastatel.⁸

EKP Keskkomitees tõusis noorsoo ateistlik kasvatus sagedamini päevakorda 1958. a. alates. Seda käsitleti propaganda- ja agitatsiooniosakonnas, Keskkomitee bürool⁹ ning pleenumitel.¹⁰ Suurt tähelepanu omistas sellele ka EKP X kongress, mis toimus 28.—30. jaanuarini 1958. a.¹¹

Järgmisel, 1959. aastal hoogustas ateistlikku tegevust noorte hulgas ürituste kompleks, mis tulenes EKP Keskkomitee büroo 17. märtsi otsuse «Usvastase töö parandamise abinõudest vabariigis» elluviimisest. Dokument määras kindlaks partei, ametiühingu, komsomoliorganisatsiooni, haridusorganite, loenguliste organisatsioonide jt. kompetentsete asutuste ülesanded ja tegevussuunad.¹² EKP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituudi parteiarhiivi linna- ja rajooniorganisatsioonide fondides leidub palju materjale, mis räägivad otsuse täitmisest. Neist nähtub, kuidas parteiorganisatsioonid valmistasid ateistlikuks selgitustööks ette kaadrit, löid vajalikke tingimusi, tõmbasid kaasa kohalikku intelligentsi, mobiliseerisid ühiskondliku kommunikatsiooni vahendid ja asjaomased asutused, virgutasi ühiskondlike organisatsioonide tegevust noorsoo kommunistlikul (sealhulgas ateistlikul) kasvatamisel NLKP XX ja XXI kongressi poolt antud suundades.

NLKP XXII kongressi järgselt suurenes vabariigi parteiorganisatsiooni tähelepanu noorsoo ateistliku kasvatamise probleemide vastu veelgi. EKP Keskkomitee büroo käsitles oma 1962. aasta 12. juuni otsuses detailiselt ateistliku propaganda parandamise abinõusid kogu vabariigi ulatuses.¹³ Otsuse täitmise käik oli lähema vaatluse all aastatel 1963—1965 toimunud mitmetel EKP Keskkomitee presiidiumi istungitel ja Keskkomitee pleenumitel, kus vaeti mitmete organisatsioonide ja asutuste (raadio, televisioon jt.)¹⁴ panust teadlike ja aktiivsete kommunistmehitajate formeerimisel või seati ülesandeid ideoloogilises töös kogu vabariigi parteiorganisatsioonile. Üksikasjalikumalt analüüsiti ateistlikku tegevust noorsoo hulgas EKP Keskkomitee VII pleenumil 9. juulil 1963

⁷ EKPA, f. 1, nim. 193, s.-ü. 14, l. 128—130; s.-ü. 15, l. 176—179; nim. 198, s.-ü. 5, l. 157 jm.

⁸ Vt. ENSV Riikliku Etnograafiamuuseumi arhiivi (EA), küsitluslehtede vastused, 122, l. 223.

⁹ EKPA, f. 1, nim. 193, s.-ü. 21, l. 93, 94.

¹⁰ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 5, l. 22 jj.; s.-ü. 7, l. 98 jj.

¹¹ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 3, l. 54, 62, 89, 99, 156.

¹² EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 49, l. 79 jj.

¹³ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 188, l. 167 jj.

¹⁴ EKPA, f. 1, nim. 210, s.-ü. 1, l. 100—103, 138, 170 jt.

ja VI pleenumil 9. märtsil 1965, kus üldistati ja levitati tootmis-kollektiivide ja asutuste paremaid kogemusi.¹⁵

Samad küsimused olid päevakorras ka rajoonide ja linnade parteiorganisatsioonides. Sagedamini arutati neid vahetult või seoses erinevate ideoloogilise ja poliitmassilise töö lõikudega aastail 1962—1965 Tartu ja Kohtla-Järve linna¹⁶ ning Võru, Kingisepa, Pärnu ja Haapsalu rajooni parteiorganisatsioonides.¹⁷

Arhiividokumendid, perioodika jt. allikad võimaldavad heita lähemat pilku EKP juhendite ja näpunäidete tegelikule elluviimisele. On täheldatav, et üheaegselt vaadeldava perioodi algul ilmenenud usuühingute ja kirikute küllaltki intensiivse misjonitegevusega noorsoo hulgas puudus kogu vabariigi ulatuses ateistlikus töös veel kindel süsteem. Mitmetes asutustes, kellele olid seatud noorsoo ateistliku kasvatamise ülesanded, valitses teatud indiffe-rentsus probleemi suhtes.

Kõnesoleva töö raskuspunkt langes eelkõige vabariigi haridus-süsteemile. Vaadeldava perioodi algul ei organiseerinud üldhariduslikud koolid noorte süstemaatilist ateistlikku kasvatust. Seda ei nõudnud juhtivad haridusorganid ega kajastanud koolide õppe-kasvatustöö, aineõpetuslikud ja klassijuhatajate tööplaanid. Tekkis vastutatamatus õhkkond, kus materialistliku maailmavaate formeerumine arvati toimuvat iseenesest, materialismile rajatud aineõpetuse kaudu. Ateistlik kasvatustöö jäi praktiliselt õpetajate südametunnistuse hooleks. Aastail 1956—1958 toiminud vabariiklikel haridusorganite instruktiivnõupidamistel ei käsitletud ateistliku kasvatuse küsimusi kordagi. Ka vabariiklikus ajakirjanduses puudutasid hariduselu juhid seda lõiku vaid harva ja riivamisi.¹⁸

Kujunenud olukorda muutis mainitud EKP Keskkomitee büroo 1959. a. 17. märtsi otsus, milles kohustati otseselt Haridusministeeriumi, kõrgemate ja keskeriõppeasutuste juhte ning parteiorganisaatioone tugevdama õpilaste ja üliõpilaste kasvatamist võitleva materialismi vaimus. Nõuti, et kõikides koolides ja kõrgemates õppeasutustes organiseeritaks populaarteaduslikke vestlusi ja loenguid, küsimuste-vastuste õhtuid ja temaatilisi üritusi loodusteaduste ning ateismi teemadel ning populaarteaduslike filmide demonstreerimist. Haridusorganeid kohustati nõudma aineõpetuse seostamist ateistliku temaatikaga. Otsus nägi ette üksikasjalised abinõud meetodilise töö korraldamiseks: vastava instruksiooni koostamine koolidele, probleemi käsitlemine Vabariikliku Õpetajate

¹⁵ EKPA, f. 1, nim. 234, s.-ü. 1, l. 8 jj.; nim. 268, s.-ü. 63, l. 1 jj.

¹⁶ EKPA, f. 148, nim. 62, s.-ü. 2, l. 1 jj.; f. 1133, nim. 41, s.-ü. 19, l. 92—94 jt.

¹⁷ EKPA, f. 4896, nim. 28, s.-ü. 4, l. 73—74; s.-ü. 6, l. 133—137; nim. 36, s.-ü. 19, l. 175—178; f. 2150, nim. 31, s.-ü. 5, l. 82—127; s.-ü. 8, l. 2—6; nim. 2, s.-ü. 19, l. 26—27; s.-ü. 21, l. 238—239; f. 9321, nim. 1, s.-ü. 3, l. 1 jj.; f. 2447, nim. 30, s.-ü. 9, l. 110—113. Jpt.

¹⁸ Vt. näit. «Eesti Kommunist», 1957, nr. 11, lk. 23—28.

Täiendusinstituudi (VÖT) ja Pedagoogilise Instituudi metoodilises ning õppetöös. Perspektiivselt seati ministeeriumi ülesandeks vastava metoodiliste artiklite kogumiku koostamine ja ateistliku kasvatustöö kogemuste vahetamine erialases perioodikas. Mitmeid praktilisi soovitusi anti ühenduses õpilasekursioonide korraldamisega. Kohalikke haridusorganeid kohustati arutama ateistlikku kasvatustööd koolides, rajoonide-linnade õpetajate konverentsidel ja nõupidamistel.¹⁹

Varsti pärast otsuse vastuvõtmist elavnes Haridusministeeriumi huvi antud probleemi vastu. Vabariigi õpetajaskonnale tutvustati küsimuste üldist sisu, otsiti ja üldistati olemasolevaid kogemusi, kõneldi ateistlikust kasvatamisest õppeprotsessi kaudu, klassijuhatajate ülesannetest, direktsiooni ja teiste haridusjuhtide osast.²⁰ Suurenes Eesti NSV Haridusministeeriumi kolleegiumi tähelepanu koolides tehtava ateistliku kasvatustöö vastu. Vabariigi haridustöö juhid selgitasid ajakirjanduses kiriklike ja ilmalike kombetalituste probleemi ja näitasid, milline on õppiva noorsoo suhtumine nendes.²¹

Aastail 1959—1961 toimus palju üritusi nimetatud otsuse täitmiseks. Ateistliku kasvatustöö küsimusi arutati koolide parteiorganisatsioonides, rajoonide ja linnade parteikomiteedes. Paljud partei rajooni- ja linnakomiteed analüüsisid aastail 1960—1962 kasvatustöö olukorda koolides terviklikult, kusjuures reeglipäraselt käsitleti ka ateistlikku kasvatust. Viimast arutati koolide pedagoogilistes nõukogudes, mitmesugustel metoodilistel nõupidamistel haridusosakondade ja ministeeriumi initsiatiivil. Ateismipropaganda sai oluliseks mõõdupuuks koolide õppe-kasvatuliku tegevuse hindamisel. Aineõpetajad ja klassijuhatajad said tõhusat abi erialasest ajakirjandusest.²² VÖT üldistas ja levitas olemasolevaid kogemusi ning hoogustas pedagoogiliste lugemiste kaudu vastavasisulist uurimistööd õpetajate hulgas.

Materialistliku maailmavaate väljakujundamise probleemid kerkisid veelgi enam päevakorda pärast NLKP Keskkomitee 1960. a. 9. jaanuari otsuse ilmumist parteipropaganda ülesannete kohta.²³

¹⁹ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 49, l. 84, 85.

²⁰ «Nõukogude Kool», 1959, nr. 6, lk. 405—413.

²¹ «Rahva Hääle», 1959, 17. juuni.

²² Ajaleht «Nõukogude Õpetaja» ja ajakiri «Nõukogude Kool» üldistasid ja levisid paremaid ateistliku kasvatustöö kogemusi juba 1959. a. kevadest saadik. Nad pühendasid mitmeid toimetuseartikleid ateismi teoreetilistele probleemidele ja aktiveerisid sellekohast mõttevahetust pedagoogilises ajakirjanduses. «Nõukogude Kooli» teeneks tuleb pidada mitmete sisukate metoodiliste materjalide avaldamist, ateistliku seostamisest aineõpetusega (ajalugu, füüsika, keemia, kirjandus, bioloogia), klassivälise tegevusega pioneeri- ja komсомoliorganisatsioonid ning klassijuhataja individuaalsete selgitustega. Vt. «Nõukogude Kool», 1960, nr. 5, lk. 361—368; nr. 11, lk. 802—804; nr. 4, lk. 313—317; nr. 6, lk. 428—433; nr. 11, lk. 841—845; nr. 3, lk. 205—213; nr. 11, lk. 800—812; nr. 10, lk. 755; nr. 9, lk. 642—645; nr. 4, lk. 254—261.

²³ «Eesti Kommunist», 1960, nr. 1, lk. 1—14.

Siitpeale hakati vaadeldavas lõigus järjest enam rõhutama individuaalse töö osatähtsust.²⁴ Samal aastal ilmusid trükist valimik «Ateistlikust kasvatuses koolis»²⁵ ja Narva II Keskkooli õpetaja L. Ongo brošüür «Teaduslik-ateistlikust kasvatuses keskkooli ajalootunnis»²⁶.

Koolides ja kõrgemates koolides loodi mitmeid ateistide klubisid, ateistlikke ringe ning lektoriume. Esimesena neist rajati 1959. a. alguses Tartu Riiklikus Ülikoolis võitlevate ateistide klubi.²⁷

Klubi tegevuse algaastail moodustasid üliõpilasakiivi tuumiku peamiselt arstiteaduskonna üliõpilased. Õppejõudude aktiivi kuulusid TRÜ dotsendid A. Mitt, J. Kalits ja V. Kalnin. Klubi tööd juhtis üliõpilane Ü. Sõstra. Aastail 1959—1960 korraldati ülikoolis rohkesti ateistlikke loenguid ja tegeldi individuaalse selgitustööga. 1961/1962. õppeaastast peale suunati klubi tegevus väljapoole ülikooli. Ainuüksi sellel õppeaastal pidasid klubi liikmed ca 150 loengut mitmesugustes asutustes, ettevõtetes jn. Aktiivsemateks lektoriteks olid A. Mitt, V. Kalnin, E. Koppel, V. Lattik, Ü. Sõstra, J. Kalits, S. Lepik. V. Kalnini sulest ilmus neil aastail rohkesti ateismialast publitsistlikku materjali.

Pärast lühikest mõõnaseisu elavnes klubi tegevus uuesti 1963. a., sedapuhku õppejõud J. Raidi juhtimisel. Klubi tegevuse pearõhk kanti taas ülikooli enda siseelu küsimustele. Klubil kujunesid välja sidemed mitmete Tartu aktiivsete ateistidega, kes samal aastal lülitusid regulaarselt klubi tegevusse. Ometi rauges aastail 1964—1965 klubi aktiivne tegevus ega ole taaselustunud tänini. Samal perioodil rajatud Tallinna Polütehnilise Instituudi ateistide klubi «Atheos» jätkab aga siiani oma tegevust.

TRÜ võitlevate ateistide klubi initsiatiivil loodi 1960. a. algul ateistide klubi Tartu I Keskkoolis. Ligikaudu samaaegselt tekkisid ateistlikud ringid Kohtla-Järve I ja Pärnu-Jaagupi Keskkoolis.²⁸ Seejärel loodi niisugused ringid Pärnu II Keskkoolis ja kooperatiivkaubanduse tehnikumis. Ateistlik tegevus elustus Tallinna Pedagoogilise Instituudi üliõpilaste hulgas üliõpilaste-komsomoliaktivistide H. Kärmase ja V. Leidase initsiatiivil.²⁹

Paljud pedagoogid tegelesid ateistliku kasvatusetööga tulemusrikkalt. Eesti NSV Haridusministeerium tõstis esile Tallinna I Keskkooli füüsikaõpetaja Ch. Villmanni, Narva II Keskkooli ajalooõpetaja L. Ongo, Tartu II Keskkooli ajalooõpetaja H. Palametsa

²⁴ «Nõukogude Kool», 1960, nr. 9, lk. 624—625; nr. 4, lk. 254—261.

²⁵ Ateistlikust kasvatuses koolis. Tln., 1960.

²⁶ L. O n g o. Teaduslik-ateistlikust kasvatuses keskkooli ajalootunnis. Tln., 1960.

²⁷ ENSV Haridusala, Kõrgemate Koolide ja Teaduslike Asutuste Tööliste ja Teenistujate Ametiühingu arhiiv (HTAUA), f. 1, nim. 1, s.-ü. 158, l. 51, 58—60 jn. Palju materjali selle klubi tööst avaldas neil aastail «Noorte Hääle».

²⁸ «Noorte Hääle», 1960, 14. aprill.

²⁹ «Noorte Hääle», 1960, 30. detsember; «Abiks Agitaatorile», 1960, nr. 10, lk. 36; nr. 12, lk. 32—33; «Nõukogude Kool», 1961, nr. 1, lk. 73.

ja eesti keele õpetaja J. Miti, Tartu I Keskkooli eesti keele õpetaja A. Järve, Tartu VIII Keskkooli eesti keele õpetaja V. Saage, Tallinna I Keskkooli eesti keele õpetaja H. Tamme, Abja Keskkooli bioloogiaõpetaja A. Einari jt. ateistlikku tööd.

Pärast EKP Keskkomitee V pleenumit (7.—9. juulini 1960), kus arutati ELKNU Keskkomitee esimese sekretäri V. Väljase ettekanne «Kasvatustöö olukorrast vabariigi noorsoo hulgas»³⁰, suurenes tähelepanu ateistliku kasvatustöö küsimuste vastu veelgi. Pleenumile järgnesid kogu vabariigis partei linna- või rajoonikomiteede pleenumid ning aktiivid, kus vaeti samu probleeme kohaliku materjali alusel. Kõigil juhtudel hõlmas arutelu ka noorsoo ateistliku kasvatamise üldisi ning kohalikke küsimusi. Samas seoses väärib rõhutamist esimene Eesti NSV õpetajate kongress, kus selleaegne Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimees A. Müürissepp ja ELKNU Keskkomitee esimene sekretär V. Väljas analüüsisid taas õppeasutuste osa noorsoo maailmavaate väljakujundamisel.³¹ Käsitletud probleemid jõudsid kõigi vabariigi koolide pedagoogilistesse kollektiividesse ja mõjustasid soodsalt ateistliku mõtte arengut.

Ühiskonnateaduste kasvatuslikku osa suurendas palju teadusliku ateismi kursuse sisseviimine kõrgematesse õppeasutustesse.³² Õppiva noorsoo teadusliku maailmavaate formeerimisel oli suur tähtsus ka sellel, et alates 1962/63. õppeaastast hakati üldhariduslikes koolides õpetama ühiskonnaõpetust. Selle aine õpetamise meetodilistele jt. probleemidele andis vabariigi perioodika rohkesti ruumi.³³ Hoole ja tähelepanuga suhtusid uue aine õpetamisse kohalikud parteiorganisatsioonid. Nad huvitusid õppuste sisulisest tasemest, kaadriküsimustest jms.

NLKP XXII kongressi järgselt tegelesid juhtivad haridusorganid õpetajaskonna ateistlike teadmiste ja meetodiliste oskuste suurendamisega mitmesuguste täiendus- ja ettevalmistuskursuste kaudu, samuti kirjanduse väljaandmise teel. Alates 1962. aastast taotlesid paljud pedagoogilised kollektiivid kooli ja kodu tegevusühtsust, mille saavutamiseks alustati ateistlikku kasvatustööd ka lastevanemate hulgas. Aastail 1962—1965 korraldasid paljud koolid lastevanematele ateistlikke loenguid, temaatilisi õhtuid, seminare. Ed. Vilde nimelises Tallinna Pedagoogilises Instituudis organiseeriti lastevanemate kool ning vanaemade ja vanaisade kool, mille programmides kuulus tähtis koht ateistliku kasvatuses sisule ja meetoditele.

³⁰ EKPA, f. 1, nim. 198, s.-ü. 40, l. 10 jj.; «Rahva Hää!», 1963, 9. detsember.

³¹ «Nõukogude Kool», 1960, nr. 10, lk. 755; «Rahva Hää!», 1960, 1. oktoober ja 30. september.

³² Vt. «Eesti Kommunist», 1963, nr. 9, lk. 6—15.

³³ «Nõukogude Kool», 1962, nr. 12, lk. 936—942, 980; 1963, nr. 2, lk. 81—84, 91—95; nr. 10, lk. 789 jj.; «Rahva Hää!», 1963, 8. juuni ja 14. veebruar, jrn.

EKP Keskkomitee büroo otsus 12. juunist 1962. a. nõudis parteiorganisatsioonidelt ja kõigilt kompetentsetelt instantsidelt ateistliku selgitustöö varustamist kindla aadressiga, tema orienteerimist elanikkonna eri gruppidele ning sügavat diferentseerimist. Otsus nõudis koolidelt ulatuslikku ja mitmekesisist ateistlikku tegevust nii koolis kui ka kooliväliselt.³⁴ Neil seisukohtadel oli vaa-
deldava perioodi lõpuaastatel suur tähtsus ateistliku suunitluse edasisele tugevnemisele vabariigi õppiva noorsoo kommunistlikus kasvatuses. Õeldut kinnitavad arvukad kokkuvõtted ja analüüsid, mida vastavas küsimuses tehti otseselt või mõnes teises seoses paljude linnade ja rajoonide parteiorganisatsioonides aastatel 1963—1965. Saavutatud edu konstateeriti 22. detsembril 1964. a. EKP Kingissepa Rajoonikomitee bürool, kus analüüsiti ateistliku kasvatusöö olukorda Kaali ja Lööne 8-klassilises koolis³⁵, samuti EKP Võru Põllumajandusliku Tootmise Komitee bürool 27. märtsil 1964 a., kus käsitleti keskkoolilõpetajate maailmavaate kujunemise-
ga seotud küsimusi.³⁶ Noorte ateistliku kasvatuses kordaminekutest kõneldi ka EKP Tartu Linnakomitee pleenumil 27. veebruaril 1964 a., mis vaatles kooli, perekonna ja üldsuse osa sirguva põlvkonna kommunistlikul kasvatamisel³⁷, EKP Pärnu Rajoonikomitee bürool 24. detsembril 1963. a., kui anti hinnangut Kilingi-Nõmme Keskkoolis tehtavale kasvatusööle³⁸. Loetletud näited pole erandid.³⁹ Aastatel 1963—1964 huvitusid koolides teostatud kommunistlikust (sealhulgas ateistlikust) kasvatusööst kõikide rajoonide parteikomiteed ja mitmed linnade parteikomiteed. Koolide veel noored ja suhteliselt väikesearvulised parteiorganisatsioonid suutsid palju teha EKP Keskkomitee 1962. a. 12. juuni otsuse elluviimiseks. Nende algatusel tehti kõnesoleva perioodi viimastel aastatel ulatuslikku ateistlikku selgitustööd nii koolis kui ka väljaspool seda. Parteiorganisatsioonid aitasid sisustada ja mitmekesistada koolides ateistlike klubide ja ringide tegevust, ilmutasid leidlikkust ja loovat suhtumist noorte isetegevusliku repertuaari suunamisel, korraldasid teaduslik-ateistlikku propagandat massivormides ja individuaalselt.

Ateistlikus kasvatuses omandatud paremaid kogemusi, meetodeid ja otstarbekamaid vorme levitasid koolide parteiorganisatsioonides partei rajooni- ja linnakomiteede juurde moodustatud koolide osakonnad, sektorid või parteikomitee vastavad instruktorid.

³⁴ EKPA, f. 1, nim. 199, s.-ü. 188, l. 172, 173.

³⁵ EKPA, f. 8897, nim. 2, s.-ü. 21, l. 238, 239.

³⁶ EKPA, f. 4896, nim. 36, s.-ü. 19, l. 175 jj.

³⁷ EKPA, f. 148, nim. 62, s.-ü. 2, l. 1 jj.

³⁸ EKPA, f. 2447, nim. 30, s.-ü. 9, l. 110 jj.

³⁹ EKPA, f. 1133, nim. 41, s.-ü. 19, l. 92—94; f. 9231, nim. 1, s.-ü. 4, l. 1 jj.; f. 3150, nim. 31, s.-ü. 5, l. 82—127; s.-ü. 8, l. 2—6, jpt.

Vabariigi noorte ateistlikku kasvatusele andis neil aastail tõhusa panuse komsomoliorganisatsioon. Peatumata siinkohal tema initsiatiivil alustatud noorte suvepäevade korraldamisel, märkimisväärset ELKNU organisatsioonide osavõttu mitmetest ateistliku kasvatustöö üritustest. Juba 1958. aasta suvel võeti Värskas toimunud vabariikliku komsomoliaktiivi seminari päevakorda ateistlik temaatika.⁴⁰ Samal aastal avardati komsomoli poliitihariduslikku õppetegevust ja loengulise propaganda vorme kõnealuses suunas.⁴¹

Alates 1959. aastast võttis kommunistlik noorsooühing aktiivselt osa kirjanduse levitamisest ja ajakirjandusalasest propagandast.⁴² 1960. aastal loodi kommunistlike noorte initsiatiivil hulk ateistlike klubisid ja mitmekesistati ELKNU poliitihariduse süsteemis pedagoogide ja parteiorganisatsioonide abiga õppetööd. Kogu vaadeldaval perioodil jätkusid aastast aastasse mitmesugused aktiivi seminarid ja õppused, kus käsitleti süsteemikindlalt ELKNU osa noorsoo ateistlikul kasvatamisel.⁴³ 1961. a. korraldas kommunistlik noorsooühing koos haridusorganitega koolides, rajoonides ja linnades pedagoogilised konverentsid teemal «Pioneerorganisatsiooni ülesanded kommunistliku ühiskonna inimese kasvatamisel». 1962. aasta aprillis toimus samal teemal ELKNU Keskkomitee ja Eesti NSV Haridusministeeriumi korraldusel vabariiklik konverents.⁴⁴

Kogu perioodi vältel tunti elavat huvi õppiva noorsoo kommunistliku kasvatuse vastu. Palju tegeldi lastekodude ja internaatkoolide kasvandikega.⁴⁵ Vaadeldava perioodi esimestel aastatel arvustati kommunistlikku noorsooühingut tema poolt korraldatava ateistliku propaganda abstraktse iseloomu pärast.⁴⁶ Olukord muutus märksa aastail 1960—1965, mil kommunistlikud noored tegid individuaalset selgitustööd usu mõju alla sattunud noorte hulgas. Nad korraldasid mitmesuguseid profülaktilise iseloomuga ateistlike üritusi ja rakendasid kõiki ideelise mõjutamise kanaleid. Aastatel 1963—1965 rajas ELKNU tihedad sidemed vabariigi kõigi teiste ideoloogilise töö asutustega.⁴⁷ EKP juhtimisel liitus ta koos nendega ühtsesse ateistliku kasvatustöö süsteemi.

Noorsoo hulgas tehtava kogu ateistliku kasvatustöö praktikas

⁴⁰ EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 87, l. 67.

⁴¹ Sealsamas, l. 85—88.

⁴² EKPA, f. 31, nim. 74, s.-ü. 3, l. 152—155.

⁴³ EKPA, f. 31, nim. 84, s.-ü. 2, l. 45, 46; s.-ü. 1, l. 42, 54, 85, 105—107 jt.

⁴⁴ EKPA, f. 31, nim. 89, s.-ü. 3, l. 92.

⁴⁵ EKPA, f. 31, nim. 84, s.-ü. 55, l. 8—10; nim. 89, s.-ü. 19, l. 1—10 jt.

⁴⁶ Erandiks peeti üksnes kiriklike kombetalituse sooritanud kommunistlike noorte karistamise praktikat. (EKPA, f. 31, nim. 71, s.-ü. 85, l. 39.)

⁴⁷ Jutt on ELKNU sidemetest ENSV Kultuuriministeeriumi, Eesti Riikliku Kirjastuse, Eesti NSV Rahvaloomingu Maja, Raamatukaubanduse Peavalitsuse ning Eesti NSV Poliitiliste ja Teaduslaste Teadmiste Levitamise Ühingu. (EKPA, f. 31, nim. 89, s.-ü. 2, l. 189—191 jt.)

püüti lähtuda partei juhtnõõridest, mille kohaselt «kommunistliku ideoloogia propaganda noorsoo hulgas peab oma vormidelt ja meetoditelt olema mitmekesine ja huvitav, tal peab olema elav, kujukas ja populaarne iseloom»⁴⁸.

ELKNU lähtus ateistlikus selgitustöös järjekindlalt marksism-leninismi teooriast. Täites ÜLKNÜ XIV kongressi otsuseid, mis nõudsid noorsoo varustamist ateistlike teadmistega, tegeles ELKNU ateistliku propaganda vormide ja meetodite täiustamisega, oma mõjusfääri laiendamisega noorsoo hulgas. Partei juhistest lähtudes püüdis ELKNU kõnesoleval ajal muuta ründavamaks ja leppimatuks kogu võitlust ideoloogiarindel, sealhulgas minevikugrandite vastu noorte teadvuses ja käitumises.⁴⁹

Noorsoo ateistliku kasvatustöö teistest valdkondadest rääkides ei saa jätta hinnanguta vabariigi ametiühinguorganisatsioonide vastavasisulist tegevust. Kuigi Eesti NSV ametiühingud tegid aastatel 1957—1965 palju vabariigi töölisnoorsoo kasvatamiseks, nende kaasatõmbamiseks isetegevusesse, sporditöösse jn.⁵⁰, tuleb nende konkreetseid ettevõtmisi noorsoo ateistlikul kasvatamisel siiski üsna tagasihoidlikuks pidada. Vaid üksikud jäljed Eesti NSV ametiühingute vabariiklike komiteede⁵¹ ja Ametiühingute Nõukogu arhiivis⁵² viitavad sellealasele praktikale. Tagasi vaadates meie vabariigi ametiühingute nende aastate tegevusele, näib, et nad siis alles hakkasid õigesti hindama antud tööloigu tähtsust. Märkimisvääretest kordaminekutest töölisnoorsoo ateistlikul kasvatamisel ametiühinguorganisatsioonide osavõtul selle perioodi vältel veel rääkida ei saa. Küll aga võib perioodi lõpu-aastatel märgata ametiühingute tähelepanu süvenemist kommunistliku kasvatustöö üldisemate probleemide suhtes.⁵³

Eeltoodud kokku võttes võib EKP tegevust vabariigi noorsoo ateistliku kasvatustöö suunamisel jaotada kahte etappi. Esimene

⁴⁸ «Eesti Kommunist», 1960, nr. 1, lk. 8.

⁴⁹ «Eesti Kommunist», 1962, nr. 5, lk. 29.

⁵⁰ Erilist esiletõstmist väärib ametiühingute osa töölisnoorsoo õppima suunamisel.

⁵¹ HTAUA, f. 1, nim. 1, s.-ü. 158, l. 58—60; «Nõukogude Eesti Tervishoid», 1957, nr. 6, lk. 67—69. Tervishoiutöötajate Ametiühingu Vabariikliku Komitee esimees L. Salus tegi kokkuvõtte komitee V pleenumist. Ta analüüsis Üleliidulise Ametiühingute Kesknõukogu II pleenumi otsust «Abinõudest ametiühingute kasvatustöö parandamiseks» Eesti NSV materjalide alusel.

⁵² 29. veebruaril 1956. a. analüüsis Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu (AUN) töölisnoorsoo kommunistlikku kasvatamist vabariigis, puudutamata sealhulgas vahetult ateistlikku kasvatustööd (Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu Arhiiv (AUNA), f. 1, nim. 2, s.-ü. 66, l. 1 jj). 9. märtsil 1961. a. käsitleti töölisnoorsoo kasvatuse probleeme Sindi Esimese Detsembri nimelises Vabrikus. Vastuvõetud üksikasjalises otsuses seati lähemad ülesanded ametiühinguorganisatsioonile ka maailmavaate kujundamise osas (AUNA, f. 1, nim. 11, s.-ü. 54, l. 263, 285—294). Puudutamata ei jäänud probleem ka ENSV AUN V pleenumil 30. mail 1963, kus analüüsiiti kasvatustöö olukorda vabariigi ametiühingutes terikuna (AUNA, f. 1, nim. 11, s.-ü. 84, l. 80, 81).

⁵³ AUNA, f. 1, nim. 11, s.-ü. 84; EKPA, f. 5, nim. 59, s.-ü. 4, l. 13—17 jm.

hõlmas aastaid 1957—1961. Tuginedes NLKP XX ja XXI kongressi ideoloogilistele põhisuundadele, korraldas vabariigi parteiorganisatsioon ateistlikku tööd EKP Keskkomitee büroo 1959. a. 17. märtsi vastava otsuse järgi. Noorsoo hulgas tehtud töösse tõmmati järkjärgult kaasa ühiskondlikud organisatsioonid ja mõningad riiklikud asutused. Tekkisid kasvatustöö arvukad uued vormid. Kiriklike kombetalituste väljatõrjumiseks rakendati mitmeid uusi ilmalikke kombetalitusi, millest ajapikku kujunesid uued olmetraditsioonid. Ateistlik propaganda ise tugines põhiliselt ratsionaalsele elemendile ja arenes enamasti laiuti. Aktiviseerus vabariigi pedagoogide kaader. Vabariigi koolides hakkasid välja kujunema ja tugevnesid parteiorganisatsioonid.

Teine etapp algas pärast NLKP XXII kongressi ja piirneb aastatega 1962—1965. Tulenevalt teatud disproportsioonist partei uute programmiliste ülesannete ja kogu usuvastase töö senise ulatuse ning kvaliteedi vahel suurendas EKP veelgi tähelepanu vaatlusalusele lõigule. Ta organiseeris aluse ateistliku kasvatustöö teaduslikult põhjendatud süsteemile. Ateistlik propaganda noorte hulgas sai selle süsteemi üheks kesksemaks elemendiks. Neil aastail laienesid noortepärase ateistliku selgitustöö vormid ja meetodid, avarus noortele adresseeritud suulise ja kirjasõnalise propaganda temaatika. Parteiorganisatsioonid virgutasi ühiskondlike organisatsioonide ja asjaomaste asutuste huvi töötavate noorte materialistliku, ateistliku maailmavaate väljakujundamise vastu. Tehtud töö tulemused kajastusi tõsiasjas, et neil aastail vähenes oluliselt noorte protsent kirikukülastajate hulgas ja kahanes minimaalseks spetsiaalselt noortele mõeldud kiriklike kombetalitusi täitnute arv Eesti NSV-s.

О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КП ЭСТОНИИ ПО НАПРАВЛЕНИЮ АТЕИСТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ РЕСПУБЛИКИ В ГОДЫ 1957—1965

Л. Райд

Резюме

В статье рассматриваются деятельность КП Эстонии по направлению атеистического воспитания молодежи в республике в гг. 1957—1965 в двух этапах. Первый этап охватывает годы 1957—1961. Руководствуясь указаниям XX и XXI съездов КПСС, партийная организация республики вела данную работу в соответствии с решением бюро ЦК КП Эстонии от 17 марта 1959 г.

В работу, проводимую среди молодежи, были постепенно привлечены общественные организации и некоторые государственные учреждения. Возникли многочисленные новые формы воспита-

тельной работы. Для вытеснения церковных обрядов был применен ряд новых советских обрядов, из которых со временем сформировались многие новые бытовые традиции. Активизировались педагогические кадры республики. В школах образовались и укрепились партийные организации.

Второй этап начался после XXII съезда КПСС и охватывает годы 1962—1965. Учитывая известную диспропорцию между новыми программными задачами партии и количеством и качеством всей прежней антирелигиозной работы, КП Эстонии уделяла еще больше внимания рассматриваемым вопросам. Рядом организационных мер она заложила основу научно обоснованной системе атеистического воспитания. Центральным элементом этой системы стала разъяснительная работа среди молодежи. В эти годы обогатились формы и методы атеистического воспитания, расширилась тематика устной и печатной пропаганды, адресованной непосредственно молодежи. Партийные организации оживили интерес общественных организаций и соответствующих учреждений к формированию у молодежи материалистического, атеистического мировоззрения. В результате этой работы существенно сократился процент молодежи, посещающей церковь, и уменьшилось до минимума количество юношей и девушек, совершающих церковные обряды.

THE ACTIVITIES OF THE COMMUNIST PARTY OF ESTONIA IN DIRECTING ATHEISTIC EDUCATION AMONG THE YOUNG PEOPLE OF THE REPUBLIC IN THE YEARS 1957—1965

L. Raid

Summary

Within the years 1957—1965 we can distinguish between two periods in the activities of the C.P. of Estonia aimed directing the atheistic education among the young people of the Republic.

The first period lasted from 1957 to 1961. Following the basic trends of ideology worked out at the 20th and 21st congresses of the C.P.S.U. the party organization of the Republic arranged these activities according to the resolution adopted by the Bureau of the Central Committee of the C.P. of Estonia on March 17, 1958. Public organizations and a few state institutions were gradually brought into collaboration with the Party in its work with the young.

Numerous novel types of education sprang up. In order to oust religious rituals a number of new civil ceremonies were introduced, which in the course of the time turned into the traditions. Ever

broader masses were won over by the atheistic propaganda that mostly appealed to reason.

There was a marked growth of activity among the Republic's educationalists. Local party organizations of public schools gained strength in the course of that period.

The second period (1962—1965) was introduced by the 22nd congress of the C.P.S.U. Owing to the certain disproportion between the new tasks set by the Party Programme and the scope and the quality of the anti-religious work done so far the C.P. of Estonia paid still more attention to this sphere.

By means of a number of organizational measures the Communist Party laid a foundation to the scientific system of atheistic education.

Atheistic explanations among the youth became one of the most important component parts of the system.

These years witnessed a growth in the diversity of the types and methods of atheistic explanatory work meant for youth.

The subject matter of oral and written propaganda addressed directly to the young people also became broader. The party organs stimulated public organizations and institutions to take more interest in the formation of a materialist and atheistic world outlook in the working youth.

The results of their efforts were revealed in the fact that the percentage of young people among the church-goers as well as those who passed through certain rites provided for the young underwent a considerable decrease.

EESTI NSV KÕRGEIMATE KOOLIDE PARTEIORGANISATSIOONIDE OSAST ÜLIÕPILASTE TEADUSLIKU TÖÖ ARENDAMISEL AASTAL 1960—1965

U. Rukki

Meie ühiskonna arengu praegune etapp, teaduslik-tehnilise progressi kiirenemine nõuab kõrgema haridusega spetsialistide ettevalmistamise pidevat täiustamist. Nagu märgitakse NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu ühises määruses 1972. a. juulist, peab õppe- ja kasvatustöö tase ja suunitus kõrgemates õppeasutustes tagama kindlate ideeliste ja kõlbeliste omaduste ning eeskujuliku kutsealase ettevalmistusega, loominguvõimeliste spetsialistide ettevalmistamise. Kõrgem kool peab kasvatama tulevastes spetsialistides püüdu teadmiste pidevale rikastamisele ja uuendamisele, kasvatama oskust näha nii oma tootmis-haru kui ka kogu meie maa majanduse arengu perspektiive.¹

Loominguvõimelise spetsialisti ettevalmistamine realiseerub õpetamise ja kasvatamise dialektilises ühtsuses. See on keeruline pedagoogiline ülesanne, mis eeldab senisest suuremat loominguulist atmosfääri õppe- ja kasvatustöös. Iseloomulik on siin eriti teadusliku töö metoodika ja elementide sissetoomine õppeprotsessi ning üliõpilaste laiade hulkade haaramine teadusliku uurimistöö mitmesuguste vormidega.

Õppe- ja kasvatustöö ühtsuse printsiibi realiseerimine loominguvõimeliste spetsialistide ettevalmistamisel nõuab, et üliõpilaste kommunistlikuks kasvatamiseks kasutataks ära võimalused, mis peituvad nii üliõpilaste teadusliku uurimistöö sisus kui ka selle korraldamises. Õppe- ja kasvatustöö ideelisel suunamisel on eriti vastutusrikas osa täita kõrgemate õppeasutuste parteiorganisatsioonidel.

Parteiorganisatsioonide suunavat osa üliõpilaste teadusliku töö arendamisel, selle seostamisel kommunistliku kasvatusena on senini trükisõnas vähe käsitletud.

¹ Abinõudest kõrgema hariduse edasiseks täiustamiseks meie maal. — «Rahva Hääle», 1972, 30. juuli.

Vabariigi kõrgemate koolide baasil on seda küsimust puudutanud I. O bram.² Käsitledes EKP tegevust üliõpilaste kasvatamisel rahvaste sõpruse vaimus NLKP XX ja XXII kongressi vahelisel perioodil, näitab autor, et parteiorganisatsioonid hindasid kõrgelt üliõpilaste teadusliku uurimistöö baasil laienevaid ja süvenevaid sõprussidemeid meie maa teiste kõrgemate koolide üliõpilastega.

Tõmski Polütehnilise Instituudi parteiorganisatsiooni töövorme ja meetodeid käsiileb oma artiklis G. Parfjonov. Autor näitab konkreetseid abinõusid, mida parteikomitee poolt rakendati üliõpilaste teadusliku uurimistöö aktiveerimiseks.³

Partei- ja komsomoliorganisatsiooni ühistegevusest üliõpilaste teadusliku uurimistöö arendamisel annavad huvipakkuva ülevaate M. I. Zuravljova⁴, A. F. Kutšer⁵, O. G. Arhipov⁶. Nimetatud autorid üldistavad mitmete kõrgemate koolide komsomoliorganisatsioonide kogemusi üliõpilaste teadusliku töö suunamisel.

Käesoleva artikli eesmärk on anda lühiülevaade Tartu Riikliku Ülikooli, Tallinna Polütehnilise Instituudi ja Eesti Põllumajanduse Akadeemia parteiorganisatsioonide tegevusest üliõpilaste teadusliku uurimistöö suunamisel ja loominguvõimeliste spetsialistide ettevalmistamisel aastatel 1960—1965.

Aastatel 1960—1965 pöörati Nõukogude Liidu kõrgema hariduse süsteemis järjest suuremat tähelepanu nii õppejõudude kui ka üliõpilaste teadusliku tegevuse arendamisele.

Alates 1959. aastast korraldati NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi poolt igal aastal üleliidulisi konkurssparimate üliõpilastööde väljasegitamiseks. Üliõpilastööde tunnustusega kaasnes neil konkurssidel üliõpilaste teaduslikke töid juhendanud teadlaste ja õppejõudude esiletõstmine. Üleliidulised konkursid avaldasid aktiveerivat ja stimuleerivat mõju üliõpilaste teadusliku töö arengule kohapeal.

Ilmekalt iseloomustab üliõpilaste teadusliku uurimistöö aktiveerumist üleliidulisele konkursile esitatud tööde arvu kasv. Nii esitati 1959/60. õppeaastal konkursile 724 tööd, 1960/61 — 1180

² I. O b r a m. EKP tegevus üliõpilaste kasvatamisel rahvaste sõpruse vaimus (aastail 1956—1961). — TRU toimetised. Vihik 261. Töid NLKP ajaloo alalt VIII. Tartu, 1970, lk. 109—122.

³ Г. П а р ф е н о в. Научное творчество студентов. — «Партийная жизнь», 1960, № 6, стр. 39—43.

⁴ М. И. Ж у р а в л е в а. О задачах комсомольских организаций в развитии научного творчества студенческой молодежи. — Студенческое научное творчество, М., 1968, стр. 10—19.

⁵ А. Ф. К у ч е р. Работа обкома комсомола по развитию научного творчества студентов. — Студенческое научное творчество, стр. 77—82.

⁶ О. Г. А р х и п о в. Роль комсомольской организации вуза в развитии научной работы студентов. — Студенческое научное творчество, стр. 83—87.

tööd, 1961/62 — 1255 tööd, 1962/63 — 1434 tööd, 1963/64 — 1626 tööd, 1964/65 — juba 2058 ja 1965/66 — 2591 tööd.⁷

Kõrvuti tööde rohkenemisega tõusis ka nende kvaliteet. 1966. a. otsustati suurendada tööde eest antavate medalite arvu 50-lt 300-le.⁸

Vaadeldavale perioodile on iseloomulikud otsingud õppeprotsessi ja üliõpilaste teadusliku töö orgaaniliseks seostamiseks.

Professor V. I. Krutovi andmeil hakati üliõpilaste diplomi- ja kursuseprojektides ulatuslikumalt õppeelemente siduma loomingu-liste elementidega reaalse rahvamajandusliku temaatika järgi. Eriti pakkus üliõpilastele huvi diplomi- ja kursuseprojektide koostamine tööstusettevõtete poolt antud ülesannete alusel.⁹

Üliõpilaste loominguliste võimete arendamiseks ja kutsealaste teadmiste süvendamiseks loodi UTÜ ringide kõrval mitmeid uudseid töövorme, nagu üliõpilaste konstrueerimis-, tehnoloogia- ja projekteerimisbürood jms.

Üliõpilaste teadusliku töö arengu ja selle korralduse uued suunad kajastusid ka meie vabariigi kõrgemate koolide elus.

Eesti NSV üliõpilaste teadusliku tegevuse arendamisele pööras pidevalt tähelepanu EKP Keskkomitee ning Eesti NSV Ministrite Nõukogu Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee. Korduvalt olid need küsimused arutamisel komitee kolleegiumil.

Üliõpilaste teadusliku töö paremaks koordineerimiseks moodustati Eesti NSV Ministrite Nõukogu Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee juurde 1961. a. jaanuaris UTÜ Vabariiklik Nõukogu. Nõukogus olid esindatud kõikide kõrgemate koolide UTÜ-d. Nõukogu tööd juhendas TRÜ teadusalaprorektor dots. J. Tammeorg. Nõukogu istungid kulgesid kindla plaani järgi ning neil arutati üliõpilaste teadusliku töö tulemusi ja nii õppeasutuste, teaduskondade kui ka konkreetsete ringide lahendamist nõudvaid probleeme.

Üliõpilaste teadusliku töö stimuleerimiseks kuulutati ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee ja ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi poolt 1962. a. välja vabariiklik üliõpilaste teaduslike tööde konkurss.

Vabariikliku üliõpilaste teadusliku tööde konkursi iga-aastane läbiviimine ergutas üliõpilasi loomingulistele püüdlustele ka õppetöös. Kõrvuti UTÜ raames ja konstrueerimisbüroodes valminud töödega võis konkursile esitada ka õppeprotsessis teostatud kursuse- ja diplomitöid (juhul, kui need sisaldasid originaalseid ja lõpetatud uurimusi).

⁷ В. И. Крутов. О состоянии и дальнейшем развитии научно-исследовательской работы студентов высших учебных заведений. — Студенческое научное творчество, стр. 21.

⁸ В. П. Елютин. Развитие высшей школы в СССР. М., 1971, стр. 81.

⁹ В. И. Крутов. О состоянии и дальнейшем развитии научно-исследовательской работы студентов высших учебных заведений. — Студенческое научное творчество, стр. 23—24.

Noorte loominguuliste võimete arendamine ning nende ideelis-teoreetiline kasvatamine moodustab ühtse terviku eriti ühiskonnateaduste ringides. Ent aastatel 1960—1965 ei etendanud ÜTÜ ühiskonnateaduste ringid¹⁰ üliõpilaste kommunistliku kasvatusesüsteemis nimetamisväärset osa.

Korduvalt juhtis ENSV Ministrite Nõukogu Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee õppeasutuste juhtkonna tähelepanu vajadusele rakendada tööle ühiskonnateaduste ringid.¹¹

Ühiskonnateaduste ringid olid päevakorras mitmetel õppeasutuste nõukogude ja parteiorganisatsioonide koosolekutel. Otsustes kohustati ühiskonnateaduste kateedrite juhatajaid organiseerima kateedrite juurde vastavad ringid ning rakendama aktiivselt tööle n.-õ. nimeliselt olemasolevad ringid.¹² Õppeasutuste juhtivate organite otsuseid aga täitsid ühiskonnateaduste kateedrid vähese järjekindlusega ja puudulikult. Filosoofiaring loodi TRÜ-s suure hilinemisega. Ainult üksikud õppejõud (L. Valt, J. Rebane) võtsid osa üliõpilaste teaduslikust juhendamisesest. TRÜ õpetatud nõukogu otsusega 27. novembrist 1964. a. kohustati filosoofiaringi tööd parandama ja laiendama.¹³ TRÜ parteikomitee ja TRÜ õpetatud nõukogu, arutanud 1966. a. 25. märtsil filosoofiakateedri tööd üliõpilaste teaduslikul juhendamisel, tunnistas filosoofiaringi töömitterahuldavaks. Otsuses nõuti, et kateedrite õppejõudude individuaalplaanides kajastuks ka üliõpilaste teaduslik juhendamine.¹⁴ Mis puutub TPI filosoofiakateedrisse, siis vaadeldavil aastail jäi filosoofiaring organiseerimata, kuigi üksikute õppejõudude poolt juhendati üliõpilaste töid, mis kanti ette TPI ÜTÜ konverentsil NLKP ajaloo sektsioonis.

Alates 1963/64. õppeaastast võib täheldada NLKP ajaloo ringide aktiveerumist, kuid seda ainult TRÜ-s ja TPI-s. Senisest rohkem hakatakse referatiivsete tööde kõrval jõudu proovima uurimuslike töödega. Nii võeti 1963/64. õppeaastal mõnede TPI üliõpilaste poolt vaatluse alla asutuste komsomoliorganisatsioonide tegevus.¹⁵ 1965. a. esinesid 3 NLKP ajaloo ringi liiget Kaliningradis toimunud Balti vabariikide, Valgevene NSV ja Kaliningradi oblasti üliõpilaste teaduslikul konverentsil, kus nende tööd said kiitva hinnangu.¹⁶ Kuigi TPI NLKP ajaloo ringi töö oli mõnevõrra sisuka-

¹⁰ Siin ja edaspidi peetakse silmas NLKP ajaloo, poliitilise ökonomia, filosoofia, teadusliku kommunismi või marksismi-leninismi kateedrite juures tegutsevaid ringe.

¹¹ ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeriumi arhiiv, nim. 1, s.-ü. 19, l. 31; nim. 1, s.-ü. 38, l. 9—17; nim. 1, s.-ü. 135, l. 274.

¹² EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 31, l. 128; nim. 12, s.-ü. 65, l. 8, 225; TRÜ arhiiv, nim. 1 s.-ü. 486, l. 221; nim. 1, s.-ü. 519, l. 412; TPI arhiiv, nim. 1, s.-ü. 646, l. 144.

¹³ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 548, l. 325.

¹⁴ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 619, l. 86.

¹⁵ U. R u k k i. Meie probleemid ja eesmärgid — «Tallinna Polütehnik», 1963, 4. detsember.

¹⁶ E. O j a s i l d. NLKP ajaloo ring TPI-s. — «Noorte Hääl», 1966, 28. aprill.

maks muutunud, oli aktiivseid liikmeid küllaltki vähe. Üks põhjus oli siin enamiku õppejõudude eemalejäämine üliõpilastööde juhendamises. Nii näiteks võttis juhendamises osa 1963. a. 5, 1964. a. 4, 1965. a. 7 õppejõudu.¹⁷

Suhteliselt järjekestvamalt ja ulatuslikumalt haarati üliõpilasi teadusliku tööga poliitilise ökonomia kateedrites. Nende kateedrite poolt seostati sagedasti kursusetööd teadusliku uurimistööga. Nii TPI kui ka TRU poliitilise ökonomia ringi liikmete tööd olid mitmel juhtudel seotud kateedrite teadusliku töö suundadega.¹⁸ Mõlemas õppeasutuses kuulusid aga poliitilise ökonomia ringi ainult majandusteaduskonna üliõpilased.

ENSV Ministrite Nõukogu Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee kolleegium, arutanud 10. novembril 1966. aastal ühiskonnateaduste ringide tööd, konstateeris, et ühiskonnateaduste kateedrid ei ole suutnud täiel määral ära kasutada üliõpilaskonnas viimastel aastatel kasvanud huvi ühiskondlik-poliitiliste probleemide vastu. Nii ei olnud üheski õppeasutuses loodud teadusliku kommunismi ringi, täiesti puudusid ühiskonnateaduste ringid Tallinna Riiklikus Konservatooriumis ja Eesti NSV Riiklikus Kunstiinstituudis. Otsus suunas ühiskonnateaduste kateedreid parandama üliõpilaste teadusliku töö korraldamist ja juhendamist. Peeti vajalikuks suunata ühiskonnateaduste ringide juhendajateks eeskätt kvalifitseeritud õppejõude ja panna erilist rõhku üliõpilaste kaasatõmbamisele kateedrite teaduslikku töösse. Seoses sellega nähti ette võimalus võimekatest ringiliikmetest moodustada ühiskonnateaduste tulevaste aspirantide reserv.¹⁹

Tuleb konstateerida, et vaadeldaval perioodil ei olnud nii Eesti NSV kui ka teistes meie maa kõrgemates koolides ÜTÜ töö ühiskonnateaduste valdkonnas vajalikul tasemel.²⁰

Alles NLKP XXIII kongressi ideede ja otsuste elluviimine ühiskonnateaduste edasisel arendamisel aktiveeris järk-järgult üliõpilaste sellealast uurimistööd. Suurt osa etendas selles 1967. a. ULKNU Keskkomitee ja NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi poolt Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäeva tähistamiseks väljakuulutatud esimene üleliiduline ühiskonnateadustealane üliõpilastööde konkurss. Sellest võttis osa üle miljoni üliõpilase 600 kõrgemast õppeasutusest.²¹ Konkursi tulemused näita-

¹⁷ Vt. TPI üliõpilaste teadusliku konverentsi programmid, 1963, 1964, 1965.

¹⁸ «Tartu Riiklik Ülikool», 1964, 28. veebruar.

¹⁹ ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi arhiiv, nim. 1, s.-ü. 135, l. 274—275.

²⁰ NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi kirjades 31. juulist 1962, 10. septembrist 1963 ja 7. augustist 1964 üliõpilaste teaduslike tööde konkursside tulemuste kohta märgiti, et üleliidulistele konkurssidele esitati vähe töid ühiskonnateaduste alalt ja nad ei küündinud auhinnaliste kohtadeni.

²¹ М. И. Журавлева. О задачах комсомольских организаций в развитии научного творчества студенческой молодежи. — Студенческое научное творчество, стр. 18.

sid üliõpilaste suurt huvi marksismi-leninismi teooria tundmaõppimise vastu, nende võimeid teaduslikuks uurimistööks sellel alal.

Spetsialistide ettevalmistamise ideelis-poliitilise ja erialase taseme tõstmise edukus üliõpilaste teadusliku tegevuse kaudu sõltus eelkõige tähelepanust, mida osutasid sellele kõrgemate õppeasutuste juhtivad organid.

Tartu Riikliku Ülikooli üliõpilaste teaduslik tegevus oli 1960. aastaks omandanud kindla kooha ülikooli õppe- ja kasvatussüsteemis. 1960. a. tegutses kateedrite juures 57 UTU ringi, millesse oli haaratud 1220 üliõpilast, kes moodustasid 41,6% päevaste üliõpilaste üldarvust.²²

1962. a. arutati NSV Liidu Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeriumi Teaduslik-Tehnilise Nõukogu istungil Moskvast TRU üliõpilaste teadusliku töö korraldust ja taset. Töö tulemused hinnati positiivseteks ning neid soovitati propageerida üleliiduliselt.²³

TRU UTU tegevuse edu aluseks oli ülikooli parteiorganisatsiooni ja rektoraadi järjekindel tähelepanu üliõpilaste teadusliku tegevuse suunamisele.

Üliõpilaste teaduslik uurimistöö oli korduvalt arutlusel TRU parteiorganisatsioonis ja õpetatud nõukogus. Otsustati suurendada UTU osatähtsust spetsialistide ettevalmistamisel ning teadlaste järelkasvu tagamisel.²⁴

EKP TRU komitee otsusega «UTU tööst» 31. oktoobrist 1961 soovitati senisest ulatuslikumalt seostada üliõpilaste teaduslikku tööd kateedrite plaaniliste ja lepinguliste ülesannetega. Partei-komitee poolt peeti ka otstarbekaks korraldada regulaarselt UTU ringide temaatilisi konverentse. EKP TRU komitee pidas vajalikuks suurendada ELKNU TRU komitee abi UTU töö taseme tõstmisel. Komsomolikomiteed kohustati regulaarselt ära kuulama TRU UTU nõukogu aruandeid ning propageerima UTU tegevust üliõpilaste hulgas.²⁵ Samuti kohustati ELKNU TRU komiteed tegelema noorte teadlaste järelkasvuga. Eriti vajalikuks peeti aspirantuurikandidaatide leidmist komsomoliaktiivi ridadest.²⁶

Kuigi komsomoliorganisatsiooni osa sobivate aspirantuurikandidaatide leidmisel jäi väheseks,²⁷ süvenes UTU nõukogu ja komsomolikomitee vaheline koostöö.

TRU parteiorganisatsioon nõudis UTU tegevuse parteilise juhtimise tugevdamiseks õppejõudude-kommunistide vahetut osavõttu üliõpilaste teadusliku töö juhendamises. TRU parteiorganisatsiooni aruande-valimiskoooleku otsusega 18. oktoobrist 1965. a.

²² ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeriumi arhiiv, nim. 3, s.-ü. 24, l. 208.

²³ TRU arhiiv, nim. 1, s.-ü. 486, l. 212.

²⁴ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 44, l. 116; nim. 12, s.-ü. 65, l. 225.

²⁵ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 65, l. 255.

²⁶ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 44, l. 110.

²⁷ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 151, l. 12.

kohustati teaduskondade parteiorganisatsioonide sekretäre tagama kõigi õppejõudude-kommunistide osavõtt üliõpilaste teadusliku töö juhendamises.²⁸

Regulaarselt kuulati ära TRÜ õpetatud nõukogu koosolekuil UTÜ esimehe aruandeid ning anti hinnang tehtud tööle. Rõhutati üliõpilaste teadusliku töö tähtsust ja käsitleti seda kui kateedrite õppe-kasvatustöö lahutamatu osa. Et seda osa suurendada, kohustati TRÜ õpetatud nõukogu otsusega 27. novembrist 1964. a. kateedreid läbi arutama UTÜ ringide teadusliku töö plaanid ja aruanded üheaegselt kateedri teadusliku töö aruandlusega. UTÜ ringide töö parandamiseks kohustati juhendavaid õppejõude ja UTÜ nõukogu rohkem organiseerima ringide ja osakondade vahelisi diskussioone aktuaalsete teaduslike probleemide üle. Erilist tähelepanu tuli UTÜ nõukogul ja juhendavatel õppejõududel pöörata üliõpilaste teaduslike tööde publitseerimisele. Kateedreid ja dekanate kohustati abistama üliõpilasi materiaalselt võistlustööde vormistamisel.²⁹

Aastatel 1964—1965 oli ajaloo-keeleteaduskonna parteiorganisatsioonis korduvalt arutusel selle teaduskonna UTÜ ringide töö. Nii juhtis parteibüroo oma koosolekul 10. novembril 1964. a. kateedrite tähelepanu vajadusele seostada UTÜ ringide uurimistegevus kateedrite teadusliku töö suundadega. Peeti vajalikuks pöörata suuremat tähelepanu üliõpilaste uurimuste filosoofilisele suunitlusele. UTÜ võõrkeelte ringi teematikat vaagides märgiti selles ideoloogiliselt kasvatava suunitluse olemasolu. Nii oli ringis arutlusteemaks struktuuralse lingvistika ideoloogiliste aluste kriitika, nõukogude tõlketeooria üleolek kodanlikust tõlketeooriast, kodanlike maade keelepoliitika kriitika jms. Keeleharrastuse ringides viidi läbi välis- ja sisepoliitilisi viktoriine ning arutlusi eetilistel ja kirjanduslikel teemadel.³⁰

Üksikasjaliselt arutati üliõpilaste teadusliku töö olukorda ja võimalusi selle edasiseks täiustamiseks ajaloo-keeleteaduskonna parteiorganisatsiooni lahtisel üldkoosolekul 26. aprillil 1965. a. Otsuses «Üliõpilaste teadusliku töö organiseerimisest ja juhendamisest teaduskonnas»³¹ rõhutati, et üliõpilaste teadusliku töö juhendamist ja organiseerimist tuleb käsitleda õppejõu põhitöö lahutamatu osana. Õppejõudude töö stimuleerimiseks soovitati dekanaadil ja teaduskonna nõukogul ning ühiskondlikel organisatsioonidel arvestada üliõpilaste teadusliku töö juhendamist õppejõu töö hindamisel, eriti aga õppejõu ümbervalimisel ja kohtade täitmisel konkursi korras.

²⁸ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 113, l. 81.

²⁹ TRÜ arhiiv, nim. 1, s.-ü. 548, l. 325.

³⁰ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 15, l. 49, 50.

³¹ EKPA, f. 151, nim. 12, s.-ü. 117, l. 22.

Andmed TRÜ üliõpilaste teadusliku uurimistöö kohta 1960—1965³²

Aastad	Individaalsete ja kollektiivsete tööde täitmine UTU liikmete poolt			Osavõtt TRÜ-sisestest konkurssidest				Ettekannete arv üleülikoolilisel UTU konverentsil		Osavõtt vabariiklikest konkurssidest					Osavõtt üleüldistest konkurssidest
	Uurimuslikud	Referatiivsed	Kokku	Esitatud tööde arv	I koht	II koht	III koht	TRÜ üliõpilased	Külastuste kanded	Esitatud tööde arv	I koht	II koht	III koht	Märgitud ära	
1960	x	x	306	45	30	15	—	97	x	x	x	x	x	x	1
1961	x	x	x	60	41	17	2	123	10	x	4	8	13	—	3
1962	x	x	x	53	32	16	5	47	x	x	5	5	4	12	5
1963	226	230	456	42	30	2	1	189	30	44	7	8	9	11	1
1964	215	532	747	47	26	19	2	247	53	50	9	7	10	10	3
1965	273	1264	1537	69	50	16	3	314	67	97	12	13	15	22	7

³² Andmed on võetud ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumile esitatud aruannetest.

x Andmed puuduvad.

TRU UTU tegevuse analüüs aastail 1960—65 näitab üliõpilaste teadusliku töö taseme ja ulatuse järjekindlat kasvu. Kui 1960. aastal koostati UTU liikmete poolt 306 tööd, siis 1965. a. valmis juba 1537 tööd (tabel 1). Tööde rohkenemine üle 4 korra on UTU liikmete viljaka ja intensiivse töö näitaja, sest samal ajal ei suurenenud proportsionaalselt tööde arvuga UTU liikmete arv. Tööde iseloomu vaadates näeme, et kasvas nii uurimuslike kui ka referatiivsete tööde osatähtsus. Kui 1963. a. valmis 230 referatiivset ja 226 uurimuslikku tööd, siis 1965. a. olid need näitajad 1264 ja 273.

UTU ringides tehtava töö taseme tõusu kinnitab auhinnatööde arvu kasv vabariiklikul konkursil. Nii saadi 1963. a. vabariiklikul konkursil 14 auhinnalist kohta ning märgiti ära 12 tööd. 1965. a. saadi auhinnalisi kohti juba 40 ning 22 tööd märgiti ära. Võib seega kinnitada, et teadusliku töö osatähtsuse kasv TRU UTU ringides tähendas ühtlasi ka spetsialistide ettevalmistusliku taseme tõusu TRU-s.

Tallinna Polütehnilise Instituudi üliõpilaste teadusliku töö olukorda ja selle tõhustamise abinõusid arutati ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee kolleegiumil 1960. a. 27. oktoobril. Otsustati täiustada üliõpilaste teadusliku uurimistöö korralduse organisatsioonilisi aluseid ja juhtimisprintsipe.³³

TPI üliõpilaste teadusliku töö korraldamise aluseks sai TPI nõukogu otsus «UTU reorganiseerimisest» 1960. a. novembrist. Otsuses peeti vajalikuks senisest rohkem haarata üliõpilasi UTU tegevuse mitmesuguste vormidega. Üliõpilaste teadusliku tegevuse organiseerimise raskuspunkt viidi teaduskondadesse. Üliõpilaste teadusliku juhendamise tähtsuse ja vajalikkuse rõhutamiseks otsustati kateedrite töö hindamisel olulise näitajana arvestada nende tegevust üliõpilaste kaasatõmbamisel teaduslikku uurimistöösse. Peeti vajalikuks, et iga õppejõud võtab osa üliõpilaste uurimistegevuse juhendamisest. Soovitati seostada üliõpilaste teadusliku uurimistöö temaatika kateedrite plaaniliste ja lepinguliste ülesannetega. Üliõpilaste huvi äratamiseks UTU töö vastu kohustati UTU nõukogu ulatuslikumalt oma tegevust propageerima. Nõukogu otsus kohustas vähemalt kord õppeaastas arutama teadusliku töö küsimusi õpperühmades.³⁴

1960. a. lõpul organiseeriti TPI UTU uutel alustel, kujundati kindel struktuur ning valiti UTU nõukogu.³⁵

Järgnevatel aastail seadsid TPI parteiorganisatsioon ja rektoraat eesmärgi siduda üliõpilaste uurimistegevuse konkreetsete ülesannete täitmisega asutuste ja ettevõtete tellimusel. Nii organiseeriti juba 1960. a. lõpul keemia-mäeteaduskonnas UTU üliõpilaslaboratoo-

³³ ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi arhiiv, nim. 3, s.-ü. 23, l. 133.

³⁴ Sealsamas, l. 134.

³⁵ «Tallinna Polütehnik», 1961. 14. jaanuar.

rium. Laboratooriumi liikmed täitsid õppejõudude juhendamisel vabariigi ettevõtetelt laekunud tellimusi mitmesugustele analüüsidele. Vastavalt sellele, kuidas suurenes laboratooriumis töötavate üliõpilaste arv, kasvas ka täidetud tööde maht. Nii täideti 1961/62. õppeaastal tellimusi 2500 rbl. väärtuses,³⁶ 1964. a. ulatus tellimuste maksumus juba 4000 rublani.³⁷

Silmas pidades teaduskonna spetsiifikat, organiseeriti TPI majandusteaduskonnas 1963. a. oktoobris üliõpilaste normeerimisbüroo (UNB). Kooskõlastatult ENSV Rahvamajanduse Nõukoguga viidi 1964. a. UNB liikmete poolt läbi tööaja kasutamise analüüs Kalinini rajooni ettevõtteis. Tulemusi analüüsis V kursuse üliõpilane J. Kajandu ENSV Rahvamajanduse Nõukogu töö ja töötasu organiseerimise tehnilis-majandusliku nõukogu istungil, kus TPI UNB tegevusele anti hea hinnang.³⁸

TPI parteibüroo toetas igati mehaanikateaduskonna üliõpilaste — kommunistlike noorte initsiatiivi üliõpilaste konstrueerimisbüroo (UKB) loomisel 1961. a. ja suunas UKB juhendajaks vanemõpetaja kommunist G. Trapezontsevi.

UKB tegevuse eesmärgiks oli arendada üliõpilaste organiseerimisoskust ja -võimet teha konstrueerimistöid vastavalt ühe või teise tööstusettevõtte konkreetsetele tellimustele, abistada ratsionaliseerijaid ja novaatoreid nende ettepanekute vormistamisel ning osutada abi ettevõtetele ja organisatsioonidele, kellel puuduvad oma konstrueerimisbürood.

Juba 1961. a. tegid üliõpilased mitmeid konstrueerimistöid tööstusettevõtetele. Opperühmad MM-74 ja MM-75 koostasid ühiskondlikel alustel kummivabrikule «Põhjala» nõue etteandmise mehhaniseerimise projekti. Töö peajuhendajaks oli masinaelementide kateedri vanemõpetaja G. Trapezontsev. Üliõpilased tegid ära suure töö ja tehase töölisid andsid nende tööle kõrge hinnangu.³⁹

1962. a. UKB tegevus laienes veelgi. Aasta jooksul koostati mitmesugustele ettevõtetele 35 projekti (automaatliini projekt transformatorite südameke stantsimiseks tehasele «Punane RET», kingakreemi villimise seadme projekt tehasele «Tarbevärv», universaalse kromatograafi projekt Elavhõbealaldite Tehasele jne.).⁴⁰

Andes hinnangu UKB tegevusele, märkis TPI rektor A. Aarna oma sõnavõtus EKP Keskkomitee VII pleenumil 1963. a. juulis, et kahe aasta kestel on UKB, kuhu kuulus ligi 200 üliõpilast, tegut-

³⁶ TPI arhiiv, 1961/62. õppeaasta aruanne, nim. 1, s.-ü. 616, l. 362.

³⁷ ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumi arhiiv, nim. 3, s.-ü. 106, l. 450—451.

³⁸ «Tallinna Polütehnik», 1965, 16. juuni.

³⁹ E. Schmidt. Õppeprotsessi seostamine tootmisega kvalifitseeritud inseneride ettevalmistamisel. — Tänapäev üliõpilane — homme kommunistmehhitaja. Tln., 1964, lk. 26.

⁴⁰ Sealsamas, lk. 27.

senud edukalt. Üliõpilased koostasid ligi 150 projekti, mis rakendati tootmisse vabariigi ettevõtteis.⁴¹

Eduka töö eest autasustas ENSV Ministrite Nõukogu Kõrgema ja Keskerihariduse Komitee UKB-d 1964. a. aukirjaga.⁴²

Kuid ühiskondlikele alustele rajatud UKB tegevuses olid ka mõningad kitsaskohad, mis piirasid üliõpilaste ulatuslikumat kaasahaaramist ning UKB töö efektiivsemat seostamist õppeprotsessiga. Eelkõige oli UKB koht kõrgema kooli õppe- ja kasvatus-süsteemis ebamäärane. Selle tõttu esines UKB tegevuses mitmeid organisatsioonilisi raskusi. Puudusid võimalused üliõpilaste tööde materiaalseks stimuleerimiseks.

Üliõpilaste loominguulise töö uute vormide kõrval arenes vaadeldavail aastail edasi TPI üliõpilaste teaduslik tegevus UTU ringides. UTU ringide tööst hakkas osa võtma iga aastaga üha rohkem üliõpilasi, kasvas ka ringide arv. Kui 1960. a. võttis UTU tegevusest 14 ringis osa 224 üliõpilast, siis 1965. a. tegutses juba 22 ringi, kuhu kuulus 628 üliõpilast.⁴³

Kuigi TPI UTU ringide liikmete arv aastail 1960—65 kasvas rohkem kui 2,5 korda, jäi nii instituudisisesele kui ka vabariiklikule konkursile esitatud tööde arv peaaegu muutmatuks (tabel 2). Järelikult ei olnud üliõpilaste teaduslik uurimistöö ringides küllalt intensiivne.

Positiivseks tuleb lugeda TPI üliõpilaste teadusliku uurimistöö kvaliteedi tõusu. Seda kinnitab eelkõige auhinnaliste kohtade ja äramärgitud tööde arvu kasv vabariiklikul konkursil eriti 1964. a., millal saavutati 23 auhinnalist kohta ning märgiti ära 12 tööd. 1962. a. olid need näitajad vastavalt 12 ja 9.

Positiivse tendentsina tuleb märkida üliõpilaste osavõtu kasvu kateedrite plaaniliste ja lepinguliste tööde täitmisel. Kui 1962. a. täideti üliõpilaste poolt 115 eelarvelist ja 14 lepingulist tööd, siis 1965. a. olid need näitajad vastavalt 173 ja 54.⁴⁴

Kuid TPI üliõpilaste teadusliku töö korraldamisel oli veel olulisi puudusi. Vähe oli haaratud üliõpilasi UTU ringidesse. 1965. aastal kuulus neisse ainult 15,9% statsionaarsetest üliõpilastest. Sellise olukorra üheks põhjuseks oli asjaolu, et kateedrite poolt täideti puudulikult TPI nõukogu 1960. a. ja 1963. a. vastavaid otsuseid, mis kohustasid iga õppejõudu osa võtma üliõpilaste teadusliku töö juhendamisest. Tegelikult oli 1964/65. õ.-a. juhendajatenä rakendatud vähem kui 25% TPI õppejõududest.⁴⁵

Vaadeldaval perioodil ei olnud UTU parteiline juhtimine küllaldane. Aastail 1960—65 TPI parteiorganisatsioon iseseisva küsi-

⁴¹ «Rahva Hääle», 1963, 11. juuli.

⁴² «Tallinna Polütehnik», 1965, 1. juuli.

⁴³ TPI arhiiv, nim. 1, s.-ü. 914, l. 247—257.

⁴⁴ ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeriumi arhiiv, nim. 3, s.-ü. 143, l. 466; s.-ü. 149, l. 253.

⁴⁵ TPI arhiiv, nim. 1, s.-ü. 917, l. 52.

Tallinna Polütehnilise Instituudi ÜTU töö 1962—1965⁴⁶

	1962	1963	1964	1965
Teaduslikust tööst osavõtvate üliõpilaste arv	453	632	717	628
ÜTU liikmeid päevase osakonna üliõpilaste arvust %	17,1	21,8	19,5	15,9
Instituudisestele konkurssidele esitatud üliõpilaste teaduslike tööde arv	69	63	67	63
TPI ÜTU konverentsidel TPI üliõpilaste poolt esitatud teaduslike tööde arv	53	81	92	98
Vabariiklikele konkurssidele esitatud üliõpilaste teaduslike tööde arv	43	53	57	41
Neist autasustatud				
I auhinnaga	3	6	6	7
II auhinnaga	3	5	7	4
III auhinnaga	6	5	13	10
ära märgitud rahalise preemiaga vabariiklikul konkursil	9	9	12	—
Üleliidulistele konkurssidele esitatud üliõpilaste teaduslike tööde arv	3	8	17	17
Neist autasustatud				
medaliga	—	—	—	—
aukirjaga	—	4	—	9
tänu avaldamisega	—	—	—	—

musena üliõpilaste teadusliku töö olukorda ei arutanud. Parteiorganisatsiooni poolt ei nähtud ette konkreetseid abinõusid üliõpilaste teadusliku töö osatähtsuse tõstmiseks.

Üksikasjalikult vaeti üliõpilaste teadusliku töö korralduse kitsaskohti EKP TPI komitee ja TPI nõukogu ühisel istungil alles 1966. a. veebruaris. Otsuses nähti ette abinõud ÜTU osa suurendamiseks spetsialistide ettevalmistamisel. Üliõpilaste ulatuslikumaks kaasahaaramiseks kohustati instituudi ÜTU nõukogu, teaduskondade ÜTU nõukogusid, erialaringide juhendajaid ja rühma-juhendajaid ulatuslikumalt propageerima ÜTU tegevust. Erilist tähelepanu tuli osutada nooremate kursuste üliõpilaste kaasahaar-

⁴⁶ Andmed on võetud ENSV Kõrgema ja Keskerihariduse Ministeeriumile esitatud aruandest ja raamatust «Tallinna Polütehniline Instituut» (Tln., 1967, lk. 37).

ramisele teaduslikule tööle üldkateedrite poolt. Üliõpilaste teaduslike tööde juhendajate töö hindamiseks ja nende vastutuse suurendamiseks soovitati kateedrijuhatajatel õppejõudude koormuse jaotamisel silmas pidada nende tööd selles lõigus. TPI UTU nõukogul soovitati laialdasemalt arendada sõprussidemeid vabariigi ja vennasvabariikide kõrgemate õppeasutustega UTU kogemuste vahetamiseks. Peeti vajalikuks, et komsomolikomitee senisest suuremal määral osutaks UTU-le organisatsioonilist abi.

Eesti Põllumajanduse Akadeemias oli 1960. a. üliõpilaste teaduslik uurimistöö saavutanud märkimisväärseid tulemusi ja muutunud spetsialistide ettevalmistamise lahutamatuks osaks.⁴⁷ EPA parteiorganisatsioon ja rektoraat suunasid UTU tegevuse konkreetsete majandite ja ettevõtete tootmisküsimuste teaduslikule lähendamisele. Üliõpilaste teaduslikud tööd valmisid majandites, tehastes ja katsepõldudel teostatud uurimuste tulemusena. Nii kasutasid veterinaariateaduskonna üliõpilased uurimisbaasina veterinaarjaoskondi ja Tartu Piimakombinaati, agroomiateaduskonna üliõpilaste kasutuses olid EPA katsepõldud Nõmmikul, Raadil jne. Menetluspraktikal kolhoosides ja sovhoosides viidi läbi katseid ja vaatlusi ning koguti andmeid teaduslikuks uurimistööks. Näiteks kogusid patoloogilise anatoomia ja parasitoloogia ringi liikmed menetluspraktika perioodil andmeid mitmesuguste loomahaiguste esinemise kohta oma tootmispraktika piirkonnas ning teostasid ravikatseid parasiithaiguste alal.⁴⁸

Põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskonna parteiorganisatsioon seadis eesmärgiks seostada üliõpilaste teaduslik töö eksperimentaaltöödega majandite ja ettevõtete baasil. Teadusuurimuste ja praktika lähendamise eesmärgil võtsid rajooni majandite esindajad osa UTU sektsioonide istungeist ja UTU liikmed esinesid ettekannetega majandeis.⁴⁹

Teaduskonna parteiorganisatsiooni tegevus üliõpilaste teadusliku töö suunamisel aga ei olnud järjepidev. Kui 1961.—1963. a. olid UTU küsimused arutlusel ka parteiorganisatsioonis, siis 1964—1965 jäid need kõrvale.

EPA veterinaariateaduskonna parteiorganisatsioon käsitles üliõpilaste teaduslikku juhendamist kui üliõpilaste kommunistlikku kasvatuset üht vahendit. Teaduskonna parteiorganisatsiooni koosoleku otsuses 3. aprillist 1961. a. öeldakse: «Pidada normaalseks, et kõik õppejõud juhendaksid vähemalt üht UTU konverentsidel ettekandmisele tulevat tööd, mille täitmiseks võtab osa vähemalt 2—3 üliõpilast.»⁵⁰ Lahtise parteikoosoleku otsuses 20. novembrist 1962. a.⁵¹ juhitakse õppejõudude tähelepanu sellele, et tegevus

⁴⁷ Vt. kümme aastat Üliõpilaste Teaduslikku Ühingut. Tartu, 1962.

⁴⁸ Sealsamas, lk. 5.

⁴⁹ EKPA, f. 3471, nim. 4, s.-ü. 49, l. 51; s.-ü. 73, l. 40.

⁵⁰ EKPA, f. 3471, nim. 4, s.-ü. 51, l. 24.

⁵¹ EKPA, f. 3471, nim. 4, s.-ü. 64, l. 53.

UTU ringides aitab kaasa üliõpilaste maailmavaate kujundamisele, nende teoreetiliste teadmiste süvendamisele. Ka järgnevatel aastatel olid küsimused üliõpilaste teadusliku töö olukorrast parteiorganisatsioonis arutlusel.⁵²

Teaduskonna õppejõudude kaasahaaramisel üliõpilaste teaduslikule juhendamisele saavutati märkimisväärsed tulemused. Nii võttis juhendamisest osa 1964. a. 96% ja 1965. a. 81% õppejõududest.

EPA-s tervikuna võttis üliõpilaste teaduslikust juhendamisest osa üle poole õppejõududest (tabel 3).

EPA UTU töö taseme ja ulatuse üheks näitajaks on osavõtt aastakonverentsidest ning üliõpilaste teaduslikest konverentsidest teistes kõrgemates õppeasutustes.

Tabel 3

Üliõpilaste teaduslikke töid juhendanud õppejõudude osatähtsus teaduskondades (% õppejõudude koguarvust)⁵³

	1964	1965
Agronoomiateaduskond	66	59
Zootehnikateaduskond	65	67
Veterinaariateaduskond	96	81
Metsanduse ja maaparanduse teaduskond	49	56
Põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskond	40	62

Tabel 4

EPA üliõpilaste osavõtt UTU konverentsidest 1962—1965⁵⁴

	X 1962	XI 1963	XII 1964	XIII 1965
Osavõtt EPA UTU konverentsidest	177	178	206	154
Konverentsitöid koostanud üliõpilaste arv	286	332	315	251
Osavõtt UTU konverentsidest väljaspool EPA-t	19	21	17	15

⁵² EKPA, f. 3471, nim. 4, s.-ü. 90, l. 37, 43; s.-ü. 122, l. 17, 18; s.-ü. 123, l. 24, 25.

⁵³ EPA arhiiv, nim. 18, s.-ü. 131, l. 198; nim. 18, s.-ü. 163, l. 221.

⁵⁴ Eesti Põllumajanduse Akadeemia XX. Tln., 1971, lk. 95.

Nagu nähtub tabelist 4, oli üliõpilaste teaduslik tegevus eriti produktiivne 1964. a., millal aastakonverentsil kuulati ära 206 üliõpilaste teaduslikku uurimust. Nagu näitab konverentsitöid koostanud üliõpilaste arv, pöörati EPA UTU ringides tähelepanu kollektiivsete uurimuste teostamisele, mida tuleb üliõpilaste teadusliku töö korralduses lugeda positiivseks.

EPA parteiorganisatsiooni ja rektoraadi pidev tähelepanu üliõpilaste teadusliku töö suunamisele ja korraldamisele kandis vilja.

1960. a. kuulus 24 UTU ringi 454 üliõpilast, mis moodustas 31,7% päevase osakonna üliõpilaste üldarvust. 1965. a. kasvas nii UTU liikmete arv kui ka kogu üliõpilaskonna haaratus teaduslikust uurimistööst. Peaaegu kõikide kateedrite juures (v. a. füüsika-, kehakultuuri- ja keeltekatteeder) tegutses ühtekokku 34 UTU ringi, kuhu kuulus 764 üliõpilast, mis moodustas 49% üliõpilaste koguarvust.⁵⁵ Märkimisväärne on, et 50—60% UTU liikmetest olid valinud kindla uurimisteema ja töötasid selle kallal pidevalt.

Edukas oli UTU töö ka 1965. a., millal üleliidulise kõrgemate põllumajanduslike õppeasutuste vahelise konkursi korras premeeriti kahte tööd. Üliõpilaste vabariiklikule konkursile esitati 25 tööd, millest 11 premeeriti ja 9 leidsid äramärkimist. Peale selle tunnustati põllu- ja metsamajanduse töötajate teaduslik-tehnilise ühingu poolt korraldatud konkursil rahalise preemia vääriliseks 18 tööd. Anti välja EPA üliõpilaste teaduslike tööde kogumikud.⁵⁶

* * *

Kuigi ei saa kinnitada, et aastatel 1960—1965 kõikide kõrgemate koolide parteiorganisatsioonid oleksid järjepidevalt ja küllaldaselt aidanud kaasa UTU töö tõhustamisele, tuleb nende tegevuses hinnata positiivselt mõningaid suundi, mis aktiveerisid UTU-d ning aitasid kaasa tulevaste spetsialistide sotsiaal-poliitilisele kasvata-misele.

Neil aastail kuulati ära parteikomiteede ja õppeasutuste nõukogude ühistel istungitel UTU nõukogude tööaruandeid, suunati ja aktiveeriti komsomoliorganisatsioonide ja UTU nõukogude vahelist koostööd. Teaduskondade parteiorganisatsioonide poolt kuulati ära kateedrite aruanded üliõpilaste teadusliku töö korraldamisest, anti soovitusi uurimistöö korraldamiseks ja organisatsioonilise töö parandamiseks. Püüti tõsta õppejõudude-juhendajate osa üliõpilaste ideelis-poliitilisel kasvatamisel. Selleks kohustati õppejõude-kommuniste osa võtma üliõpilaste teaduslike tööde juhendamisest. Koos õppeasutuste juhtkondadega taotlesid parteiorganisatsioonid üliõpilaste teadusliku töö temaatika seostamist

⁵⁵ Eesti Põllumajanduse Akadeemia XX, lk. 94.

⁵⁶ M. Klement. Eesti Põllumajanduse Akadeemia. — Eesti Põllumajanduse Akadeemia. Tartu, 1966, lk. 10.

kateedrite uurimistöö probleemidega ja üliõpilaste sihipärast kaasa-
tõmbamist kateedrite lepinguliste tööde täitmisele. Koos õppeasu-
tuste rektoraatidega ja UTU aktiiviga pöörati tähelepanu UTU
organisatsiooniliste aluste tugevdamisele ning uute töövormide
rakendamisele (UKB, UNB, üliõpilaslaboratooriumid).

Tõsist tähelepanu pöörasid parteiorganisatsioonid rahvaste sõp-
ruse ja internatsionalismi kasvatamisele UTU tegevuse baasil. Sil-
mas pidades, et teiste rahvaste arengu ja saavutuste tundmine on
oluline eeldus rahvaste sõpruse kasvatamisel, toetasid ja abistasid
parteiorganisatsioonid üliõpilaste teadusalaste sidemete arenda-
mist Nõukogude Liidu teiste kõrgemate koolide üliõpilastega.

Neil aastail võeti vabariigi kõrgemates koolides vastu UTU põhi-
kirjad ning koordineeriti UTU tegevust vabariigi ulatuses Üliõpi-
laste Teaduslike Ühingute Vabariikliku Nõukogu poolt.

Käesolevaks ajaks on üliõpilaste teaduslik uurimistegevus saa-
vutanud kindla koha tulevaste spetsialistide ettevalmistuse süs-
teemis. 1973. a. oli teadusliku uurimistöö mitmesuguste vormidega
haaratud TRÜ-s 84%, TPI-s 81% ja EPA-s 80% statsionaarsetest
üliõpilastest.⁵⁷

Kasvanud on üliõpilaste arv, kes osalevad ühiskonnateaduste
ringides ja koostavad ühiskonnateadustealaseid referatiivseid
töid. 1973. a. võttis osa teaduslikust tööst ühiskonnateaduste
kateedrite juures TPI-s 68%, TRÜ-s 48% ja EPA-s 41% UTU liik-
metest. Kõik see lubab järeldada, et üliõpilaste iseseisev töö ühis-
kondlik-poliitiliste teemadega, marksismi-leninismi teooria süga-
vam uurimine aitab kaasa tulevaste spetsialistide ideelis-poliitili-
sele kujunemisele.

Kuna käesolevaks ajaks on saavutatud üliõpilaste ulatuslik osa-
võtt teaduslikust uurimistööst, on parteiorganisatsioonide edasi-
seks ülesandeks kaasa aidata UTU töö kvalitatiivsele tõhustami-
sele. See on eriti oluline seetõttu, et UTU on kasvubaasiks aspiran-
dele ja siit edasi ka teaduslik-pedagoogilisele kaadrile.

Tuleb silmas pidada, et loominguise aktiivsusega ei kaasne
iseenesest sotsiaal-poliitilise aktiivsuse kujunemine. Nagu näitavad
uurimused, ühiskondlik aktiivsus üliõpilaspõlves kõrgemate koolide
statsionaarsetele aspirantidele reeglina iseloomulik ei ole.⁵⁸ Samuti
on veel aspirantuuri astujate seas vähe kommuniste, veel vähem
võrsus neid aspirantide hulgast.⁵⁹

Üliõpilaste teadusliku tegevuse suur ulatus, selle vormide mit-
mekesisus tõstatavad vajaduse saavutada üliõpilaste loominguise
aktiivsuse kõrval nende sotsiaal-poliitiline küpsus. Seda protsessi
on parteiorganisatsioonidel vaja suunata. Siin on üliõpilaste tea-

⁵⁷ Andmed on võetud ENSV Üliõpilaste Teaduslike Ühingute Vabariikliku
Nõukogu aruandest 1973. a. töö kohta.

⁵⁸ E. Truuväli, I. Koolmeister. Aspirantuurist ja aspirantidest. —
«Noorte Hääli», 1972, 15. november.

⁵⁹ S. L a a r. Veel kord aspirantuurist. — «Edasi», 1971, 20. november.

duslikku tööd juhendavatel õppejõududel täita eriti tähtis ülesanne. «Suur teadlane, tõeline pedagoog kordab end oma õpilastes, õpilane võtab üle õpetaja ideelised veendumused, tema töösse suhtumise, teadusliku eruditsiooni, töömetoodika,» ütles NLKP peasekretär L. Brežnev oma kõnes üleliidulisel üliõpilaste kokkutelekul.⁶⁰

Parteiorganisatsioonidel tuleb suunata ja stimuleerida juhendajate poolt tehtavat kasvatustööd. See aitab tagada üliõpilaste erialase ja kommunistliku kasvatamise ühtsust ning kindlustada spetsialistide ettevalmistamise edasist kvalitatiivset tõusu.

РОЛЬ ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ВУЗОВ ЭССР В РАЗВИТИИ НАУЧНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ (1960—1965 гг.)

У. Рукки

Резюме

В статье рассматривается деятельность партийных организаций Тартуского государственного университета (ТГУ), Таллинского политехнического института (ТПИ) и Эстонской сельскохозяйственной академии (ЭСХА) по организации научной работы студентов и отмечаются их достижения.

Партийные организации этих вузов проводили в целях развития научной работы студентов ряд мероприятий.

Партийные комитеты и советы вузов заслушивали на совместных заседаниях доклады советов Студенческого научного общества (СНО), в партийных бюро факультетов обсуждалась работа кафедр по организации студенческой научной работы. В целях улучшения идейно-политического воспитания студентов партийные организации обязали преподавателей-коммунистов заниматься руководством студенческих научных работ. Партийные организации совместно с ректоратами вузов добились привлечения студентов к выполнению госбюджетных и хоздоговорных научно-исследовательских работ на кафедрах.

Парторганизации обращали внимание на укрепление организационных основ и разнообразили формы деятельности СНО. В рассматриваемые годы были разработаны и приняты уставы СНО вузов, организованы студенческие конструкторские бюро и лаборатории, расширились и углубились научные связи с другими вузами страны.

Все эти мероприятия способствовали повышению роли студенческой научной работы в подготовке специалистов.

⁶⁰ L. Brežnev. Öppida, töötada ja võidelda leninlikult. Tln., 1971, lk. 9.

Анализ деятельности СНО ТГУ в 1960—1965 гг. показывает постоянное повышение уровня студенческой научной работы. Например, если в 1960 году членами СНО было составлено 306 работ, то в 1965 году таких работ было уже 1537, из них 1264 реферативных и 273 исследовательских работы. Рост числа награжденных и отмеченных работ на республиканских конкурсах показывает интенсивность и высокий уровень работы кружков СНО.

В ТПИ кроме действующих кружков СНО были созданы студенческие конструкторское бюро, бюро нормирования. Студенты участвовали в госбюджетных и хоздоговорных научно-исследовательских работах на кафедрах.

Следует отметить большую активность профессорско-преподавательского состава ветеринарного факультета ЭСХА в руководстве студенческих научных работ. Так, в 1964 году 96% преподавательского состава факультета были руководителями научных работ студентов, а в целом по академии руководило этими работами более 50% преподавателей.

К настоящему времени студенческая научная работа заняла важное место в системе подготовки специалистов. В 1973 году были охвачены различными формами научной работы в ТГУ 84%, в ТПИ — 81% и в ЭСХА — 80% студентов дневного отделения.

ABOUT THE GUIDING ROLE OF PARTY ORGANIZATIONS OF ESTONIAN HIGHER SCHOOLS IN DEVELOPING THE STUDENTS' SCIENTIFIC RESEARCH WORK

U. Rukki

Summary

The article deals with the activities of the Party organizations of Tartu State University, Tallinn Polytechnic Institute and Estonian Agricultural Academy in organizing students' scientific research work.

The Party organizations of higher schools have taken measures for better arrangement and improvement of students' research work.

Reports on the work of Students' Scientific Society were heard at the joint sessions of the Party Committees and Pedagogical Councils of higher schools. The activities of the chairs in arranging students' scientific research work were discussed at the Party Bureaus of the faculties. The Party organizations obliged lecturers-communists to guide students' scientific work. Together with the higher school authorities the Party organizations sought to connect students' scientific work with contractual research work

of the chairs. Much attention was given to strengthening of organizational foundations of Students' Scientific Society and varying its forms. The statutes of the Students' Scientific Society was worked out and adopted in these years, students' construction bureaus and students' scientific laboratories were organized, scientific connections with other higher schools of our country extended.

The role of students' scientific research work increased in the course of preparing specialists.

An analysis of the activities of Students' Scientific Society in Tartu State University reveals a steady growth of students' scientific work during the years 1960—1965. As an example of this growth some figures are presented: in 1960 the members of Students Scientific Society contributed 306 scientific works, in 1965 the number of the works was already 1537 (1264 of them were referative works and 273 were research works). The number of works awarded prizes at republican contests also increased. This means improving the level of students' scientific work and increasing their number.

The scientific research work of the students of the Tallinn Polytechnic Institute was concentrated in the Students' Construction Bureau. The students also participated in contractual research work of the chairs.

In the Estonian Agricultural Academy the students' research work was connected with solving the problems of production on collective and state farms.

It is noteworthy that the teaching staff of the veterinary faculty played an active part in guiding the students' research work. In 1964 96% of teachers of veterinary faculty were instructors of students' research work the corresponding per cent for the whole teaching staff of the Academy being more than 50.

At the present time the students' scientific research work plays an important role in the course of preparing future specialists. In 1973 84% of the daytime students of Tartu State University, 81% of the students of Tallinn Polytechnic Institute and 80% of the students of Estonian Agricultural Academy were involved in scientific research work.

ВОЗРАСТАНИЕ РОЛИ ПОЛИТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ РУКОВОДСТВА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЕЛЬСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ КП ЭСТОНИИ (1965—1970 гг.)

И. Волков

Годы восьмой пятилетки ознаменовались дальнейшим возрастанием роли КПСС как политического руководителя, ведущего советский народ ленинским курсом. Партийное руководство сельским хозяйством объективно обуславливалось новыми условиями, созданными в результате вступления нашей страны на путь создания качественно более высокой и сложной экономической системы. Новый этап развития требовал иных методов и решений. Еще более возросла роль политических методов руководства. От партийных и хозяйственных руководителей требовалось глубокое понимание не только экономических, но социальных проблем развития деревни. Можно утверждать, что новые условия в сельском хозяйстве поставили кадры перед такими задачами и проблемами, которых никогда раньше не приходилось решать.

Политическая линия партии, выработанная XXIII съездом, решениями мартовского (1965 г.) и последующих Пленумов ЦК КПСС, исходила из более высоких требований к идеологической, массово-политической и организационной работе местных организаций. Решительно искореня субъективизм и всякого рода волонтаристские проявления в теории и практике коммунистического строительства, местные организации партии упорно и настойчиво овладевали ленинским мастерством руководства массами. Опыт Компартии Эстонии убедительно свидетельствует об утверждении нового стиля, методов и форм партийной работы на селе. Дальнейшее развитие внутривнутрипартийной демократии, принципов коллективности руководства, повышение роли первичных парторганизаций, научный подход в партийной работе, улучшение подбора и воспитания кадров — все это значительно повысило эффективность партийного руководства. Большое влияние на улучшение руководства сельским хозяйством оказало восста-

новление сельских райкомов партии в качестве полноправных политических органов.

Обобщение положительного опыта тех лет имеет не только теоретическое, но и практическое значение в наши дни в деле дальнейшего повышения активности и инициативы коллективов трудящихся. По рассматриваемому вопросу в печати появились отдельные работы¹, однако в целом опыт сельских партийных организаций обобщен еще недостаточно. Из широкого круга вопросов мы остановимся лишь на тех, в которых наиболее ярко отразилось все то новое в партийной работе, что было рождено решениями XXIII съезда и Пленумов ЦК КПСС. При этом главное внимание уделяется деятельности сельских райкомов партии и первичных парторганизаций колхозов и совхозов.

* * *

Политическая направленность и эффективность партийной работы в решающей степени зависит от кадров, их состава, политической зрелости и опыта. В рассматриваемый период ЦК КПЭ и райкомы партии уделяли много внимания улучшению состава партийных, советских и хозяйственных кадров. Большую помощь парторганизации республики оказало принятое в 1967 г. постановление ЦК КПСС «О работе ЦК Компартии Эстонии с руководящими кадрами»², в котором указывалось на ряд недостатков в кадровой работе. Опираясь на постановление ЦК КПСС, V пленум ЦК Компартии Эстонии (март 1967 г.) подробно обсудил вопрос о работе с руководящими кадрами. В решении пленума подчеркивалось, что важнейшей задачей партийных органов является улучшение идейно-политического воспитания руководящих кадров, их марксистско-ленинской закалки, воспитание у каждого работника чувства высокой партийной и государствен-

¹ Прежде всего следует указать на статью Первого секретаря ЦК КП Эстонии И. Г. Кэбина «Компартия Эстонии в борьбе за подъем социалистического сельского хозяйства» («Вопросы истории КПСС, 1969, № 10»), а также на книгу А. Вадера «КП Эстонии на боевом посту» (Таллин, 1969), некоторые разделы которой посвящены партийному руководству сельским хозяйством. Актуальные проблемы партийной работы на селе содержатся в статьях руководящих партийных и советских работников А. Вадера, В. Вяляса, Ф. Ушанева, Л. Шишова, В. Тинта, П. Васикова, В. Вахта и других, опубликованных в сборнике «Некоторые вопросы партийно-организационной работы (из опыта Эстонской республиканской партийной организации)» (Таллин, 1971), а также в периодической печати. Ссылки на эти работы даны в дальнейшем изложении. Опыт партийной работы на селе в известной степени обобщен в статье автора этих строк. См. И. Волков. Деятельность районных партийных организаций КП Эстонии по совершенствованию руководства сельским хозяйством (1965—1968 гг.). — Труды по истории КПСС IX. Тарту, 1971.

² См. «Партийная жизнь», 1967, № 6, стр. 8—12.

ной дисциплины, строгой ответственности за выполнение директив партии и правительства и творческого подхода к делу³.

Вопросы улучшения работы с кадрами в свете постановлений ЦК КПСС и ЦК КПЭ обсуждались на пленумах всех райкомов партии, собраниях первичных парторганизаций. Силами аппарата ЦК КПЭ была изучена практика подбора и воспитания кадров в Раквереской, Пайдеской и некоторых других районных парторганизациях. Это изучение проводилось при широком участии аппарата райкомов и секретарей первичных парторганизаций.

Положительным результатом проделанной работы явилось заметное улучшение качественного состава аппарата партийных комитетов. В конце 1970 года 93% работников райкомов и горкомов имели высшее и среднее образование, около 64% из них являлись специалистами народного хозяйства и культуры⁴. Последовательно претворялся в жизнь ленинский принцип правильного сочетания старых и молодых кадров. За период между XV (март 1966 г.) и XVI (февраль 1971 г.) съездами КПЭ секретарями райкомов и горкомов выдвинуто 40 молодых работников, а в аппарат ЦК КПЭ — свыше 50 человек. Более половины работников аппарата в республике находилось в возрасте до 40 лет⁵.

Улучшился состав руководящих кадров колхозов и совхозов. В конце 1970 г. высшее, незаконченное высшее и среднее образование имели 76% председателей колхозов, 95% директоров совхозов и 93% управляющих объединениями и отделениями «Эстсельхозтехника». Все начальники районных производственных управлений сельского хозяйства имели высшее образование⁶. Среди бригадиров производственных бригад и заведующих животноводческими фермами колхозов в апреле 1971 г. высшее и среднее специальное образование имели соответственно 57,7% и 37,4% (в среднем по СССР эти цифры составляли 20,5% и 20,0%). В совхозах 70,6% управляющих отделениями, 59% бригадиров и 42% заведующих фермами были с высшим и средним специальным образованием (по СССР соответственно — 47,8%, 27,5% и 22,7%)⁷. Партийная прослойка среди председателей колхозов составляла 95% и директоров совхозов — 98%⁸. Кадры руководителей и специалистов в основном закрепились по месту работы, их сменяемость сведена к минимуму.

³ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 25, л. 11.

⁴ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 54, л. 61.

⁵ Там же.

⁶ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 54, л. 38; Сельское хозяйство Эстонской ССР за 30 лет Советской власти. Стат. сборн., ч. 1. Таллин, 1971, стр. 55, 56.

⁷ Сельское хозяйство СССР. Статист. сборник. М., 1971, стр. 459, 461.

⁸ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 35, л. 53.

В рассматриваемый период происходит дальнейшее совершенствование идейно-политического воспитания кадров. Особая значимость воспитания кадров диктовалась как условиями обострившейся идеологической борьбы между социализмом и капитализмом в глобальном масштабе, так и сложностью и многообразием задач, стоявших перед сельским хозяйством и требовавшим политического подхода к их решению. Все возрастающий удельный вес молодых кадров в Эстонии еще более усиливал необходимость их марксистско-ленинской закалки.

Центральный комитет КПЭ систематически изучал и анализировал состояние марксистско-ленинской учебы кадров. Эти вопросы рассматривались на XV съезде, пленумах и бюро ЦК КПЭ. Например, в 1968—1969 гг. в повестке дня пленумов ЦК КПЭ были вопросы: «О ходе выполнения постановления ЦК КПСС «О мерах по дальнейшему развитию общественных наук и повышению их роли в коммунистическом строительстве», «О подготовке к 100-летию со дня рождения В. И. Ленина», «О коммунистическом воспитании молодежи и усилении партийного руководства комсомолом»⁹. На бюро ЦК КПЭ обсуждалась работа Пайдеского и Вырусского райкомов партии по руководству марксистско-ленинским образованием кадров¹⁰.

В республике была существенно перестроена система политпросвещения и партийной учебы, стали практиковать не только ее текущее, но и перспективное планирование. Вся идеологическая работа координировалась с другими политическими и культурно-просветительными мероприятиями, которые проводились в районах. Прочно вошла в практику дифференцированная организация учебы для партийных, советских и хозяйственных руководителей и специалистов с учетом их интересов и специфики, а также образовательного уровня.

Для работников аппарата при райкомах партии систематически проводились занятия, где наряду с теоретическими проблемами также изучались основы психологии, социологии и педагогики. На занятиях приобретались знания и опыт по научной организации партийной работы. В Пыльваском районе, например, перед слушателями неоднократно выступали руководящие работники ЦК КПЭ по вопросам решений партии в области сельского хозяйства, основным проблемам идеологической работы, о ленинских принципах подбора и воспитания кадров. К проведению занятий привлекались преподаватели Тартуского госуниверситета¹¹.

Широкое распространение получили теоретические конференции руководящих партийных работников. На их обсуждение

⁹ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 35; лл. 43—46, ед. хр. 36; ед. хр. 9, л. 7—137.

¹⁰ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 237, ед. хр. 31, лл. 117—120.

¹¹ ПА КПЭ, ф. 3717, оп. 39, ед. хр. 3, лл. 26—27.

выносились важные вопросы партийного строительства, экономические и философские проблемы. Много полезного дала, например, конференция в Пярнуском районе на тему: «О ленинском стиле работы хозяйственного руководителя», проведенная в 1968 году. Основной доклад сделал работник Эстонского научно-исследовательского института земледелия и мелиорации Т. Тамм. Доклад содержал ряд теоретических положений и практических указаний. После этого было заслушано шесть рефератов: личность хозяйственного руководителя; факторы, формирующие личность; о навыке хозяйственного мышления; о навыке общения с людьми и др. В рефератах и выступлениях нашли отражение такие проблемы, как правильное разграничение функций партийного и хозяйственного руководителя, руководство подчиненными, определение их конкретных обязанностей, личные качества руководителя. Конференцией руководил первый секретарь райкома П. Василов¹².

Несомненной положительной чертой конференций следует считать то, что они создали возможность научно проанализировать различные процессы в жизни партии, сложившиеся методы и формы ее деятельности, сравнить их с собственной практикой. В отличие от обычных совещаний и собраний актива, или даже отчетно-выборных конференций, на которых сильно проявлялся сугубо отчетный момент, на теоретических конференциях можно более широко взглянуть на все поле деятельности партийных организаций. Это способствовало научному обобщению коллективного опыта, помогло развитию теоретической мысли и решению практических задач. Обстановка и содержание проведения конференции, выражаясь словами В. И. Ленина, обеспечивали возможность спокойно подумать над работой в целом.

На марксистско-ленинском образовании кадров положительно сказались издание обобщающих трудов по истории Эстонской ССР, 3-го тома «Очерков истории Коммунистической партии Эстонии», сборников документов по истории революционной борьбы эстонского народа и других монографических исследований. К 50-летию Октября историки Эстонии, Латвии и Литвы издали совместный труд о борьбе за Советскую власть в Прибалтике.

Подготовка и празднование ленинского юбилея сопровождалось дальнейшей активизацией политической учебы кадров. Во всех районах проводились конференции, тематические вечера, ленинские чтения. Направляя лекционную пропаганду, партийные комитеты обращали особое внимание на идейно-теоретический уровень и качество проводимых мероприятий. Отдел пропаганды и агитации ЦК КПЭ в 1969 г. организовал ряд семина-

¹² Э. Энгель. О работе высшего звена системы партийного просвещения. — «Коммунист Эстонии», 1968, № 2, стр. 65.

ров для лекторов, в том числе семинар по актуальным проблемам теории марксизма-ленинизма, на котором выступили академики М. Митин, Е. Жуков и другие видные ученые. Проводился также семинар по вопросам ленинской национальной политики с участием ученых из Москвы, Ленинграда, Риги и Таллина. В октябре—ноябре 1969 г. в Выру и Пярну состоялись выездные сессии отделения общественных наук АН ЭССР¹³. Повышению идейно-теоретического уровня кадров также способствовало изучение материалов Международного совещания коммунистических и рабочих партий, состоявшегося в Москве в 1969 г. На высоком уровне проходила политическая учеба кадров в Харьюском, Вильяндиском, Выруском, Пайдеском и других районах.

Совершенствованию стиля и методов партийной работы способствовало глубокое изучение и последующее обсуждение на пленумах и бюро ЦК КПЭ работы райкомов партии и первичных парторганизаций. В рассматриваемый период ЦК КПЭ заслушал отчеты Пайдеского, Йыгеваского, Вильяндиского, Харьюского, Раквереского, Тартуского, Кингисепского, Пыльваского, Валгаского и Вырусского райкомов партии о повышении роли первичных парторганизаций, руководстве массово-политической работой, народным контролем и другим вопросам. Проводился также анализ работы райкомов партии в целом¹⁴.

Главной целью таких обсуждений, которым, как правило, предшествовало тщательное изучение положения на местах, являлся анализ стиля, форм и методов деятельности районных комитетов партии, обобщение и распространение положительного опыта. Целенаправленность и конкретность принимаемых Центральным Комитетом КПЭ решений, действенность контроля и проверки исполнения, утвердившиеся в стиле ЦК КПЭ передавались сельским райкомам партии. Заимствуя лучшее из других парторганизаций страны, ЦК КПЭ нацеливал сельские райкомы и первичные парторганизации на совершенствование организаторской и массово-политической работы, повышение активности каждого сельского коммуниста, каждого труженика села.

Характерной особенностью деятельности сельских райкомов КПЭ являлся творческий активный поиск наиболее эффективных и действенных форм воздействия партии на массы. Оставаясь организующими, направляющими и контролирующими органами, райкомы стали постепенно преодолевать известный шаблонный подход, мелочную опеку и подмену советских, хозяйственных и других органов, они стремились как можно шире развивать их инициативу, повышать ответственность работников за поручен-

¹³ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 43, л. 36—37.

¹⁴ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 266, ед. хр. 1, лл. 194—216; ед. хр. 6, лл. 66—69; Решения бюро ЦК КПЭ от 21 мая, 28 августа 1968 г., 11 марта, 30 сентября, 2 декабря 1969 г., 10 марта, 16 июня, 22 сентября 1970 г. Нефондированные материалы ПА КПЭ.

ное дело. Изменился характер и содержание вопросов, которые выносились на пленумы райкомов. Например, с 1965 по 1968 годы Пыльваский, Раквереский, Кохтла-Ярвеский, Вырусский, Пайде-ский райкомы на своих пленумах главное внимание сосредоточили на вопросах повышения авангардной роли коммунистов в производстве и общественной жизни, воспитании молодых коммунистов и беспартийного актива, работе с кадрами, улучшения партийного руководства комсомолом, местными Советами, роли парторганизаций в социалистическом соревновании, усиления контроля за выполнением партийных решений, и других вопросов работы с людьми¹⁵.

Первый секретарь Харьюского райкома партии Х. Ильвес, говоря об опыте работы в новых условиях, подчеркнул, что райком преодолел недостатки и ошибки прежних лет, когда работникам парткома приходилось заниматься чисто хозяйственными вопросами, вмешиваться в функции специалистов и руководителей хозяйств¹⁶.

Более целенаправленными стали и заседания бюро райкомов. Особенности их работы в эти годы проявлялись в том, что они разгрузились от текучки, заседательской суеты и бумаготворчества. Как правило, на заседания бюро выносилось 1—2 вопроса, которые по своей значимости действительно требовали обстоятельного обмена мнениями и коллективного решения. В Пярнуском райкоме, например, с 1966 по 1969 годы на бюро было обсуждено около 70 основных вопросов, в том числе — 23 организационно-партийной работы, 19 — идеологической и 15 партийного руководства хозяйством¹⁷. Эти цифры свидетельствуют о том, что в деятельности бюро преобладали вопросы сугубо партийного характера.

В утверждении политических методов руководства большое значение имело расширение осведомленности всех коммунистов о работе выборных органов, хорошо поставленная партийно-политическая информация. Одной из наиболее действенных форм информации масс о важнейших вопросах политики партии и правительства, о насущных местных проблемах являлось постоянное личное общение руководителей с рядовыми коммунистами и трудящимися. XXIII съезд КПСС указал на необходи-

¹⁵ ПА КПЭ, ф. 3717, оп. 39, ед. хр. 3, лл. 107—117; ф. 2620, оп. 51, ед. хр. 45, лл. 139—140; ед. хр. 61, л. 2; ед. хр. 74, л. 2; ф. 9311, оп. 5, ед. хр. 15, лл. 2, 41, 115; оп. 9, ед. хр. 15, лл. 46—60, 72—73; оп. 9, ед. хр. 32, лл. 1—16, 35—36; ф. 4896, оп. 40, ед. хр. 36, лл. 1—78; ед. хр. 58, лл. 34—77, 82—102; ед. хр. 70, лл. 50—86; ед. хр. 71, лл. 1—34; ф. 4895, оп. 29, ед. хр. 34, лл. 61—62, 144—191; оп. 32, ед. хр. 12, лл. 1—134; оп. 34, ед. хр. 43, лл. 1—94.

¹⁶ См. Х. Ильвес. Два года спустя после мартовского Пленума ЦК КПСС. — «Коммунист Эстонии», 1967, № 4, стр. 51.

¹⁷ П. Васиков. В коллективности — залог успеха партийной работы. — Некоторые вопросы организационно-партийной работы. Таллин, 1971, стр. 136.

мость регулярных выступлений руководящих работников перед партийным активом, коммунистами и трудящимися по проблемам внутренней и международной жизни.

В сельских организациях прочно установилась полезная практика выступлений секретарей и ответственных работников аппарата ЦК КПЭ. При всех сельских райкомах действовали группы докладчиков, в которых состояло в общей сложности около 700 человек¹⁸. В Пярнуском районе, например, группа докладчиков насчитывала 98 человек, в том числе 45 ответственных работников районных органов и 53 руководителя хозяйств. Выезжая в колхозы и совхозы, они не только разъясняли важнейшие решения партии и правительства, но иногда на месте принимали соответствующие меры по критическим замечаниям и предложениям трудящихся. В душевных групповых и индивидуальных беседах с людьми они интересовались их настроениями, условиями труда и отдыха. Для проведения работы на местах докладчики разбивались на группы по 3—4 человека и в последнюю пятницу каждого месяца выезжали на целый день в определенный колхоз или совхоз. На следующий день в райкоме подводились итоги. По материалам таких встреч райком партии рассмотрел вопросы об улучшении бытового обслуживания населения, организации пионерского лагеря для детей колхозников и работников совхозов¹⁹. О масштабах личного общения руководящих работников свидетельствует тот факт, что в Пайдеском районе в 1966—1967 гг. состоялось 67 встреч с коллективами колхозов и совхозов²⁰.

В целях дальнейшего расширения политинформации на местах в 1968 г. решением бюро ЦК КПЭ создан институт политинформаторов. Группы политинформаторов были созданы в 1488 парторганизациях, в общей сложности в группах участвовало свыше 12 тысяч человек²¹. Сельские райкомы позаботились о подборе политинформаторов. Примечателен тот факт, что 87% из них имели высшее и среднее образование²². В райкомах анализировалась их деятельность, разрабатывалась система их обучения.

Введение института политинформаторов — дело новое, поэтому райкомам пришлось провести немалую работу по разъяснению функций политинформаторов и ряда других вопросов, связанных с достоверностью и партийностью информации. Большую

¹⁸ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 9, л. 22.

¹⁹ П. В а с и к о в. Совершенствуем формы работы. — «Коммунист Эстонии», 1966, № 2, стр. 52—53.

²⁰ ПА КПЭ, ф. 4895, оп. 32, ед. хр. 7, л. 83.

²¹ Решение бюро ЦК КПЭ от 17 июня 1969 г. «О дальнейших мерах по совершенствованию работы политинформаторов в республике». Нефондированные материалы ПА КПЭ.

²² Там же.

помощь в этом деле оказала редакция журнала «Коммунист Эстонии», опубликовавшая серию статей о роли и функциях политинформаторов²³. Расширению политической информации способствовала публикация в журнале материалов под рубриками: «Практика партийной работы», «В партийных организациях республики», «Хроника партийной жизни».

Постановление ЦК КПСС «О состоянии и мерах улучшения партийно-политической информации» и принятое на его основе соответствующее решение бюро ЦК КПЭ (май 1969 г.)²⁴ способствовало увеличению притока информации. В районах состоялись собрания работников аппарата, семинары секретарей первичных парторганизаций по вопросам о совершенствовании службы партийной информации. В Тартуском райкоме, например, утверждено специальное положение о порядке партийной информации в районе, где четко определена система приема и обработки информации по всем важнейшим вопросам деятельности первичных организаций и коллективов трудящихся.

Увеличение потока информации, идущей снизу, позволило полнее учитывать интересы и настроения различных категорий населения, более успешно вести организаторскую и идеологическую работу. Информация стала более широко использоваться при анализе и оценке работы партийных и других органов, при разработке решений сельских райкомов партии. XVI съезд Компартии Эстонии в феврале 1971 г., положительно оценив накопленный опыт, указал на необходимость дальнейшего совершенствования политинформации, добиваясь ее оперативности и на ее основе улучшения форм и методов партийного руководства и укрепления связи партии с массами²⁵.

Многообразие и сложность задач, которые приходилось решать партийным комитетам настоятельно диктовали необходимость научного подхода к партийной работе. Одной из предпосылок такого подхода явилось перспективное планирование, суть которого состоит в том, что партийные комитеты стали определять главные направления своей деятельности на более длительный период — в основном на один-два года. Перспективные планы Вильяндского и Пылъваского райкомов, к примеру, содержали основные вопросы массово-политической и организационной работы, на которые нацеливалось внимание всех первичных парторганизаций и парткома²⁶. Перспективное планиро-

²³ Например, Э. Метс. Политинформатор — кто он такой? Х. Орг. Политинформатор — кто он такой? Э. Метс. В споре рождается истина. См. соответственно «Коммунист Эстонии», 1970, № 3, № 11, № 12.

²⁴ Решение бюро ЦК КПЭ от 27 мая 1969 г. «О мерах улучшения партийно-политической информации в республике». Нефондированные материалы ПА КПЭ.

²⁵ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 54, л. 215.

²⁶ На основе личного ознакомления с перспективными планами Пылъваского и Вильяндского райкомов за 1968—1969 гг.

вание способствовало координации работы отделов партийного комитета и местных парторганизаций. Вместе с тем перспективный план оставлял возможность дальнейшей его детализации и дополнения. На основе перспективных планов райкомы составляли календарные планы мероприятий на более короткие сроки. Партийные комитеты тесно увязывали планирование с контролем и информированием о ходе выполнения намеченных мероприятий.

Возникшее по почину ленинградцев перспективное планирование получило широкое распространение в Эстонии. К концу 1969 года все райкомы перешли к перспективному планированию своей работы. ЦК КПЭ изучал и обобщал опыт райкомов и горкомов. Позже по этому вопросу стали появляться научные обобщения²⁷.

Ознакомление в 1970 г. делегации Таллинского горкома партии во главе с секретарем ЦК КПЭ В. Вялясом с опытом планирования партийной работы в ГДР и публикации соответствующих материалов²⁸ подказали ряд ценных мыслей о составлении прогнозов партийной работы, сетевых графиков мероприятий и других новшеств.

XXIII съезд КПСС особо подчеркнул, что партийные комитеты должны повысить боеспособность первичных партийных организаций, «прочно опираться на них, помогать им в налаживании внутривнутрипартийной работы и развертывании массово-политической деятельности среди трудящихся»²⁹. VIII пленум ЦК КПЭ (июнь 1965 г.), принявший постановление «Об улучшении организаторской и массово-политической работы первичных партийных организаций колхозов и совхозов», определил в качестве важнейшей задачи райкомов партии укрепление и повышение роли первичных организаций. В постановлении Пленума указывается, что каждая партийная организация должна жить полнокровной, содержательной, активной жизнью, вести постоянную воспитательную работу с людьми. Пленум подчеркнул обязанность партийных организаций всемерно поднимать авангардную роль коммунистов на производстве, вовлекать каждого из них в активную партийную жизнь³⁰.

В годы восьмой пятилетки первичные парторганизации количественно выросли и организационно окрепли. Если в 1965 году в колхозном и совхозном производстве было занято 10 355 коммунистов³¹, то уже к концу 1968 года непосредственно в сфере

²⁷ См. В. Кабонен. Перспективное планирование в партийной работе. — Некоторые вопросы партийно-организационной работы, стр. 227—247.

²⁸ О планировании партийной работы в ГДР. — «Коммунист Эстонии», 1970, № 7, стр. 42—46.

²⁹ «Материалы XXIII съезда КПСС». М., 1966, стр. 196.

³⁰ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 11, лл. 11—15.

³¹ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 10, л. 94.

материального производства работало около 14 тысяч коммунистов³², что составляло около 19% от всех коммунистов республики. Следует иметь в виду, что в сельском хозяйстве Эстонии было занято лишь 16,3% трудящегося населения республики³³. В 1971 году в среднем на каждую парторганизацию колхоза приходилось по 25 коммунистов, и совхоза — по 30 коммунистов (еще 10 лет назад эти цифры соответственно составляли 7 и 12). С 1966 по 1971 гг. количество парткомов в парторганизациях колхозов и совхозов возросло до 43, что почти в три раза больше, чем 5 лет назад³⁴. К 1969 г. более чем в 420 колхозах и совхозах были созданы партийные бюро³⁵.

В Харьюском районе, например, в 1965 г. только в 10 парторганизациях имелись партийные бюро, а два года спустя они работали уже в 55 организациях³⁶. В Пайдеском, Рапласком и Тартуском районах среди принятых в 1968 г. в кандидаты партии свыше 60% составляли рабочие и колхозники³⁷.

Возросший образовательный уровень вступающих в партию, а также увеличение количества специалистов в парторганизациях положительно сказались на улучшении состава их секретарей.

Во всех райкомах были разработаны планы занятий секретарей парторганизаций. Вот некоторые из тем: ленинские принципы работы с кадрами; партийный контроль хозяйственной деятельности администрации; задачи первичных парторганизаций в развитии сельскохозяйственного производства. В ряде райкомов занятия проводились не только с секретарями, но и с партгруппоргами.

Продолжая традиции предшествующих лет, райкомы проводили лагерные семинары. Много полезного, к примеру, принес лагерный семинар в Пангоди, организованный Тартуским райкомом партии. Здесь проводились практические занятия по проведению партсобраний, происходил обмен опытом по вопросам внутриорганизационной и массово-политической работы, руководства общественными организациями, укреплялись взаимные контакты между секретарями³⁸. Лагерные условия позволили

³² А. Вадер. Компартия Эстонии на боевом посту. Таллин, 1969, стр. 123.

³³ Eesti NSV rahvamajandus 1969. aastal. Statistiline aastaraamat. Тлн. 1970, lk. 205.

³⁴ Л. Шишов. XXIV съезд КПСС о повышении роли и боеспособности первичных партийных организаций. — Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Первичные партийные организации — основа партии». Таллин, 1972, стр. 11.

³⁵ И. Г. Кэбин. Компартия Эстонии в борьбе за подъем социалистического сельского хозяйства. — «Вопросы истории КПСС», 1969, № 10, стр. 18.

³⁶ ПА КПЭ, ф. 2641, оп. 36, ед. хр. 1, л. 8.

³⁷ А. Панкеев. Изменения количественного и качественного состава Компартии Эстонии после XXIII съезда КПСС. — Некоторые вопросы организационно-партийной работы, стр. 64.

³⁸ «Коммунист Эстонии», 1969, № 8, стр. 49.

создать непринужденную атмосферу, что особенно важно при обмене опытом.

Впервые стали подниматься проблемные вопросы обучения секретарей первичных организаций. На страницах журнала «Коммунист Эстонии» и республиканских газет ставились вопросы о системе и последовательности в обучении секретарей, о том, чтобы партийные работники больше овладевали теорией управления, знаниями педагогики и психологии³⁹.

В постановлении бюро ЦК КПЭ «О работе Раквереского РК КПЭ с секретарями первичных парторганизаций в свете требований XXIII съезда КПСС» (1969 г.) обобщен положительный опыт, который был присущ не только этому райкому. Улучшение состава секретарей, сокращение их сменяемости, новое качество в их обучении, при котором главное внимание уделялось вопросам теории и практики коммунистического строительства, систематическая информированность секретарей, расширившийся обмен опытом партийной работы — таков далеко не полный перечень новых черт, родившихся в те годы, в работе с секретарями первичных парторганизаций. Названное постановление ЦК КПЭ также указывало на необходимость дальнейшего обучения секретарей опыту правильного сочетания партийного руководства с хозяйственной деятельностью, совершенствованию форм и методов организаторской и политической работы в массах⁴⁰.

Выполняя решения XXIII съезда КПСС, райкомы партии стали глубже и тщательнее анализировать работу первичных организаций. Раквереский райком, например, в ходе подготовки к пленуму, на котором обсуждался вопрос об авангардной роли коммунистов в производстве и общественной жизни (март 1968 г.), проанализировал работу 40 первичных партийных организаций⁴¹.

В деятельности райкомов был преодолен прежний шаблонный подход, когда на бюро заслушивались только парторганизации, в которых имелись крупные недостатки. Райкомы стали изучать также парторганизации передовых хозяйств как с точки зрения выявления положительного опыта, так и для выяснения и исправления имеющихся там недостатков. Например, Пайдеский райком партии в 1968 году заслушал отчет секретаря первичной парторганизации колхоза «Эстония». Это передовое в республике хозяйство, которое в течение многих лет успешно справляется с производственными заданиями. Однако за хозяйственными успехами скрывались недостатки в работе парторга-

³⁹ См., например, Э. Метс. Форма, метод, система (размышления об обучении секретарей первичных партийных организаций). — «Коммунист Эстонии», 1969, № 8.

⁴⁰ Указанное постановление от 2 декабря 1969 г. Нефондированные материалы ПА КПЭ.

⁴¹ ПА КПЭ, ф. 2620, оп. 51, ед. хр. 74, лл. 2, 11—13.

низации. Коммунисты не всегда выполняли партийные поручения, их общественная активность была низкой. Слабо была поставлена работа с беспартийным активом, поэтому рост парт-организации был незначительным, хотя в колхозе имелось немало передовиков, достойных быть в рядах партии⁴².

Многое изменилось в стиле и методах деятельности колхозных и совхозных парторганизаций в связи с созданием парткомов. Они решали вопросы подбора и расстановки кадров, много внимания уделяли идеологическому воспитанию коммунистов, учебе секретарей парторганизаций отделений, контролировали выполнение партийных решений.

Положительный опыт работы накоплен парткомом опорно-показательного совхоза «Тарту» (секретарь парткома Т. Я. Луммо). Здесь партком был образован в 1966 году. В партийной организации тогда насчитывалось 53 коммуниста, пять лет спустя их стало 74, в том числе 15 женщин. Во всех отделениях и центре совхоза созданы цеховые парторганизации. Коммунисты трудятся в полеводстве, животноводстве, строительстве. 21 человек являются механизаторами, свыше 20 коммунистов среди специалистов и руководящих работников совхоза и отделений⁴³. Коммунисты Яан Лаане, Ян Ёйгус, Вайке Нутт, Ильме Юргенсон и другие показывают замечательные примеры подлинного партийного отношения к делу.

Партком опорно-показательного совхоза «Тарту» координировал деятельность общественных организаций, комиссии по контролю деятельности администрации, контролю за качеством продукции, внедрением новой техники. Он сумел привлечь специалистов, а их в совхозе 36 человек с высшим образованием, к выполнению постоянной массово-политической работы среди коллектива. Рост сознательности и политической активности людей отразился на производственных показателях совхоза, который является одним из передовых хозяйств в стране. 124 передовикам присвоено почетное звание ударника коммунистического труда, 67 человек награждены Юбилейной Ленинской медалью, из них 41 человек являются коммунистами⁴⁴.

Немало усилий приложил партком совхоза-техникума «Тюри» Пайдеского района, чтобы обеспечить деятельность общественных организаций, руководство движением за коммунистический труд. Не всегда и не все выходило гладко. Но одно центральное направление работы парткома всегда оставалось неизменным — это обучение и воспитание кадров. В 1968 году в совхозе было создано 10 политкружков, в которых занималось около двухсот слушателей. В 7 кружках животноводы и механизаторы повы-

⁴² ПА КПЭ, ф. 4895, оп. 34, ед. хр. 43, лл. 59—61.

⁴³ ПА КПЭ, ф. 999, оп. 6, ед. хр. 11, л. 58.

⁴⁴ В. Тинт. Боеготовность первичных партийных организаций. — Некоторые вопросы организационно-партийной работы, стр. 181—187.

шали свою квалификацию, одновременно получая и политические знания⁴⁵. Люди проявляли к занятиям живой интерес. И не только потому, что с ними беседовали и договорились о форме учебы. Сама атмосфера активности, созданная партийной организацией, рождала у людей вопросы, на которые самостоятельно ответ найти нелегко.

Разработка и внедрение перспективных планов в первичных парторганизациях усилило их внимание к имевшимся слабым участкам партийной работы и позволило наметить цели на более отдаленные сроки. Определенный интерес представляет перспективный план парткома опорно-показательного совхоза-техникума «Винни» на 1968 год. Он включал 4 основных раздела: 1) внутрипартийная работа, 2) партийное руководство хозяйственной деятельностью, 3) политмассовая работа, 4) организационные мероприятия. В плане четко определены главные направления работы — повышение авангардной роли коммунистов, улучшение политического воспитания членов коллектива. Для детализации и реализации перспективного плана партком и первичные парторганизации (а их в совхозе восемь) составляли месячные планы работы⁴⁶.

Перспективное планирование широко внедрялось в первичных парторганизациях Харьковского, Тартуского, Пайдеского и других районов. Целенаправленностью и деловитостью, заботой о воспитании коллективов отличались перспективные планы парторганизаций опорно-показательного совхоза-техникума им. Гагарина⁴⁷, совхоза «Камара»⁴⁸, колхоза «Суйслепа»⁴⁹ — Вильяндиского района, совхоза им. Р. Пяльсона⁵⁰ — Раквереского района, колхоза «Рахва Выйт»⁵¹, опорно-показательного совхоза «Саку»⁵² — Харьковского района и многих других парторганизаций.

Благодаря усилиям работников аппарата ЦК КПЭ и райкомов партии все больше преодолевался шаблон и механический подход к перспективному планированию, имевший место на первых порах, планирование стало осуществляться более содержательно и творчески.

В повышении боеспособности первичных парторганизаций особая роль принадлежит партийному собранию, воплощающему в себе принцип коллективности руководства и являющемуся школой политического воспитания коммунистов. Именно здесь обсуждаются решения вышестоящих органов, намечаются пути

⁴⁵ ПА КПЭ, ф. 8691, оп. 1, ед. хр. 23, лл. 32—36.

⁴⁶ ПА КПЭ, ф. 1386, оп. 13, ед. хр. 32, лл. 8—11.

⁴⁷ ПА КПЭ, ф. 476, оп. 9, ед. хр. 17, л. 60.

⁴⁸ ПА КПЭ, ф. 731, оп. 8, ед. хр. 16, лл. 4—10.

⁴⁹ ПА КПЭ, ф. 8276, оп. 1, ед. хр. 10, лл. 30—34.

⁵⁰ ПА КПЭ, ф. 5683, оп. 5, ед. хр. 29, лл. 41—47.

⁵¹ ПА КПЭ, ф. 7444, оп. 1, ед. хр. 18, л. 186.

⁵² ПА КПЭ, ф. 9181, оп. 1, ед. хр. 10, л. 150.

к исправлению недостатков, даются конкретные поручения коммунистам.

После XXIII съезда КПСС на партийные собрания стали выноситься вопросы партийной дисциплины и выполнения Устава партии, политучебы, руководства комсомолом, культурно-массовой работой в хозяйствах и другие, требовавшие коллективного решения. Больше внимания на партийных собраниях стало уделяться информации о выполнении принятых решений.

На примере Харьбюского района можно составить представление о характере обсуждавшихся на партийных собраниях вопросов. В 1969 г. и первые месяцы 1970 года помимо материалов ЦК КПСС и ЦК КПЭ много внимания уделялось деятельности коллективов хозяйств. В колхозе «Майдла» обсуждалось участие коммунистов в разработке Устава колхоза, в колхозе «Рахва Выйт» — итоги социалистического соревнования, в совхозе «Вазалемма» — вопросы эффективности партийной работы, в совхозе «Сайда» — отчет заведующего отделением о состоянии организации труда, в опорно-показательном совхозе «Саку» — внедрение достижений науки в совхозное производство, отчеты коммунистов о выполнении партийных поручений⁵³.

В райкомах партии был заведен учет обсуждавшихся на партийных собраниях вопросов и участия коммунистов в их подготовке и проведении. Глубже анализировалась практика проведения партийных собраний, более эффективнее стала помощь на местах.

Об изменениях, происшедших в характере деятельности первичных партийных организаций колхозов и совхозов, говорят следующие примеры. В 1969 году в парторганизациях Раквереского района вопросы руководства общественными организациями рассматривались 250 раз, проблемы внутрипартийной жизни — 280, идеологической работы — 645 и вопросы хозяйственной деятельности 489 раз⁵⁴. Проверка, проведенная в 1969 году в Пайдеском районе, показала, что из всех обсуждавшихся в парторганизациях вопросов 43% составляли вопросы партийно-организационной и политической работы, ответственности коммунистов за выполнение партийных поручений⁵⁵.

Постановление ЦК КПСС «О практике проведения партийных собраний в Ярославской городской партийной организации» (1969 г.), являющееся образцом анализа деятельности парторганизаций, способствовало дальнейшему повышению боеспособности низовых звеньев партии. В нем с особой силой подчеркнута высокая роль и огромное значение партийного собрания в жизни

⁵³ ПА КПЭ, ф. 7444, оп. 1, ед. хр. 23, лл. 1—39; ф. 9184, оп. 1, ед. хр. 16, лл. 4—21; «Коммунист Эстонии», 1970, № 7, стр. 48.

⁵⁴ А. Уп си. Школа воспитания коммунистов. — Некоторые вопросы организационно-партийной работы, стр. 250.

⁵⁵ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 54, л. 26.

организации и каждого коммуниста⁵⁶. Это постановление было обсуждено во всех первичных парторганизациях, на пленумах райкомов и в ЦК КП Эстонии⁵⁷. При обсуждении коммунисты изыскивали пути повышения роли партийных собраний.

Бюро ЦК КПЭ, обсуждая вопрос о практике проведения партсобраний в Валгаской районной парторганизации (июнь 1970 г.), отмечало, что на партийные собрания выносятся важнейшие вопросы партийного руководства экономической жизнью, организационно-партийной и политической работы в массах. Большинство партсобраний проходило на высоком идейном и организационном уровне, при большой активности коммунистов. На отчетно-выборных собраниях выступило 46% коммунистов от общего числа присутствующих. Шире стало практиковаться заслушивание отчетов, информации коммунистов о выполнении ими требований Устава КПСС, партийных обязанностей и общественных поручений — о работе в Советах, профсоюзах, комсомоле, народном контроле⁵⁸. Положительные перемены произошли и в других районных организациях.

Повышению роли партийных собраний содействовало проведение социологических исследований. В 1970—1971 году сектором партийного строительства Института истории партии при ЦК КПЭ проводилось исследование по практике проведения и эффективности партийных собраний. Исследование охватывало первичные парторганизации 5 городских и 10 сельских организаций КПЭ. Ответы на вопросы анкет свидетельствуют о зрелости коммунистов и высоком чувстве их партийного долга в подходе к решению стоящих проблем. На вопрос, какие наиболее важные проблемы рекомендовали бы сами коммунисты чаще включать в повестку дня собраний, были даны ответы: повышение чувства личной ответственности коммуниста, авангардная роль коммунистов на производстве, повышение общественной активности коммунистов, о работе с молодежью, о действенности принимаемых решений, о политическом воспитании коммунистов, об интернациональном воспитании трудящихся⁵⁹. Указанное исследование содержит ценные рекомендации относительно выбора повестки дня, подготовки партсобраний, обеспечения активности коммунистов, проверки исполнения решений.

Без преувеличения можно сказать, что в работе партийных организаций на селе стало больше творчества, исчез так назы-

⁵⁶ См. Справочник партийного работника. Выпуск десятый. М., 1970, стр. 281.

⁵⁷ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 234, ед. хр. 54, л. 59.

⁵⁸ Решение бюро ЦК КПЭ от 16 июня 1970 г. Нефондированные материалы ПА КПЭ.

⁵⁹ Э. М а т р о в. Итоги социологического исследования по проблеме проведения и эффективности собраний коммунистов в первичных партийных организациях. — Материалы республиканской научно-практической конференции на тему «Первичные партийные организации — основа партии», стр. 137, 138, 142.

ваемый дежурный пафос. Все с большей силой давал себя знать стиль работы, соответствующий новым задачам, поставленным решениями XXIII съезда КПСС. На центральном направлении деятельности райкомов и первичных партийных организаций стало четко вырисовываться усиление политических методов, составляющих сущность и специфику партийного руководства. Накопленный в годы восьмой пятилетки положительный опыт успешно используется в борьбе за реализацию решений XXIV съезда КПСС.

POLIITILISTE MEETODITE OSATAHTSUSE KASV EKP MAAORGANISATSIOONIDE TEGEVUSES AASTAIL 1965—1970

I. Volkov

Resümee

Põllumajanduse parteiline juhtimine kaheksandal viisaastakul tulenes objektiivselt uutest tingimustest, mis kujunesid partei XXIII kongressi ja NLKP KK pleenumite otsuste elluviimise tulemusel. Partei lähtus ideoloogilise, massilis-poliitilise ja organisatsioonilise töö teostamisel uutest kõrgendatud nõudmistest. EKP kogemused annavad veenvat tunnistust parteitöö uue stiili, meetodite ja vormide juurdumisest.

Kasutades ulatuslikult EKP arhiivi materjale ja perioodikat, analüüsib autor parteikomiteede tegevust maal põllumajanduskaadri koosseisulisel parandamisel ning käsitleb parteilist juhtimist iseloomustavaid jooni.

Vabariikliku parteiorganisatsiooni töö positiivseks tulemuseks oli juhtiva partei- ja majanduskaadri tunduv koosseisuline paranemine. Poliitharidussüsteemi täiustamine, diferentseeritud õpetamise sisseviimine partei-, nõukogude ja majandusjuhtidele, pedagoogika ja psühholoogia aluste tundmaõppimine tõstis tunduvalt kaadri ettevalmistamise ideelis-teoreetilist taset.

Rajooni parteikomiteed said järk-järgult üle organiseeriva ja suunava töö teostamisel endisest šabloonilisest lähenemisest, nõukogude ja majandusorganite väiklasest hooldamisest. Muutusid parteikomiteede pleenumitel ja büroodel arutatavate küsimuste iseloom ning sisu. Põlva, Rakvere, Paide jt. parteikomiteed keskendasid peatähelepanu kommunistide ja parteitu aktiivi kasvatamisele, nõukogude ja komsomoli parteilise juhtimise parandamisele ning kontrolli tugevdamisele partei otsuste täitmise üle. Parteikomiteede tegevuse käigus tugevnes parteisisene demokraatia ja teaduslik lähenemine parteitöö planeerimisele. Partei poliitilise informatsiooni paranemine ning juhtivate parteitöötajate pidev suht-

lemine massidega võimaldas paremini arvestada elanikkonna erinevate kihtide huve ning teostada edukamalt organisatoorset ja ideoloogilist tööd.

Artiklis pööratakse suurt tähelepanu kolhooside ja sovhooside parteiorganisatsioonide töö analüüsile. Konkreetsete näidetega tõestatakse parteikoosolekute osatähtsuse kasvu, kommunistide vastutuse suurenemist nendele antud ülesannete täitmisel ja loominguulisi otsinguid uute efektiivsemate vormide leidmisel töös massidega. Rajoonikomiteede ja partei-algorganisatsioonide tegevuses kerkisid eriti esile poliitilised meetodid, mis väljendasid parteilise juhtimise olemust ja spetsiifikat.

Kaheksanda viisaastaku jooksul omandatud positiivseid kogemusi rakendatakse edukalt NLKP XXIV kongressi otsuste elluviimisel.

INCREASE IN THE IMPORTANCE OF POLITICAL METHODS IN THE WORK OF THE RURAL ORGANIZATIONS OF THE COMMUNIST PARTY OF ESTONIA DURING THE YEARS 1965—1970

I. Volkov

Summary

The Party leadership of agriculture during the 8th Five-Year-Plan period resulted objectively from the new conditions that were established as a result of implementing the decisions of the 23rd Party Congress and the plenums of the Central Committee of the CPSU. In carrying out ideological, popular-political and organizational work the Party proceeded from new greater demands. The experience of the Communist Party of Estonia gives convincing evidence of the new style, methods and forms of Party work becoming rooted.

Making extensive use of the materials of the archives of the Communist Party of Estonia and periodicals, the author analyzes the work of the Party Committees in the country at improving the agricultural staff, and deals with the characteristic features of Party leadership.

Considerable improvement in the leading Party and economic staff was a positive result of the work of the republican Party organization. Perfection of the system of political education, introduction of differentiated instruction for Party, Soviet and economic leaders, getting acquainted with the principles of pedagogy and psychology considerably improved the ideological and theoretical level of personnel training.

The district Party Committees gradually overcame the pre-

vious stereotyped approach to the organizational and directive work, the small-minded care of Soviet and economic institutions. The character and contents of the questions discussed at the plenums and bureaus of Party Committees changed. The Party Committees of Põlva, Rakvere, Paide a.o. concentrated their main attention upon the education of the communists and non-Party activists, upon the improvement of Party leadership over the Komsomol and the Soviets and upon the strengthening of control over the fulfilment of the decisions of the Party. During the course of activities undertaken by the Party Committees, Party democracy and scientific approach to the planning of Party work strengthened. Improvement in the political information of the Party and a constant contact of the leading Party workers with the masses made it possible to take into account the interests of the different strata of the population better and to carry out organizational and ideological work more efficiently.

In the article great attention is paid to the analysis of the work of the Party organizations of the state and collective farms. An increase in the importance of Party meetings, growth of the responsibility of the communists in carrying out the tasks given to them and creative striving for more efficient forms of work with the masses are verified by concrete examples. Political methods which express the nature and specific character of Party leadership emerged in the work of district committees and local Party organizations.

Positive experience acquired during the 8th Five-Year-Plan period is successfully employed in implementing the decisions of the 24th Congress of the CPSU.

**РОЛЬ ПАРТИЙНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ВОСПИТАНИИ
ИДЕЙНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ И МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ
РАБОТНИКОВ МИЛИЦИИ В 1966—1970 гг.
(по материалам Эстонской ССР)**

Н. Шевчук

Наряду с важными задачами, на решение которых было сконцентрировано внимание партии в последние годы, видное место занимают также вопросы дальнейшего совершенствования правопорядка в стране.

Принятые за последние годы Коммунистической партией и Советским правительством постановления о совершенствовании деятельности милиции свидетельствуют о новом проявлении большой заботы партии и правительства о советской милиции, открывают большие возможности в укреплении общественного порядка в стране, защите прав и интересов граждан и одновременно обязывают каждого работника милиции активизировать свои усилия в борьбе за образцовый общественный порядок, за искоренение преступности в нашей стране.

Коммунистическая партия не только определяет задачи милиции, но и проявляет постоянную заботу о строгом соблюдении ленинских принципов во всей ее деятельности, о постоянном совершенствовании форм и методов работы. Выполнение поставленных задач требует более высокого уровня работы милиции, повышения общей культуры, постоянной работы над повышением своих знаний и служебного мастерства, творческого отношения к делу.

Коммунистическая партия Эстонии также уделяет большое внимание по укреплению правопорядка в республике и улучшению деятельности милиции МВД ЭССР, по укреплению дисциплины среди личного состава, повышению уровня политико-воспитательной работы.

В исторической и юридической литературе изданы некоторые статьи, освещающие роль партийных организаций в руководстве органами Министерства внутренних дел. Так, в статье И. Г. Ромашко «Деятельность партийных организаций Белоруссии по

подбору, подготовке и расстановке кадров МВД БССР»,¹ В. И. Губачикова «О партийном руководстве органами внутренних дел АССР» (по материалам автономных республик Северного Кавказа)² освещаются некоторые моменты деятельности партийных организаций по совершенствованию работы милиции.

В Эстонской ССР научной разработки по проводимой идейно-воспитательной работе партийными организациями среди личного состава милиции практически никем не проводилось, хотя заслуга партийных организаций в этой работе большая. Данная статья имеет цель осветить некоторые аспекты в деятельности партийных организаций по укреплению дисциплины и идейно-политическому воспитанию работников милиции республики.

По долгу службы сотрудники милиции должны хорошо разбираться в политике партии и правительства, уметь вести работу в массах, быть образцом дисциплинированности, строго соблюдать социалистическую законность.

Генеральный секретарь ЦК КПСС Л. И. Брежнев указывал, что «партия считает очень важным, чтобы коммунисты настойчиво овладевали теорией марксизма-ленинизма, знанием законов общественного развития, умели уверенно ориентироваться в новых явлениях жизни, давать им правильную оценку и делать верные практические выводы. Идейная закалка коммунистов является непременным условием повышения боеспособности наших партийных рядов».³

Успешное решение возложенных на органы милиции задач во многом зависит от прочного знания сотрудниками основных законов диалектического и исторического материализма, учения о государстве и классовой борьбе, политической экономии.

Политическое воспитание работников милиции призвано обеспечить выполнение каждым сотрудником своего служебного долга, неукоснительного соблюдения социалистической законности, высокой дисциплинированности и бдительности. Все эти задачи осуществляются через политико-воспитательные аппараты, партийные и комсомольские организации, а также руководящим составом милиции.

Политическая сознательность, уверенность в торжестве великих идей марксизма-ленинизма, непоколебимая вера в победу коммунизма являются источником высокой боевой активности и стойкости работников милиции в борьбе с преступностью и правонарушителями. На протяжении всей своей истории советская милиция активно боролась за осуществление генеральной линии партии.

¹ См. Сборник статей адъюнктов и соискателей. М., 1970, стр. 7—13.

² См. Сборник статей адъюнктов и соискателей. Изд. 1. М., 1971, стр. 59—67.

³ Л. И. Брежнев. Отчетный доклад ЦК КПСС XXIV съезду Коммунистической партии Советского Союза. М., 1971, стр. 127.

Чтобы не отстать от требований жизни, работники милиции должны неутомимо овладевать марксистско-ленинской теорией, знаниями, достижениями науки и передовой практики, так как от политической зрелости и профессионального мастерства работников милиции зависит успешное решение поставленных перед ними задач, ее престиж, авторитет среди населения. Авторитет милиции зависит прежде всего от самих работников милиции, и как подчеркивал В. И. Ленин «... авторитет завоевывается .. не силой власти, а силой энергии, опытности, разносторонности, большой талантливости».⁴

В. И. Ленин видел задачу партии и советского государства в том, чтобы «научить бороться культурно за законность, ничуть не забывая границ законности в революции»⁵, и призывал «внимательнейшим образом следить за малейшим беспорядком, за малейшим отступлением от добросовестного исполнения законов Советской власти... Малейшее беззаконие, малейшее нарушение советского порядка, есть уже дыра, которую немедленно используют враги трудящихся».⁶

Поэтому важным условием в работе милиции, в соблюдении законности является культура, правильное понимание содержащихся в нормативных актах предписаний, политическая грамотность, знание политики Коммунистической партии и Советского государства, проводимой на определенном этапе развития. По этому поводу М. И. Калинин писал: «Чем выше общее интеллектуальное развитие нашего милиционера, тем он лучший проводник принципов советской власти».⁷

В. И. Ленин считал воспитание кадров самой злободневной проблемой и требовал не жалеть времени на воспитательную работу, настойчиво и систематически растить свои рабоче-крестьянские кадры, формировать в них лучшие качества борцов за социалистическое переустройство общества. «Воспитание — подчеркивал В. И. Ленин, — есть длинное и трудное дело. Здесь нельзя отделаться декретом, надо терпеливо и умело подходить, и мы идем к этому и будем идти».⁸

За последние годы партия и правительство ЭССР уделяла постоянное внимание вопросам дальнейшего усовершенствования политико-воспитательной работы, дальнейшему укреплению социалистической законности в деятельности советской милиции. Одним из проявлений заботы об улучшении деятельности милиции, усилении политико-воспитательной работы с личным составом является постановление ЦК КП Эстонии и Совета Министров Эстонской ССР от 24 сентября 1965 г. «О мерах улучшения

⁴ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 7, стр. 14.

⁵ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 44, стр. 465.

⁶ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 39, стр. 155—156.

⁷ М. И. Калинин. О социалистической законности. М., 1959, стр. 64.

⁸ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 40, стр. 267.

политико-воспитательной работы среди личного состава органов милиции МООП ЭССР».⁹

В 1966 году в органы милиции ЭССР были введены должности заместителей начальника некоторых городских и районных отделов милиции по политико-воспитательной работе и созданы инструкторские группы при Управлении милиции МООП ЭССР и при Управлении милиции города Таллина.¹⁰

Определенная роль в воспитательной работе принадлежит заместителям начальника городских и районных отделов внутренних дел по политико-воспитательной работе. Они осуществляют, совместно с первичными партийными организациями, воспитание личного состава в духе беззаветной преданности своему народу, высокой дисциплинированности и бдительности, неукоснительного соблюдения социалистической законности, сознательного и безупречного выполнения каждым работником высоких принципов морального кодекса коммунизма. Они также популяризируют героические поступки сотрудников милиции, отличников службы; проводят мероприятия по укреплению и расширению связей милиции с общественными организациями, добровольными народными дружинами, ведущими борьбу с правонарушителями.

Учитывая исключительную важность дальнейшего улучшения политико-воспитательной работы в органах милиции, ЦК КПСС и Совет Министров СССР в ноябре 1968 г. в совместном постановлении признали необходимым на базе существовавших групп инструкторов при управлениях и министерствах образовывать отделы по политико-воспитательной работе, а также этим постановлением партийные органы обязывались уделять особое внимание на необходимость повышения уровня политического воспитания, деловой квалификации и укрепления дисциплины работников милиции, строгого соблюдения норм и принципов социалистической законности.¹¹

В соответствии с вышеуказанным постановлением в органах внутренних дел созданы отделы по политико-воспитательной работе и приказом Министра внутренних дел СССР было утверждено их положение.¹²

При МВД ЭССР был создан отдел по политико-воспитательной работе, на который была возложена обязанность оказывать методическую и практическую помощь руководителям в организации воспитания личного состава, обобщать и распространять положительный опыт этой работы; совместно с отделом кадров

⁹ ПА КПЭ, ф. 1, оп. 237, д. 22, л. 211—212.

¹⁰ Там же.

¹¹ См. Справочник партийного работника. Выпуск девятый. М., 1969, стр. 445—447.

¹² Этим же постановлением Министерство охраны общественного порядка (МООП) было переименовано в Министерство внутренних дел (МВД).

изучать и анализировать политико-моральное состояние личного состава и дисциплину, разрабатывать и проводить мероприятия по улучшению этой работы; обобщать и распространять совместно с другими службами передовые формы и методы обучения и воспитания личного состава, опыт отличников службы, а также проведение других мероприятий.

Указанным отделом были разработаны рекомендации по принятию индивидуальных обязательств сотрудниками милиции республики по служебной подготовке, по работе с общественностью, по повышению политического и общеобразовательного уровня, по физической подготовке и др.

Деятельность политико-воспитательной работы в органах милиции республики находилась под постоянным наблюдением партийных организаций. Так, в июле 1968 г. Партком Министерства обсудил вопрос «О роли инструкторов по политико-воспитательной работе Управления милиции МООП ЭССР в обобщении и распространении положительного опыта служб милиции» и в своем постановлении указал, что нужно глубже вникать в содержание работы всех служб, изученный и обобщенный положительный опыт активно распространять среди всех сотрудников органов милиции.¹³

В целях детального изучения работы с отличниками милиции и распространения их передового опыта инструкторская группа по политико-воспитательной работе Управления милиции ЭССР обследовала работу 352 отличников милиции, которые были опрошены по специально разработанной анкете. На основании этих данных и накопленного опыта работы с отличниками был издан сбор: «О состоянии работы с отличниками милиции в органах и подразделениях милиции МООП ЭССР».¹⁴

В сентябре 1967 года был проведен слет отличников милиции г. Таллина по обмену опытом работы и повышению их роли в служебной деятельности.

В районных и городских органах милиции, где отличников милиции было более 14 человек, стали создаваться Советы отличников милиции, в задачу которых входило обсуждение учебы и авангардной роли отличников, передача опыта молодым работникам, подведение итогов работы отличников.

В 1969 г. был проведен республиканский слет отличников милиции.

Возрастание руководящей роли партии в жизни советского общества неразрывно связано с боеспособностью ее основного звена — первичных партийных организаций, которые являются школой коммунистического воспитания членов и кандидатов партии.

¹³ ПА КПЭ, ф. 4778, оп. 36, д. 2, л. 179—187.

¹⁴ Там же, л. 183.

Одним из важных мероприятий партийной организации является партийное собрание, на котором решаются вопросы членства в партии, вырабатываются общепартийные директивы, обсуждаются задачи, вытекающие из решений партийных съездов, постановлений и пленумов ЦК КПСС.

В центре внимания партийной организации всегда находилась и находится идеологическая работа, и в современный период особенно важное значение имеет повышение идейного и политического уровня коммунистов, повышение теоретического уровня занятий в сети партийного просвещения.

На XXIII съезде КПСС отмечалось: «Основой всей идеологической работы партии является пропаганда идей марксизма-ленинизма. Для всей деятельности партии важнейшее значение имеет теоретическое развитие марксистско-ленинской теории на основе коммунистического строительства и развития мирового революционного движения, борьба со всякими проявлениями буржуазной идеологии».¹⁵

Политико-воспитательная работа среди личного состава милиции Эстонской ССР проводилась в определенных формах, которые можно свести в три группы: пропагандистская, агитационно-массовая и культурно-просветительная работа.

Одной из форм пропагандистской работы в органах милиции и основой марксистско-ленинской учебы кадров является сеть партийного просвещения. Учебой охватываются не только коммунисты, но и беспартийные. В системе партийного образования органов милиции, как и в других партийных организациях, существовало три основных звена:

1) Начальное звено, или начальные политшколы, в которых занимались лица, только что приступившие к изучению марксизма-ленинизма.

2) Среднее звено, или школа основ марксизма-ленинизма, в которой обучались лица, имеющие навыки самостоятельной работы с литературой. В этой школе изучалась история КПСС, политическая экономия, марксистско-ленинская философия.

3) Высшее звено, или вечерний университета марксизма-ленинизма для лиц, имеющих достаточную политическую подготовку. Это звено давало обширные политические знания.

Состояние проведения политучебы регулярно обсуждалось на парткоме Министерства, где принимались конкретные решения по улучшению проведения марксистско-ленинской учебы. Так, при рассмотрении вопроса о партийно-политической учебе партком в своем постановлении от 22 декабря 1967 г. предложил методическому совету и кабинету политпросвещения подготовить и провести в январе 1968 г. совещание с пропагандистами, на

¹⁵ Материалы XXIII съезда Коммунистической партии Советского Союза. М., 1966, стр. 199.

котором обсудить состояние учебы в системе партийного просвещения и одновременно организовать для них квалифицированную консультацию по методике ведения занятий в школах основ марксизма-ленинизма.¹⁶ Партком также систематически обсуждал вопрос о ходе учебы, подводил итоги учебы и ставил задачи на новый учебный год.

В поле зрения парткома находились и коммунисты, которые занимались по индивидуальным планам.

Калининский райком КП Эстонии гор. Таллина, обсуждая вопрос о работе партийной организации Управления милиции и районного отдела милиции, потребовал постоянно работать над совершенствованием организации политического просвещения коммунистов и беспартийных, добиться, чтобы изучение теоретических вопросов служило прочной идеологической основой при решении практических задач.¹⁷

Бюро Калининского райкома КП Эстонии гор. Таллина, рассматривая вопрос «О состоянии партийной учебы в партийных организациях района», отметило, что в партийной организации МВД ЭССР много внимания уделялось руководству работой кружков, школ и семинаров.¹⁸

Уровень партийной учебы во многом зависит от качества пропагандистских кадров. Пропагандист — центральная фигура в политическом просвещении. Его подготовка, умение просто разъяснять сложные вопросы и связывать теоретические положения с практическими задачами, стоящими перед милицией, определяют качество и действенность занятий.

«Искусство всякого пропагандиста и всякого агитатора в том и состоит, — говорил В. И. Ленин, — чтобы наилучшим образом повлиять на данную аудиторию, делая для нее известную истину возможно более убедительной, возможно легче усвояемой, возможно нагляднее и тверже запечатлеваемой».¹⁹

На III пленуме (1966 г.) Калининского райкома КП Эстонии гор. Таллина отмечалось, что при МВД ЭССР в системе политического просвещения было организовано 28 кружков и семинаров. 16 кружками и семинарами руководили ответственные работники, что, безусловно, положительно отразилось на посещаемости, активности и усвоении материала.²⁰

Вопросы партийной учебы были предметом обсуждения на собраниях первичных партийных организаций и партийных бюро других районов.

Рассмотрев вопрос об учебе в сети партийного просвещения, первичная партийная организация Кохтла-Ярвского отдела ми-

¹⁶ ПА КПЭ, ф. 4778, оп. 35, д. 2, л. 374.

¹⁷ ПА КПЭ, ф. 246, оп. 65, д. 10, л. 152.

¹⁸ ПА КПЭ, ф. 246, оп. 65, д. 13, л. 136.

¹⁹ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 21, стр. 21.

²⁰ ПА КПЭ, ф. 246, оп. 65, д. 20, л. 55.

лиции в своем постановлении указала, что при комплектовании семинарских групп, кружков и других видов обучения, следует соблюдать полную добровольность в выборе коммунистами форм учебы в сети партийного просвещения, учитывать общеобразовательную подготовку и политический кругозор каждого. Партийное собрание обязало обсуждать вопросы учебы в сети партийного просвещения на партийных бюро и партийных собраниях, заслушивая отдельных пропагандистов и слушателей, а нерадиво относящихся к учебе привлекать к партийной ответственности.²¹

Выполняя указанное постановление, бюро партийной организации Кохтла-Ярвского отдела милиции неоднократно и по деловому обсуждало учебу коммунистов в сети партийного просвещения, принципиально разбирало коммунистов, пропускавших занятия.²²

Формы идейно-политической работы находятся в неразрывной связи с марксистско-ленинской пропагандой и занимают также большое место в системе политико-воспитательной работы среди личного состава милиции.

Идейно-политическая работа в органах милиции является одним из основных средств коммунистического воспитания личного состава, мобилизации его на образцовое выполнение служебного долга. Эта работа позволяет партийным организациям распространять свое внимание на широкие массы, пробуждать интерес к политическим знаниям.

Основными формами идейно-политической работы являются: лекционная пропаганда правовых знаний, политические информации, групповые и индивидуальные беседы, тематические вечера, вечера вопросов и ответов, встречи со знатными людьми, совещания отличников и др.

Квалифицированно прочитанные лекции помогают личному составу закрепить и углубить правовые знания, знакомят с новыми правовыми актами и решениями государственных органов, разъясняют внутреннюю и внешнюю политику КПСС и советского правительства, освещают задачи хозяйственного и культурного строительства в тесной связи с повседневной работой органов. Все это мобилизует личный состав на активную борьбу с уголовной преступностью и нарушениями общественного порядка.

Как уже указывалось, одной из форм политико-воспитательной работы личного состава милиции является культурно-просветительная работа.

В проведении культурно-просветительной, как и всей политико-воспитательной работы в милиции республики, большую роль играют Ленинские комнаты, которые являются центрами

²¹ ПА КПЭ, Ф. 1326, оп. 9, д. 27, л. 51.

²² ПА КПЭ, Ф. 1326, оп. 29, д. 29, л. 12—13; д. 32, л. 6; д. 34, л. 46.

политического воспитания личного состава. Работу в Ленинской комнате осуществляет Совет Ленинской комнаты, который избирается на общем собрании коллектива. Руководят деятельностью Совета заместители начальника по политико-воспитательной работе и партийные организации. О своей работе Совет периодически отчитывается перед партийной организацией, перед личным составом. Составляется план работы на месяц или квартал, где предусматривается проведение лекций, докладов, бесед, культурно-просветительных мероприятий, встречи с ветеранами милиции, с деятелями науки и искусства, проведение различных турниров и др.

В январе 1969 г. отделом политико-воспитательной работы МВД ЭССР и Парткомом министерства было подготовлено положение о проведении ежегодного конкурса на лучшую ленинскую комнату органов МВД ЭССР. Основная цель конкурса — повышение активности в работе Советов Ленинской комнаты.

Важное место в культурно-просветительной работе занимает художественная самодеятельность, а также печать, которая находится под постоянным наблюдением партийных организаций.

В нашей стране регулярно проводятся всесоюзные смотры художественной самодеятельности, в которых принимают участие работники милиции и члены их семей.

В Эстонской ССР были также сделаны первые шаги по организации художественной самодеятельности в органах милиции. 18 декабря 1967 года был организован и проведен первый республиканский смотр, показавший, что при желании художественную самодеятельность можно организовать во всех подразделениях милиции.

В целях активизации художественной самодеятельности, было разработано положение о юбилейном смотре художественной самодеятельности, который состоялся в 1970 году.

Большое значение в передаче передового опыта работы милиции в республике имела многотиражная газета Управления милиции МООП ЭССР «На страже», в которой систематически публиковались материалы о передовых работниках и отличниках милиции. В газете «На страже» в 1968 году были опубликованы 24 статьи о лучших работниках, а также выпускалась газета-плакат о передовом опыте различных служб. В январе 1968 г. была выпущена газета-плакат о работе участковых инспекторов.

В 1969 г. многотиражная газета Управления милиции «На страже» была преобразована в общеминистерскую газету.

Газета «На страже» неоднократно обсуждалась на заседании парткома министерства. Так, на заседании парткома от 27 марта 1969 г. указывалось, что несмотря на то, что на страницах газеты стали появляться чаще, чем раньше статьи об авангардной роли коммунистов и комсомольцев, шире освещаться внутрипартийная и политико-воспитательная работа органов милиции, но еще

не стали главенствующими показ передовых работников, показ пропаганды их положительного опыта.

В агитационно-массовой работе немаловажную роль играет и стенная печать, а также боевые и сатирические листки, фотогазеты и другие формы наглядной агитации, получившие широкое распространение в органах милиции республики. С помощью средств наглядной агитации показываются подвиги работников милиции, достижения передовиков и отличников, ведется борьба с недостатками по службе и быту.²³

Следуя заветам В. И. Ленина, Коммунистическая партия и Советское правительство всегда учитывали и учитывают значение воспитания советских людей революционных, боевых и трудовых традициях.

Советская милиция имеет собственные традиции, сложившиеся под идейным воздействием Коммунистической партии. Они побуждают работников милиции к образцовому выполнению служебного долга, служению советскому народу, строгому соблюдению законности и служебной дисциплины.

Бюро Тартуского горкома КП Эстонии в декабре 1966 года рассмотрело вопрос об установлении памятника погибшим работникам милиции Тартуского отдела в Великой Отечественной войне, а также при исполнении служебных обязанностей. Памятник был установлен напротив отдела милиции.²⁴

Аналогичные памятники были установлены и в других районах республики.

В августе 1969 г. лучшие участковые инспектора республики были поощрены Министерством поездкой в гор. Ленинград, где они посетили ленинские места, а также места революционной, боевой славы нашей Родины.

В октябре 1969 г. был организован поход сводного комсомольского отряда, посвященный 100-летию со дня рождения В. И. Ленина, по боевому пути Эстонского стрелкового гвардейского корпуса и 131 стрелковой дивизии.²⁵

Проведение экскурсий по местам революционной и боевой славы, возложение венков к мемориальным доскам и памятникам, а также посещение могил работников милиции, павших смертью храбрых в борьбе за свободу и независимость нашей Родины и при выполнении служебного долга — все это имеет большое воспитательное воздействие.

Важным средством воспитания сотрудников является изучение истории подразделения милиции, т. к. это позволяет каждому сотруднику (как вновь пришедшему, так и давно служащему)

²³ Стенгазета МВД ЭССР «Дзержинец» в 1969 г. была выпущена 12 раз, были опубликованы 131 заметка, 115 фотоснимков, 15 дружеских шаржей и 10 карикатур.

²⁴ ПА КПЭ, ф. 148, оп. 73, д. 9, л. 195.

²⁵ Архив МВД ЭССР, ф. 17-1, д. 553, л. 42.

познакомиться со славным путем подразделения, знать передовых людей. Это дает возможность воспитывать у работников чувство гордости за свое подразделение и отстаивать его честь, бороться за достижение более высоких показателей в работе.

Так, например, в Калининском районном отделе милиции в 1967 г. была проведена работа по собиранию материалов по истории отдела милиции, оформлена фотовитрина сотрудников, погибших в Великой Отечественной войне.²⁶

Аналогичные мероприятия проводились в Тартуском, Пярнуском городских отделах милиции и др., где были установлены стенды, рассказывающие о работниках милиции, отдавших свою жизнь в период восстановления советской власти в Эстонии, в Великой Отечественной войне и после войны, в борьбе с бандитизмом.

В Хаапсалуском районном отделе милиции оформлены материалы о жизни, работе и подвиге бывшего милиционера отдела, Героя Советского Союза Якобе Кундере, повторившего подвиг А. Матросова. В бывшем здании Управления милиции установлена гранитная мемориальная плита с именами работников милиции, погибших при исполнении служебного долга.

Важной формой воспитания личного состава милиции является празднование Дня Советской Милиции. Милиция является ровестницей Октября — она была создана на второй день после победы Великой Октябрьской социалистической революции и поэтому День Советской Милиции Указом Президиума Верховного Совета СССР от 26 октября 1962 г. был установлен 10 ноября.

По установившейся традиции встреча Дня Советской Милиции превращается в смотр напряженного труда личного состава.

На основании постановления ЦК КП Эстонии и Совета Министров ЭССР была введена присяга для всего личного состава милиции.²⁷ Принимая присягу перед строем, каждый работник милиции торжественно клянется быть честным, мужественным, дисциплинированным, бдительным работником, что ко многому обязывает каждого работника милиции.

Важнейшим ленинским принципом правильной организации воспитательной работы является забота о людях, доброе и чуткое отношение к тем, от кого в конечном счете зависит успех любого дела. Поэтому в органах милиции должно уделяться большое внимание и индивидуальному воспитанию личного состава. Эта работа носит сложный и кропотливый характер.

При индивидуальном воспитании, чтобы оно имело успех, необходимо постоянно изучать психологию, деловые и личные качества каждого сотрудника подразделения и на этой основе вы-

²⁶ Архив МВД ЭССР, Ф. 17-1, д. 430, л. 59.

²⁷ ПА КПЭ, Ф. 1, оп. 199, д. 169, л. 169.

работать пути, формы и методы идеологического влияния на подчиненного.

Правильно построить индивидуальную работу можно при том условии, если известны условия жизни сотрудника: в какой среде вращается, как ведет себя в различной обстановке, как относится к службе, учебе — известны слабые и сильные стороны его характера.

Важнейшим условием правильного воспитания личного состава милиции и укрепления служебной дисциплины является применение мер индивидуального поощрения. При этом поощрение достигает цели лишь тогда, когда относится к тем работникам, которые его действительно заслужили и оно должно подлежать широкой гласности.

Для укрепления дисциплины и политико-морального состояния в органах милиции принуждение выступает прежде всего как дисциплинарная ответственность. К лицам, совершившим дисциплинарные проступки, применяются особые меры воздействия — дисциплинарные взыскания.

Взыскание способствует укреплению дисциплины лишь тогда, когда оно обосновано и справедливо.

При проведении политико-воспитательной работы в органах милиции необходимо воспитывать деловитость, которая предполагает оперативность и немыслима без результативности. Критическое отношение к собственным недостаткам и исправление их — один из важнейших критериев исполнения своих обязанностей.

В. И. Ленин писал: «Авторитет... подрывает не тот, кто указывает на вредные крайности и проводит исправление их, а тот, кто сопротивляется такому исправлению.»²⁸

Одной из форм общественного воздействия на сотрудников, допускающих нарушения дисциплины, является деятельность судов чести старшего и среднего начальствующего состава и товарищеских судов рядового и младшего начальствующего состава. Задачи этих судов полностью отвечают указаниям Программы КПСС, так как «товарищеское осуждение антиобщественных поступков постепенно станет главным средством искоренения проявлений буржуазных взглядов, нравов и обычаев».²⁹

Дисциплина, организованность и порядок в органах милиции, в связи с выполнением ею особых функций государства, носят характер первостепенной важности. Важнейшим обстоятельством, усиливающим значение дисциплины в органах милиции, является требование партии о строжайшем соблюдении социалистической законности при защите интересов государства и прав советских граждан.

²⁸ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 42, стр. 244.

²⁹ Материалы XXII съезда КПСС. М., 1961, стр. 412.

Укрепление социалистической законности в деятельности органов милиции тесно связано с укреплением служебной дисциплины, со строгим и точным соблюдением правил, установленных нормативными актами, регламентирующими деятельность органов милиции.

Строгое соблюдение социалистической законности В. И. Ленин считал важнейшим принципом деятельности советского государственного аппарата.³⁰

Строгое соблюдение законности милицией — залог авторитета милиции, стоящей на страже советских законов. «Любые нарушения законности, откуда бы они не исходили, наносят ущерб интересам народа. Но они вдвойне опасны, если возникают в тех органах, на которых лежит прямая обязанность вести борьбу за соблюдение советских законов» — говорил М. И. Калинин в 1922 году.³¹

В органах милиции республики еще имеются случаи нарушений трудовой дисциплины, факты аморального поведения и нарушения социалистической законности. Поэтому партийные органы КП Эстонии постоянно обращали внимание на повышение дисциплины в рядах милиции, искоренение всяких нарушений социалистической законности.

Районные и городские партийные организации КП Эстонии также не оставляли без внимания факты нарушения социалистической законности работниками милиции.³²

В целях изучения причин и условий, способствующих совершению дисциплинарных проступков, а также определения мероприятий по усилению политико-воспитательной работы в органах милиции республики в 1967 г. было обследовано 136 нарушителей дисциплины, опрошенных по специально разработанной анкете, и полученные данные обобщены.³³

Проявление бюрократизма в деятельности органов милиции, невнимательность, нечуткое отношение отдельных должностных лиц к интересам и нуждам советского человека, волокита в разрешении заявлений и жалоб граждан, самоуправные и произвольные действия и т. п. — все это является нарушением демократии и законности.

В 1969 году Министром внутренних дел СССР был издан приказ «О вежливом и внимательном отношении работников милиции к гражданам», в котором изложены основные служебно-этические требования, предъявляемые ко всем сотрудникам органов милиции. Работник милиции, проявляя твердость и мужествен-

³⁰ В. И. Ленин. Полн. собр. соч. Т. 39, стр. 156.

³¹ М. И. Калинин. Новая политика административных органов. — «Власть советов», 1922, № 3, стр. 24.

³² ПА КПЭ, Ф. 1133, оп. 49, д. 11, л. 110—111; ф. 1326, оп. 9, д. 35, л. 26—28; ф. 148, оп. 73, д. 7, л. 89—90.

³³ См. Архив МВД ЭССР, Ф. 17-1, д. 464, л. 69—70.

ность в борьбе с преступностью, должен проявлять глубокую заинтересованность в судьбах людей, обеспечивать их безопасность, защищать их права, честь и достоинство.

Успешное выполнение задач по укреплению и обеспечению охраны общественного порядка органами милиции — тесно связано с развитием у личного состава братской дружбы, глубокого уважения к народам всех национальностей.

При социализме исчезает барьер между коренными и так называемыми «пришлым» населением. В советской стране отношение к тому или иному человеку не может строиться на основе того, к какой нации он принадлежит. Наша партия всегда вела борьбу как против великодержавного шовинизма, так и против местного национализма.

Л. И. Брежнев в докладе, посвященном 100-летию со дня рождения В. И. Ленина, отметил: «Партия воспитывает в каждом коммунисте, в каждом советском человеке горячего патриота, отдающего все силы на благо Родины, и вместе с тем — убежденного интернационалиста».³⁴

Одним из важнейших направлений идеологической работы является вооружение кадров советской милиции ленинскими идеями патриотизма и интернационализма.

Интернациональное воспитание личного состава милиции республики проводится путем проведения политзанятий, лекций и бесед на примерах революционных боевых и трудовых традициях партии, народа и органов внутренних дел, путем встреч с партийными и советскими работниками, ветеранами Отечественной войны и труда, организацией экскурсий и походов по трудовым и боевым местам славы.

Одним из положительных фактов в последнее время является организация соревнований между отделами милиции как внутри республики, так и с отделами других республик, например, Пярну—Елгава, Пыльва—Огре, Валга—Валка и др.

Таким образом, политико-воспитательная работа в милиции должна строиться в соответствии с общими задачами коммунистического воспитания советских людей и в то же время эта работа должна проводиться дифференцированно в зависимости от контингента работников милиции и характера выполняемых задач.

Как известно, главное в деятельности милиции — профилактика, предотвращение и раскрытие преступлений, обеспечение должного общественного порядка. Поэтому и политико-воспитательная работа должна быть направлена на решение этих задач, мобилизовывать личный состав, поднимать чувство персональной ответственности за состояние и всемерное повышение уровня работы по обеспечению выполнения своего служебного

³⁴ «Правда», 22 апреля, 1970.

долга, налаживанию взаимодействия аппаратов и служб внутри органа, а также с другими государственными органами, общественными организациями и коллективами трудящихся.

PARTEIORGANISATSIOONIDE OSA MIILITSATÖÖTAJATE IDEELIS-POLIITILISTE JA MORAALSETE OMADUSTE KASVATAMISEL AASTATEL 1966—1970 (EESTI NSV MATERJALIDE PÕHJAL)

N. Sevtšuk

Resümee

Kommunistlik partei, määranud kindlaks Nõukogude miilitsa ülesanded, kannab pidevat hoolt leninlike printsiipide range täitmise üle miilitsa tegevuses ja miilitsa töö vormide ning meetodite täiustamise eest. Püstitatud ülesannete täitmine määrab miilitsa töö taseme, nõuab töötajate üldise kultuuritaseme tõstmist, teadmisi dialektikast ja ajaloolisest materialismist, riigist ja klassivõitlusest, poliitökonoomiast.

Poliitiline teadlikkus, veendumus marksismi-leninismi suurte ideede võidukäigus, kõigutamatu usk kommunismi võidusse — need on miilitsatöötajate suure võitlusaktiivsuse ja sihikindluse allikateks võitluses kuritegevuse ja seaduserikkumistega.

Kõik need ülesanded viiakse ellu poliitkasvatustilise osakondade, partei- ja komsomoliorganisatsioonide ja miilitsa juhtivkoosseisu poolt.

Eestimaa Kommunistlik Partei ja vabariigi valitsus osutavad pidevat tähelepanu poliitilise kasvatustöö edasisele täiustamisele, töökultuuri ja teenistusalase meisterlikkuse tõstmisele. Üheks näiteks selle kohta on EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu määrus 25. septembrist 1965. a. «Abinõudest poliitkasvatustliku töö parandamisel miilitsaorganite isikulise koosseisu seas», mille alusel miilitsa rajooni- ja linnaosakondades viidi sisse osakonna ülemas asetäitjate ametikohad poliitkasvatuse alal.

12. märtsil 1969. a. võtsid EKP Keskkomitee ja ENSV Ministrite Nõukogu vastu määruse «Tõsistest puudustest miilitsatöös ja abinõudest nende edasiseks kõrvaldamiseks», milles kohustatakse vabariigi parteiorganeid pöörama erilist tähelepanu poliitilise kasvatuse taseme, ametialase kvalifikatsiooni tõstmise, distsipliini tugevdamise, sotsialistliku seaduslikkuse normide ja printsiipide range täitmise vajadusele.

Poliitkasvatustlik töö vabariigi miilitsaorganis on nii EKP linna- ja rajoonikomiteede kui ka ministeeriumi parteikomitee ja miilitsaorganite partei-algorganisatsioonide pideva jälgimise all.

Poliitkasvatustlik töö ENSV miilitsa isikulise koosseisu hulgas

toimus kindlates vormides. Nendeks olid parteiharidusvõrk, miilitsatöö eesrindlaste kogemuste levitamine, loengud õiguslaste teadmiste täiendamiseks, ekskursioonid revolutsiooni ja lahingukuulsuse paikadesse, samuti nende miilitsatöötajate haudade külastamine, kes langesid võitluses vabaduse ja meie kodumaa sõltumatuse eest ning teenistuskohustuste täitmisel võitluses kurjategijatega.

Tähtsaks vahendiks töötajate kasvatamisel on miilitsaüksuse ajaloo tundmaõppimine. See kasvatab töötajates uhkustunnet oma üksuse vastu ja innustab kaitsma selle au võitluses paremate töönaätajate saavutamisel.

Teatud ülesannete edukas täitmine on tihedalt seotud isikulise koosseisu töötajate vennaliku sõprusega, kõikide rahvuste sügava austamisega.

Poliitiline kasvatustöö peab olema suunatud isikulise koosseisu mobiliseerimisele miilitsa peaülesannete täitmiseks, s. o. kuritegude profülaktikale, nende ärahoidmisele ja avastamisele, ühiskondliku korra kindlustamisele.

DIE ROLLE DER PARTEIORGANISATION BEI DER ERZIEHUNG DER IDEOLOGISCH-POLITISCHEN UND MORALISCHEN EIGENSCHAFTEN DER ANGEHÖRIGEN DER MILIZ IN DEN JAHREN 1966—1970 (NACH UNTERLAGEN AUS DER ESTNISCHEN SSR)

N. Schewtschuk

Zusammenfassung

Die Kommunistische Partei, nach Festlegung der Aufgaben der sowjetischen Miliz, sorgt ständig für das strikte Einhalten der Leninschen Prinzipien in der Arbeit der Miliz sowie für die Vervollkommnung der Arbeitsformen und -verfahren der Miliz. Die Erfüllung der gestellten Aufgaben bestimmt den Stand der Arbeit der Miliz, die Steigerung des allgemeinen kulturellen Niveaus der Bevölkerung, verlangt Kenntnisse auf dem Gebiet der Dialektik und des historischen Materialismus, über den Staat und den Klassenkampf sowie in Politökonomie.

Das politische Bewußtsein, die feste Überzeugung von dem Siege der großen Ideen des Marxismus-Leninismus, der unerschütterliche Glaube an den Sieg des Kommunismus — das sind die Quellen des großen Kampfeifers und der Zielsicherheit der Milizionäre im Kampf gegen Verbrechen und Gesetzverletzung.

Alle diese Aufgaben werden von den Abteilungen für politische Erziehungsarbeit, den Partei- und Komsomolorganisationen und den führenden Persönlichkeiten der Miliz verwirklicht.

Die Kommunistische Partei Estlands und die Regierung der Republik widmen ständig große Aufmerksamkeit der weiteren Vervollkommnung der politischen Aufklärungsarbeit, der Hebung der Arbeitskultur und der Meisterschaft im Dienst. Ein Beispiel dafür ist der Erlaß des Ministerrates der Estnischen SSR vom 25. September 1965 «Über die Mittel zur Verbesserung der politischen Erziehungsarbeit unter dem Personalbestand der Milizorgane», aufgrund dessen in den Bezirks- und Stadtabteilungen der Miliz das Amt von stellvertretenden Abteilungsleitern auf dem Gebiet der politischen Erziehungsarbeit eingeführt wurde.

Am 12. März 1969 beschlossen das ZK der EKP und der Ministerrat die Verordnung «Über ernste Mängel in der Arbeit der Miliz und die Mittel zu ihrer weiteren Beseitigung», in der die Parteiorgane der Republik verpflichtet werden besondere Aufmerksamkeit der Hebung des Niveaus der Politenerziehungsarbeit und der dienstlichen Qualifikation, der Stärkung der Disziplin sowie der strikten Einhaltung der gesetzlichen Normen und Prinzipien des Sozialismus zu widmen.

Die politizerzieherische Arbeit in den Milizorganen der Republik steht unter der ständigen Beobachtung sowohl der Stadt- und Bezirkskomitees der EKP als auch des Parteikomitees des Ministeriums und der Parteiorganisationen der Milizorgane.

Die politische Erziehungsarbeit unter dem Personalbestand der Miliz der Estnischen SSR erfolgte in bestimmten Formen. Das waren das Parteischulungsnetz, die Verbreitung von Erfahrungen der Schrittmacher unter den Angehörigen der Miliz, Vorlesungen zur Vervollkommnung der juristischen Kenntnisse, Exkursionen in durch die Revolution oder Kampftätigkeit berühmt gewordene Orte, desgleichen das Aufsuchen der Gräber von Milizionären, die im Kampf für die Freiheit und Unabhängigkeit unseres Landes fielen oder in Erfüllung ihrer Pflicht im Kampf gegen Verbrecher den Tod fanden.

Ein wesentliches Mittel zur Erziehung der Angehörigen der Miliz ist das Kennenlernen der Geschichte ihrer Milizeinheit. Das erweckt den Stolz der Milizionäre auf ihre Einheit und spornt sie an, durch bessere Arbeitsleistungen die Ehre ihrer Einheit zu verteidigen.

Die erfolgreiche Erfüllung bestimmter Aufgaben ist eng verbunden mit der brüderlichen Freundschaft der Angehörigen des Personalbestandes untereinander sowie mit der tiefen Achtung gegenüber allen Nationen.

Die politische Erziehungsarbeit muß auf das Mobilisieren des Personalbestandes zur Erfüllung der Hauptaufgaben der Miliz gerichtet sein, d. h. auf die Prophylaxe der Verbrechen, ihre Verhütung und Aufdeckung, die Sicherung der gesellschaftlichen Ordnung.

SISUKORD — ОГЛАВЛЕНИЕ — CONTENTS

J. Kalits. Kasvatustöö parteilisest suunamisest nõukogude kõrgemas koolis	3
И. К а л и т с. О партийном направлении воспитательной работы в вузе. <i>Резюме</i>	21
J. K a l i t s. The Guidework of the Party in the Soviet Tertiary Education. <i>Summary</i>	22
F. Kinkar. Komsomoliorganisatsioonid ja õpetajad — EK(b)P aktiivsed abilised kultuuritöö ümberkorraldamisel maal (1944—1948)	24
Ф. К и н к а р. Комсомольские организации и учителя — активные по- мощники КП(б) Эстонии по переустройству культурно-воспита- тельной работы в селе (1944—1948 гг.). <i>Резюме</i>	38
F. K i n k a r. Y.C.L. Organizations and the Teachers as Activists of the C.P. of Estonia in Reorganization of Rural Cultural Work in 1944—1948. <i>Summary</i>	39
L. Kiik. EK(b)P Tartumaa organisatsiooni tegevusest põllumajanduslike ühistute sotsialistlikul ümberkorraldamisel ja arendamisel aastail 1944—1948	41
Л. К и и к. О деятельности Тартумааской организации КП(б)Э по со- циалистической перестройке и развитию сельскохозяйственных обществ в 1944—1948 гг. <i>Резюме</i>	57
L. K i i k. Über die Tätigkeit der Parteio rganisation des Kreises Tartu der Kommunistischen (B) Partei Estlands hinsichtlich der sozialistischen Umgestaltung und Entwicklung der landwirtschaftlichen Genossen- schaften in den Jahren 1944—1948. <i>Zusammenfassung</i>	59
I. Ševtšuk. RAT «Estonia» parteialorganisatsiooni suunavast osast oope- riteatri kujunemisel aastail 1946—1956	61
И. Ш е в ч у к. О направлении роли первичной парторганизации ГАТ «Эстония» в становлении его советским оперным театром в 1946— 1956 гг. <i>Резюме</i>	74
I. S c h e v t s c h u k. Die lenkende Rolle der Parteigrundorganisation des Staatlichen Akademischen Theaters «Estonia» in den Entwicklun- g Jahren des Opherntheaters 1946—1956. <i>Zusammenfassung</i>	75
И. С о р о к и н. Из опыта работы некоторых политотделов МТС ЭССР (1951—1953 гг.)	76
I. S o r o k i n. Mõnede Eesti NSV traktorijaamade poliitosakondade tege- vuse kogemustest aastail 1951—1953. <i>Resüme</i>	91

I. Sorokin. On the Experiences of Some Political Departments of the E.S.S.R. (in 1951—1953). <i>Summary</i>	92
I. Oram. Traditsioonide osast EKP ideoloogilises töös töötajate internatsionalistlikul kasvatamisel aastail 1956—1961	94
И. О б р а м. О роли традиций в идеологической работе КП Эстонии в интернациональном воспитании трудящихся (1956—1961 гг.) <i>Резюме</i>	103
I. O b r a m. The Role of Traditions in the Ideological Work of the Communist Party of E.S.S.R. in Educating the Workers in the Spirit of Internationalism (1956—1961). <i>Summary</i>	104
L. Raid. Eestima Kommunistliku Partei tegevusest ateistliku kasvatustöö suunamisel vabariigi noorsoo hulgas aastail 1957—1965	105
Л. Р а й д. О деятельности КП Эстонии по направлению атеистического воспитания молодежи республики в годы 1957—1965. <i>Резюме</i>	115
L. R a i d. The Activities of Communist Party of Estonia in Directing the Atheistic Education of Republic's Young People in Years 1957—1965. <i>Summary</i>	116
U. Rukki. Eesti NSV kõrgemate koolide parteiorganisatsioonide osast üliõpilaste teadusliku töö arendamisel aastail 1960—1965	118
У. Р у к к и. Роль партийных организаций вузов ЭССР в развитии научной работы студентов (1960—1965 гг.). <i>Резюме</i>	134
U R u k k i. About the Guiding Role of Party Organizations of Estonian Higher Schools in Developing the Students' Scientific Research Work (1960—1965). <i>Summary</i>	135
И. Волков. Возрастание роли политических методов руководства в деятельности сельских организации КП Эстонии (1965—1970 гг.)	137
I. V o l k o v. Poliitiliste meetodite osatähtsuse kasv EKP maaorganisatsioonide tegevuses aastail 1965—1970. <i>Resümee</i>	153
I. V o l k o v. Increase in the Importance of Political Methods in the Work of the Rural Organizations of the Communist Party of Estonia during the Years 1965—1970. <i>Summary</i>	154
Н. Шевчук. Роль партийных организаций в воспитании идейно-политических и моральных качеств работников милиции в 1966—1970 гг. (По материалам Эстонской ССР.)	156
N. S e v t š u k. Parteiorganisatsioonide osa miilitsatöötajate ideelis-poliitiliste ja moraalsete omaduste kasvatamisel aastatel 1966—1970. (Eesti NSV materjalide põhjal.) <i>Resümee</i>	170
N. S c h e v t s c h u k. Die Rolle der Parteiorganisation bei der Erziehung der Ideologisch-Politischen und Moralischen Eingeschaften der Angehörigen der Miliz in den Jahren 1966—1970. (Nach Unterlagen aus der Estnischen SSR.) <i>Zusammenfassung</i>	171

Ученые записки
Тартуского государственного университета
Выпуск 367
ТРУДЫ ПО ИСТОРИИ КПСС
XIII
На эстонском и русском языках
Резюме на английском и немецком языках
Тартуский государственный университет
ЭССР, г. Тарту, ул. Юликооли, 18

Vastutav toimetaja J. Ant

Korrektorid J. Laanekask, N. Loginova, J. Soontak, G. Kondas

Ladumisele antud 28. II 1975. Trükkimisele antud 21. VII 1975. Trükipoognaid 11,0. Arvestuspoognaid 13,4. Trükiarv 400. Trükipaber nr. 2, 60×90, 1/16. MB-05415. Tell. nr. 1113. Hans Heidemanni nim. trükikoda. ENSV, Tartu, Ülikooli tn. 17/19. I.

Hind 1 rbl. 34 kop.

1—5